TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLETİŞİM ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

MAHALLEYE İLETİŞİMSEL AÇIDAN BAKMAK: MERSİN İLİ DEMİRTAŞ MAHALLESİ SAKİNLERİNİN SURİYELİ GÖÇMENLERE YÖNELİK BAKIŞ AÇISI

ŞÜKRÜ ŞİMDİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLETİŞİM ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

MAHALLEYE İLETİŞİMSEL AÇIDAN BAKMAK: MERSİN İLİ DEMİRTAŞ MAHALLESİ SAKİNLERİNİN SURİYELİ GÖÇMENLERE YÖNELİK BAKIŞ AÇISI

ŞÜKRÜ ŞİMDİ

Danışman: **Doç. Dr. Özgür İlke ŞANLIER YÜKSEL**

Jüri Üyesi: **Doç. Dr. Aydın ÇAM**

Jüri Üyesi: **Doç. Dr. Didem DANIŞ**

YÜKSEK LİSANS

ADANA / 2021

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından İletişim Çalışmaları Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Özgür İlke ŞANLIER YÜKSEL

(Danışman)

Üye: Doç. Dr. Aydın ÇAM

Üye: Doç. Dr. Didem Danış

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

…/…/20…

Prof. Dr. Serap ÇABUK

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. …. / …. / 20…

Şükrü ŞİMDİ

ÖZET

MAHALLEYE İLETİŞİMSEL AÇIDAN BAKMAK: MERSİN İLİ DEMİRTAŞ MAHALLESİ SAKİNLERİNİN SURİYELİ GÖÇMENLERE YÖNELİK BAKIŞ AÇISI

ŞÜKRÜ ŞİMDİ

Yüksek Lisans, İletişim Çalışmaları Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Özgür İlke ŞANLIER YÜKSEL

Haziran 2021, 179+xv sayfa

Halen farklı göçmen grupları barındıran Demirtaş Mahallesi, Suriyeli göçmenler için de kentte sığınabilecekleri bir mekân özelliğini koruyarak, katmanlı ve etnik çeşitliliğe dayalı bir göçmen mahallesi niteliği taşımaktadır. Bu çalışma, 2011 yılı ve sonrasında mahalleye göç eden Suriyeli göçmenler ile diğer göçmen grupları (mahalleli) arasındaki bakış açısına, tutumlara ve gündelik etkileşim pratiklerine odaklanmaktadır. Bireysel etkileşimleri gündelik iletişimsel bağlamda değerlendirmenin yanında dolaylı iletişimsel sürece de odaklanarak, mahallelinin iletişim araçları ile olan etkileşimini de Suriyeli göçmenlere ilişkin kodlama ve kodaçım süreci üzerinden incelemektedir. Bu bağlamda çalışma şu soru ve alt sorulara cevap aramaktadır: Mahallelinin Suriyeli göçmenlere ilişkin bakış açısı ve onu biçimlendiren faktörler nelerdir? Bu bakış açısının oluşmasındaki faktörler içerisinde kitle iletişim araçlarının ve iletişimin rolü nedir? Mahallelinin önceki göç tecrübelerinin ve gündelik deneyimlerinin Suriyelilere yönelik bakış açılarındaki rolü nedir? Göçün şekillendirdiği bir alan olarak mahallenin sosyoekonomik, etnik, iletişimsel görünümü (sosyal gerçekliği) nasıldır? Sorulara yanıt aramak amacıyla iletişim etnografisi yöntemi ile bir tür kültürel haritalama gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın amacına uygun olarak 15 mahalleli ile derinlemesine görüşme yapılmış ve 2019 yılını kapsayan katılımcı gözlem gerçekleştirmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde göç geçmişlerinin bulunması, mahalleli kimliği, Suriyeli göçmenler ile

kurdukları temas, ilişki düzeyi esas alınmıştır. Gözlem sürecinde mahallede kurulan pazaryerinde çalışılmıştır. Mahalledeki etnik ve sosyal ilişkiler ağı ile birlikte mahallelinin iletişim araçları ile olan ilişkisi Suriyelilerle olan iletişimini ve bakış açısını biçimlendirmektedir. Medyanın Suriyeli göçmenler bağlamında bireyler üzerinde gerekse negatif gerekse pozitif anlamda uzun vadeli tutum ve bakış açısını biçimlendirdiği gözlenmiştir. Mahallenin kendisine özgü sosyo-kültürel ortamı sosyal grupların birbirine temasında, iletişiminde ve hiyerarşik ilişkisinde etkilidir. Mahallelinin iletişiminde biz ve onlar ayrımı, etnik etiketler ve farklı düzeylerde grup damgaları, kültürel mesafelenme, kategorileştirme, kalıpyargılar, sanal sosyal kimlik kurguları, rasyonel olmayan argümanlar, medya tarafından araçsallaştırılmış, çarpıtılmış bir bakış açısı oldukça etkili olduğu elde edilen bulgular arasındadır.

Anahtar kelimeler: Etnik gruplar arası iletişim, Suriyeli göçmenler, iletişim etnografisi, damgalama, kültürel mesafelenme, Demirtaş Mahallesi

ABSTRACT

LOOKING AT THE NEIGHBORHOOD FROM A COMMUNICATIONAL APPROACH: PERSPECTIVES OF THE RESIDENTS OF DEMİRTAŞ NEIGHBORHOOD OF MERSİN PROVINCE ON SYRIAN MIGRANTS

ŞÜKRÜ ŞİMDİ

Master Thesis, Department of Communication Studies

Supervisor: Doç. Dr. Özgür İlke ŞANLER YÜKSEL

June 2021, 179+xv pages

Demirtaş neighborhood, which shelters different immigrant groups, preserves the feature of a place where Syrian immigrants can take shelter in the city and has the characteristics of an immigrant neighborhood based on stratified and ethnic diversity. This study focuses on the perspectives, attitudes and daily interactions between Syrian migrants who migrated to the neighborhood in 2011 and beyond, and other immigrant groups and local residents. In addition to evaluating individual interactions in the everyday communicative context, it also focuses on the indirect communicative process, and examines the interaction of the community-members with Syrian migrants through the coding and decoding process. In this context, the study seeks answers to the following questions and sub-questions: What is the local people's perspective on Syrian migrants and the factors that shape those perspectives? What is the role of media and communication among the factors in the formation of this perspective? What is the role of the locals' previous migratory experiences and daily experiences regarding their perceptions of Syrian nationals? What is the socioeconomic, ethnic, communicative overview of the neighborhood as a space shaped by migration? In order to find answers to the questions, a kind of cultural mapping was carried out with the communication ethnography method.

In line with the purpose of the study, in-depth interviews were conducted with 15 neighborhood residents and the participant observation is done during the year of 2019. In determining the participants, whether they have immigrated before, their identity from the neighborhood, their contact with Syrian immigrants, and their level of relationship were taken into account. During the observation process, the marketplace established in the neighborhood was studied. Along with the network of ethnic and social relations in the neighborhood, the relationship of the neighborhood with communication tools can shape their communication and perspective with Syrians. It has been observed that the media has shaped the long-term attitude and perspective on individuals in the context of Syrian immigrants, both in negative and positive terms. The unique socio-cultural environment of the neighborhood occurs in the contact, communication and hierarchical relationship of social groups. The differences between us and them, ethnic labels and group stigmas at different levels, cultural distancing, categorization, stereotypes, virtual social identity constructions, irrational arguments, and a distorted perspective instrumentalized by the media are among the findings that have been found to be very effective in the communication practices among the inhabitants.

Keywords: Interethnic communication, Syrian migrants, communication ethnography, stigmatization, cultural distancing, Demirtaş Neighborhood

ÖNSÖZ

Göçü sadece insanın hareket hali olarak görmenin abesliği ile göç edene yurttaşlığın fil dişi kulelerinden bakmanın arasında gidip gelen bir normalliği benimsemek zorunda kalmak… Göç kanayan bir yara gibi… Zamanla derinleşen ve onulmaz bir yara gibi belleğin en ince kuytuluklarını saran bir acıyı barındırıyor. Göç eden insanın boynunda ağırlığını soyadı gibi taşıdığı iki veya birçok yere ait olma yazgısı: *Aslen nerelisin*!

***

Bu çalışma, göçün en derin hissedildiği, Mersin'in en eski göçmen mahallelerinden olan ve farklı göçmen kategorilerini barındırmanın yanında kentin belleğinde bıraktığı mimli ünüyle ön plana çıkan Demirtaş Mahallesi'nin, son 'misafirleri' olan Suriyeli göçmenler sonrası yaşadığı değişimi ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmanın ilk filizlendiği nokta, mahallede küçük çocukların Suriyeli olduğunu düşündükleri bir çocuğun varlığını potansiyel bir tehdit unsuru olarak görerek, sadece onun oradaki varlığından duydukları rahatsızlığın nedenini sorgulamak ile başladı. Ardından derinleşen ve yoğunlaşan çalışma, mahallede bir tür 'iletişimsizlik ağının' olduğunu ve birbirine böylesine yakın insanların nasıl olup da bu kadar sert ve uzun duvarlar örmeye çalıştıklarını anlamakla devam etti. Elbette ki bu çalışma uzun ve yorucu ve de bir o kadar da kapanmayacak olan bir yaraya işaret etmeye çalıştı. Bu süreçte çalışmaya 'kendilerinden bir parça' ekleyerek yardımda bulunan herkese minnettarım. Onlar olmasaydı bu çalışma ortaya çıkmazdı. Ayrıca bu yolculukta ışığıyla ve tecrübesiyle yan yana yürümemize izin veren ve her daim varlığını en içten ve derin şekilde hissettiğim danışmanım Özgür İlke Şanlıer Yüksel'e de minnettarım. Son olarak da çalışmaya katkıda bulunan ve kıymetli tecrübe ve eleştirileri ile katkı sunan çok kıymetli jüri üyeleri Didem Danış ve Aydın Çam'a teşekkürü borç bilirim. Tüm kusurlar bana ait iken, iyiye dair ne varsa kolektif bir çabanın ürünüdür.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **vi**
ÖNSÖZ ..... **viii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xiii**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xiv**
GÖRSELLER LİSTESİ ..... **xv**

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Amaç ve Sorular 1
1.2. Önem 1
1.3. Sayıltılar 2
1.4. Sınırlılıklar 2

BÖLÜM II

GÖÇ ÜZERİNE

2.1. Göçe Bakmak 3
2.2. Yurttaş ve Göçmen Ayrımı 4
2.2.1. Vatandaşlık Haklarına Karşı Göçmen Hakları 7
2.3. Zorunlu Göç 9
2.4. Türkiye'de Yakın Dönem Göç Süreçleri 11
2.4.1. 2011 Sonrası Suriye'den Yönelen Zorunlu Göç 12
2.4.2. Suriyeli Göçmenler ve Mahalle 15
2.4.3. Zorla Yerinden Edilme: Doğu İllerinden Göç 16
2.4.4. Kırdan (Köyden) Kente Göç 20
2.4.5. Kentsel Mekânda Yer Değiştirme 21
2.5. Mersin İli Demirtaş Mahallesi ve Göç 22

BÖLÜM III

İLETİŞİM ORTAMLARI, GÖÇ VE GÖÇMENLER

3.1. İletişim ve Kitle İletişimi 26
3.2. "İletişimin Matematiksel Bir Kuramı": Shannon ve Weaver Modeli....30
3.3. Grup İletişimi 32
3.4. Etnik Gruplar Arası İletişim 34
3.5. Göç, Göçmenlik ve Medya 37
3.6. Suriyeliler ve Medya....40

BÖLÜM IV

YÖNTEM

4.1. Araştırma Modeli ve Verilerin Toplanması....43
4.1.1. İletişim Etnografisi 43
4.1.2. Derinlemesine Görüşme 44
4.1.3. Gözlem 48
4.2. Mahalle ve Mahalleli 49
4.3. Disiplinlerarasılık....50
4.4. Güven....50
4.5. Etik....51
4.6. Verilerin Analizi 51

BÖLÜM V

DEMİRTAŞ MAHALLESİ VE GÖÇ DENEYİMİ

5.1. Demirtaş Mahallesi'ne Göç 52
5.2. Mahalleye Göçün İtici- Çekici Faktörleri....54
5.2.1. Mahalleden Taşınma: Damgalanmış ve Marjinal Bir Kimlik Olan Demirtaşlılıktan Kurtulma....62
5.2.2. Mahallenin Sosyal Gerçekliği ve Ötekilik: "Mersin'in İki Yüzü"....68

5.3. Mahallenin Sosyo-Ekonomik Statüsü, Kent Yoksulluğunun Görüntüleri.....73

5.3.1. Köyün Kente Açılan Kapısı: Demirtaş.....76

5.3.2. Suriyeli Kiracı ve 'İşçi/Usta'lara Doğru: Demirtaş'ta Dönüşen Roller ve Kimlikler 78

5.4. Mahallenin Özgün Bir *Alan* Olarak Dönüşümü 81

5.5. Mahallede Ulusötesi Göç ve Göçmenin Varlığı 82

5.6. Suriyeliler Dışındaki Farklı Ulusötesi Grupların Varlığı 85

BÖLÜM VI

GRUPLAR ARASI İLETİŞİM VE GÖÇÜN DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ

6.1. Göçün İlk Evresinde Mahalleli Gözünden Suriyeliler: Mağduriyet ve Tanışma 90

6.2. Mahallede Oluşan Hiyerarşi: "İç Göç Büyüktür Dış Göçten".....95

6.3. Göçün İkinci Evresinde Mahalleli Gözünden Suriyeliler: Temas, İletişim ve 'Tanıyarak Dışlama'.....101

6.4. Irkçılığın Sıradanlığı: "Sadece Suriyelilerde değil sorun. Şehir baştan kokuyor" 109

6.5. Mahalle ve Etnik Gruplar Arası İletişim.....111

6.6. İletişimsel Sürecin İki Ucu: Mahalleliler-Suriyeliler.....115

6.7. Kodlama, Kodaçım ve Argüman Olarak Haber: "Yav öldürdüler dayaktan. *Nerede gördün?* Televizyonda..." 119

6.8. Haber Güven İlişkisi: 'Birkaç Kanal Var İzlediğimiz Diğerleri Hep Uzatıyor'.....123

6.9. Gündelik İletişimden Yansıyanlar: "Değişik Bir Kültür".....126

6.10. Mahallede Gruplaşmanın Gündelik Yansımaları 131

6.11. Etnik Temsil Mekânları Olarak Kahvehaneler ve İletişim: Siirtlilerin Kahvesi, Maraşlıların Derneği.....132

6.12. Gündelik Ortak Alan Olarak Pazaryerinden- Suriyeli(lerin) Pazarına 135

6.13. Mahalleli ile Suriyeli Göçmenlerin İletişiminde Gürültü Kaynakları 144

6.14. Mahallenin İletişimsel Rasyonalitesine Kuramsal Açıdan Bakmak: Sorun Sadece Mahalle(li)de mi?.....146

BÖLÜM VII

SONUÇ

7.1. Tartışma 160

7.2. Öneriler 166

KAYNAKÇA 168

ÖZGEÇMİŞ 178

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. İlişkilenme ve Ayrışma Bağlamında Etnik Gruplar Arası İletişim Davranışları ile İlgili Kavramlar..... 35
Tablo 2. Katılımcı Listesi 46

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Sınır-içi ve sınır aşan zorunlu göç türleri akış şeması 10
Şekil 2. Genel iletişim sisteminin şematik diyagramı..... 30
Şekil 3. Demirtaş Mahallesi'ne yönelen göç türleri şeması..... 57
Şekil 4. Demirtaş Mahallesi göç şeması ve mahalleli kimliğinin inşasına etkisi 59
Şekil 5. Mahallenin yıllara göre değişen nüfus grafiği..... 66
Şekil 6. Demirtaş Mahallesi'nin Suriyeli göçü sonrası belirginleşen enformel hiyerarşik yapısı..... 99
Şekil 7. Pazaryerinde satıcı ile Suriyeli müşteri arasındaki iletişimsel süreç..... 139

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1. Demirtaş Mahallesi'nin uydu görüntüsü 53
Görsel 2. Demirtaş Mahallesi'nde evin çatısında ekmek yapılan tandır 70
Görsel 3. Mahallenin Batı yakasından genel görünümü..... 73
Görsel 4. Suriyeli Göçmenlerin Mahalle İçesindeki Kullandığı Dükkanlar..... 108
Görsel 5. Ekşisözlük sitesi ekran görüntüsü 110
Görsel 6. Etnikliğe Vurgu Yapılarak İsimlendirilen Suriye(li) Ekmeği..... 113
Görsel 7. Mahallenin Batı Yakasındaki Evlerin Damında Bulunan Çanak Antenler .. 117
Görsel 8. Medya Tüketicileri Olarak Mahalleli, Bir Hane İçerisinde İki Televizyon . 118
Görsel 9. Mahallede Suriyeli Göçmenlerin Kurduğu Tezgahlar ve Satış Kalemleri.... 137
Görsel 10. Mahalledeki Pazaryerinde Göçmen Kadın ve Çocuğu 141

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Amaç ve Sorular

Çalışma Mersin'in Demirtaş Mahallesi'nde yaşayan ve farklı göç süreçlerini deneyimlemiş bireylerin (mahallelinin) 2011'deki Suriye iç savaşı sonrası mahalleye göç etmiş Suriyeli sığınmacılara (Suriyeliler) ilişkin bakış açılarının, iletişimsel bağlamda ve gündelik iletişim perspektifinden sorgulamaktadır. Öngörülen bu temel amaç doğrultusunda çalışma şu sorulara cevap aramaktadır:

1. Demirtaş Mahallesi'ndeki bireylerin (mahallelinin) Suriyeli göçmenlere ilişkin bakış açısını oluşturan faktörler nelerdir?

2. Bu bakış açısının oluşmasındaki faktörler içerisinde kitle iletişim araçlarının, iletişim ortamlarının ve iletişimin rolü nedir?

3. Göçün şekillendirdiği bir alan olarak mahallelinin göç tecrübelerinin ve gündelik deneyimlerin Suriyelilere yönelik bakış açılarındaki rolü nedir?

4. Göçün şekillendirdiği bir alan olarak mahallenin sosyoekonomik, kültürel, iletişim bilimsel görünümü (sosyal gerçekliği) nasıldır?

1.2. Önem

Demirtaş Mahallesi'ni göç kapsamında ele alan çalışmalar bulunmasına (Kavgalak; 1999; 2009; Erjem, 2009; Çakır ve Sarı, 2009; Tümtaş, 2011; Doğan ve Yılmaz, 2015) karşın bu çalışma mahalleyi iletişim bilimsel açıdan irdeleyerek farklılık göstermektedir. Demirtaş Mahallesi her ne kadar göç, kentlilik, kentleşme, uyum gibi konularda referans noktası olsa da çalışma nitel araştırma yöntemine dayalı olarak iletişim etnografisi (Saville -Troike, 2003; Peake, 2020) ile mahallenin iletişimsel ortamları ve gündelik iletişimine, sosyal gerçeklik perspektiften yaklaşarak bir tür kültürel haritalama (*cultural mapping*) (Vanderstoep ve Johnston, 2009) gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Çalışma, mahalle bağlamında farklı göçmen grupları iletişim pratiklerini odağına alarak araştırmakta, Türkiye'deki alan yazına katkı sağlamayı ve bu yöndeki akademik hareketliliği teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

1.3. Sayıltılar

Mahallelinin Suriyelilere ilişkin bakış açısında misafirlik kavramının (Polat, 2018) olumsuz bağlamda etkisi bulunmaktadır. Mahallelinin gerekse kitle iletişim araçları gerekse gündelik kişilerarası iletişimsel pratikleri ve mahalleye özgü sosyal ortamları, Suriyelilere ilişkin bakış açısının üretimine katkı sağlamaktadır. Mahalle kültürel, ekonomik ve etnik bağlamlarda Suriyeli göçü sonrası değişime uğramıştır. Bu değişim, Demirtaş Mahallesi'nde etnik çeşitliliği daha görünür kılmış ve etnik gruplar arası hiyerarşinin değişmesine neden olmuştur.

1.4. Sınırlılıklar

Çalışmada Demirtaş Mahallesi sosyolojik açıdan özgün mikro bir alan olarak seçilmiş olsa da Suriyelilerin farklı mekânsal noktalara göç ettikleri bilinen bir gerçektir. Ancak sadece Demirtaş Mahallesi seçilmiştir ve seçiminde farklı göç kategorilerini barındırması, eski göçmen mahallelerinden biri oluşu (Kaygalak, 1999, 2007) önemli birer etken olmuştur. Çalışma 2019 yılı içerisinde gerçekleştirilen gözlem ve görüşme verilerine dayanmaktadır. Zamansal kısıtlılıklar uzun soluklu bir çözümleme ve gözlemlemeyi olanaksızlaştırmaktadır. Katılımcıların dil kullanımları yerel ve bölgesel farklılıkları barındırdığı için iletişimsel kopukluklar yaşanmıştır. Bu durum Alba vd.'nin (1999) etnik çeşitliliğe dayalı gecekondu olarak nitelendirdikleri göç ile oluşan kültürel, sosyal, etnik, dilsel çeşitlilikten kaynaklanan bir mekânsal gerçekliği yansıtmaktadır.

BÖLÜM II

GÖÇ ÜZERİNE

Göçün, insana içkin dinamik bir süreç olarak ele alınması gerektiği düşüncesi ile bunun modern ulusal anlayışa dayalı küresel düzen içerisindeki konumu arasında derin bir uçurum bulunduğu ifade edilebilir. Ulusal aidiyet ve kimlik üzerinden göç edene yönelen bakış açısı ve iki farklı grup olarak algılanan ve kefenin bir tarafında sistemik biçimde dezavantajlı bir grup olarak görülen göçmenler ile yurttaşlık arasındaki fark, çalışmanın teorik bölümünün ilk kısmını oluşturmaktadır. Göçün-göçmenliğin dinamik ve ötekileştirilen yapısı vurgulanmaya çalışılarak, insan hareketliliğinin doğal bir unsuru olan göçün bağlamından koparılarak nasıl problemli olarak görüldüğü tartışılacaktır. Ardından zorunlu göç kavramı ile birlikte Türkiye'de yakın dönemde yaşanan farklı göç süreçleri ve bu süreçler üzerinden farklı etnik grupların göç hareketleri ile birlikte gelinen noktadaki durumları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.1. Göçe Bakmak

İnsan hareketliliklerin giderek belirgin bir ivme kazandığı uluslararası örgütlerin verilerine bakıldığında da görülmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK, 2019) verileri bu artışı desteklemektedir ki, bu veriler ışığında her 76 çocuktan birisinin göç gerçeği ile karşı karşıya kalıyor oluşu, hayatına doğduğu toprakların dışında devam etmek zorunda oluşu, göçün pekâlâ gelecek kuşaklar üzerindeki baskın karakteristiğini de göstermektedir. Göç süreci insanlığın tarihsel, sosyal gelişiminin bir parçası olarak değerlendirilmesine karşın, modern çağın sistematiğinde, görünür şekilde sorun olarak algılanan bir anlama da sahip olmuştur. (Castles ve Miller, 1998; Castles, 1995; Aranjo, 2002; Wimmer ve Schiller, 2003). Göç olgusunun toprak, sınır, kimlik ve kültür ekseninde rahatsız edici bir anlama kavuşması ile modern toplum için mesele olarak ele alınmaya başlaması arasında bağlantı olduğu düşünülebilir. Bunda modern ulus-devlet anlayışının sınırlara dayalı egemenlik bağlamında ele aldığı insan öznesine içkin yaklaşım etkili rol oynamaktadır; hatta kurumsal yaklaşım ile göçmene yönelik toplumsal kabul arasındaki organik bağıntıyı da Castles (1995) ortaya koymuştur. Sınırlar dâhilinde özneler yurttaş olarak konumlanırken, dışarıdan gelen insan veya insan grupları misafir, göçmen, mülteci, kaçak

göçmen, sığınmacı, yabancı gibi göç süreçlerine vurgu yapılan farklı kategorik ifadeler üzerinden tanımlanmaya çalışılmıştır.

Göçün tanımlanmasında yerleşik unsurların, aktörlerin, yapıların devrede olduğu bilinmesine (Castles, 1995; Wimmer ve Schiller, 2003; Bakewell, 2015) karşın bir yanda ulusal aktörlerin ve bu eksendeki hukuk devleti düzeninin varlığı, diğer yanda küresel örgütlerin devrede olduğu bir yerleşik düzenin içinde göç ve göçmenlerin tanımlanmasında ortak bir payda bulunmamaktadır. Örneğin, Türkiye 359 sayılı yasa (1961) gereği sadece Avrupa'dan göç edenlere mültecilik hakkı tanırken (coğrafi kısıtlılık), diğer ülkelerden göç eden bireylere böylesi bir hak tanımamaktadır. Dolayısıyla bir birey, bir ülkede mülteci olarak statü elde edebilirken, başka bir ülkede farklı bir tanımlama ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu inisiyatifin, ulusal aktörlerin normatif düzenlemelerindeki ulusal-politik çıkarlar olarak idealleştirilmiş mefhumlardan oluşabilen düzenlemelere tekabül etmesi önemli bir ayrıntıdır. Göç eden bireyin kendisine yönelik karar sürecinde görece daha pasif konumda olduğu ifade edilebilir.

Lee, 1966 yılında yayımlanan A *Theory of Migration* (Bir Göç Teorisi) adlı çalışmasında Rawenstein'dan (1885) beri süre gelen göç yazınının, göç süreçlerinin neden ve sonuçları üzerine, toplamda ise göçün hacimselliğine yeterince eğilmediğinden dem vurmaktadır. Hacimsellik, göç kavramına bütüncül açıdan bakabilmeye tekabül eder. Elbette ki çalışmasından bugüne değin geçen uzun zamana karşın Lee (1966, s. 50), alanyazındaki bu zayıf noktadan hareketle göç sürecini anlamaya çalışmak adına bütüncül bir bakış açısı geliştirerek, dört temel düsturdan bahisle göç sürecini açıklamaya çalışır ki bunlar, (1) menşe alan ile ilgili etkenler, (2) göç edilmesi düşünülen alan ile ilgili etkenler, (3) araya giren engeller, (4) kişisel etkenlerdir. Kişisel etkenler olarak ifade edilen ise bireylere göre farklılık gösteren, yani kimileri için pozitif (+) olan bir durumun kimileri için (–) negatif bir olabilmesidir. Lee bunu şu şekilde örneklendirmektedir: İyi okul sistemine sahip bir noktaya göç, çocuklu ebeveynler için çekici faktör ve çocuksuz ev sahipleri için yüksek vergi oranlarından dolayı itici faktör olurken bekar ve gayrimenkul sahibi olmayan erkekler için nötr bir durumu ifade eder.

2.2. Yurttaş ve Göçmen Ayrımı

Touraine'e (1997, s. 134) göre, "yurttaş ve ulus kavramları tek erkliliğe karşı, Fransız Devrimi'nde de yabancı istilasına karşı geliştirilmişti." Yerleşik insanı yabancı istilasından ayırmaya çabalayan söylem kendi hiyerarşisini oluşturarak, demokratik

değerlerin ulusal çıkarlar etrafında kümelenmesine neden olmuştur. Bu durum Touraine'e göre kavramsallaştırmaların kendi hiyerarşisini kurmasına neden olarak yabancı istilası ile dışarıdan olana tepeden bakma eğilimini beslemiştir. Bu eğilim, içeride ve dışarıda olmak arasındaki epistemolojik ve bilişsel kopuşu anlamlı hale getirmiştir.

İnsanı durağan bir nesne olarak tahayyül eden, sınırlarla anlamlandırmaya çabalayan klasik ulus-devlet düzeni (yurttaşlık kavramsallaştırması) ve yerleşik açıklamaları, sınırlara meşruiyet kazandırma çabasıdır (Chambers, 1994; Balibar, 2007; Hart ve Negri, 2008; Schönwalder vd., 2016). Hardt ve Negri, İmparatorluk (2008) adlı eserinde bu meşruiyet perspektifini ve sınırların içinin türdeş ve tektip tahayyül edilmesini şu sözlerle sorunsallaştırmaktadır: "Halk kimliği, farklılıkları gizleyen ve/veya saf dışı bırakan hayali bir düzlemde kuruldu; pratik düzlemde bu, ırksal itaate ve toplumsal arılaşmaya denk düştü" (2008, s. 125). Halk, ulus ve ırk kavramları çalışmalarında Étienne Balibar'a (1991) atıfla ortak bir ifade alanına denk gelecek şekilde kullanılmaktadır. Onlara göre halk kimliği ve onun savunucusu olarak kendi ötekilerini yaratan, ulusal bilincin egemen kökeni olarak *Leviathan'*a karşı ulusal düzenin çözülüşünü izleyen, sınır düzenini aşan, halk kitlesini yersiz yurtsuzluğun politik ve sınır aşan örgütlenmesi biçiminde kurgulayan *İmparatorluk* takip etmiştir. İmparatorluğun politik öznesi ise çokluk olarak düşünülmüştür.

Çokluğun karşıt alanı olarak işaret edilen nokta ulusal söylemin yarattığı tekillik ve türevleri değil, bizatihi ulusal söylem ve düzenin içerisinde yaratılan her türlü modern çokluk-çoğulculuk ve bunun türevi olarak yansıyan iletişim biçimleridir. Yani çokluk, otoriter/totaliter rejim biçimleri ve bunlardan kaynaklanan sıkıntılarla mücadele etmenin yanında demokratikleşme vaazları üzerinden hareket eden ulus düzeninde de yaratılmaya çalışılan her türlü çoğulcu söylem (çokkültürlülük) ve iletişim biçimlerini de sorunsallaştırma eğilimindedir (Hardt ve Negri, 2008). Bu durum göç eden bireye karşı yaratılan bakış açısı ve tanımlama veya kategorizasyon biçimlerinin de sorunsallaştırılması gerektiği gibi basit bir çıkarıma sahiptir. Nitekim göç eden bireye yönelen bakış açısı onu bir kurban, yardıma muhtaç, mağdur en demokratik biçimiyle pasif bir özne olarak kurgulamaktan öteye geçmemektedir (Agamben, 2017). Oysa çokluk bu hiyerarşik düzeni kırma potansiyeli açısından çeşitlilikten daha önemli görülmelidir. Çünkü çokluk aynı zamanda köksüz ve yersiz yurtsuzluğun doğrusal olmayan dinamik uzamına yaslanarak kendisini her türlü klasik dışlama eğilimlerini bertaraf etmeye hazır şekilde kurgulamış, bir o kadar da siyasal bir düzlemdir (Hardt ve

Negri, 2008). Elbette ki siyasallık niteliği, sadece yersiz yurtsuz özne için geçerli değildir. Onu siyasal bir figür haline getirerek, hayatını politize etmek ve politik malzeme haline getirmek modern ulus devlet krizinin de bir yansımasından ibarettir (Agamben, 2017; Chambers, 1994).

Göç eden bireyler olarak mülteciler, sığınmacılar, vatansızlar (heimatlos) kaçak göçenler ve yerinden edilen insanların kendi yaşam biçimleri ve gündelik hayatları bir anda siyasal ve medyatik malzeme haline gelmektedir. Agamben'in (2017; s. 158) *Kutsal İnsan*'ında da modern ulus devlet düzeninin kendi ontolojik rehavetinden kaynaklanan soruna işaret edilerek, mültecinin ulus devletin yurttaşlık sisteminin gediklerine yöneldiği ifade edilmektedir: "Mülteciler, insan ile vatandaş, doğum ile milliyet arasındaki sürekliliği koparmak suretiyle, modern egemenliğin orijinal kurgusunu krize sokuyor." Kriz ifadesi, aslında Hardt ve Negri'nin (2008) de üzerine düştüğü gibi modern siyasal düzlemin yurttaşı kavrayan biyo-siyaset düzleminin krizidir. Çünkü biyo-siyaset, öznelerin özgürlük taleplerine karşılık verdiği kadar onların tahakküm edilişini, denetimini hepsinden öte tanınmasını içerir (Foucalt, 2005). Biyo-siyasetin özneyi kavrama mantığı sistematik şekilde görünürlüğü denetlemeyi içerir ki, buradan hareketle öznenin özgürlük/özgür oluş talebi tanınmayı içermelidir. Tanınma ise yurttaş oluşu ve bu oluşun alanı içerisindeki normlara göre davranmayı içerir. Aksi durum tanınmayan özne, özgürlüğün bedelini tanınma-denetim ile ödemiş diğer öznelerin baskısı ve dışlaması ile ödemek zorunda bırakır (Foucault, 2005). Göç eden bireyin siyasal-yasal düzlemde tanınması da bu bağlamda sistematik bir süreci gerektirmekte ve bu bir bakıma denetimi zorunlu kılmaktadır.

Modern ulus-devlet düzeninin disipline edici ve gözetici siyasal üretiminin, elinin uzanmadığı alana denk gelen mülteci ve yabancının sistem için isteksizlik haline gelmesinin nedeni burada saklıdır. Mülteci, toplumsalın görünmeyen yüzünü ifade eder. Bundandır ki, özellikle sınır aşan göç süreçlerinin yasallaştırılması söz konusudur. Foucault (2005, s. 17- 18) bu sorunsalı açığa çıkarırken şu kısa ve önemli ifadeyi kullanır: "Oysa nesnesi yaşam olan bir iktidarın düzenleyici ve denetleyici mekanizmalara ihtiyacı vardır ve bu düzenleme ve denetlemeyi oluşturduğu normlar yoluyla yapar." Normlar, yaşamsal düzenin her alanında kavrayıcı etkisini sürdürme eğiliminin göstergesidir. Üstelik Foucault bu kıskaca alışın özgürlük kavramının eksikliğinde bir anlam ifade edemeyeceğini de ekler. Bir bakıma yurttaşlığın alanı, özgürlüğün en talepkâr olduğu alanı da içerir. Özgür oluş, tanınmış öznelere vaat edilmiş bir ayrıcalık gibi durmaktadır.

İktidarın denetim, tahakküm ediş tarzı, öznenin özgür oluşu ile bağımlı ilişki içerisindedir.

2.2.1. Vatandaşlık Haklarına Karşı Göçmen Hakları

Göçün ve bağlı olarak göçmenlerin kategorik birimlere indirgenmeleri Balibar'ın ifadesiyle (2007, s. 333) "coğrafi kökleri, özel tarihleri (dolayısıyla kültürleri ve yaşam tarzları), ulusal alana giriş koşulları ve hukuksal statüleri tamamen farklı" olan bireylerin türdeş kabul edilmeleri ve ulusal bilince uygun tanınır hale gelmelerinin bir ürünüdür. Ancak Balibar'ın (2007, s. 334) formülasyonunda önemli nokta tanınmanın, ırksal, etnik kültürel yakınlık üzerinden bir tür "daha az göçmen" oluşu barındıracağıdır; "[B]ir Portekizli (Paris'te) bir İspanyol'dan daha çok, bir Arap ya da Siyah'tan daha az 'göçmen' olacaktır." Bu ifade yurttaşlık gibi kabul görmüş bir netliğe karşın göç edenin ne kadar değişken bir zeminde ele alındığını göstermektedir. Öylesine ki etnik, kültürel veya ideolojik yakınlık, göçmenliği daha yakın veya uzak kılabilmektedir. Ulusal kimlik ve aidiyete yakınlık ile göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı arasındaki organik ilişki ampirik açıdan sayısız defa ortaya konmuştur (Epstein ve Levanon, 2005). Üstelik bunun çoğunluk kimliğine üye olmayan alt gruplarında yakınlaşmasında veya daha farklı nedenlerden dolayı mesafelendikleri de benzer şekilde ifade edilmiştir.

Agamben (2018) söz konusu göç eden olduğu zaman *insan hakları* ve *vatandaş hakları* ayrımının altını çizmektedir. Küresel örgütlerin insan haklarını ele alma biçimleri de yine bu bağlamda siyasallaşma ve pasifizasyonu ifade etmektedir. Siyasaldır, çünkü küreselin toplamı, ulusal düzenin siyasal kavrayışının gücünü barındırır, pasiftir çünkü bir o kadar da bu kavrayışın lehine işler. Nitekim küresel örgütler burada insan canını ve haklarını korumakla mükellef olduklarını vurgulamaktadır[1]. Küresel ve ulusal boyutta düzen ve aktörler olarak bu kurumlar insan canının ve hakkının tartışmasızlığı ve

[1] Bariz bir örnek olarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (2020) Türkiye web sitesine girildiği zaman karşılaşılan fotoğrafların çocuk, siyahî çocuk ve kadınlardan oluşan fotoğraflar olması ve savaş ortamı görselleri ile desteklenmiş imgelerin kullanılması organizasyonun koruma söyleminin retorik olarak mültecileri ve göç eden insanları doğrudan yardıma muhtaç kategorisi üzerinden ayrıştırdığının göstergesidir. Görseller Agamben'in (2017) çıplak hayat kavramsallaştırması bağlamında okunursa daha anlaşılır olabilmektedir. Nitekim bu bağlamda mültecinin hayatı artık çıplaktır, yani erişime açık ve yardıma muhtaçtır. O artık küresel dünyanın yardımseverlik duygusunun pasif bir öznesi olmaktan öte bir anlam taşımamaktadır. Görseller ne kadar derin bir düzeyde yardıma muhtaçlığı vurgularsa o kadar çok doyurucu olacak ve küresel örgütlülük ve yardım artacaktır. Böylesine basit görünen bir durum pornografik biçimde yardımseverliği talepkar kılmak adına yardıma muhtaç oluşu alenileştirme ihtiyacı duymaktadır. (BMMYK, 2020, https://www.unhcr.org/tr/, erişim tarihi: 22.09.2020).

korunması gerektiği üzerine fikir veya meşru zemin inşa etmektedirler. Ancak Agamben'e (2017, s. 160) göre, bu kurumlar "insanların 'kutsal ve ellerinden alınmaz' haklarının olmasını istemelerine rağmen, sorunu çözmekten ve hatta bununla gerektiği gibi yüzleşmekten aciz kaldılar."

Bu bağlamda göç eden birey bir tür yabancı olarak görülmektedir; ancak bu durumda sorunun kaynağı, ulusal düzenin kendi iç diyalektiğini oluştururken öngöremediği göçmenin varlığı, egemen görünüme karşı azınlığın görüntüsünün varlığı, insan gerçekliğin fiziki görünümü olarak 'yabancı'da mevcuttur. Bu durum ne bir duygu fetişizminin nesnesi ne de tahayyül zenginliğinin söylemsel inşasına indirgenemeyecek kadar gerçektir. Ancak sorunsallaştırılması gereken nokta Agamben'in (2017) de ifade ettiği üzere insan hakları ve vatandaşlık hakları ayrımı olmalıdır. İnsanlar göç ederken ölmekte, göç ile birlikte değişim yaşamaktadırlar. Bu durumun yarattığı en büyük anlamsal kayıp şu çıkarımda belirmektedir: Göç olgusu, insan hareketliliğinin doğal bir süreci olarak değil de modern ulus devlet anlayışının sınır, kimlik, kültür, yurttaşlık ve onunla bağlantılı etkinliklerine karşı meydan okuma cephesi olarak beliren rahatsız edici bir alanı temsil etmesine neden olmuştur (Chambers, 1994).

Modern ulus-devlet anlayışı ve bilincine yönelik yaklaşımda Jürgen Habermas'ın (2010, s. 19) "*halkçı ulus bilinci*" söylemi ön plana çıkmaktadır. Habermas aidiyet vurgusunun olumlanabilir bir forma girmesini sağlamak adına "yabancı olan her şeyden korunma, diğer ulusları değerden düşürme ve milli, etnik ve de dini azınlıkları özellikle Yahudileri- dışlamak için iyi bir araç" olarak görmektedir. İki temel nokta burada belirmektedir. Ulus bilinci bir yandan ortaklık eksenindeki halka yönelik *sosyal entegrasyonu* güçlendirirken çizilen vatan sınırlarının dışındaki ve egemen ortaklık kültünün dışında kalan tüm birey ve grupları dışlama eğilimini yani sosyal sınırlılıkları da beslemektedir. Ulusun temel meşruluk kaynaklarında ise modern hukuk düzeni ve bireyin kurumsallaşmış biçimi olarak vatandaşlık statüsü ön plana çıkmaktadır. Habermas (2010) açısından modern hukuk sisteminin getirisi olarak beliren adalet, eşitlik ve özgürlük gibi kavramlarda sınırlılıkları göstermektedir, yani görece ağırlıklı olarak vatandaşlık söylemine gönderme yapmaktadır. Bu vatandaşlık söylemi ise pratik anlamına yurttaşlık bilincinde karşılık bulmaktadır. Örneğin 'eşitlik' ilkesinin işaret ettiği eşit olma demokratik standardizasyonunu Habermas (1993, s. 75) Ernest Tugendhat'tan aktararak şu şekilde dile getirmektedir:

> Demokratik bir kavram olan eşitlik, siyasi bir kavramdır ve ayrım yapılabilirliğe işaret eder. Bu nedenle siyasi anlamdaki demokrasi, tüm insanlarda fark gözetmeme düşüncesine değil, yalnızca belirli bir halka ait olma düşüncesine dayanır.

Özgürlükçü istencin işaret ettiği nokta, halkın kurumsallaşmış biçimi olarak yurttaşa gönderme yapar. Bu bağlamda yabancıya veya egemen kültürün dışındakilere yönelik demokratik taleplerin görünürlüğünü zayıflatmaktadır. Yaratılan paradoks bireyin yabancı ile girmiş olduğu tanı(n)ma sürecinde dönüşen kimliğini de ifade etmektedir. Zira yabancı ile girişilen diyalog yerelin özünü, esasını kaybetmesi anlamına gelmektedir. Chambers (1994, s. 23) "Ötekini, radikal olanı tanıdığımızda, böylece dünyanın merkezinde olmadığımızı kabullenmiş oluruz" derken bu tanınma sürecine göçün önemli etkisinin, rolünün hakkını teslim ederek devam eder. Merkezden ayrılma bireyin kendi mekânsal, kültürel, dilsel, kabaca ulus bilincinin yücelttiği tüm epik değerlerin özüne zarar verme potansiyelini sınar. Yani göçmenin tanınması, merkeziliği yıkma eğilimi taşıdığı için bir o kadar da zordur. Bu merkezilik dilsel bir bağlamda da ele alınmaktadır. Chambers'e (1994, s. 22) göre: "Dil öncelikle bir iletişim aracı değildir; her şeyden önce bizzat benliğin ve duyguların içinde oluştuğu kültürel bir inşa aracıdır." Chambers için dilin kültürel inşa aracı olmasının anlamı rastlantısal değildir bu aynı zamanda homojen bir kültürel örüntü ve bilişsel anlamda kendiliğin özünde dili bir ev olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, misafir söylemi ile (Polat, 2018) Suriyelileri kucakladığını ya da kapsadığını farz eden bir dilin ev içi kültürel inşası özünde hiyerarşik bir görüş ve tanınma repertuarını göstermektedir. Bu söylem, etnosentrik bir yurttaş retoriğinin (Yeğen, 2004) ve bunun kültürel inşa alanı olarak dil içerisindeki evin ancak misafiri olarak görülebilir. Misafir söylemi, böylelikle göçmeni ya da mülteciyi hiyerarşik bir güvencesizlik alanına iten 'masumane' bir söylem görünümünde olmasını ve bir o kadar da güvencesizliğin ustaca bir biçimde gizlenmesini sağlamaktadır (Polat, 2018; Canefe, 2018).

2.3. Zorunlu Göç

Göç çalışmaları çok farklı yaklaşım biçimleri ve disiplinlerarası bakış açılarının zenginliğiyle genişlemiş bir literatür olarak okunsa da Richmond (1993) için özünde iki temel saç ayağına oturmaktadır: gönüllü göç (*voluntery migration*) ve zorunlu göç (*forced migration*). Aynı zamanda Richmond, göç sürecinin karmaşıklığına ve kompleks yapısına vurgu yaparak proaktif *(proactive)* ve reaktif *(reactive)* göç ayrımına girişmektedir.

Reaktif göç, mültecileri yani genellikle politik kaygılarla göç eden kısıtlı hareket alanına sahip özgür ve rasyonel karar sürecine tabii olmayan bireyleri ifade ederken, *proaktif göç* ise tercihlere ve göçün düzeyine vurgu yapan, karar mekanizmasına sahip, daha serbestliği ifade etmektedir (Richmond, 1993, s. 10).

Zorunlu ve gönüllü insan hareketliliği arasındaki fark öyle üstün körü ifade edilebilecek bir durumdan ziyade, göç eden bireylerin özelliklerine ve göç süreçlerine keskin bir biçimde farklılık şerhi koymaktadır. Zorunlu göçün iç diyalektiğinde zorlayıcılık veya zorundalık hâkimdir (Richmond, 1993; Castles ve Miller, 1998; Castles, 2003). Şekil 1'de görselleştirildiği üzere, farklı zorunluluk etmenlerinin bireyleri hareketliliğe sürüklediği zorunlu göç süreçlerinde sebepler ve süreç buna göre biçimlenmektedir.

Şekil 1. Sınır-içi ve sınır aşan zorunlu göç türleri akış şeması

İç çatışma ortamından kaçarak veya zorla yerinden edilerek ülke sınırları dâhilinde başka bir noktaya göç ettirilenler zorla yerinden edilenler olarak nitelendirilirken doğal afetlere (sel, tsunami, deprem vb.) bağlı yerinden olma durumlarında ise zorla yerinden olmuşluk söz konusu olmaktadır. Zorla yerinden edilme ve olma arasında edilgenlik ve insan faktörü bulunmaktadır. Nitekim belirli bir iktidar formunun (terör grubu, devlet, askeri örgütlenmeler vb.) baskısı sonucu yerinden

edilmede (Şekil 1) geride bırakılan yaşam alanının başka bir amaçla kullanılması, kullanılamaması söz konusudur.

Sınır aşan zorunlu insan hareketliliklerinde ise mültecilik, sığınmacı, geçici koruma statüsü kavramları ön plana çıkarken bireylerin göç nedenlerine bakıldığında iç çatışmalar, savaşlar, ekonomik krizler gibi insan faktörü ile bağlantılı nedenler bulunmakta iken, sel, tsunami, deprem gibi iklim ve çevre koşullarındaki afet durumları sonucu yerleşim bölgelerinin zarara uğraması ile gerçekleşen insan hareketlilikleri de söz konusudur. Uluslararası Göç Örgütü'nün (*International Organization for Migration*, 2019) hazırlamış olduğu Göç Sözlüğü'ne *(Glossary on Migration)* göre mülteci, "ırkı, dini inancı, milliyeti, politik görüşü veya aidiyet duyduğu toplumsal grubundan kaynaklı yaşadığı belirgin derecede korkudan dolayı ülkesinde yaşayamayacak duruma gelen göç etmesi elzem kişileri" ifade etmektedir.

2.4. Türkiye'de Yakın Dönem Göç Süreçleri

Türkiye'nin günümüzde göç açısından kilit öneme sahip olduğu bilinmektedir. Özellikle Cumhuriyet dönemi esas alınırsa, görece kısa olan tarihine komşu ülkelerle ilişkileri ve jeo-politik konumu itibariyle pek çok göç sürecini sığdırdığı ve sığdırmakta olduğundan bahsedilebilir. Uluslararası göç süreçlerini sistematik açıdan kategorize eden İçduygu (2015), Cumhuriyet tarihinde Türkiye'ye yönelen göç hareketlerini, eski ve yeni dönem olarak iki temel ayrımdan yola çıkarak incelemektedir. İçduygu, 1980 öncesindeki göç hareketlerini ulus-devlet anlayışının toparlanma süreci olarak komşu coğrafyalardan Türkiye'ye yönelen "etnikleştirme" *(ethnicization)* çabalarının bir ürünü olarak görmektedir (2015, s. 279).

Diğer yandan, 1980 sonrası yeni dönemde ise Irak, İran, Suriye gibi komşu ülkelerdeki siyasal, ekonomik ve askeri çalkantıların bir sonucu olarak Türkiye'ye yönelen dinamik insan hareketliliklerini kapsayan *yeni dönemi* ifade etmektedir (İçduygu, 2015, s. 280). Üstelik bu dönemde sınır aşan insan hareketliliklerinin yanında, iç göç hareketleri de fazlasıyla etkili olmuştur. İç göç meselesi Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve mekânsal düzeni üzerinde çeşitli biçimlerde dönüşümler yaratmıştır (Tekeli ve Erder, 1978; İçduygu, 1998). Bu dönüşümler farklı biçimlerde devam etmektedir. Diğer yandan Tekeli de (2011, s. 172) Türkiye'deki göç çalışmalarını dört kategorik başlık altında sınıflamaya girişmektedir: Bunları "kırsal çözülme, gecekondulaşma-kentlileşme, iç göçler ve dış göçler olarak" sınıflandırmaktadır. Özellikle kırdan kente doğru

hareketliliğin artış gösterdiği İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin Türkiye'sindeki göç çalışmaları bu hareketliliği kentleşme, gecekondu üzerinden modernleşme ve uyum sorunları bağlamında ele almıştır. Türkiye'nin artan yoğun göç akışları sonrası daha sistematik yaklaşım benimsemeye ve politika üretim sürecine girme ihtiyacı doğmuştur. Bütün bu dış göç ve iç göç bağlamı, zorla yerinden edilme ve kır-kent göç akışı (Tekeli ve Erder, 1978; İçduygu, 1998; Tekeli, 2011, Yükseker, 2012) ile deneyimleyen Türkiye'nin artık göçe ilişkin *düzenleme mekanizmasına* sahip olmasını sağlamıştır.

2.4.1. 2011 Sonrası Suriye'den Yönelen Zorunlu Göç

Yakın dönemdeki bir diğer göç hareketi ise Suriye iç savaşı ile birlikte, diğer komşu ülkeler ve Türkiye'ye doğru yaşanan yoğun hareketliliktir. 2011 yılının Nisan ayında başlayan ve ilerleyen zaman dilimlerinde farklı yollarla Türkiye'ye yönelen göç hareketlilikleri ülkeyi ekonomik, politik, demografik ve kültürel yönden etkilemiş ve bu etki ülkeyi dönüştürmeye de devam etmektedir. (Deniz vd., 2016; Erdoğan, 2018; Canefe, 2018; Saraçoğlu & Belangar, 2019). Bu göç süreci ve nedenleri üzerine niteliksel açıdan analiz yapıldığında menşe noktadaki savaş ortamı ve bunun yansımalarından doğan göç hareketlerinin zorunlu göç ve bu sürece maruz kalan bireylerin de zorla yerinden edilmiş bireyler olduğu açıktır. Böylesine ağır bir insani durumun yarattığı boyut ilk etapta göç eden bireylere yönelik Türkiye tarafından *açık kapı*[2] politikasının uygulanmasını sağlamıştır. Ancak Türkiye, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'yi (Cenevre Sözleşmesi) imzalamasına, hatta 29 Ağustos 1961'de TBMM'de 359 sayılı kanunla ve 1967 tarihli Ek Protokolü de 1968'de kabul etmesine karşın bütün bu anlaşmalara coğrafi kısıtlılık şerhi koyarak sadece Avrupa Konseyi ülkelerinden Türkiye'ye yönelen kişilere mültecilik statüsü vermeyi, diğer bölgelerden gelenlere ise 2014 yılında yürürlüğe giren 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kapsamında şartlı mülteci statüsü veya geçici koruma gibi farklı statüler tanımayı öngörmüştür. Uluslararası korunma hakkı talebiyle yapılan başvurularda olumsuz sonuçlanan talepler ise *(non-refoulement)* geri gönderilmeme ilkesi kapsamında ikincil koruma statüsü ile sonuçlanabilmektedir. Irak, Afganistan, İran gibi Türkiye'nin

[2] 'Açık Kapı' politikası dönemin Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin iç savaş sonrası Suriye'den gelen bireylere yönelik ilk dönem tutumunu ifade etmesi açısından kullanılan bir niteleme olarak bilinmektedir (Polat, 2018).

doğusunda kalan ülkelerden Batıya yönelen göçmenler için Türkiye transit geçiş olmaktadır (İçduygu, 2015).

Türkiye, 4 Nisan 2013 tarihli 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve 2014 tarihli Ek Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında sığınma başvurularını değerlendirmektedir. Bu kapsamda Suriye'den Türkiye'ye yönelen iç savaş sonrası kitlesel göç akımları bireysel başvuruya kapalı olmakla beraber 6458 sayılı Kanunun 61, 62, 63 maddeleri dayanak gösterilerek Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından *geçici koruma* kapsamına alınmıştır. GİGM (2017, s. 67) yayınladığı raporda, geçici koruma statüsünü şu şekilde tarif etmektedir: "Geçici Koruma; bireysel uluslararası koruma başvuru mekanizmasının etkin bir şekilde uygulanmasının mümkün olmayacağı ölçüde kitlesel göç hareketinin olduğu durumlarda" işlerlik kazanan göçmen statüsüdür.

Ancak bu kararın resmi olarak yürütme yetkisi Bakanlar Kurulu kararlarına bağlıdır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2016 yılı verilerine göre Türkiye'de geçici koruma statüsü kapsamında 2.834.441 Suriye uyruklu birey bulunmaktadır (GİGM, 2017). GİGM'in 2021 Mayıs ayı verilerine[3] göre bu sayı 3.671.277'ye yükselmiştir ve bu sayının 3.614.694'ü barınma merkezleri dışında yani kentsel alanlarda yaşamaktadır. 24 yaş altı nüfus 2.234.423'tür. Bu sayı dinamik bir çocuk ve genç nüfusun çoğunluğu oluşturduğunu göstermektedir. Yine GİGM verilerine göre, Adana'da 253.965 geçici koruma statüsünde Suriyeli yaşamaktadır. Sarıçam ilçesindeki barınma merkezinde ise 19.651 kişi kalmaktadır. Mersin'de ise barınma merkezi bulunmamakta ve kentte ise 228.218 Suriyeli yaşamaktadır. Bu sayı Mersin nüfusunun %12,40'ını oluşturmaktadır.

Kitlesel göç sonrası Türkiye'nin bu konudaki ekonomik ve siyasi sorumlulukları her geçen gün artarken, uluslararası kamuoyundan yardım talep edilmeye başlanmıştır. Uzun süre 'misafir' söylemi ile geçici olduğu düşünülen nüfusun yoğunluklu olarak kentsel alanlarda yaşamaya başlaması ve savaşın devam etmesiyle Suriyeli sığınmacıların barınma, sağlık, eğitim, beslenme gibi temel hizmetlere erişimi ile sosyal uyum konuları zamanla daha da önem kazanmıştır. Erdoğan (2018, s. 17) *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Uyum Araştırması'nın* verilerine dayanarak göç eden bireylerin "yakın ve orta vadede barışın ve huzurun geleceğine dair umutsuz olduklarını" aktarmaktadır. Bu

[3] Güncel veriler GİGM web sitesinden alınmıştır: *https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638*. Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2021.

konuda dönüş beklentileri düşük olan Suriyeli göçmenlerin barınma merkezlerinden uzaklaşarak bir an önce kentsel alanda tutunmaya çalışması önemli bir kanıttır. Üstelik Erdoğan, çalışmasının verilerine dayanarak Suriyelilerin kalıcılaşacağını da öngörmektedir. Buradan hareketle toplumsal uyum konusunda sağlıklı hareket edilmesi ve politika üretilmesi gerektiği dile getirilebilir. Ayrıca Türkiye'den yurtdışına göç konusunda uyum çalışmaları yapılmakla beraber hedef noktası Türkiye olan hareketlilikler için ise uyum tartışması pek yenidir. Yukarıda ifade edildiği üzere, GİGM'in verilerine bakıldığında Suriyeli nüfusun büyük çoğunluğunu çocuklar ve gençler oluşturmaktadır. Erdoğan (2018), gençlerin ve çocukların Türkçe öğrenme konusunda hevesli olduklarını vurgulamaktadır. Bunun nedenlerinden birisinin Türkiye ile ilgili gelecek öngörülerinin bulunduğu gerçeğidir.

Ancak Erdoğan'ın saha verilerinden çıkan önemli bir uyaran ise vatandaşların kentsel alanda Suriyeli göçmenlere karşı mesafeli olduğu ve kamplarda kalmaları gerektiğini istemeleridir. Bu noktada karşıtlık söz konusu olmaktadır. Vatandaşların, Suriyeli göçmenlere yönelik *misafir* bakış açısında giderek artan bir kırılma yaşandığıdır. Üstelik vatandaşlar, Suriyeli göçmenleri kültürel olarak kendilerine yakın görmemekte, kendilerinin sahip olduğu vatandaşlık statüsünün Suriyelilere verilmemesini istemekte, onlarla gündelik alanı paylaşmak noktasında çekinceler yaşamaktadırlar ve güvenlik gibi kimi noktalarda ise risk görmekte, gelecek kaygısı yaşamaktadırlar (Erdoğan, 2018).

Diğer yandan Saraçoğlu ve Belangar'ın (2019) İzmir'deki saha çalışmasından elde ettikleri sonuçlara dayanarak, Suriyelilere yönelik dışlama ve nefret pratiklerinin üç temel başlık altında ifade edilebilir. Bu veriler doğrultusunda ekonomik kazanç kaybı, kentsel alandaki hâkimiyetin kaybı ile ulusal ve toplumsal (sosyal) uyumun kaybı bağlamında Suriyeli göçmenlere yönelik nefret ve dışlama pratiği geliştirildiği gözlenmektedir. Üstelik bu üç temel nokta birbiri ile uyumlu ve iç içe olmakta, ayrıca dışlama pratiği bireylerin etnik, dini, kültürel, politik bakış açısına göre değişmektedir. Suriyeli göçmenlere yönelik yaklaşımda toplumsal alandaki sese kulak verilmesi de önemlidir (Saraçoğlu ve Belangar, 2019). Vatandaşlar ile Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğunun paylaştığı kentsel alanda, gündelik hayata dönük kültürel uyum sorunlarının dillendirildiği aşikârdır.

Deniz vd. (2016), Antep ve Kilis çevresindeki Suriyeli Sığınmacıların gündelik hayatına odaklandıkları çalışmalarından hareketle vatandaşların ekonomik, sosyal, mekânsal, kültürel açıdan dışlama mekanizmaları geliştirdikleri ifade etmektedir.

Problemi uyum sorunu yerine kentsel mekânda paylaşılan gündelik alanda ortaya çıkan sorunlar olarak ifade etmek daha isabetli olacaktır. Çünkü rahatsız edici olan kentsel alanın misafir olarak görülen Suriyeli göçmenlerle paylaşılması noktasında belirmektedir. Deniz vd.'nin belirttiği üzere, dışlanmanın temel sebebi olarak sosyo-ekonomik nedenler ifade edilmektedir ve "maddi anlamda yoksul olmak, sosyal, mekânsal dışlanmayı ve kamusal ilişkilerin dışına itilmeyi de beraberinde getirebilmektedir" (2016, s. 35). Suriyeli göçmenlerin ekonomik şartlarından dolayı gecekondu tipi kentlerin sosyo-ekonomik açıdan 'öteki' (Erman, 2001) mekânlarını seçmeleri garip bir durum değildir. Etnik ilişkiler ağı üzerinden kentsel alanda örgütlenen Suriyeli göçmenler, kentin zorlu koşullarına ve vatandaşların dışlama mekanizmalarına karşı kendi stratejik direniş biçimlerini geliştirmektedirler. İşverenler için ucuz istihdam alanı yaratma, işyerine Türk bayrağı asmak, tüketim ve üretim açısından dayanışma ağları kurmak, vatandaşa yani yerliye dış görünüm açısından benzemek gibi bazı stratejiler geliştirmişlerdir. Deniz vd. de (2016) araştırma süresince birçok Suriyeli kadının başörtülerini Türk kadınlara benzemek için 'onlar gibi taktıklarını' gözlemlemişlerdir. Özellikle bunun kamusal alanda kendini göstermek adına bir tür karşı-strateji olduğu aktarılmaktadır. Erkekler ise Müslüman kimliği üzerinden algılanan dürüst, iyi olma, çalışkanlık gibi övgülere yönelmeye çalışarak barınma ve geçim gibi sorunlarını sıkıntısız karşılamaya çalışmaktadırlar (Deniz vd., 2016). Bu durum Suriyelilerin kentsel mekânda tutunma pratiklerinden bazılarıdır ve sürekli değişim göstermektedir.

2.4.2. Suriyeli Göçmenler ve Mahalle

Bir başka araştırma alanı ise yerlilerin gözünden göçmenlerin algılanmasını mahalle ölçeğinde değerlendiren çalışmaları kapsamaktadır. Kızılhan'ın (2019) Ankara Örnek Mahallesi'nde yerliler ve Suriyeliler arasındaki gündelik etkileşimi, dışlama, yoksulluk, mekânsal ve diğer ayrışma pratikleri üzerinden incelediği tez çalışmasında elde ettiği bulgulardan birisi de mahalledeki var olan sorunların Suriyeli göçmenlerin gelişi ile katlandığı tartışmasını içermektedir. Bu olgu, göçmenlerin gelişi ile birlikte gecekondu, kenar mahalle gibi kentsel mekânlarda, göç ile birlikte var olan sorunların derinleşerek ve katlandığına vurgu yapmaktadır. Kızılhan, Örnek Mahallesi'nde kamusal-ortak alanda bir sosyolojik segresayon (ayrışma) yaşandığından bahsetmektedir. Bu segregasyon, kültürel ve mekânsaldır. Çalışma her ne kadar kamusal ve özel alanda bir tür karşılaşmama ve isteksizlik durumunu sosyolojik ayrışma olarak tarif etse de

bunun iletişimsel bağlamda bir tür diyalogdan kaçınma ve iletişimin zayıflığından kaynaklandığını görmek mümkündür (Kızılhan, 2019).

Diğer yanda ise Tümeğ'in (2018, s. 16) hazırlamış olduğu anket ve mülakat verilerine dayanan saha çalışmasında Ankara'nın Önder Mahallesi'nin "Suriyeli Mahallesi" olarak anıldığından ve Suriyeli göçmenler arasında da bir tür "gettolaşmanın" oluştuğundan bahsedilmektedir. Çalışma Ankara bazında Suriyeli göçmenlere karşı bir negatif tutumun etkili olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Kavas vd. (2019) tarafından İstanbul'da yapılan bir çalışma ise Fatih, Sultanbeyli ve Sultangazi ilçelerini içeren saha çalışmasında kimi sokak ve bölgelerin Suriyeli kimliği ile anılmaya başladığını, örneğin Akşemsettin Caddesinin "Suriye Caddesi", Malta Çarşısı'nın "Suriye Çarşısı" olarak anıldığını ve mekânsal yoğunlaşma bulunduğunu aktarmaktadır. Bu çalışmalar, mahalle bağlamında Suriyeli göçmenlere yönelik bulgulara erişerek tespitler yapmaktadır. Bu tespitlerden en önemlisi aradan geçen zaman diliminden sonra Suriyelilerin mekânsal olarak ayrışmaları ve kendi gündelik alanlarını yaratmak konusundaki istekliliklerdir.

2.4.3. Zorla Yerinden Edilme: Doğu İllerinden Göç

Türkiye göç literatüründe, zorla yerinden edilme yakın zamanda özellikle ön plana çıkmaktadır. Suriye'den yönelen kitlesel hareketlilik, son dönem literatürünün ağırlıklı konusunu oluşturmaktadır. Türkiye'de zorla yerinden edilme literatürünün bir diğer önemli konusu ise yoğun olarak 1980'lerden 2000'lere kadar Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde *de facto* silahlı grup olarak beliren PKK (*Partiya Karkeren Kürdistan*) ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasındaki çatışmalardan kaynaklı zorla yerinden edilen veya yerinden olan bireylerin hareketleridir. Bu hareketlilikleri Kurban vd. (2006, s. 16), "ülkemizde son 20 yılda yaşanan en uzun süreli ve en geniş vatandaş grubunu etkileyen hak ihlallerinden biri olma niteliğini taşıyor" diye ifade ederek sürecin boyutu ve önemini vurgulamaya çalışmıştır. Sürecin bölgesel kaynaklı ortaya çıkması onu sadece bölgesel etkiyle sınırlı bırakmamış, aksine bölgesel olmaktan çıkarak diğer kentlere doğru yaşanan göç akışları ulusal boyuta ulaşmıştır.

1998 tarihli Meclis Araştırma Raporu'nda[4] bu yaşananların insan hakkı ihlallerine yol açtığı dile getirilmiştir. Raporda ayrıca zorla göç eden bireylerin veya grupların

[4] Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne 9.2.1996 tarihli 20. Dönem 3. Yasama yılında İstanbul Milletvekili Algan Hacaloğlu ve 9 milletvekili, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri

akrabalık ilişkileri gibi etnik dayanışma ağları üzerinden çevre il ve ilçeler ile Mersin, Adana, Antalya, İzmir, Gaziantep, İstanbul gibi şehirlere yoğunlaştığı vurgulanmaktadır. Ayrıca "Diyarbakır, Van, Adana ve Mersin'de, yerlerini yurtlarını bırakarak göç etmek zorunda kalan on binlerce kişinin yaşadığı derme çatma mahalleler oluştuğu"na da yer verilmektedir. Köye Dönüş Projesi kapsamında geri dönüş teşvik edilmeye çalışılmıştır. Ancak birçok insan geriye dönüşü istemelerine rağmen, güvenlik ve ekonomik kaygılar gibi çeşitli nedenlerle bunu mümkün görmediği ifade edilebilir.

Geri dönüş konusundaki sorulara ve göç edenlerin niteliksel ve niceliksel özellikleri hakkında fikir edinebilmek adına 2006 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması* verilerine göre 1986 ve 2005 yılları arasında yerinden edilmiş kişilerin sayısı bir milyon civarındadır. Ancak bu konuda net bir rakam bulunmaması bu veri üzerinden net bir söylem geliştirebilmeyi mümkün kılmamaktadır. Zorla yerinden edilme olgusu geriye dönük (retrospektif) bir çalışmayı mümkün kılabildiği için rakamlar verilere dayalı tahminlerden oluşmaktadır.

Zorla yerinden edilmiş nüfusun tamamına yakını bölgede çatışmaların yoğun olduğu 1986 ile 1995 yılları arasında göç etmiştir. HÜNEE (2006, s. 80) araştırmasına göre, nüfusun büyük çoğunluğu varlıklarını satarak veya borç edinerek göç etmişlerdir ve zorla yerinden edilenlerin hemen tamamı mal varlıklarını terk etmiştir. Bu olgu bir açıdan ise göç edilen nokta ile de bağların dönüşümünü de vurgularken, bir açıdan da mülksüzleşme ve enformel mülk edinme stratejilerinin yaratılmasına neden olmuştur. Bu durum çoğunluğun kentsel alanda mülksüzleşerek yoksulluğa itilmelerine; kendi üretim alanlarından ve yaşam biçimlerinden uzaklaştırılan bu bireylerin kentsel alanda tüketici konuma itilerek işsizlik veya ucuz iş gücü gibi enformel ağların içerisine girmelerine iktisadi anlamda bir anda pasifize olmalarına neden olmuştur. Yoğun bir üretici nüfusun

---

Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Anayasanın 98 inci, İçtüzüğün 104 ve 105 inci Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önerge" sunmuşlardır. Önergelerine binaen (10/25) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu 1998 yılında yayımlanmıştır. Bu rapor tam adıyla "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu (10/25)" olarak bilinmektedir. *https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem20/yil01/ss532.pdf* web sitesinden 23 Mayıs 2021 tarihinde erişilmiştir.

zorla yerinden edilmesi üzerinden oluşan tahribat sonucu ulusal ekonomi, kentsel ve kırsal mekânlar, üretim ilişkileri ve kültürel, politik alanda ağır zararlar görülmüştür.

Ayrıca Meclis Araştırma Raporu (1998), 1994 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Sosyoloji Bölümü Güneydoğu Anadolu Projesi Araştırması Ekibi'nce hazırlanan *Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölgesi Nüfus Araştırması'*na atıfla Adana, Antalya ve Mersin'in göç alan şehirlerin başında geldiğini ifade etmektedir. ODTÜ araştırma ekibinin verilerine göre, göç dalgalarının bu şehirlerde yoğunlaşmasının en önemli nedenleri arasında şehirlerin iklimsel koşulları, bölgeye yakınlığı, enformel anlamda iş olanaklarının bulunması ve önceden ekonomik kaygılarla göç kararı alan tanıdık ve akrabalar üzerinden kurulan etnik dayanışma ağlarının fazlaca etkisi olmuştur. Göçlerin yoğunlaştığı şehirler, Meclis Araştırma Raporu'nda (1998, s. 32) "Batı'da mevsimin uygun olduğu, tarım işçiliği gibi eğitim ve beceri gerektirmeyen istihdam alanları sağlayabilen Mersin, Adana, Antalya gibi şehirlerdir" denilerek açıklanmaktadır. Göç sürecinde elbette birçok insan bu şehirlerde kalıcılaşmıştır. İnşaat işçiliği, işportacılık, hamallık, bekçilik, mevsimlik tarım işçiliği gibi enformel iş ağları üzerinden örgütlenen iş kolları gelişmiş, şehirlerde gecekondulaşan mahalleler içerisinde düzensiz yerleşim örüntüleri artış göstermiş, yoksulluk, sosyal dışlanma, ötekileştirme ile birlikte kentlileşememe sorunu üzerinden göçe maruz kalan bireylere yönelik dışlama mekanizmaları harekete geçmiştir (Kurban vd., 2006; Yükseker, 2012).

Üstelik Meclis Araştırma Raporu'nda (1998) zorla yerinden edilen bireylerin kentlerde *"gettolar*" oluşturduklarından ve kentsel alandaki altyapı sorunlarının ve kaynak kısıtlılıklarının adeta kentlerin "*köyleştiklerinden*" (s. 72) bahsederek zorla yerinden edilme sorunu sonucunda ortaya çıkan kentsel sorunlar da vurgulanmaktadır. Kentsel alandaki sorunların göç eden nüfusun kalıcı hale gelmesinden sonra kısa vadeli olmaktan ziyade uzun sürece yayılmış sonuçlarının da etkili olacağı ön görülmüştür. Çünkü HÜNEE'nin 2005 yılı araştırmasındaki sonuçlardan birisi de kısa vadede geriye dönüşlerin en azından kitlesel anlamda mümkün olmadığıdır. Bu yönde taleplerin de olmaması göç eden nüfusun kentsel alanda kalıcılaşmaya başladığı gibi net bir çıkarımı gözler önüne sermektedir.

Meclis Araştırma Raporu'nun (1998) sonuç kısmında dile getirilen "abartılı güvenlik konsepti" (s. 72) ifadesiyle de böylesine geniş ölçekli zorla yerinden edilmenin gereksizliğini de kayıt altına alınmıştır. Bu ifadenin en azından Meclis eliyle hazırlanmış bir rapor tarafından dile getirilmesi görece daha önemlidir ki, zorla yerinden edilme

sürecinde aktör olan devletin, kendi eliyle güvenliğe dayalı göç ettirme eylemini "abartılı" bulması çelişik bir durumu ifade etmektedir.

Ayrıca böylesine geniş ölçekli zorla yerinden edilme hareketinin dönemin yasal dayanağı olan Olağanüstü Hal (OHAL) Kanunlarına da aykırı olarak gerçekleştirilerek zorla yerinden edilmeden kaynaklanan hak ihlalleri, raporda uyum sorunları bağlamında da vurgulanmıştır. Bu insan hakkı ihlallerinin niteliği itibariyle kısa veya orta vadeli çözümlere kavuşabileceğini dile getirmek hatalı olacağı gibi, ikincil ve sonraki kuşakların da bu süreçten etkilendiği gözlenebilmektedir.

Zorla yerinden edilmenin uluslararası göç süreçlerini tetikleyen diğer önemli bir noktası ve raporda[5] da ifade edildiği üzere Almanya, İngiltere, Fransa, Belçika, İsviçre, Danimarka, Norveç ve Yunanistan gibi ülkelere bu süreçte gerçekleştirilen iltica başvurularında görülen artıştır. Bu göç dalgaları aynı zamanda Kürt Diasporasının ve Kürt milliyetçiliğinin dönüşümüne ve genişlemesine de ön ayak olmuştur (TBMM, 1998; Sirkeci, 2000). Zorla yerinden edilme, bu bağlamda sadece ulusal boyutta değil küresel ölçekte de etkili olmuştur. Bireylerin eğitim, barınma, beslenme, sağlık ve mülkiyet sorunu gibi temel insan hakları kapsamındaki hak ve özgürlükleri ile ilgili sorunlar yaşanmıştır. Raporda (1998, 32- 37) barınma sorunu ile ilgili dile getirilen problemler bile durumun temel insan hak ve özgürlükleri bakımından ne düzeyde sorunlu olduğu ifade edebilmektedir:

> Bu yoğun göç plansız gerçekleştiğinden, mülki makamlar ve yerel yönetimler hazırlıksız yakalanmışlar. Gelenlere zecri tedbirlerle, çok az ve sağlıksız yerleşim sunabilmişlerdir. Henüz bir konuta kavuşamayan binlerce insan, bir yakınının yanında, inşaatlarda, park, garaj gibi sağlıksız ortamlarda, kalabalık halde yaşamaya devam etmektedir". Çukurova bölgesinde zorunlu göçe maruz kalmış çocuklarının önemli oranda ayakkabı boyacılığı, simitçilik, gazete satıcılığı, araba camı silme, tarım iş kolu gibi işlerde sosyal güvencesiz, insan hakları, çocuk hakları sözleşmelerine aykırı biçimlerde değişik işlerde çalıştıkları görülmektedir (Meclis Araştırma Raporu, 1998, s. 32).

Raporun bu kısmından da anlaşılacağı üzere, zorla yerinden edilmiş insanların bir anda asgari geçim şartlarını karşılayamayacak düzeye inmeleri ve kendi kültürel

---

[5] Meclis Araştırma Raporu'nda (1998) bu konu hakkında dönemin Dışişleri Bakanlığı ve bu ülkelerde bulunan elçiliklerden gerek istatistikî gerekse diğer yönden bilgiler edinilmiştir. Elçiliklerin verdiği bilgilere göre Almanya başta olmak üzere diğer ülkeler 1974 yılında Türkiye'den işgücü alımını durdurmuş sadece aile birleşmelerine izin vermiştir. Ancak zorla yerinden edilme sonrası kendilerine ulaşan iltica başvurularını mültecilik, sığınmacı, olağanüstü oturma müsaadesi gibi çeşitli biçimlerde birçoğunu kabul etmişlerdir. Örneğin o dönemde İngiltere'ye en fazla iltica başvurusu Türkiye'den olmuştur.

ortamlarından uzaklaşmak zorunda kalmaları ile birlikte bir takım kültürel, ekonomik ve sosyal sorunların ortaya çıkmıştır. Üstelik bu durum kentsel alanlarda farklı kültürel, mekânsal dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Çocukların çalışmasının hak ihlalleri açısından sorun yaratmasının yanında, hanenin çocuğun gelirine ihtiyaç duyması gibi makro düzeyde ve bugün çözülmesi güç hale gelen sosyo-ekonomik sorunların ortaya çıktığı gerçeği de bulunmaktadır.

2.4.4. Kırdan (Köyden) Kente Göç

Özellikle, Türkiye'nin iç göç hareketliliklerindeki artış, kırsal[6] alandaki istihdam sorunları ile eş zamana denk gelirken, Tezcan (2011, s. 6) bu durumun nedenleri arasında, "Tarımdaki makineleşme ve kent endüstrisi atağı, buna bağlı olarak kentin barındırdığı eğitim, sağlık gibi imkanların, yaşam kalitelerinin yükselmesine neden olması"nı sıralamaktadır. İç göçün temel kaynaklarından birisi de kırsal alandan kentlere doğru yaşanan bu endüstriyel dönüşüm ve makineleşme olgusu sonrası âtıl nüfusun oluşmaya başlamasıdır. Bundan kaynaklı olarak kırsal alan bir anda itici gelirken kentsel mekân ve üretim ilişkileri kırsal nüfus için çekici konuma yükselmiştir.

Tekeli ve Erder (1973) bu tip göç türlerini 'ikinci grup analizler' üzerinden değerlendirmektedir. İlk grup analizlerde iktisadi denge üzerinden göçün emeğe bağlı değerlendirilmesi hâkimken üçüncü grupta ise toplumdaki hemen bütün yer değiştirme tipleri üzerinde durulmaktadır. Ancak ikinci grup analizlerde; toplumdaki sanayileşmeye paralel olarak ortaya çıkan kırsal alanlardan şehirsel alanlara (kırdan kente) olan göçtür. Tahire Erman (2001) ise çalışmasında evrimci modern teorik inşaların kente yönelen insan hareketliliğini sorunsallaştırmakta ve bu sorunsallaştırma üzerinden mekânsal, kültürel, söylem temelli ve ideolojik dışlama tutumlarının geliştirildiğini ifade etmektedir. Üstelik Türkiye'de kırdan kente göçün yoğunluk kazandığı dönemin popülist politik yaklaşımlarının pragmatik bakış açıları üzerinden kentsel sorunlara, özellikle gecekonduların inşasına ve kırsaldan yönelen insan nüfusu ile kente ilişkin herhangi bir yapıcı etki sağlamamış olduğunu da ifade etmektedir. Erman'ın çalışması gecekonduyu sistematik ve dönemsel tarzda ele aldığı için önemlidir.

[6] Çalışmada kırsal alan ve köy kavramları anlatının gerektirdiği şekilde birbirinin yerine kullanılmaktadır. Her ikisi de kentsel alan dışındaki yaşam düzenini nitelemektedir.

2.4.5. Kentsel Mekânda Yer Değiştirme

Kentsel mekânda yer değiştirme giderek artan bir ivmeyle köydeki âtıl nüfusun azalmasından sonra hızlanmıştır. Tekeli ve Erder'e (1973, 24) göre sanayi toplumundan, sanayi sonrası toplumuna geçerken ortaya çıkan kentsel dönüşüme de benzer bir yer değiştirme hareketi olarak bakılabilir. Bu bağlamda kırsal alandan kente göç değil, kentsel alanda farklı formlardaki mekânsal örgütlenme tipleri kendisini göstermektedir. Buradan hareketle dikey bir değişimin yerine yatay ve stabil alanda dönüşüme uğrayan mekânsal örgütlenme tipleri daha fazla söz konusu olabilmektedir. Kırsal alandan kentlere ve özellikle İstanbul gibi metropol şehirlere yoğunlaşan göç akımları beraberinde politik ve ekonomik sorunları da getirmiştir. Kırsal alandan kentsel alana göçlerin artış gösterdiği 1950'lerden günümüze doğru azalma söz konusu iken bunun yerine kentsel mekânlarda enformel tipteki kentsel yapılaşmalardan, daha farklı kentleşme pratiklerine yönelimde artış söz konusudur. Bu durum, gecekondu tipi yerleşim biriminden yüksek katlı apartmanlara, hatta rezidanslara taşınma şeklinde tezahür eden bir nevi sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik hareketliliği de içeren mekânsal yapılaşmalar arasında değişimi ifade etmektedir.

Zorunlu yerinden edilme veya olma tipinden akılcı göç eğilimleri kentsel alandaki yer değiştirme tiplerinde farklı nedenlere bağlı olmak suretiyle etkililiğini göstermektedir. Nitekim bu bağlam içerisinde düşünüldüğünde bireylerin *dikey hareketliliği* olarak beliren kırsaldan/köyden kente göçün eğilimi kendisini *yatay hareketliliğe* yani kentsel mekânda yer değiştirme eğilimine bırakmıştır. Yatay eğilim olmasının nedeni bireyin kentsel mekâna öncesinde adım atmış olmasından kaynaklanan kırılma anının tekrar etmemesi durumudur. Birey veya gruplar (haneler) artık farklı itici nedenlerden dolayı kentsel alanda hareket etme eğilimi taşımaktadır. Sarı'nın (1966, 34) ifadesiyle aktarılacak olursa "Bu göç istenen ve özlenen ortam bulununcaya kadar aynı şehir içinde ya da şehirler arasında sürer gider." Bireyin memnun olma isteği göçün tekrar etmesine neden olmakta ve bir bakıma birey, göç ile arasındaki bilişsel mesafeyi en aza indirmekte ve bu olguyu bir tür çözüm ortağı olarak görmektedir. Bu bağlamda göç tekrar etme eğilimi taşımaktadır.

2.5. Mersin İli Demirtaş Mahallesi ve Göç

Mersin, Akdeniz kenti olarak geçmişine bakıldığı zaman göçlerle anılan bir kent olarak dünyanın farklı coğrafyalarından farklı tarihlerde göç akımlarının uğrak noktası olmuştur (Develi akt. Kaygalak, 1999, Turgut, 2005, Erjem, 2009). Suriye'den yönelen ilk göç hareketlilikleri ise 1850-1880 yılları arasında Lazkiye'den Mersin'e doğru olmuş ve ticaret etkinlikleri, Mersin limanının varlığı ve Suriye ve Lübnan sermayesinin Mersin'e akışı Suriyeli göçünü desteklemiştir. Liman inşaatının yapımında gerekli olan iş gücünün çoğu Türkiye'nin doğu illerinden göç ile gelen bireyler tarafından karşılanmıştır (Turgut, 2005). Bu göçmenlerin daha sonrasında Mersin'de kalıcılaşmaya başlamalarıyla eş zamanlı olarak Demirtaş Mahallesi'nin de kuruluşunun hemen hemen bu yıllara (1940-1950) denk geldiği bilinmektedir. Turgut'un aktarımıyla (2005, 25), "Demirtaş, Alsancak, Portakal, Siteler, Yeni Pazar mahalleleri alt yapısız ve imarsız bir biçimde bu dönemde oluşmuştur." Üstelik, 1990'lar boyunca Doğu Anadolu illerinden yaşanan zorunlu göç süreçleri ile birlikte bu mahallelerin demografik yapısı değişime uğrayarak yalnızca nüfus artmakla kalmamış, aynı zamanda Mersin'de arsa spekülatörleri ve müteahhit ilişkileri çarpık yerleşim alanlarının oluşmasına ve kentin görünümünün değişmesine neden olmuştur. Bu süreci kentin yerel basını da desteklemiştir (Turgut, 2005). Demirtaş Mahallesi'nin ayakta kalabilmesi ile yerel basının rolü arasında ilişki vardır. Bu rol, basının kimi noktalarda görmezden gelerek davranması üzerinedir ki, bu bakış açısı dönemin siyasal eğilimini ve genel olarak basının tutumunu öne çıkarmaktadır (Erman, 2001). Ancak bu tutum değişkenlik göstermekte ve en nihayetinde Erman'a (2001) göre gecekonduyu ve gecekonduluyu öteki olmaktan kurtaramamaktadır.

Yaşar Erjem'in (2009) çalışmasından elde ettiği bulgulara göre Mersin'e en yoğun göç akışı Doğu, Güneydoğu ve Akdeniz Bölgelerindendir ve göç sonrası nüfusun istihdam alanı olarak farklı enformel (inşaat, tarım, fabrika işçisi, hamal) iş kolları ön plana çıkmaktadır. Erjem'in bulgularından çıkarılabilecek diğer bir sonuç ise göçün yoğunluklu olarak Doğu Anadolu illerindeki zorla yerinden edilme yıllarına (1980 ve sonrası) denk gelmesidir. Göç edenlerin büyük çoğunluğu Kürtçe konuşmaktadır. Ayrıca çalışmada göç edenlerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine yönelik soruya ise kahvehaneye gitmek ve televizyon seyretmekte, alışverişlerini ise semt pazarından yapmakta oldukları gibi bilgiler eşlik etmiştir. Erjem buna karşılık kentsel uyumun arttırılabilmesi adına kentte sinema, tiyatro, konser gibi faaliyetlerin arttırılmasını da önererek, liberal/modernist bakış açısı ile durumu değerlendirmektedir. Sosyo-kültürel ve

ekonomik düzeylerine ilişkin ipuçlarını vermekte olan bu bilgilerden, büyük çoğunluğun ekonomik bazlı ve kentsel uyum sorunları ile bir arada sıkıntıları deneyimlediği anlaşılmaktadır (Çakır ve Sarı, 2008). Uyum sorunlarının ekonomik, kültürel, politik, sosyal alanlarda ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yanda ise Duben (2006a) Adana ve Mersin'de gecekondu mahallelerinde enformel konut piyasası üzerine gerçekleştirdiği saha çalışmasında Doğu Anadolu illerinden gelen göçmenlerin, İç Anadolu ve Çukurova Bölgelerinden diğer göç edenlere göre daha yoksul olduğunu ve iki grup arasında hane halkı gelirinde arada neredeyse iki katı farkın gözlenebildiğini ifade etmiştir[7].

Diğer yandan kendisine özgü heterojen yapısını oluşturan farklı tarihsel ve sosyal koşullarda gerçekleşen göç süreçlerinin Demirtaş Mahallesi'ni şekillendirdiği bilinmektedir (Develi'den akt. Kavgalak; 1999, 2009; Çakır ve Sarı, 2009; Doğan ve Yılmaz, 2015). Mahalle'nin 1960'larda yoğunluklu olmak üzere 1970'lere kadar ulusötesi göç ile gelen Arap Alevi nüfusun yerleşim için tercih ettiği bir alan olması; ardından 1970'lerde Maraş'ta yaşanan hadiselerden sonra hızlanarak mahalleye doğru yönelen başta Maraş, Çorum, Kayseri, Muş, Sivas, Yozgat, Malatya, Hatay olmak üzere İç Anadolu ve Doğu Anadolu'dan yönelen Alevi ve Kürtlerin yoğunluklu olduğu iç göç grubu; bu süreç ve de sonrasında köyden-kente yönelen çoğunluğu Kürt ve Türklerden oluşan yine iç göç grubu ve son olarak yoğunluğu 1990'larda olmak üzere zorla yerinden edilen Kürt grubun mahalleye yerleştiği görülmektedir (Doğan ve Yılmaz, 2015). İlk dönem göç grupları genellikle formel sektörlerde tutunabilen ve mahalleden taşınan grup olurken, zorla yerinden edilenler mahallede yoğunlaşmıştır. Mahalle bu açıdan giderek etnik ve sosyo-ekonomik statüsü ile anılmaya başlamıştır. Kentin göç grupları için böylesine davetkâr yanının olmasını, Doğan ve Yılmaz (2015, 283) "demokratik" yapısından kaynaklandığını düşünmektedirler. Ancak bu argümanları öngörülere

[7] Duben'in (2006a) çalışması üç aylık bir saha çalışmasında toplamda 56 kişi ile yapılan derinlemesine görüşmelerden oluşmaktadır. Çalışma yapıldığı dönem (1985 yılı) açısından gecekonduların yükseldiği zaman denk gelmesinden dolayı önemlidir. Doğurganlık oranı Çukurova çevresinden göç edenlerde 5,5 olarak hesaplanırken, Doğu Anadolu'dan göç edenlerde 6 olarak hesaplanmıştır. Üstelik gelir kaynaklarının hane halkı bazında bölümlenmesindeki temel farklılık Çukurovalıların formel piyasalarda tutunarak yüksek gelire sahip olmalarına karşılık, Doğulu göçmenlerin enformel alanlarda daha ucuz iş gücünü oluşturmalarından kaynaklanmaktadır. Bu, göçmen grupları arasındaki gelir dağılımında yaşanan derin farklılıkları ortaya koymaktadır. Üstelik neoliberal koşullarda kente tutunma stratejisi olarak Çukurovalılar sık sık köyleri ile ilişki içerisinde olup tüketim harcamalarının bir kısmını buradan karşılarken, Doğulu göçmenlerin köylerindeki varlıklarını muhtemel ve temel ihtiyaçları için nakde çevirerek (*limited purpose currency*), şehre gelmelerinden kaynaklanan bir kopukluk bulunmaktadır (Duben, 2006a). Çalışmanın önemli çıkarımlarından birisi de Doğulu göçmenlerin bu bağlamdan hareketle kente tutuma stratejisi olarak hemşerilik, akrabalık gibi sosyal ilişkilere yoğunluk vererek bir tür cemaatleşme içerisinde bulunarak, kamusal ve özel İlişkilerinde bunu sürdürme çabasında oldukları gerçeğidir.

dayanmaktadır. Farklı sosyo-kültürel grupların Mersin'i tercih etmelerinin salt ekonomik faktörlere ve iklim koşullarına bağlı çekici faktörlerinden kaynaklı olmadığı, göçmen ağlarının belirleyiciliği öngörülmeye çalışılmaktadır.

Erjem (2009, s. 139), "Semt pazarları, daha ucuz mal sunarak gelir düzeyi düşük olan bu insanlara hitap eden bir alışveriş alanıdır" derken semt pazarlarının göç eden bireyler için sosyal bir alan olarak kurgulandığını da vurgulamaktadır. Nitekim semt pazarları sosyolojik bir alan olarak göç eden bireylerin ekonomik, kültürel ve toplumsal alışkanlıklarına ilişkin de cevaplar sunmaktadır. Bu ifade aynı zamanda kahvehane için de geçerlidir. Kahvehane de sosyal birer alan olarak sosyalleşmenin ve enformasyon alışverişinin yüksek olduğu bir mekândır (Alver, 2013).

Doğu Anadolu illerinden yaşanan göç akışı kendisini kentin siyasal belleğinde de göstermiştir (Turgut, 2005; Aslan, 2012; Doğan ve Yılmaz, 2015). Turgut (2005), 1990'lı yıllarda yaşanan göç olgusunun kentin yapısını değiştirdiğinden ve özellikle de yerel siyasetin de bu durumdan etkilendiğinden bahseder. Bu ifade, göç eden bu insanların kentin siyasetinde görünürleşmeye başlaması ve etkili olmasına yönelik vurguyu taşımaktadır. Özellikle 1999 yerel seçimlerinden sonra kentte göçün etkisi dillendirilmeye, tartışılmaya başlanmıştır[8]. Seçim sonrasında yaşanan tartışmalarda ise Doğu Anadolu illerinden yaşanan göçün kentin sosyal, kültürel ve politik atmosferini değiştirdiğine yönelik ifadeler kullanılmıştır. Tüm bu yaşananlar göç ve kent siyaseti arasındaki ilişkiyi açıklamakta ve Mersin'in almış olduğu göç akışı ile kentsel alandaki değişimin hacmini göstermektedir. Bu etki belediye seçimlerinin kaderini değiştirmek gibi önemli bir kentsel role girişerek, kentin siyasal alanında göç edenlerin de görünürleşerek politik birer figür olarak kabullenilmeleri gerektiği gerçeğine dayanmaktadır. Ancak Kaya vd.'nin (2009, 17) Mersin, İstanbul ve Diyarbakır'daki saha çalışmasından Mersin'e özgü şu anektodu aktarmaktadır:

[8] 1999 yılında yapılan yerel seçimlerde Mersin Belediyesi'ni HADEP adayının kazandığı TRT tarafından açıklandıktan kısa bir süre sonra, dördüncü parti pozisyonuna kadar gerilediği açıklanmıştı (Doğan ve Yılmaz, 2015). Kent bağlamında göç ve etnik aidiyete yönelik tartışmalar başlamış ve bu tartışmalar kentin dönüşüme uğradığını dile getirmiştir. Ardından ise 2005 yılında iki Kürt çocuğun Türk bayrağını yakması ile birlikte göç ile kurulan mahallelere ve bu bireylere yönelik kentte sert bir tutum alış oluşmaya başlamıştır (Kaya vd., 2009, s. 72). Ayrıca Kaya vd. ise bu olaylar sonrasında medyanın bakış açısının zorla yerinden edilme sonucunda kentsel alanda yaşanan tüm problemleri kapsayan bir dil kullanarak "Kürt meselesi" üst başlığı altında ele alınarak bir tür dışlama pratiği geliştirmiş olduğunu ifade etmektedir. Yaşanan şiddet sarmalının zorla yerinden edilme sonrası oluşan travmatik boşluğun bir semptomu olarak geliştiğini dile getirmişlerdir.

> Zorunlu göç mağduru Kürt kökenli vatandaşların üzerinden kurulan yerel söylem göçmenlerin yaşadıkları sosyal ekonomik sorunlara odaklanırken, ulusal popüler basının Mersin'i patlayacak saatli bomba gibi sunarak sorunsalı daha ideolojik bir söylem içerisinde tutmasıdır.

Bu alıntı iki açıdan önemli bilgi sunmaktadır. Yerel medyanın ve ulusal medyanın Mersin dolayımı ile göç eden bireylere bakış açısı, haberleştirme tarzı ve haber öznesi olarak onları sunmasında yerel ve ulusal arasında ters bir pozisyon bulunmaktadır. Yerel pratikler soruna göç edeni çoğunluğun eziciliğinden koruma güdüsüyle yaklaşırken, ulusal medya çoğunluğun ideolojik saldırısına açık hale getirmektedir. Nitekim ulusal medyanın olguyu sorun olarak tanımlayıp ideolojik sınırlar dâhilinde tutması ve olguyu etnikleştirmesi bir tür dışlama ve öteki yaratma sürecine de indirgemektedir.

BÖLÜM III

İLETİŞİM ORTAMLARI, GÖÇ VE GÖÇMENLER

Çalışmada bu başlık ve alt bölümlerinde iletişim çalışmaları ile göç çalışmalarının kesiştiği alanyazına yer verilecektir. Buradan hareketle iletişimin tanımı, iletişim araçları, medya ve göç ile göçmenlik bağlamındaki alanyazın tartışılmaktadır.

3.1. İletişim ve Kitle İletişimi

İletişimin, insanı ve onun dolayımı ile gündelik hayatı düzenleyici yönü onu vazgeçilmez kılan özelliklerin başında gelmektedir (Lefebvre, 2017, 2019). Bu nedenle üzerinde tanımsal uzlaşı olmamasına rağmen, ortak nosyonları barındıran ve iletişimin insanın toplumsal olma edimine (sosyalleşme yönüne) katkı sağlayarak, toplumsallaşma düzeyinde istekliliğine vurgu yapan yönü ile öne çıktığı dile getirilebilir (Hovland, 1948; Mc Quail, 1985; Mc Quail ve Windahl, 1994; Miller, 2001). Bireyin sosyalleşme süreci açısından iletişim kurması ve sosyolojik açıdan toplumun biraradalığı için, iletişim önemli görülmelidir. Ancak bu durum gürültüden arındırılmış ve biraradalığı sağlayan bir anlamsallık olarak okunmalıdır ki Linnis (1997, 68), iletişimin bu anlamını açıklarken gerçek anlamda iletişimin olanaklılığını "mesajı artyöresindeki gürültüden ve ona içsel olan gürültüden çekip çıkarmak demektir" diye tarif ederek, iletişimin aktive edici anlamda indirgenmiş bir açıklamasını yapmaya çalışmaktadır.

Ebetteki iletişim, kopuklukları, çarpıklıkları, tekrarları, uyumsuzluğu, gürültüyü geride bırakabilme veya bununla mücadele yönünde performans sağlamayı da kapsamaktadır. Nitekim gürültü faktörleri de iletişimin doğal bir parçası (Shannon, 1948; Shannon ve Weaver, 1998) olarak görülmesine karşın, biraradalığın, ortaklığın görüntüsü olarak okunması için (Linnis, 1997) yeterli değildir ve biraradalığın tesisi açısından gürültü ile mücadele de iletişimsel sürecin bir parçasıdır. Bu performans, iletişimin sosyal yönüne, uyum sağlama açısından bireyin bu nosyonları aşması gerektiğine odaklanır. Bu bağlamıyla iletişimi bir süreç olarak ele almak doğrudur. Sosyalleşme, uyum sağlama, tanınma süreci olarak idealize edilebilir. Nitekim Habermas da (1991, 2014) *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*'nde liberal kamusallığın gerekliliği için iletişim kavramına önemli bir anlam yüklemektedir. Bu vurgu, onun kamusal iletişim (*public communication*) kavramında anlam bulurken, belirli bir grup aktivitesinden müstesna

tutularak, daha genel anlamıyla bireyin rasyonel, özgür ve bilinçli bir biçimde kamusal tartışmalara (*rational public debate*) katılımını yani sosyal anlamda görünümünün pekiştirilmesini demokratik teamüllerin sağlaması olarak teorize etmektedir (Habermas, 1991, 163). Bu bağlamda Habermas, iletişimin rasyonalitesini formüle edebilmek ve teorik anlamda görünür kılmak adına iletişimsel eylem kuramına başvurur ve iletişimin sosyal görünümünün rasyonel koşullarını belirlemeye çalışır. Habermas (1991, 244- 245) bir yönü ile manipüle edici kamusallık (*manipülative publicity*) kavramının ve demokratik entegrasyon (*democratic integration*) bağlamında olumlanmış biraradalığın tesisi için fikir ve önyargı arasındaki farkı açığa çıkarma edimiyle hareket etmektedir. Bir açıdan ise kamu (*public*) ve kitle (*mass*) arasında Mills'e atıfla ayrım yapmaktadır. Bu ayrım daha çok eleştirel ve özgür istence ve de rasyonelliğe dayalı kamusallık kavramının öncelenmesi ile açıklanmaktadır. Kitle kavramına yönelik ise Habermas (1991, 2001, 2014) kitle medyası (*mass media*) tarafından soyutlanmış ve fikirlerin ifade edilmesinden çok araçsal bir biçimde taşınmasına vurgu yapan biçimiyle eleştiri getirmektedir. Bu yönü ile Habermas'ta iletişim kavramı ideal, aşkın ve rasyonel bir formülasyona sahiptir. Elbette ki iletişim; öznesi insan olan etkileşimsel bir süreç olarak düşünüldüğü sürece teknolojik boyutta iletişim araçlarının dönüşümü sürecin ontolojik değil epistemik yönünü, biçimsel formlarını, araçlarını dönüşüme uğratacaktır ve sosyolojik anlamı ise kendisini koruyabilecektir (Mc Quail, 1985). Bu anlam, iletişimin çağın ve zamanın ötesinde insana içkin sosyal özelliği olarak okunmasına denk gelmektedir ve koşulların değiştirdiği iletişimin araçsallaşması olarak nitelenebilir (Habermas, 1991, 2014).

İletişimin bireyin bulunduğu sosyal ortama uyum sağlaması yönündeki etkisini görebilmek, onun gündelik alanda geliştirdiği stratejik söylem biçimlerini anlamak ve bir yönüyle gündelik olanın dayandığı iletişim yapısının sanılanın aksine mevcut bulunan sistematik özelliklerini kavramak demektir (Lefebvre, 2017, 2019). Sosyalleşme bağlamı ile iletişim, bireyin gündelik hayatını da içermektedir. Lefebvre (2019, 324), "Herkes -gündelik hayatta- sürekli olarak toplumsal bir metin karşısında bulunur" derken gündelik alanı stratejikleştiren ve iletişimi toplumsalın asli unsuru haline getiren organik bağlantıyı da açığa çıkarır. Bireyin sosyal olarak varlığı, iletişim ile mümkün olmakta ve toplumsal biraradalık için bu imkanın toplamına ihtiyaç duymaktadır. Nitekim iletişimin kişilerarası formülasyonundan yani gönderen ile alıcı arasındaki mesaj gönderim ve kod açım sürecinin teknik ya da bilimsel ifadesinden öte (Shannon, 1948; Shannon ve Weaver; 1998) onun ilkel, yani toplumsalın en köhne ve öteki noktasında duran, onun gündelik

olana içkin vurgusunun içerisinde de anlam aramak gerekir. Lefebvre için gündelik hayatın her noktası iletişimsel süreç ve dolayımlı olarak dönüşüm ve stratejileri de barındırmaktadır. Sosyal bir olgu olarak iletişim, gerçekleştiği ortam bağlamında gündelik olanda sürekliliği ve biraradalığı sağlayan asli bir unsur olarak değerlendirilebilir. İletişim, toplumsal alanda konuşlanmış insan gruplarını görünür kılma, tanınma, çatışma gibi etkileşim özelliklerine görünürlük kazandırır (Gallois vd., 2018). Öznelerin sosyolojik konumlanışlarını bilebilmek ve buna bağlı ilişki kurma tarzları karşı stratejik direniş biçimlerini veya tepkisel-iletişimsel konumlanışlarını ifade eden alanı görebilmek önemlidir. (Lefebvre, 2019). Bu önem, özneler arasındaki ilişki tarzını yansıtan, uyuma, tutum tarzlarına, kısacası birbirleri hakkındaki maddi gönderenlere ilişkin bilgilenmeyi sağlar.

Baker da (2019) iletişimsel süreçte birtakım çıkarlarımız olabileceğini dile getirmekte ve gündelik ilişkilerin, niyet taşımanın ötesinde olan iletişimsel yönünü dile getiremediğini belirtmektedir. Bu gündelik olanın içerisindeki aşkın anlama ulaşamamaya karşın bir tepki olarak ifade edilmiştir. Baker, iletişimin gündelik olanın ve öteki ile yerelin, egemen ile azınlık olanın kısacası antagonistik yani karşıtlık ilişkisi içerisinde olan tüm olguların ilişkisinin en çıplak haline ulaşamamanın, özgüllük ve derinliğinden yararlanamamanın getirdiği eksikliğe dem vurmaktadır. Bu eksikliğe itiraz, öznelerin doğal bağlamından sunulan verilere ulaşamama sorununu içermektedir. Zira sadece medya aygıtları dolayımı ve temsiller üzerinden öznelerarası ilişkileri anlayabilmek eksik bir anlatıma vurgu yapma riskini taşımaktadır. Baker (2019), iletişimi, ne retoriğin dar kıskacında söz edimine indirgemek ne de göstergebilimin simgesel etkileşim alanına veya iletişim araçları dolayımına vurgu yapan kitle iletişimin daraltıcılığına sığdırmamak gerektiğini ifade etmektedir.

Kişilerarası anlamının ötesinde iletişimin disiplin olarak belirgin hale gelmesinde propaganda teknikleri ile başlayan ve halkla ilişkiler, reklamcılık, televizyon ve radyo gibi iletişim araçlarının yaygınlık kazanması (kamuoyu çalışmaları) ve bunların etkileri üzerine eğilen ilk dönem iletişim çalışmaları etkili olmuştur[9] (Mc Quail, 1985; Mc Quail

[9] İletişim araştırmalarının öncülleri olarak bilinen ilk iletişim çalışmaları 20. yüzyılın başlarında güç kazanmaya başlamıştır. *Chicago Okulu*, Harold D. Laswell'in (1938) *propaganda modeli*, Walter Lipmann' ın *Public Opinion* (1922) *(*Kamuoyu), ilk dönem çalışmaları olarak bilinmekte ve güçlü Amerikan etkisi ile İkinci Dünya Savaşına kadar süren, liberal bir döneme denk gelmektedir. Liberallik ifadesi iletişim alanında İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde güç kazanan eleştirel iletişim çalışmalarından farklılaşan bir yaklaşımı ifade etmesi etmekte ve tanımlamaktadır. Diğer yandan Tokgöz' ün (2015, 75) aktardığına göre "bu model gümüş kurşun *(silver bullet*), aktarma kemeri *(transmission belt*), su şırıngası (*hypodermic*

ve Windahl, 1994; Miller, 2001). Yirminci yüzyılın son çeyreğinde doğru kitle iletişimi (*mass communicatio*n) daha spesifik bir alana doğru kayarak izler kitle araştırmaları, alımla çalışmaları gibi daha psikolojik ve sosyal bir boyuta doğru evirilmiştir (Mc Quail ve Windahl, 1994). İletişim araçlarının bireyler ve gruplar üzerindeki çok boyutlu etkileri üzerine eğilen çalışmalar, bu bağlamda kitle iletişimi ve araçlarının iletişim çalışmalarında egemenliğini sağlamıştır. İletişim kişilerarası formülasyona atfedilen anlamından ziyade, disipliner bir alan olarak iletişim çalışmaları ve modelleri üzerinden okunan bir boyuta doğru sapma göstermiştir (Mc Quail, 1985).

Diğer yanda özellikle ilk iletişim araştırmacılarının izlerkitleyi edilgen veya sosyal bağlamından uzak mitsel bir anlama taşıyan yaklaşımlarının aksine dinamik ve aktif bir etki sürecini ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (McQuail ve Windahl, 1994; Gaunlett ve Hill, 1999; Borah, 2016). Borah'ın (2016) bibliyografik çalışmasına göre bu teoriler, televizyonun güçlü etkilerine yönelen ve televizyonun gerçeğin bireylerin bilişsel olarak alımladığı ve homojen bir dönüşümüne olanak sağladığı bir *yetiştirme kuramı*; insanların soyut bir olaydan ziyade bilişsel olarak alımlamayı kolay hale getiren örnekler etrafında kümelenmiş bilgilerin güçlü olduğuna inanan ve insanların hangi koşul ve nedenlerle haberleri kişisel yargı/önyargılarına eklediklerini açıklamaya çalışan *örnekleme teorisi*; diğer yandan sadece medyanın değil insanların sosyal- kültürel çevreleri, inançları, önyargıları/yargıları, ihtiyaçları bir bütün olarak onların medya mesajları ile olan ilişkilerinde yanlı veya amaçsal olarak ilişki kurduklarını ifade ederek önemli bir fark yaratan *kullanımlar ve doyumları kuramı*; ayrıca insanların kendilerinden farklı olarak medyanın üçüncü kişiler üzerinde ayırt edici biçimde etkide bulunduğunu ifade etmeleri üzerinden gelişen *üçüncü kişi etkisi teorisi* bulunmaktadır. Bu durum aslında bireyin başkalarının medya araçları ile olan ilişkisini sorunsallaştırarak kendi medya ilişkilerine yoğun biçimde geriye doğru etki göstermesini ifade etmektedir. Son olarak da *medya şiddeti etkisi kuramı* ise medya araçlarından yansıyan şiddet ile gerçek dünyadaki şiddet varlığı arasında bağıntı olduğu düşüncesine yaslanmaktadır (Borah,

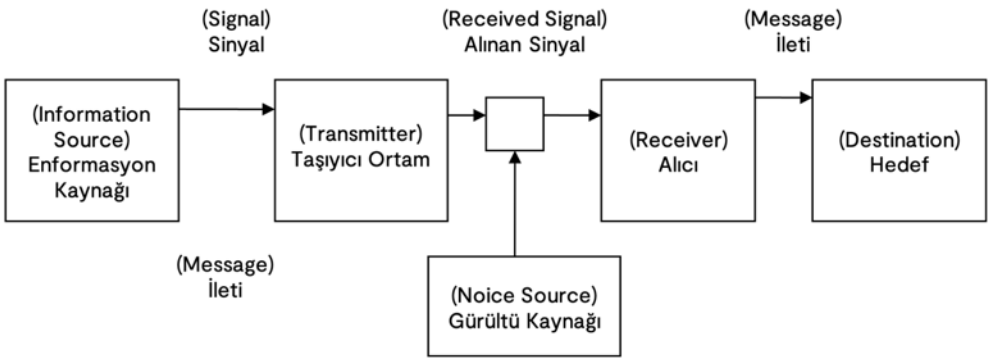
---

needle) modellerinin temelini oluşturmuştur denilebilir." İletişimin gerçeğin üretildiği, dönüşüme uğradığı ve sosyal anlamların türediği ve etkileşimsel (sembolik etkileşim) faaliyetler bütünü olarak asla alıcı ile gönderici arasındaki mesaj iletimine indirgenebilecek bir süreç olarak daraltılmadığını eklemektedir. Ancak bu yaklaşımların iletişim çalışmalarına önemli çıktıları kazandırmış olmalarına karşın gelinen noktada önemli noksanlıkları bulunduğunu söylemek mümkün. Özellikle alımlayıcı kitleyi/bireyi gündelik bağlamından noksan bir biçimde ele almak bunların başında gelmektedir. Bireyin sosyal dünyası, çevresi ve gündelik bağlamı bir bütün olarak görülmemiştir.

2016). Bu teoriler klasik mesaj, birey, etki doğrultusunda seyreden etki çalışmalarından farklı olarak dinamik ve komplike bir sürecin varlığını göstermeye çalışmışlardır.

3.2. "İletişimin Matematiksel Bir Kuramı": Shannon ve Weaver Modeli

Claude E. Shanon' un (1948) *Bell System Technical Journal'* dergisinde yayımlayarak matematiksel temellerine giriştiği ve Shannon ve Warren Weaver'in (1963) *A Mathematical Theory of Communication'*ı (İletişimin Matematiksel Bir Kuramı) matematiksel formülasyon denemesi iletişimin güçlü yönlerinden birini ifade etmektedir (Shannon ve Weaver, 1998; Mc Quail ve Windahl, 1994). Aradan geçen uzun zaman dilimine karşın İletişimin Matematiksel Kuramı'nın halen kendisini koruyabilmesi ve söz ettirmesi, ardıllarının hemen hemen bütününün tüm kritiklere rağmen bu teorik yaklaşım üzerine fikir inşa etmelerinden kaynaklanmaktadır (Tokgöz, 2015). İletişimin çizgisel (doğrusal modelleme) anlamda formülasyonuna girişen çalışma dilbilimciler ve davranış bilimciler ile teknoloji ve insan sorunsalına odaklanan çalışmalarda kullanılması açısından önemlidir. Kuramın iletişimsel alana uygulanabilirliği açısından geniş ölçümlü olması avantajı, onu halen geçerli ve önemli bir noktaya yaslamaktadır. Çalışmada doğrusal (çizgisel) iletişimin tanımlanabilirliği ve formülasyonu üzerinde çalışılmıştır. Beş bileşenli kuramda: Enformasyon kaynağı ile hedef arasında doğrusal ilerleyen iletişimsel bir süreç yer almaktadır (Shannon & Weaver, 1998).

Şekil 2. Genel iletişim sisteminin şematik diyagramı

İletişimsel sürecin doğrusal şemasında sürecin ilk formülasyonu olarak iki nokta arasındaki ileti aktarım süreci yani doğrusal bir iletişimsel süreç şeması bulunmaktadır (Şekil 2). Enformasyon kaynağı *(information source),* ileti üretiminin (mesaj veya mesaj

dizisi) bulunduğu noktayı temsil eder, iletişimsel sürecin çıkış noktası yani başlangıcıdır. Enformasyon kaynağı kimi zaman farklı vektörlerin birleşiminden de oluşabilir. Günümüz iletişim aygıtları multi-vektörel özellikte enformasyon kaynakları olarak bilinmektedir. Üstelik her aracın ve iletişimsel sürecin kendisine has gürültü *(noice)* kaynağı da bulunmaktadır. Ancak hepsi kendi iletişimsel süreçleri ve kaynakları üzerinden değerlendirilebilir bağlamsallıkta olmalıdır.

Taşıyıcı ortam *(transmitter)* iletinin aktarımını olanaklı kılar ve kaynaktan çıkan ileti (*message*) taşıyıcı ortam tarafından sinyallere dönüşür ve alıcıya yönlendirilir Kanal (*channel*) ise sinyalin aktarılması için kullanılan ortamdır. Hedef (*destination*) ise mesajın gönderiminin amaçlandığı noktayı temsil etmektedir (Şekil 2). İletişimsel modelin dayandığı üç temel soru ve bu soruların kendilerine has anlamsal düzeyleri bulunmaktadır. Bunlar: "Düzey A. İletişim sembolleri ne kadar doğru bir şekilde iletilebilir? (teknik problem). Düzey B. İletilen semboller istenen anlamı tam olarak nasıl iletir? (anlamsal problem) Düzey C. Alınan anlam, istenen davranışı ne kadar etkili bir şekilde etkiler ve yolu nedir? (etkinlik problemi)" (Shannon & Weaver, 1998, s. 9). Ayrıca iletişimsel sürecin karmaşıklık düzeyini baz alan *entropi* kavramı vardır ki bu kavram; sürecin istenmeyen, yani mesajın karmaşık, açımlanamayan yönüne (denge sürecine) vurgu yapar. Shannon ve Weaver' de (1998) bu durum niceliksel (*quantitative)* anlama endekslidir. Gürültü ile entropi kavramı arasında göreli bağlantı vardır. Dengelilik durumunda gürültü iletişimsel sürecin görünmeyen yüzüdür. Diğer yönden iletişimsel sürecin ve araçların kendilerince gürültü kaynakları (*noice source*) bulunmaktadır. Örneğin gürültünün yüksek olması iletişimsel süreçte şunu ifade eder; iletinin hedeflenen etkiyi yaratamaması olasılığına karşın daha fazla ileti akışı ve beklenti düzeyinin üzerinde iletişimsel etkileşimi ifade eder. Bu durumda iletişimsel süreçte verimlilik azalabilmektedir.

Süreçte seçim özgürlüğünün olmayışı ve kısıtlılıklar sağlıklı bir iletişimsel süreç girişimini kimi zaman başlamadan bile baltalayabilmektedir. Üstelik biriken gereksiz ifadeler artıklığı yani gereksizlik kısmını ifade etmektedir. Entropi kavramı iletişimsel süreçte yüksek karmaşıklığı ve rastgeleliği ifade eder. Özgür seçim miktarı ile bir iletişimde bulunmayı yani düşük enformasyon yığını ile yüksek verim almayı diğer yandan iletişimsel süreçte yığının artıklaşması ile bağlantılı görmek gerekebilir. Bu durum ise aşırı enformasyon yığılmasının (gereksizleşmesinin, anlamsızlaşmasının) yani iletinin artık yönüne denk gelmesini vurgulamaktadır (Shannon & Weaver, 1998).

Artıklık da iletişimsel süreç hakkında bilgiler sunar. Mesajın fiziki özellikleri kaynağa bağlıdır. Ancak sinyalin fiziki karakteri ise kanal tarafından belirlenirken, entropi kanalın sinyal işleme boyutu ile alakalıdır ve her kanal kendince maksimum beklenti ile çalışma eğilimindedir. Bu durum daha fazla enformasyonu bilgiye dönüştürme ve daha fazla iletiyi hedefe aktarma çabasına denk gelmektedir.

3.3. Grup İletişimi

Grup iletişimi üzerine yapılan çalışmalarda genellikle bireylerin tutumları, alışkanlıkları, pazar araştırmaları ve siyasal tarafgirlik üzerine yapılan çalışmaların etkisi görülmektedir[10] (Roger ve Storey, 1994). Propaganda, etki, tutum ve davranış kalıplarının araştırılması, grupların iletişimsel süreçleri hakkında ve kitle iletişim araçları ile etkileşimleri hakkında fikirler vermektedir. Ancak kimliğin inşasında daha doğrusu kimliği tanımlama girişiminde doğrudan belirli kategorik açıklamalara ihtiyaç duyulmaktadır (Tajfel 1974; Tajfel ve Turner, 2004). Bu, bireyin sosyal açıdan tanımlanabilir olması açısından önemlidir. Kimlik, dışa dönük tanımlama girişimini ifade ederken, girişilen iletişimsel süreci ve stratejiyi de açıklamakta kolaylık sağlamaktadır. Bu bakımdan Tajfel ve Turner (2004) için *benzerlik* ve *farklılıklar* kimlik nosyonunun özünü oluşturmaktadır ve bu süreç,

a) Birinci Aşama, bireyin kendisini ve başkalarını göze çarpan bir sosyal kimliğe göre gruplara ayırması ve algılaması,

b) İkinci Aşama, bireyin bunların temsilini veya tipik davranışlarını öğrenmesi, deneyimlemesi,

c) Üçüncü Aşama, bireyin kendi grubunun algılanan basmakalıp özelliklerini ve davranışlarını kendine yorması (yorumlaması, içselleştirmesi) biçiminde üç basamakta oluşmaktadır.

Birey böylelikle kendi sosyal kimliğini tanımlamasından (*social identitification*) hareketle çevreyi tanımlama, yorumlama kısaca iletişim kurma sürecine girişmektedir. Bireyin bağlılık duyduğu sosyal grubun üyesi konumunda ayrım yapma, ötekiler yaratma

---

[10] Şerif'in (1936-1937) *Grup Kuralları Üzerine Araştırması*, Asch'ın (1955-1956) *Grup Baskısı Araştırması*, Lewin'in *Yiyecek Alışkanlıkları Çalışması*, Lazarsfeld ve arkadaşlarının (1940) yaptığı gruplar ve politik tutumları üzerine yapılan araştırmaları buna örnek olarak verilebilir (Roger ve Storey, 1994).

(biz ve onlar), dışlama, kayırma süreçlerine ilişkin sosyal kimlik kuramının faydaları bulunmaktadır. Özellikle adil olma ile sosyal kimlik arasında (sosyal kayırmacılık) ters orantının bulunduğu göz ardı edilmemelidir (Tajfel, 1974). Şöyle ki, birey kendi bağlı olduğu grubun çıkarlarına göre davranma eğiliminde ve üst amaç olarak bunun faydasına doğru hareket etme eğilimindedir. Etnik köken, hemşehrilik, kan bağı, cinsiyet, yaş grubu, sosyal sınıf veya daha farklı makro ve mikro özelliklere indirgenmiş farklılıklar olarak betimlenebilir. Özellikle sosyal sınıflandırmada bu farklılıklar kimi zaman derinleşebilmekte, kimi zaman ise benzerliklerin algılanması da yine pekiştirilebilmektedir (Price, 1989).

Goffman'a (1963) göre, toplumun yaratmış olduğu kategorik ayrımları, bireyler içselleştirerek ve bu kategorilere göre hareket ederek normalleştirmektedir. Kimlik sürekliliği ve akışı bulunan niteliktedir (Tajfel ve Turner, 2004). Buradan hareketle Tilly de (2004) sosyal sınırların (*social boundaries*) sürekli bir değişim ve yaratım sürecinde olduğunu ifade etmektedir. Birey, kendi kimlik inşası sürecinde durağan olmayan biçimde sınıflandırma ve farklılıklar yaratma eğilimindedir. Ancak bu durumun özünde yatan paradoks şudur ki, öteki olmadan kendi kimlik inşa sürecinin de sarsılacağı gerçeğidir; ilişkisellik bağlamında öteki olmadan kendilik düşünülemez. İletişimsel bağlamda ötekine yönelmek, bir yönü ile ideolojik yanlılığı da açığa çıkartmaktadır ve Lefebvre (2017, 153-154) açısından bu durumun enformasyon akışında görülmesi gündelik bağlamda *ideolojik enformasyon* yoluyla olmaktadır: "[K]endinden az çok emin olmayan bireysel ya da grupsal bir öznenin, gerçeğin ya da kavrayışın bir yanını, bir unsurunu söylem yoluyla mutlak hakikate taşımayı başarmasından ibarettir." Burada enformasyonun aktarımında hakikate ulaşma amacı görülmektedir. İçeriden olanın gerçek oluşu gibi bir çıkarım, kendi hakikatini oluşturmak, ötekini söylemsel olarak dışa itmek anlamındadır.

Diğer yandan Severin ve Tankard (1994) ise Roger ve Storey'den aktararak kişilerarası iletişim ile grup iletişiminin ortak bir zeminde algılanması gerektiğini dile getirmektedir. Dedikodu kanalları, akrabalık, gündelik ilişkiler bireylerin davranış değişikliklerini etkilerken, bu davranış kalıplarının etkililiği ve derinleşmesi üzerinde de doğrudan etkiye sahiptir. Kişilerarası iletişim ile kitle iletişim ayrımının akademik anlamda sorunlu olduğunu vurgulayan yazarlar, gerçek bir iletişimsel yaklaşımın bu iki noktadan referansla mümkün olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda kişinin bağlı olduğu sosyal ortam ve grup, kişinin davranış kalıplarını ve iletişimsel sürecini etkileme gücünü

barındırmaktadır. Kişinin kestirilebilir tavırları onun hakkında fikir verirken, "bu durum özellikle politik tercihlerle ilgili olarak doğrudur" (Severin ve W. Tankard, 1994, 334).

Price (1989) için özellikle kitle iletişim araçlarının dili enformasyon aktarım sürecinde ayrışmaları pekiştirme eğilimindedir. Medya çıktıları bu sosyal kimliklerin pekişmesinde rol almaktadır ve süreci derinleştirmektedir. Bireyin kitle iletişim araçlarından aldığı ileti birey üzerinde doğrudan kalıcı etki veya köklü değişime, ani radikalleşmelere yol açmaz. Ancak bu ileti bireyin deneyimleri, olaylar ile ilgili fikir, tepki, bakış açısı, ideolojisi, öznelliği ve algısı ile süreç içerisinde yoğrularak ve gelişerek bireyin düşüncesine katkı sağlar. Sonuç olarak bireyin doğrudan kitle iletişim araçlarının iletilerine maruz kalması veya değişime uğramasının aksine, bu mesajı alarak sürece dâhil ettiği ve zamanla gelişen bir düşünce yapısı oluşturduğu görüşü kabul görmektedir. Price (1989) Stanford Üniversitesi lisans öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasının[11] sonuçlarında, öğrencilerin okudukları haberlerdeki grup çatışmasının kendi sosyal kimliklerini derinleştirdiklerini ve haberin algılanmasında kendi sosyal kimliklerine göre haber ile yakınlık ilişkisi kurduklarını göstermiştir. Çalışmada kendi haber kaynaklarından yayılan çıktıların inandırıcılık düzeyi karşıt medyanınkine göre yüksek olabilmektedir.

3.4. Etnik Gruplar Arası İletişim

Grup iletişimi açısından etkisiz iletişim sadece tek yönlü bir sorun ya da öznellik durumu olmaktan ziyade gruplar arası çift yönlü bir duruma işaret etmektedir. Ayrıca insanların diğer gruplar hakkındaki negatif veya pozitif tutumları o gruplara yönelik iletişimini de belirlemektedir (Gallois vd., 2018). Bu bir açıdan özellikle göçmenlerin metodolojik olarak sorunlu görüldüğü (Wiley ve Schiller, 1991) ve entegrasyon, uyum, asimilasyon bağlamında tek yönlü bir performatif sürece zorlandığı durumların da eleştirilmesine olanak sunar. Dolayısıyla sadece göçmenin iletişimsel performansı ya da sorunları üzerine eğilmek, toplumsal veya farklı grupların göçmene yaklaşımını göz ardı

[11] Stanford Üniversitesi'nden rastlantısal olarak ve farklı bölümlerden lisans düzeyinde öğrencilere kitapçık içerisinde kurgusal bir haber sunularak öğrencilerin habere verdikleri tepki anket ölçeğinde ölçümlenir. Anketin ara formlarında öğrencilerin sorulara yönelik yorum yapmaları istenerek, son kertede yorumlarda analiz edilerek anlamlı bulgular elde edilir. Bu bulgulardan en önemlisi; öğrencilerin kendilerine yakın gördükleri haber mecrasındaki kurguya dayanan (haber metnini) doğru kabul ederek, yazılı türdeki bu enformasyon ile ilişkilenme tarzlarında koşulsuz güven durumu oluşturmalarıdır. Bu yakın görülen enformasyon kaynağına güveni açıklamaktadır (Price, 1989).

etmek doğru değildir. Bunun temel nedenlerini Gallois vd.'nin (2018) gruplar arası iletişim prensiplerini Abeyta ve Giles'den alıntıladıkları üç ilke üzerinden açıklamak mümkün: (1) İletişim modları ve özelliklerinin grup üyeliği ile olan bağıntısı, (2) gruba yönelik pozitif tutum eğiliminin grup iletişimine yansıması ve bu iletişim içerisinden üretilmesi, (3) grup dinamiklerinin ve sosyal sınırların iletişim sayesinde dinamik bir yapıya sahip olması ve sürekli dönüşmesi, salt durağan ve tek yönlü bir bağlam üzerinden göç ve göçmenlik konusuna yaklaşmanın sorunlu yönlerini göstermektedir.

Diğer yanda etnik açıdan çeşitliliğin mekânsal gerçekliği yansıttığı bir mahallede (Alba vd., 1999) grup karakteristiklerinin ana bileşeni olan etnisite kavramını görmezden gelen bir iletişim bilimsel yaklaşımı kabul etmek doğru değildir. Etnisite kavramı, etnik gruplar arası iletişimde hem grup içi özellikleri ve doğrudan iletişimin özelliklerini belirleyen nosyon olarak hem de biyolojik olmaktan ziyade kültürel bir inşaya denk gelmesi açısından önemlidir (Pieragostini vd., 2017). Grup aidiyetinin etnik bağlamda yoğunlaştığı Demirtaş Mahallesi'nde (Kaygalak, 2007; Doğan ve Yılmaz, 2015) göç türlerinin ve bağlı olarak ilişkiler ağının bir sonucu olarak aile, hemşehrilik ve etnik ilişkiler ağının şekillendirdiği gündelik alanda iletişim haliyle "etnik gruplar arası" (*interethnic*) (Yun Kim, 1994) bir yaklaşıma da ihtiyaç duymaktadır. Yun Kim'in (1994) etnik gruplar arası iletişim yaklaşımında kodlama ve kodaçım süreci, grup dışından veya grup dışındakiler hakkında gelen bilginin işlenmesi ve üretimi süreçlerini yansıtmaktadır.

Tablo 1.

İlişkilenme ve Ayrışma Bağlamında Etnik Gruplar Arası İletişim Davranışları ile İlgili Kavramlar

	İlişkilenme	**Ayrışma**
Kodlama	Özelleştirme Dekategorizasyon Kişiselleştirme Farklılaştırma Benzerlikleri vurgulama Farkındalık	Sınıflandırma Stereotipleştirme Kişiliksizleştirme Yansıtma Farklılıkları belirginleştirme Nihai ilişkilendirme hatası İletişimsel mesafe Gruplararası duruş
Kodaçma	Yakınsama Birey-merkezli ileti Kişiselleştirilmiş iletişim Yansıtma/tamamlama	Uyuşmazlık Önyargılı konuşma Etnik etiketleme Beden ritüelleri İletişimsel mesafe/önyargının sözsüz ifadeleri

Kaynak: Yun Kim, 1994.

Yun Kim (1994), etnik kodlama ve kodaçım sürecinin ilgili iletişimsel davranışları bariz biçimde mesafelenmeyi ve grup kimliği temelinde sınıflandırılmış algılamayı kavramsallaştırmaktadır. Buna göre etnik gruplar arası iletişimin sınıflandırılmış, stereotiplerden beslenen, uyuşmazlıkları, farklılıkları belirginleştiren, karşıt özneyi kişiliksizleştirmeye ve denk bir özne düzeyinde görmeme potansiyeline göre grup kimliğini yüceltme (Tajfel, 1974) eğiliminin ve van Dijk'a referansla önyargılı konuşma nosyonlarının yoğunlukla bulunduğu özelliklere sahip olduğunu göstermektedir (Tablo 1). Bir açıdan etnik bağlamdaki grup kimliğine dayalı iletişimin, içerme ve dışlama sürecini kavramsallaştırmaktadır. Ancak çalışma açısından farklılık gösteren durumlardan birisi de Wimmer'in (2008, 980) Jenkins'ten aktararak vurguladığı üzere, çoğunluğun empoze ettiği ve etiketleyerek etnik bir kategorizasyon şeklinde tanımlayarak damgalayıcı ve dışlayıcı bir pozisyona sürüklediği bir yaklaşım ile "aidiyet duygusuna dayanan bir 'etnik grup' arasında ayrım yapmayı önermektedir." Bu bir açıdan metodolojik milliyetçiliğin (Wimmer ve Schiller, 2008) göçmenleri kategorize ederek inceleyen veya toplumsal alanda dışlanma ve ayrımcılık süreçlerine ön ayak olan yaklaşımların ağına düşmek anlamına gelmektedir[12]. Bunun dışında özellikle Suriyeli göçmenlere yönelik haberlerde enformasyon akışı sürecinde Suriyeli(ler) etnik vurgusunun sıklıkla bağdaşık bir biçimde sunulması ve grup kimliği ile sunulması (Erdoğan, 2018; Coker, 2019) gruplar arasındaki ayrım, nefret ve dışlama sürecine katkı sunmaktadır. Bu durum, etnik gruplar arası iletişim literatüründe de gözlenebilmektedir (Pieragostini vd., 2017). Ulusal medya, iletileri genel olarak göçmenlere ve azınlık gruplara karşı *biz* ve *onlar* ikilikleri ile etnik ve kültürel farklara sıklıkla atıf yaparak gruplar arasındaki ayrımı derinleştirmektedir. Bunun tersi durumlar da mümkün gözükmekte ve medyanın teşvik edici olarak etnik gruplar arası iletişimi ve teması pozitif bir evreye taşıma gücü de bulunmaktadır. Ancak burada Pieragostini vd.'nin (2017) üzerinde durdukları nokta, etnik gruplar arası iletişim açısından medya iletilerinin bir sosyal gerçeklik yaratma gücüdür. Örneğin, etnik gruplar arası ayrım bir sosyal norm ve

[12] Çalışma Suriyeliler ve yerliler, yurttaşlar gibi örtük biçimde 'biz' ve 'onlar' ikiliklerine dayanan söylem pratiklerini kullanmak yerine Suriyeli göçmenler kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Bu tercihin ana sebeplerinden birisi de Suriyeli göçmenler içerisinde din, dil, ideoloji, cinsiyet ve etnik açıdan farklılık gösteren heterojen bir grubun homojen bir etnik grup olarak almanın bu çeşitliliği görmezden gelmek olacağını düşünmektedir. Hele ki mikro düzeyde bir çalışmada böylesi bir üstenci bakışın verinin özgünlüğüne gölge düşüreceği fikri ve Suriyeli nüfusun 2011 yılından bu yana Türkiye'deki mevcut durumları göz önüne alındığında Suriyeli göçmenler kavramının yerinde olacağı düşünülmektedir.

toplumsal kabul gücüne dayanarak bireysel dışlayıcı performanslara meşruluk sağlayabilir.

3.5. Göç, Göçmenlik ve Medya

Bakewell (2015) için sınırlar, içeriden değil de dışarıdan yönelen bir girişime karşı kurgulanır, anlam kazanır. Sınırın güven verici özgüllüğü, dışarıdan yönelen tehdit algısı sırasında ve sonrasında anlamlı hale gelir. Suriye'deki iç çalkantı, buradan hareketle sınırın içinde olmak ile dışında olmak arasındaki farkı görünür kılmıştır. İçeriden olma güveni, dışarıdan olma ise bu güvene olan talebi belirginleştirmiştir. Özellikle Suriyelilere yönelik misafir söyleminin (Polat, 2018), Suriyeliler ile kurulan tanınma ilişkisinde gelecek vadeden uzun soluklu bir birlikteliği yok sayması, politik, medyatik ve gündelik söylemin birbirinden etkilendiğini göstermektedir. Anderson'ın (1991) hayali toplulukların yaratılmasında, yayılmasında ve bir aradalığında medyaların rolüne vurgusunun önemi anlaşılmaktadır. Anderson, iletişim ve baskı teknolojisinin gelişimi ile baskı kapitalizmi olarak kavramsallaştırdığı iktisadi girişimin gücü ile yükselen hayali değerler ile yarattığı bu değerler etrafında politik bir topluluğun inşasının nasıl mümkün olduğuna dikkat çeker. Üstelik bu durum, Habermas'a göre (2009) kültürün meta olarak değiştokuşu ve artık topluluğun dışa kapalı olmayan bir forma girmesine neden olmuştur.

Ancak basının genişlemesi ve imkânların artmasıyla birlikte özünde akıl yürüten kamunun yükselişi sekteye uğramaktadır. Habermas'a göre (2009; 295) "Kitle iletişim araçlarının yarattığı dünya sadece görünüşte kamusaldır; öte yandan, bu dünyanın tüketicilerine güvencelediği özel alanın bütünlüğü de sadece yanılsamadır." Okur kamusunun yükselişi ile bu kamudan beklenen rasyonel davranış düzeyi arasında fark bulunmaktadır. Ancak Anderson (1991) bireylerin bir aradalığını sağlayan yani hayali topluluğun ayakta kalmasını, canlılığını sağlayan önemli bir noktanın da yine basın eliyle gerçekleştirildiğini vurgular. Gazeteler, bireylerin tüketim nesnesi olduğu kadar aynı zamanda bir aradalığı canlı tutan yapıcı bir öznedir. Yapıcı özne olarak gazeteler aynı zamanda bir aradalığa yönelen tüm olası tehdit ve algılamaları bertaraf etme eğilimini de üstlenmektedir. Çünkü bu bir aradalığın sürekliliği için gereklidir. Üstelik Yumul ve Kırımlı da (2000) Türkiye'deki basının gündelik milliyetçi pratikleri yansıtmak noktasındaki rolünü ve etnosentrik perspektiften Türklük inşası ile diğer grupları nasıl öteki olarak kodladığını tartışmaktadır. Bu durum basının tek boyutlu bakış açısı ve performansını ortaya koyması açısından önemlidir.

Westfalya Barışı (1648) ardından Fransız Devrimi'nin yarattığı devinimden beri süre gelen ve ulusal sınırların dışından gelen bireyi yabancı olarak addeden bakış açısının Balabanova'ya (2015) göre medya dolayımı ile göç eden bireyi de bu çarkın içerisine dâhil etmesi öngörülen, doğal bir durumdur. Buradan hareketle Balabanova, dışarıdan gelen bireye yönelen bakış açısının ulusal egemenliğe yönelik potansiyel bir tehdit olarak algılanmasının medya dolayımı ile genişlediğini ifade etmektedir. Bunun kaynağı olarak ulusal söylemin dayandığı tarihsel ve düşünsel boyutlar da etkili olmaktadır. Tarihsel boyut, ulusal bilincin özgüllüğünü almış olduğu ve üzerine inşa edildiği tarihsel gelişmeleri aktarırken, bu gelişmelerin teorik formülasyonlarından, düşünsel açılımlarından ve fikir akışlarından beslenen düşünce yapılarının medyaya atfetmiş oldukları klasik teorik rollerinde durdurulamayan ve öngörülemeyen bir tür medyatik güç zehirlenmesinin kaynağı hükmünde (Keane, 1991) olduğu ifade edilmektedir.

Güvenlikleştirici *(securitization)*, ulusal çıkarlar ekseninde geliştirilen öteki yaratma arzusu barındıran politikalar sonucu göçmenlere yönelik yabancı kavramının yükselişi ve tehdit öznesi olarak algılanışında yükseliş meydana gelmiştir (Öner, 2012; Bakewell, 2015). Böylece güvenlik eksenli bakış açısının bir sonucu olarak göç ile bağlantılı tüm akışlar, olgular ve özneler ötekilik ve potansiyel tehdit söylemine tabi olmakta veya bundan etkilenmektedir.

Göçmenlerin toplumun kültürel değişim sürecinin hedef-öznesi olmaya değin, tehdit ve nefret söyleminin bir parçası olarak kurgulanmaları ve bunun milliyetçi refleksif yansıması ile hayali bir topluluğun türdeşliğini bozan (Anderson, 1991) kimseler olarak görülmeleri bir bakıma ırkçılığın yeni sureti olarak görülmektedir (Balibar, 2007; Hardt ve Negri, 2008). Balibar açısından milliyetçi reflekslerden beslenen ve ulusal topluluğun türdeşliğini koruma güdüsüyle hareket eden argümanların ırkçı olmaktan ziyade milliyetçi dinamikleri savunan konumlanışında bu yeni tip ırkçılığın yansıması ortaya çıkmaktadır. Üstelik van Dijk (1992) açısından bu yeni tıp ırkçılık ayırt edici biçimde ilk iş olarak ırkçılık etiketinin reddiyesi ile işe kalkışmaktadır. Yurttaş çoğunluğun, göçmenler ve azınlık gruplar hakkındaki gündelik konuşmalarının büyük bir kısmı van Dijk'a (1992) göre kişisel tecrübelerinden ziyade politik ve medyatik söyleme dayanmaktadır. Ayrıca çoğunluğun azınlık gruplar hakkında öne sürdüğü önermelerin ve argümanların rasyonel olmaktan ziyade karşı grubu kriminalize eden veya kültürel olarak mesafe ve fark vurgusunu öne çıkaran medya söyleminden beslenmekte olduğu ortaya çıkarılmıştır. Böylece toptan dışlayıcı bir söylemin merkezine yerleştirilen göçmen

kimliği, kamusal alanda yaratılan yargı kalıplarının dışlayıcılığı, ötekileştirici söylem ve eylem pratiklerinin kurbanı olmaktadır.

Medyanın göçmenler hakkındaki enformasyonu genellikle grubun kültürel, etnik, veya dini açıdan farklılaşan özellikleri ile birlikte sunularak grup kimliğine yönelik (1) kriminalize eden, (2) suçlayan, problem olarak, negatif bir bağlamda sunan, (3) biz ve onlar karşıtlıkları bağlamında belirgin bir ayrışmayı olanaklı kılan, stereotipler ve kalıpyargıları barındıran dil kullanım biçimiyle göçmenlere yönelik negatif bir kamusal etkiye neden olduğundan bahsedilebilir (van Dijk; 1992; Hagreaves, 2001, Bleich, vd., 2015). Ayrıca Hargreaves' e (2001) göre medya göçmenlere yönelik söylemi ile iki farklı açıdan etki yaratmaktadır: (1) anlık davranışsal etkiler yaratarak, kısa vadeli tepkilere olanak tanımakta ve diğer bir açıdan da (2) uzun vadeli olarak göçmenlere yönelik tutum alışlara ve geniş spektrumlu bakış açısı sağlamaya olanak tanımaktadır. Ayrıca göçmenlere yönelik sahip olunan tutumların maruz kalınan aksi haberlerle deforme olamayacağının da altını çizmektedir.

Medya aygıtı olarak televizyonun mesajları aynı zamanda bireyleri egemen bilincin söylemi etrafında pekiştirmeye ve onları siyasal elit söyleminde tüketici ve onaylayıcı özneleri olmaları yönünde gelişmeye açık hale getirdiği bilinmektedir. (Postman, 2010). Medya, yönlendirici etkisiyle bireylerin tutum (cephe) almalarında savaşın tarafı veya farklı bir konumunda olmalarında da elbette ki etkili olmaktadır (McAulif, Weeks, Koser, 2017. Medya, *öteki* yaratarak tarafgirlik üzerinden kurgulanan bakış açısı ile savaş ortamını dramatize ederek veya ulusal-epik düsturla bezenmiş medyatik anlatılarla süsleyerek sunmaktadır. Bu sunuş tarzı medyanın görsel-işitsel veya metin içeriksel çıktılarını aynı zamanda tarafgir okumaya hazır hale getirmektedir. McAuliffe, Weeks ve Koser (2017) medya iletilerini gerek online gerekse basılı çıktıları üzerinden niteliksel içerik analiziyle elde ettikleri verilerden hareketle, basının, söz konusu özgürlük ve basın özgürlüğü gibi konular olduğunda pozitif biçimde yurttaşlık üzerinden hareket ettiğini ve doğrudan bir ayrıma gittiğini ortaya koymuşlardır. Her ne kadar insani (*humanitarian*) söylem ve iletilerin giderek çoğaldığı görülse de yurttaş-göçmen kategorileri ayrımında özgürlük kavramı pozitif bir ayrıma tabi tutulmaktadır.

Diğer yanda Philo, Briant ve Donald (2013) çalışmalarında televizyonun göç edenlere yönelik algıda diğer medya araçlarına göre ağır etkisinin olduğuna ulaşmışlardır. Philo, Briant ve Donald'ın Birleşik Krallık özelinde yaptıkları çalışmada katılımcılara göçmen ve sığınmacı denildiği zaman akıllarına gelen ilk imajın ne olduğu sorulmuş ve

katılımcılar genellikle Afgan göçmenler ve Romanyalı Çingeneler gibi grupları tanımlayarak medya çıktıları ile aynı kategorizasyona sokmuşlardır. Göçmen gruplarına yönelik akıllarında kalan bir haber başlığını yazmaları istendiğinde olumsuzlayıcı algının burada ağır biçimde devrede olduğu görülmüştür. Farklı ulusal medya çıktılarını analiz ettikleri çalışmalarında Bleich, Bloemraad ve Graauw (2015) özellikle göçmenlere yönelik medyanın temsil etme (*represented*), göç edilen noktadaki kamusal alana katılım gösterebilme (*participant*) ve ortam (Appadurai, 1990) bağlamında bilgi akışı ve bilgilenmede medyanın etkisini göstermişlerdir. Keza, bu salt göçmenler değil azınlık grupları açısından da benzer şekilde işlemekte ve kamusal söylemin ve tutumun ne yönde olması gerektiği üzerine bir nevi yurttaşları bilgilendirmede aracı rol oynamaktadır.

3.6. Suriyeliler ve Medya

Suriyelilere yönelik yapılan haberlerde genel olarak negatif bir eğilim olduğunu söylemek gerekir (Erdoğan, 2018; Coker, 2019). Erdoğan'ın (2018, 161) içerisinde Adana ve Mersin yerel gazetelerinin de bulunduğu haber siteleri üzerinden yaptığı araştırmaya göre habercilik pratiklerinde en sık görülen durumlar şunlardır:

> (1) Suriyelilerin yaşadıkları dram konusuna odaklanan haberler,
> (2) Türklerin/yerel halkın, Türk STK'ların ve kamu kurum ve kuruluşlarının Suriyelilere verdikleri destek ve katkıları ön plana çıkaran haberler ve yorumlar,
> (3) Suriyelilerden kaynaklanan sorunlara dikkat çeken haber ve yorumlar.

Sıklıkla Suriyeli göçmenlere yönelik haberlerin aşırı dramatikleştirilmesi ve 'yardıma muhtaç insanlar' algısının derinleştirilmesi, kentsel sorunların aktarılması ve 'Suriyeliler söylemi'nin sıklıkla kullanılması ile birlikte sorunların tüm Suriyeli göçmenlere genelleştirilerek, kalıp yargıların oluşmasına neden olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2018). Üstelik Erdoğan' a göre yapılan yardımların dillendirilmesi ve bunların kaynağına yönelik verilerin yoksunluğu veya bilgi eksikliği üzerinden yapılan habercilik pratiklerinde insanların algılarının değişmesi, memnuniyetsizlik ve olumsuz ekonomik koşulların sorumlusu olarak görülmelerine neden olmaktadır. Erdoğan'ın bulgularından bir diğeri ve aslında en sorunlu olanı, toplumsal alanda derin kırılmalara ve dışlamalara neden olabilecek olan ise Suriyeli göçmenlerin medya tarafından suç ile ilişkilendirilmeleri veya sıklıkla bir arada dillendirilerek bir grubun topyekûn kriminalize edilmesidir.

Bir grubun yapılan haberler üzerinden, ki Erdoğan'ın örneklerinde genellikle uyuşturucu madde barındırma ve satışı, hırsızlık-kapkaç, saldırı gibi adi suçlarla ilintili haberlerin verildiği görüldüğünde, toplum nezdinde Suriyelilerin potansiyel tehlike-tehdit olarak algılanmaları için ön veri olarak sunulabileceği gerçeği bulunmaktadır. Haberlerin başlığında *Suriyeli* ve *Suriyeliler* ifadeleri kullanılmakta ve bireysel suçlar topyekûn gruba genelleştirme, bağdaştırma biçimde tüm Suriyeli göçmenleri zan altında bırakmakta ve açık hedef haline getirmektedir (Coker, 2019). Bu habercilik anlayışı ile birlikte (Hagreaves, 2001) medyanın göçmenlere yönelik tutum alışa katkı sağladığı tezi savunulabilir. Olumlu olarak görülen haberlerde ise yardımseverlik ve misafirperverlik olgusu etrafında yurttaşlık olgusu yüceltilmiş ve milletin yardımseverlik özelliği görünürleştirilmiştir (Coker, 2019).

Aslında medyanın göç ve göçmenlik olgusunu siyasal tarafgirlik üzerinden ele alması sadece Suriyeli göçmenlere yönelik bir bakış açısı değildir. Farklı göçmen grupların yerleştiği bir mekân olarak Demirtaş Mahallesi'nde farklı ulusal, dini, kültürel ve etnik dinamiklerin bulunduğu göz önüne alındığında (Doğan ve Yılmaz, 2015) doğrudan ulusal medyanın göçmenlere yönelik söyleminin tüketicileri oldukları varsayımının indirgeyiciliğine sarılmış olunur. Özellikle Demirtaş Mahallesi'ndeki Kürtlerin, Güney ve İç Anadolu'dan gelen Türk ve Kürt Alevlerin, ayrıca Arap Alevilerin ve farklı grupların etnik, dilsel, dinsel ve kültürel açıdan, farklı grup aidiyetlerine sahip olmaları göz önüne alınmaması mahalledeki enformel milliyetçilik (Eriksen, 1993) dinamiklerinin göz ardı edilmesi demektir. Zaten arası ulusal medyayla iyi olmayan bir Mahalle (Kaya vd., 2009), Suriye göçüne yönelik beslendiği kaynakların çalışmanın temel sorularından birisi olmasının yanında Özkırımlı'nın (2008) vurguladığı üzere Türkiye'deki resmi ve egemen milliyetçi anlayışın dışında enformel milliyetçi dinamiklerin varlığını da görünür kılmaya çalışmaktadır.

Medyanın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Suriyelilere yönelik vatandaşlık verilebileceğine ilişkin ifadelerini kışkırtıcı bir dille sunmanın yanında ve *savaştan kaçanlar* ile kendi *vatandaşlık kurumu* arasında kurduğu dikey hiyerarşinin bozulmasına yönelik hassasiyetleri ulus bilincini taşıyan medya araçları tarafından sık sık dile getirilmiştir (Coker, 2019). Savaştan kaçanların vatandaş olabilecekleri, oldukları, kalıcılaşacaklarına yönelik haberler servis edilmekte veya buna yönelik algı oluşturabilecek biçimde sunulmakta ve sosyal medya üzerinden örgütlenen imza

kampanyaları gerçekleştirilmektedir[13]. Caymaz'a (2007, 43) göre "vatandaşlık sadece milli kimliğe aidiyet ekseninde tanımlanmakta ve bu kimliğin kurucusu ve yayıcısı ulus devlet tarafından özümsenmektedir." Böylesine vatandaşlık ödevi etrafında gelişen ulus, kimlik söyleminin kendisini kamusal alanda ötekine karşı 'savaştan kaçtılar söylemi'ne dönüştürmesi beklenti dışı bir durum değil, etnik temelli bir yaklaşımdır (Yeğen, 2004). Bu durum, ulusal egemenlik söyleminin kamusal dolaşımını sağlama rolünü üstlenen medyanın da üzerine gitmeye çalıştığı bir durumdur.

Nitekim sosyal medya üzerinden yayılan kimi imza kampanyaları[14] da Suriyelilere yönelik etkileşimsel ve (Çomu ve Halaiqa, 2014) çok hızlı yayılan haberlerde göçmenlerin savaşın tarafı olarak algılanmalarına ve bu bağlamda dışlanmalarına neden olmaktadır.

[13] "AKP'lilerin itirazı var: Savaştan kaçan Suriyelilere vatandaşlık doğru değil" (Diken, 2016); "Suriyelilere vatandaşlık: AKP seçmeni ne diyor?" (BBC Türkçe, 2016); "Suriyelilere vatandaşlık verilsin mi?' anketi" (TIMETURK, 2016). Bu haberler Suriyeli göçmenlere yönelik vatandaşlık verilmesine içkin tartışmaları odağına almıştır. Ancak burada tartışmalar *savaştan kaçanlar* teması bağlamında irdelenmektedir. İmza kampanyalarına ise çalışmanın Medya ve Göç Eden Bireyler başlığı altında yer verilmiştir.

[14] "Suriyelilere T.C vatandaşlığı verilmesin" (Change.org); "Biz Türkler kimsenin sığıntısı mültecisi olmadık olmayız. Vatan için can veririz kan veririz ama memleketimizi asla TERKETMEYİZ. Bu nedendir ki; Vatanı için canını verenlerin Ülkesine, Vatanından kaçanlar Vatandaş olamaz!". Diğeri ise: "Suriyelilere vatandaşlık verilmesini istemiyoruz, bu ırkçılık değil vatanına sahip çıkmak!" (Change.org, 2016). Ayrıca "Türkiye'deki Suriyeliler ülkeleri için savaşmaya dönsünler" (Change.org, 2017) adlı imza kampanyası ise tüm eli silah tutan Suriyelileri savaşmak için ülkelerine dönmeye davet etmektedir. Bu metinlerde vatandaşlığın verilmesi farklı argümanlar ortaya konularak eleştirilmektedir ancak asıl sorun bu argümanların ne olduğu ve argümanların karşı özneler olarak Suriyeli göçmenleri nasıl gördüğü, kendi ifadelerini dillendirebilmek ve iç diyalektiğinde tutarlı gösterebilmek adına Suriyeli göçmenlere yönelik *sığıntı, vatanını terk eden, savaştan kaçan, savaşma cesareti olmayan niteliksiz nüfus* gibi kategoriler haline getirerek Türk- vatandaş üst kimliğinin dışına itilmelerini sağlamaktadır. Bu dışlama karşı özneyi kategorik hale getirerek ve Türk kimliğinin sahip olduğu düşünülen tarihsel ve özgül olumlanmış niteliklerinin karşıtı yani olumsuzlanmış biçimini karşıt özne olarak göç eden Suriyelilere atfederek diyalojik bir etkileşim üzerinden dışlama pratikleri geliştirmektedir. Diyalojiktir; çünkü karşıt özneyi olumsuzlayarak dışlama ve kendini övme pratiği mevcuttur. Dijital uzamda görünür kılınan bu metinler hem belirli bir sürecin dinamiklerini anlatmakta hem de konvansiyonel (medya) medyaya göre mekânsal ve zamansal açıdan daha geniş bir perspektiften görünür olmaktadır.

BÖLÜM IV

YÖNTEM

Çalışmanın yöntemsel izleği, gerek göç olgusu gerekse iletişim bilimsel ve sosyolojik bir alanı kapsayan bütüncül bakış açısını gerektirdiği için verilerin toplanmasında ve değerlendirilmesinde geniş perspektifli hareket edilmesi ihtiyacı doğurmuştur. Çalışma, bütüncül olarak nitel bir araştırma desenine yaslanarak hareket etmektedir. Bu desene ilişkin yöntemsel ve detaylı metodolojik izlek bu bölümde sunulmaktadır.

4.1. Araştırma Modeli ve Verilerin Toplanması

Çalışmada nitel araştırmalar içerisinden etnografik yöntem kullanılmıştır. Çalışmaya kaynaklık eden medya etnografisi sahadan verilerin toplanmasında metodolojik olarak benimsenen desen olmuştur. Bu bağlamda, sosyal gerçekliğin inşa edildiğini (Vanderstop ve Johnston, 2009; Peake, 2020) ve buna yönelik bir metodolojik yöntemin benimsendiği öncelenerek hareket edilmiştir. Vanderstoep ve Johnston'a (2009, s. 168) göre "her vaka kişilerin deneyimlerinin spesifik temsili ve bu deneyimlerinin yorumunu" içerir. Bu yönü ile çalışmada verileri toplamada derinlemesine görüşme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Böylelikle içeriden bakmayı metodolojik olarak içselleştirilirken, bunun fenomenolojik geçerlik üzerinden oluşturulmasını benimsemektedir (Vanderstoep ve Johnston, 2009). Gözlemlerden elde edilen bulgulardan hareketle yorumlama girişimi *(interpretive interactionalism)* gerçekleştirilmektedir. Bu yorumlama girişimi teorik zemin ile sahadaki gerçekliği anlamlı kılmak adına önemlidir.

4.1.1. İletişim Etnografisi

Peake (2020, s. 431) nitel bir çalışmada, "görüntülerin, konuşmaların, insanların ve düşüncelerin sosyal olarak" önemli ve anlamlı iletişimine vurgu yapılması gerektiğinin altını çizmektedir. Seville-Troike'ye (2003) göre gündelik alanın tüm yönlerine odaklanan bir iletişim bilimsel araştırmada iletişim etnografisinin olması gerektiğini vurgulamaktadır. İnsanların gündelik etkileşimine, iletişimine odaklanmak ve bu örüntüler içerisinden anlamlı ve kullanılabilir verilere ulaşmak temel amaçlardan

birisidir. İletişim, insan öznesini araştırmanın ayrılmaz bir parçası yapmaktadır. Çalışmada iletişim etnografisinden beklenen, gündelik iletişimin ve iletişim araçlarının gündelik alandaki kapladığı konumu ve etkisini, tutum alışlar üzerindeki rolünü ve diğer etkenlerle birlikte bütüncül bir şekilde değerlendirmeye tabi tutmayı sağlamasıdır. Çalışmanın yöntemsel olarak belirlediği yol, etnik çeşitliliğe ve farklı göç kategorilerine dayalı bir göçmen mahallesinde Suriyeli göçmenlerin gelişi ile birlikte yaşanan değişim ve bu gruplar arasında yaşanan iletişime ve etkileşime ilişkin cevap aramaktır.

4.1.2. Derinlemesine Görüşme

Katılımcılar ile görüşmede gözlem sürecinin uzunluğu, hayat hikayelerinin dinlenmesi, bunun izdüşümleri üzerine yoğunlaşma ve ara bağlantıları odağa almak amacıyla yapılandırılmamış derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik sanılanın aksine bir düzensizliği veya kaotik bir süreci değil, aksine akış sürecindeki görüşmeden bağlama uygun, derinlikli verileri elde etmeyi, çeşitliliği *(triangulation),* katılımcıyı ve görüşmeyi kısıtlamamayı, salt belirli noktalara odaklanarak veri kaybını engellemeyi, olası verileri görebilmeyi, veriye ilişkin önyargıları bertaraf edebilmeyi, tesadüfi gelişen durumları veriye dönüştürebilmeyi olanaklı kılmaktadır (Vanderstoep ve Johnston, 2009). Bunun yanında yargısal olmamak adına katılımcıların diyalog sürecine müdahaleden kaçınılmış, sadece katılımcıyı onaylayıcı, diyaloğa teşvik edici, nedensellik ve açıklayıcılık gerektiren kısa sorular ile görüşme amacına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.

Görüşmenin dezavantajlı noktaları ise uzun soluklu, zaman alıcı, derinlikli yorumlayabilmeyi, ani gelişen durumlara hazırlıklı olmayı, kopukluğu, amaca uygun olmayan verileri ayıklamayı gerektirmesidir. Diğer yandan grup görüşmelerinin gerçekleştirilmesinde tanışıklığın verdiği grup etkisi *(synergistic group effect),* verinin bireysel olmayan sosyal görünümünü ve grubun iletişim tarz ve özelliklerini *(group communication effect)* gözlemlemeye olanak tanıması açısından etkili olmuştur (Vanderstoep ve Johnston, 2009). Grup görüşmelerinden birisi sahada aniden gelişen bir durumun sonucu olmuştur; diğeri ise akran ve arkadaşlık ilişkilerine dayanan kurgulanmış bir grup görüşmesi olarak gerçekleşmiştir. Kayıt alma, yönetme, tartışmaya katılma anlamında zorlayıcı yönleri olmakla beraber grup görüşmelerinin sohbet ortamı ve katılımcı üzerindeki pozitif etkisi gözlenmiş, ayrıca veriyi içerik açısından zenginleştirmiştir.

4.1.2.1. Katılımcılar

Çalışmada mahallenin muhtarı da dahil olmak üzere amaca uygun olarak seçilmiş 15 mahalleli ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bunun dışında gözlem sürecinde de görüşmeler gerçekleştirilmiş ancak bunlar doygun veriler sunmadıkları için sadece saha notları olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Mahallede iletişim kurulan ve temas edilen birey sayısı çok daha fazladır. Verilerin toplanmasında amaçlı örneklem *(purposeful sample)* ve kartopu örnekleme birlikte kullanılmıştır. Örneklem büyüklüğünün gerek nicelik gerekse nitelik açısından özelliklerini belirleyen nokta doygunluk *(saturation)* olmuştur. Doygunluk, çalışmanın amacı ile örtüşen, veriye içkin yeterlilik kanaatini oluşturan kıstas olmuştur. Bu kanaat verilerin tekrara düşme, çalışmanın amacını belirleyen sorulara yönelik verilerin baskın biçimde vurgulanabilir somutluğa ulaşması üzerinden kavranmıştır. Çalışmada katılımcıların belirlenmesi sürecinde göç olgusu ve mahalleli kimliği etkili olmuştur. Diğer bir nokta ise Suriyeli göçmenler ile kurdukları temas, ilişki düzeyi esas alınmış, Suriyeli göçmenlerle teması en yoğun olduğu düşünülenler çalışmaya dahil edilmiştir. Görüşmeler aktif yalıtılmamış ortamlarda gerçekleştirilmeye çalışılmış ancak insiyatif katılımcılara bırakılmıştır. Ayrıca ev ziyaretlerinde özellikle hane içinde Suriyelilere ilişkin tutuma ve enformasyon tüketimine odaklanılmıştır. Tüm bireylerin tercihlerinde ön plana çıkan bir kavram olarak mekânsal (özdeşlik) aidiyet vurgusu gözlenmiştir. Kendilerini, tercih ettikleri mekânda daha iyi ifade edebileceklerini dile getiren görüşmecilerin görüşme sürecinde kaygı düzeylerinin ve çekimserliklerinin görece minimal seviyede olduğu da görülmekle beraber, bunun uzun süren etkileşim ve gözlem sürecindeki tanışıklıktan da kaynaklı oluşan samimi ortamdan da kaynaklandığı ifade edilebilir. İlk kuşak göç eden mahalleliden kadınların görüşmeler için ev ortamını tercih etmelerinin ve kendilerini ev hanımı olarak nitelendirmeleri mekânsal özdeşliğe örnek olarak gösterilebilir.

Kahvehane görüşmesinde insanların derinleşmiş bir görüşmeye kulak misafiri olmaları veya kendi deneyimlerinin de açığa çıkarılması talebi geri döndürülmemiş, kayıt altına alınmaya çalışılmış ve bazen bu durum çeşitli verilerin tartışma ortamından kaynaklı olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kimi durumlarda da katılımcıların çekimser davrandıkları ve herhangi bir kayıt cihazının bulunmasına karşı da çekimser oldukları gözlenmiştir. Özellikle zorla yerinden edilen bireylerin bunu tekrarladığı gözlenmiştir. Bu durumlarda görüşmeler tamamen bireyin istediği gibi ilerlemiştir. Sadece not alınmış veya dinlenilmiş, gözlem yapılmıştır. Bireylerin görüşme sürecinde Vanderstoep ve

Johnston'un (2009) da vurguladığı üzere rahat ve düşünsel anlamda baskılayıcı bir atmosfer içerisinde olmamaları adına rol yapma tekniği *(role-playing)* ile basit ve katılımcıyı konuşma açısından teşvik edici ve cesaretlendirici sorular ile görüşme başlatılmış ve hareket edilmiştir. Yapılandırılmamış görüşme tekniğinin kullanılmasının amaçlarından birisi de bireyin kendisiyle röportaj yapılıyormuş havasına girerek çekimser kalmasını engellemektir.

Çalışmada katılımcıların belirlenmesinde gözlem sürecinin etkili olduğu ifade edilebilir. Görüşme yapılan bir ailenin ilişkiler ağı ile yönlendirici olması (kartopu), muhtarlığın etkili olması ve ikinci kuşağın sosyal medyayı kullanabilme becerisinin vermiş olduğu kolaylaştırıcı faktörler ile görüşmeler sorunsuz gerçekleştirilebilmiştir. Ancak mahalleye özgü olarak geliştirilen kartopu şeklinde gelişen süreç sadece iki adım olarak belirlenmiş, ayrıca birincil düzeyde akraba olan bireyler çalışmaya dahil edilmemiştir. Geniş aile bağlantılarının, hemşehriliğin ve etnik bilincin yüksek düzeyde olduğu böylesi bir mahallede bu kıstasın verinin güvenirliği açısından önemli bir faktör olduğu düşünülmüştür. Ayrıca cinsiyet, demografik özellikler, göç kategorileri, sosyo-kültürel ve ekonomik faktörler de göz ardı edilmemiştir. Katılımcılar çalışmada kurgusal (takma) isimlerle nitelendirilmişlerdir. Tablo 2'de katılımcılara ve görüşme sürecine ilişkin bilgi derlenmiştir.

Tablo 2.

Katılımcı Listesi

İSİM VE DOĞUM YILI	**SURİYELİ GÖÇMENLER İLE SOSYAL YAKINLIĞI**	**GÖÇ TÜRÜ**	**GÖRÜŞME SÜRESİ VE MEKÂNI**	**KULLANDIĞI HABER KAYNAKLARI**	**MESLEK**
Cemile-1953	Komşusu	Zorla Yerinden Edilme	Ev- 40 dk.	Televizyon-Yakın Çevre	Ev Kadını-Okur Yazar Değil
Hasan-1967	Komşusu ve Yardım Ettikleri	Emek Göçü-Zorla Yerinden Edilme	Ev- 35 dk.	Televizyon-Yakın Çevre	Pazarcı
Fatma-1987	Komşusu, İşveren ve Yardım Edilen	Emek Göçü-	Ev- 96 dk.	Televizyon- Cep Telefonu- Yakın Çevre	Ev Kadını-İlk Okul Terk
Sultan-1994	Komşusu ve Sınıf Arkadaşları	Emek Göçü-İkinci Kuşak-	Ev- 91 dk.	Sosyal Medya-Cep Telefonu-Yakın Çevre-Televizyon	Öğrenci-Serbest Meslek-Üniversite Mezunu (MYO)

Muhammed-1984	Komşusu ve Çalışma Arkadaşı	Emek Göçü-	Grup Görüşmesi- Ev ve Dernekte- 72 dk.	Televizyon- Cep Telefonu- Sosyal Medya- Yakın Çevre- Radyo	İnşaat Ustası- İlk Okul Mezunu
Muhsin-1992	Yardım Ettikleri	Zorla Yerinden Edilme- İkinci Kuşak- Mahalle Doğumlu	Kafe- Mahalle Dışında- 75 dk.	Sosyal Medya- Cep Telefonu- Yakın Çevre- Televizyon	Gazeteci- Çalışmıyor- Üniversite Mezunu
Zafer-1971	Komşusu ve İşveren	Zorla Yerinden Edilme	Kahvehanede- 61 dk.	Televizyon- Cep Telefonu- Sosyal Medya- Yakın Çevre	İnşaat Ustası- İlk Okul Terk
Abdulselam- "32 yaşındayım" olarak yanıt vermiştir.	Muhtar	Emek Göçü- İkinci Kuşak- Mahalle Doğumlu- Muhtar	Muhtarlık Ofisinde- 75 dk.	Cep Telefonu- Sosyal Medya- Televizyon- Yakın Çevre	Emlakçılık- Muhtarlık- Lise Mezunu
Ali-1991	Komşusu ve İşveren	Zorla Yerinden Edilme- İkinci Kuşak Göçmen- Mahalle Doğumlu	Kafe- Mahalle Dışında- 57 dk.	Sosyal Medya- Cep Telefonu- Yakın Çevre- Televizyon	Kısa Film Yönetmeni- Fırıncı- Lise Son Sınıf Terk
Şerife-1989	Komşusu	Emek Göçü- İkinci Kuşak Göçmen	Ev- 53 dk.	Televizyon- Cep Telefonu- Yakın Çevre- Sosyal Medya-	Ev Kadını- Serbest Meslek- İlk Okul Terk
Ahmet-1985	Komşusu ve İş Veren	Emek Göçü	Grup Görüşmesi- İş Yerinde ve Dernekte- 72 dk.	Televizyon- Cep Telefonu- Yakın Çevre- Sosyal Medya	Esnaflık- İlk Okul Terk
Derya-1994	Okul Arkadaşı	Emek Göçü- İkinci Kuşak Göçmen	Grup Görüşmesi- Kafede- Mahalle Dışında- 38 dk.	Sosyal Medya- Cep Telefonu- Yakın Çevre- Televizyon	Öğrenci- Lise Mezunu- Üniversite Okuyor
Sibel-1993	Komşusu ve Okul Arkadaşı ve Eniştesi	Emek Göçü- İkinci Kuşak- Lazkiyeli- Mersin Doğumlu	Grup Görüşmesi- Kafede Mahalle Dışında- 38 dk.	Sosyal Medya- Cep Telefonu- Yakın Çevre- Televizyon	Öğrenci- Serbest Meslek- Üniversite Mezunu
Zuhal-1995	Komşusu ve Ev Sahibi Aileden	Zorla Yerinden Edilme- İkinci Kuşak	Grup Görüşmesi- Kafede- Mahalle Dışında 38 dk.	Sosyal Medya- Cep Telefonu- Yakın Çevre- Televizyon	Öğrenci- Lise Mezunu- Üniversite Okuyor

Semra-1956	Komşusu	Emek Göçü	Ev- 44 dk.	Televizyon-Yakın Çevre	Çalışmıyor-Okur Yazar Değil- İlk Okul Terk

Bir görüşme pilot görüşme olarak kabul edilmiştir. Bunun öncesinde sahada gözlem amaçlı yapılan üç görüşme ise sadece gözlem notları ile kayda alınmıştır. Görüşmelerde bireylerin kişisel bilgilerini ortaya çıkarabilecek her türlü enformasyonun kaydedilemeyeceği ve böylesi bir amaçtan uzak olunduğuna yönelik, çalışmanın amacı yazılı izin metni olarak katılımcılara görüşme öncesinde sunulmuş ve yazılı onay alınmıştır. Bir katılımcı Türkçe bilmediği için kendisine Kürtçe olarak metin sesli okunmuş ve rızası sesli kayıt şeklinde alınmıştır.

4.1.2.2. Görüşme Verilerinin Kaydedilmesi

Sözlü verilerin işlenmesinde genellikle bireyin yaşam hikâyesine, tutumuna, argümanlarına yönelik önemli anekdotların es geçilmemesi amaçlanmaktadır. Bireylerin Suriyelilere yönelik gündelik hayat pratiklerinden referansla argümanlar oluşturmaları, bu noktanın es geçilmemesi gerektiğini göstermektedir. Ses kayıt işleminin bu bağlamda önemli görülen noktaların atlanmaması için yapıldığı ifade edilebilir. Diğer yandan yazılı not alınmasının yanında görüşme akışı içerisinde ortaya çıkan önemli noktaların da kaçırılmaması amaçlanmaktadır. Sesli verilerin yazıya aktarımında Voicedocs 2.2 (Software GmbH) isimli deşifrasyon programı kullanılmıştır. Bu program cep telefonu ile bilgisayar arasında dijital bağlantı sağlayarak sesli notları yazıya aktarma (deşifrasyon) işlemi gerçekleştirerek araştırmacıya büyük bir kolaylık sağlamaktadır.

4.1.3. Gözlem

Çalışmanın diğer veri toplama tekniği ise doğrudan gözlem *(direct observation)* olmuştur. Gözlem tekniği, katılımcı gözlem biçiminde uygulanarak sahada bulunmaya anlam yüklenmiştir. Bu anlam, rol alarak içeriden olmayı sağlayarak sahada tümden varlık *(full immersion)* kazanarak gerçekleştirilmiş ve verilerin derinlik kazanmasını sağlamıştır. Bu bağlamda sahada bulunma amacı, önce gözlem, sonra katılımcı (Vanderstoep ve Johnston, 2009) olarak hedeflenmiştir. Sahadan elde edilen bulgular saha notları *(fieldnotes)* şeklinde yorum ve gözlemler biçiminde kayıt altına alınmıştır. Yorumlamalar; görüşmecinin kendi kayıtları ve bakışı üzerinden değil sahada gözlemlenen ve saha gerçekliğini yansıtan sosyo-kültürel perspektiften hareketle

oluşturulmuştur. Bu, sistematik ve metodolojik biçimde yorumlama gerçekleştirildiği anlamına gelmektedir.

Böylesine boyutlu bir araştırma yönteminin kullanılması, alana özgü veri çeşitliliğinin elde edilebilmesi, kısıtlı yöntemsel araçlar yerine etnografik yöntem ile verilerin disiplinlerarası kullanıma açık hale getirilebilmesini sağlamıştır. Zapata-Barrero ve Yalaz'a (2020) göre göçmenler üzerinde çalışma konusunda çeşitliliğin sağlanması, içsel dinamiklerin kolaylıkla ele alınması, bireysel öznelliğe duyarsız kalınan anlayışın dışına çıkılmasına ve en önemlisi düşünümselliğe önem verilmesine bağlıdır. Çalışmada saha ile tanışıklığın sekiz yıllık uzun bir sürece dayanıyor oluşu gözlem sürecinde kendisini hissettirmiştir. Ancak mahallede sistematik gözlem 2019 yılı boyunca yapılmıştır. Gözlem sürecinde içeriden olma anlamında mahallede kurulan pazaryerinde tezgâhta çalışılmıştır. Pazar tezgahında satıcılık yapılması ve bu sayede mahalledeki hemen hemen tüm insanları gözlemlemeye, görmeye, tanımaya, temas etmeye ölçüsü dahilinde olanak tanımıştır. Bunun dışında bayram, kandil, cenaze, düğün gibi önemli görülen günlerde de katılım gösterilmeye çalışılmıştır. Gözlem sürecinde hiçbir şekilde maddi ilişki yürütülmemiş, böylesi beklenti katılımcılar ve görüşmeci tarafından kabul edilmemiştir. Yapılan ekonomik uğraşlarda karşılığında veri toplamayı olanaklı kıldığı için etik açıdan sorunlu görülmüştür ve görüşmecinin araştırmacı kimliği ve amacı çalışma sürecinde yakın etkileşim dahilindeki tüm bireyler tarafından öğrenilmiştir.

4.2. Mahalle ve Mahalleli

Mahalleli, Suriyeli göçmenler dışındaki diğer mahalle sakinlerini ifade etmektedir. Suriyeli göçmenlere yönelik bakış açısının tutum, algı ve söylemlerinin kaynaklarına inilebilmesinin verilerin yüzeysel değil gündelik bağlamı ve bu bağlamın oluştuğu tarihsel, zamansal ve mekânsal oluşumlara da inilebilmesi ile mümkün olduğu inancı hakimdir. Alver'e (2013) göre mahalle kültürel, toplumsal ve duygusal olarak ön plana çıkan bir birimdir. Kendisine has dinamikleri, sosyo-kültürel yapısı ile insan olgusuna mikro alandan ve gündelik alanın gerçekliğinden bakmayı önceler. Mahallenin mekânsal bir birim olarak seçilmesi; kendisine has iletişimsel dinamiklerinin ortaya konmasını ve bu iletişimin yansıdığı insan ilişkilerinin nasıl ve ne şekilde olduğunu araştırmayı olanaklı kılar. Bu bağlamda mahalle özü sabit ve süreğen değil aksine değişken, kopuk ve dinamik bir anlama sahip olmaktadır. Üstelik Alver (2013, s. 75) kenar mahalleden bahsederken onun iletişimsel özelliklerini şu şekilde vurgulamaktadır:

“kenarın bir dili, felsefesi vardır; kenarın sosyolojisi aşikârdır. Kenar bir tavır, akış ve yaşama halidir.”

Çalışmada Demirtaş Mahallesi’nin seçilmesinde ise dinamik heterojen yapısı sayesinde, çeşitli derecelerde inanılmaz büyüklükte gözlemleri, sadece şehirdeki farklı sosyal grupları değil, aynı zamanda bu gruplar arasındaki etkileşime de olanak sağlıyor oluşu etken olmuştur (Kavgalak; 1999; 2009; Doğan ve Yılmaz, 2015). Mahalle bu özellikleri ile özgün bir araştırma alanı olarak amaca uygun biçimde ön plana çıkmaktadır. Bu amaç farklı göçmen gruplar olarak Suriyeliler ve mahalleli arasındaki etkileşime odaklanabilmeyi mümkün kılmaktadır. Demirtaş Mahallesi ise bu bağlamda özgün bir yerleşimdir.

4.3. Disiplinlerarasılık

Göç eden gruplar üzerinde çalışmak ve bu grupları mahalle gibi mikro- sosyolojik bir alanda incelemeye tabi tutmak, bağlamsal olarak kaymalara- zorluklara neden olmaktadır (King, 2020). Üstelik iletişim bilimsel yaklaşımında eklemlendiği böylesi bir çalışmada metodolojik ve düşünümsellik açısından sorulara verilebilecek cevap zaten göç çalışmalarının doğası gereği disiplinlerarası bilgiyi gerektirdiğinden hareketle bu çalışma açısından etnografik yöntemsel süreç olacaktır (Zapata- Barrero ve Yalaz, 2020). Çalışmada elde edilen görüşler, saha-gözlem notları ve hayat hikâyelerinin Suriyeli göçmenlere yönelik tutum ve bakış açılarının inşasında oynadığı role ilişkin bulguların analizinde epistemolojik açıdan farklılıkları görünür kılmak gerekmektedir. Gerçeğin sosyal inşası ile alakalı olan bu durum bir o kadar da araştırmacının mahalleyi nasıl gördüğü ile de alakalıdır (King, 2020). Vantersoep ve Johston’a (2009) göre, insan gibi yıllar, günler hatta dakikalar içerisinde ve çeşitli nedenlere bağlı olarak değişebilen özneye yönelik çalışmanın zorluğu göçmenler gibi değişken gruplarda daha da artmaktadır.

4.4. Güven

Özellikle etnik açıdan çeşitlilik gösteren ve kültür, dil, sosyal ve ideolojik açıdan farklılıkların bulunduğu bir sahada çalışmanın haliyle bir takım güven endeksli sorunları barındırabileceği ve bunların giderilebilmesi adına gösterilen çabanın da çalışmanın bir parçası olduğu (Vantersoep ve Johnston, 2009) öngörülerek hareket edilmiştir. Iosifides’e

(2020, s. 112-119) göre göç ile bağlantılı bir alanda çalışmak hele ki "iktidar farklılıkları" ile karşılaşmak haliyle "düşünümselliği" *(reflexivity)* araştırmacı adına zorunlu kılmaktadır ve bu bağlamda sahadaki pozisyon devinimsel biçimde sürekli sorgulanmıştır. Bunun için haftanın farklı günlerinde mahalleden uzaklaşılmıştır. Ancak derinlemesine edimler ve olgular üzerinden hareket edebilmek için uzun zaman dilimleri gerekmiştir. Diğer yanda çalışmanın güvenirlik *(reliability)* düzeyini arttırmak adına yapılan pilot görüşme uzman görüşüne sunularak noksanlıkların giderilmesi sağlanmıştır. Sahadan elde edilen veriler çalışmaya aktarılırken, önceki araştırma bulguları ve literatürden karşılaştırmalar sunulmuş, teorik açıklamalara da yer verilmiştir. Ayrıca gözlem sürecinde sahayı iyi bilen, dil, kültür, etnisite ve sosyal çevre açısından uzman yani içeriden olan bireyler ile çalışma boyunca iletişim halinde olunmuş ve hareket edilmiştir. Bunun dışında çalışma uzman (tez danışmanı) ile sürekli kontrol edilerek, olası hata ve yanlışlar giderilmeye çalışılmıştır.

4.5. Etik

Başlangıç olarak, etik açıdan sadık kalınan üç temel nokta insanlara saygı, yarar, adaletin ön planda tutulmasıdır. Birincisi seçilen mahalle aynı zamanda bir araştırma alanı, bir laboratuvar olarak görülmüştür. Ancak mahalle dinamik insan etkileşimini de barındırmaktadır (Wacquant, 2007; Vantersoep ve Johnston, 2009, Alver, 2015). Bu durum mahalleye saygı duyulmasını ve salt yarar amaçlı bir bakış açısının sorunsallaştırılması, verilerin toplanmasında ve analizinde adil davranılması ölçüsünün önemini göstermiştir. Gerek görüşmecilerden gerekse gözlem süresince etkileşim halinde bulunulan bireylerden hiçbirinin kişisel bilgileri, görüşlerini deşifre edici bilgi aktarımı-kullanımı gerçekleştirilmemiştir, böylesi bir talepte bulunulmamıştır. Derinlemesine görüşmelerde bireyin kendisi doğrudan verinin kaynağı olduğu için oluşturulacak güven ve saygı esasına dayalı bağ, verinin çeşitliliğini, geçerliliğini, güvenirlik düzeyini doğrudan etkileme özelliğine sahiptir. Retrospektif olması yani hayat hikâyelerinden, deneyimlerden, gündelik akışın içerisinden veri alınması, bir nevi üzerine inşa etmeyi ve kişiselleştirmeyi önemli kılmaktadır (King, 2019).

4.6. Verilerin Analizi

Veriler, alanyazından beslenen temalar ve alt temalar çerçevesinde nitel olarak tematik analiz edilmiştir.

BÖLÜM V

DEMİRTAŞ MAHALLESİ VE GÖÇ DENEYİMİ

Elde edilen bulguların sistematik biçimde aktarılmaya çalışılacağı bu kısımda Mersin'in Demirtaş Mahallesi üzerinden göç olgusuna içkin verilerin değerlendirilmesi, nüfusun nitelikleri, Mahalleli/Suriyeli kavramsallaştırması çerçevesinde tutumun iletişimsel bağlamda ele alınarak genel bir mahalle görüntüsünün anlaşılabilmesi için çalışılacaktır. İlerleyen kısımlarda ise bu kavramsallaştırmalar bağlamında mahallelinin kültürel inşa alanı ve bu alandan hareketle gündelik alanının iletişimsel özellikleri, medyaların rolleri ile birlikte derinlemesine irdelenecektir. Buradan hareketle iletişimsel bağlamda uyum, etnik gruplaşma sosyal sınırlar ve farklı bireylerin birbirine içkin tutumlarına yönelik fikir oluşturulması amaçlanmaktadır. Farklı tekniklerle toplanan veriler değerlendirilmeye alınacak ve buradan hareketle mahallenin genel görünümü teorik açıklamaların ışığında ortaya konulmaya çalışılacaktır.

5.1. Demirtaş Mahallesi'ne Göç

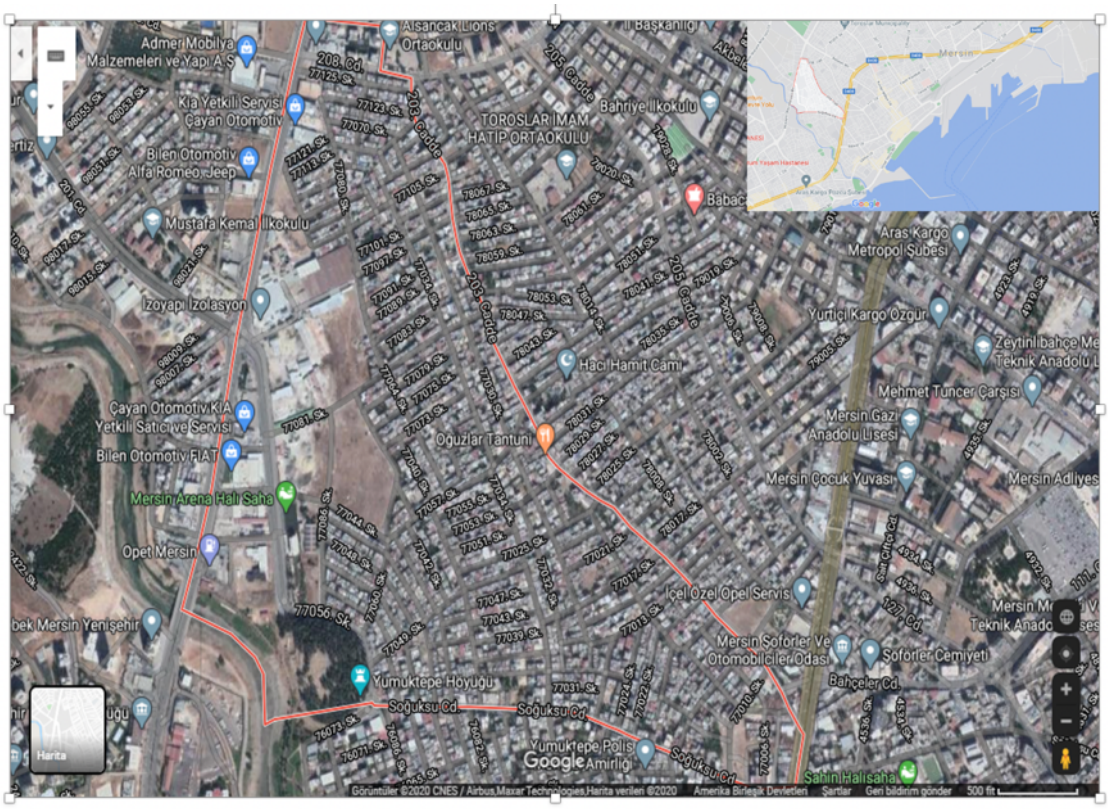
Demirtaş Mahallesi, Mersin'in merkez Toroslar İlçesi'ne bağlı (36,807945 enlem ve 34,605076 boylam [Google Haritalar, 2020]) mahallelerden birisi olarak bilinmektedir. Şehir merkezine yakın olması ve farklı bölgelerden farklı yollarla göç eden bireylerin uğrak noktası olması çalışma için önemli görülmüştür (Doğan ve Yılmaz, 2015). Mahallenin oluşumu, kuruluş sürecinde kırsal alandan ve ulusötesi göç eden bireylerin (işçilerin) iş merkezlerine yakın barınma alanı olarak burayı tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır[15]. Mahalle, Mersin'in en eski göçmen mahallelerinden oluşu, kent açısından taşıdığı göç ile bağlantılı mekânsal ayrışmaya mahal veren anlamı

[15] Demirtaş Mahallesi'nin kuruluş sürecine; Mersin Demirtaş Mahallesi ve Göç başlığı altında teorik bölümde ilgili literatürden yararlanılarak yer verilmiştir. Mersin'e göç ve mahallelerin bu süreçte nasıl kurulduğu ve şekillendiği yerel basının ve yerel siyasetin göçe bakış açısının etkileri ele alınmıştır. Bulgular kısmında ise görüşmelerden ve gözlem sürecindeki veriler ışığında mahalleye göç sürecine ilişkin ampirik olmayan daha spesifik, göç hikayeleri üzerinden mahallenin oluşumu ve gelişimi irdelenecektir. Örneğin mahalleye yönelen bir göçü sadece kırdan- kente göç üst başlığı altında ampirik çıkarımlarla ele almak yerine, göçün öznelerine ilişkin retrospektif bakış açısıyla elde edilen veriler yani göç hikayelerinin bir bütün olarak kavranabilme imkânı elde edilebildiği zaman mahalleyi oluşturan dinamiklerin daha iyi açıklanabileceğini vurgulamaktadır. Bu vurgu göçün dinamiklerinin anlaşılabilmesinin, mahalledeki Suriyeli göçmenlerin varlığına ve gündelik ilişkilerine, genel tutum alışlarına ilişkin verilerin daha anlaşılır olmasını sağlayacağı için tercih edilmiştir.

ve iş merkezleri ile sahile yakın oluşu ile ön plana çıkmaktadır (Kavgalak, 1999; Doğan ve Yılmaz, 2015). Heterojen yapısı, Suriyeliler bağlamında mahallenin katmanlı göç süreçleri arasındaki dönüşümünü incelemeyi olanaklı kılmaktadır. Göçe içkin uğrak nokta olması çalışmanın bir sonraki alt başlığında Lee'nin itici-çekici kuvvetleri bağlamında değerlendirildiği zaman daha anlaşılır olabilecektir. Mahalleye göçün arka planında yatan, bireylerin kararları irdelenecektir. Diğer yanda mahalle oluşum sürecinde gecekondu tipi mekânsal örtgütlenme (Sarı, 1966; Erman, 2001) iken zamanla kenar mahalle özelliklerine (Park ve Burges, 2018) doğru kayma yaşamıştır. Ayrıca Wacquant'a (2007, 3) göre, bu mekânsal örgütlenmelerin ortak özelliği, "damgalanmış mahalleler" ve "mekânsal hiyerarşi açısından en dip" mahalleler olmaları ve medya tarafından negatif bir bağlam içerisinde sunulmalarıdır. Bu tür mahallelerin izole, damgalanmış, sosyo-bilişsel ve söylemsel açıdan *içeridekiler-dışarıdakiler* ayrımına tabii tutulmaları ve kentsel yoksulluğun yoğunlaştığı yerler olmaları benzer özellikleridir. Çalışmada detaylarına inilecek olan Demirtaş Mahallesi de bunun tipik örneklerinden birisi olarak kent belleğinde mimli bir mahalle olarak benzer özelliklere sahiptir.

Görsel 1.

Demirtaş Mahallesi'nin Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Haritalar, 2020. https://www.google.com.tr/maps/. Erişim Tarihi 22. 03. 2020.

Görsel 1'de görüldüğü üzere kırmızı çizgilerle sınırları gösterilen mahallenin batı yakasında, 2. Çevre Yolu olarak bilinen karayolu bulunmaktadır. Bu yol mahalleyi batı tarafından diğer bölgelerden ayırmaktadır. Mahallenin Batı'sında yerleşim yerleri Doğu yakasına göre az olmasına karşın genellikle yapılaşma Doğu tarafında mahallenin Pazar Sokağı gibi iç kısımlarına doğru yoğunlaşmıştır. Bu durum yerleşim yerlerinin göç sürecinin ilk evrelerinde, iş merkezlerine yakın düşünülerek yapılmasından kaynaklanmaktadır. Şehrin yapılaşması literatür taraması bölümünde de yer verildiği üzere limanın faaliyete geçmesi ile birlikte liman çevresinde, sahile yakın kesimden yukarı kısımlarına, Kuzey'e doğru oluşmaktadır. Mahalle konumu itibariyle doğusu ve güneyi limana ve iş merkezlerine yakın olduğu için daha fazla yapılaşmıştır. Pazar Sokağı ise mahallenin işlek ve merkezi konumunu temsil etmektedir (Doğan ve Yılmaz, 2015). Pazar Sokağı, göç sonrası kent belleğinde politik anlamda radikalleşen, ayrışan mahalleli için protestolar, mitingler ve sokak eylemleri düzenledikleri alan olarak bilinmektedir (Doğan ve Yılmaz, 2015). Mahallelinin kolektif belleğinde yer edinmiştir. Sokak, bugün ise Suriyeliler ve mahallelinin gündelik alan ve pazaryeri olarak kullandıkları bölgenin içerisinde kalmaktadır. Merkez-çevre dinamiği üzerinden düşünüldüğü zaman sahil kısmına ve iş merkezlerine özellikle işçilerin çalışma alanlarına göre şekillenmesi, Doğu yakasının daha yoğun olmasını sağlamıştır. Ancak, Batı yakası sakinleri sonradan göç etmelerine rağmen şu an için mahalledeki en eski nüfusu barındırmaktadır. Bunun oluşmasında hanelerin çeşitli nedenlerle mahalleden göç etmeleri ve mahalleler arası yatay göç hareketinin etkili olduğu söylenebilir.

5.2. Mahalleye Göçün İtici- Çekici Faktörleri

Kaygalak'a (1999) göre göçlerle kurulmuş bir mahalle olarak Demirtaş Mahallesi'nde[16] göçmen nüfus yerliye oranla fazladır. Bu durum mahallenin kendi

[16] Çalışmanın Bulgular kısmında gözlem ve görüşmelerin gerçekleştirildiği veri toplama alanı olarak belirlenen Demirtaş Mahallesi'nden *mahalle* olarak bahsedilecektir. Bu kullanış hem görüşmeler sırasında katılımcıların sıklıkla kullandığı bir niteleme olması hem de bu ifade tarzının bulgular kısmında yansıtılabilmesi açısından tercih edilir olmuştur. Ayrıca çağrışım noktasında *mahallelinin* belleğinde mahalleye yönelik aitlik hissi uyandırdığı için sadık kalınması açısından böylesi bir tercih uygun bulunmuştur. Ancak başka kaynaklardan veya görüşmelerden derlenen istatistikî, yorumbilgisel

heterojen yapısını ortaya koyması açısından ayırt edici bir özelliktir. Kaygalak'ın çalışması 2000'lerden önce gerçekleştirilmesine rağmen mahallenin o zaman bile yoğun göç alıyor olması önemlidir. İç Anadolu, Doğu ve Güney Doğu Anadolu illerinden yönelen nüfus ile birlikte Mahalle'de yoğunluklu olarak göçmenlerin etnik bağlantıları; akrabalık, hemşehrilik, köylülük, akrabalık ilişkisi gibi farklı enformel ağları kullanarak ve farklı zamanlarda kendi iç örgüsü içerisinde gerçekleşen *zincirleme reaktif göç süreci* yaşanmasına neden olmuştur. Kuruluş aşamasından sonraki yoğun göç akışı bu bağlamda açıklanabilir. Bu yoğun göç akışları sonrası mahalle ikiye ayrılarak, yukarı (Güney) kısmı Turunçlu olarak anılmaya başlamış, Demirtaş Mahallesi fiziki olarak küçülmüştür.

Mahallenin özellikle Kahramanmaraş, Adana, Malatya, Mardin, Siirt, Batman, Şırnak, Van, Bitlis, Şanlıurfa gibi illerden köyden-kente emek göçü ve zorla yerinden edilme sonrası göç alarak yoğunlaşan insan nüfusu için uğrak noktası olması, diğer yandan ise Suriyeli göçmenlerin de yoğunlaştığı bir alan olması birlikte değerlendirildiği zaman bölgesel olarak heterojen ve farklı etnik gruplara ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Suriyeli göçmenlerin kitlesel anlamda mahalleye girişi ise elbette ki 2011 yılı ve sonrasını bulmaktadır. Bu nüfus, Suriye iç savaşından sonra göç edenleri ifade etmektedir.

Lee'nin ortaya attığı itme *(push)* - çekme *(pull)* kuramının göç hareketleriyle oluşmuş bir mekân olarak Mahallenin kategorik hale getirilmesinin yanı sıra göçe ilişkin karar mekanizmalarını okumada da halen etkin bir teorik yaklaşımdır. Şöyleki, bir anlatı olarak bireylerin veya hanelerin göç hikâyelerini (süreçlerini) okumaya tabi tutarken yaşanan olaylar kümesinin makro ve mikro ölçekli, kimi zaman ise kişiselleştirilmiş (öznel) nedenleri irdelenerek sürecin itici ve çekici faktörlerinin açığa çıkarılması önemlidir. Bu bir anlamda alan olarak mahallenin üzerine inşa edildiği gerçekliğini anlamayı sağlar. Bireylerin aktif özne olarak kurgulanmalarını ön plana alan bakış açısı, göç sürecine yapısal pencereden bakarak, proaktif veya reaktif göç süreçlerinin dinamik ve bilinçli özneleri olan bireyleri pasif özneler olarak kurgulamamaktadır.

Mahalleye göç etmeye karar vermiş bireyler için orada öncesinde yerleşik tanıdıklarının, akrabalarının bulunması çekici bir faktör olarak devreye girerken, tanıdık kimsesi olmayan bireyler için bu durum etkisizdir. Mahalledeki etnik dayanışma ağlarının

---

(hermenötik) veya teorik açıklamalarda doğrudan aktarım kullanılacağı için ikincil kaynaktaki özgün kullanım biçimiyle verilecektir.

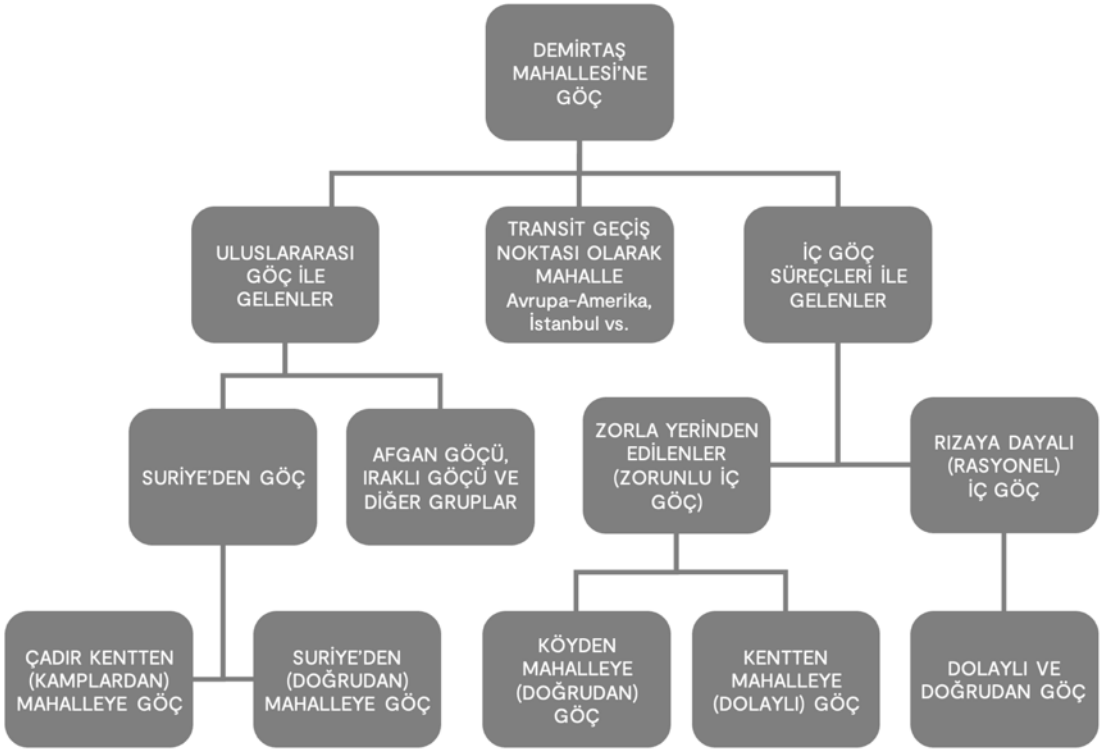
işlevselliğinin de bu teorik zeminde okunabileceği ve bu bağlamda göç hikâyelerinin bu etnik ağlar hakkında ipuçları verebileceği de ifade edilebilir. Bu konuda Hasan'ın (pazarcı, 1967) köyden Kayseri'ye ardından Adana'ya ve Mersin'e yönelmesinde kendi ifadesiyle "*köylüm*" diye tabir etmiş olduğu tanıdıklık ağlarının işlevi dile getirilmektedir. Köyden tanıdıkları Hasan'ın göç etme kararında Lee'nin kuramına göre çekici bir etki yaratmışlardır. Negatif olan durum ise Kayseri'den ayrılarak Adana'ya yönelmesini sağlayan ara etkenlerdir ve bu etkenler itici kuvvetler olarak teorize edilebilir. Ayrıca mahalle sakinlerinden Sultan (öğrenci, 1994), Antalya'dan Mersin'in Demirtaş Mahallesi'ne ailesinin göç etme kararını ve bu süreci şu şekilde anlatmaktadır:

> Bildiğim kadarıyla akrabalarımız burada olduğu için ve iş imkânları ve ortam daha müsait olduğu için Mersin'e taşındık. Yani Antalya'da kendimizi daha yabancı hissediyorduk. Babam, ailem daha önce mahalleye akrabaların yanına gelip giderdi. Cenazeler, düğünler falan olurdu gelip giderdik, bağımız vardı kısmen de olsa burayla: daha sonra iş imkânları azalınca ve Antalyalıların bize karşı Türk-Kürt bakış açısı ağır gelince buraya taşınmak zorunda hissettik kendimizi. Burada kısmen de olsa akrabaların yanında kendimizi evimizde gibi hissediyoruz. Bir de hayat oraya göre gerçekten daha ucuz ve mahalle ortamı var. Biri birşeyi olduğu zaman hemen yanına koşuyor, yardımına koşacak bir sürü insan var burada. Her yönden daha avantajlı bence de.

Sultan'ın aktardığı karar alma sürecinde etnik dayanışma ağlarının işlevselliği aile açısından Mahalleye göç etme kararının alınmasında çekici faktör olarak etkili olmuştur. Kaldı ki ailenin Mahalle ile kısmi etkileşimi ve görünürlüğü de etnik dayanışma ağlarının süreçte son derece önemli ve aktif olduğunu adeta ailede eve dönüş, aidiyet hissi uyandırdığını göstermektedir. Aidiyet hissi örülen enformel ilişki ağları sayesinde gerçekleşmiştir ve ikinci bir göç sürecinin gerçekleşmesinde de etkili olmuştur. Göç bir açıdan hayata bakış açısının içerisinde de yer edinerek, zorluklarla mücadele etme tarzına dönüşmektedir.

Üstelik Mahalle'nin *ucuz* olduğu algısı da yine göç kararının alınması sürecinde çekici olan faktörlerden bir diğeridir. Bu konudaki bulguların genel görünümü Kaygalak'ın (1999, 2007) neoliberal koşulları göz önüne alarak mahalleyi irdelemesi ve kentsel yoksulluk kavramlaştırması bağlamındaki bakış açısı ile örtüşmektedir. Bu durum ailelerin sosyo-ekonomik şartları hakkında fikir sağlarken aynı zamanda mahalleye yönelik göç etmek açısından algılanan ekonomik koşullar hakkında da aydınlatıcı olmaktadır. Birçok katılımcının ifadeleri de bunu destekler niteliktedir. Antalya'da kendilerini yabancı hissetmeleri ise karar sürecinde menşe nokta için itici faktörlerden birisidir ve mahalleye göç sürecini doğrudan olumlu etkilemiştir. Ayrıca etnik kökene

dayalı ayrımcılık pratiklerine bağlı olarak da negatif faktörlerin menşe bölge adına etkili olduğu sabittir. Göç sürecinde Siirt'ten öncelikle Antalya'ya göç eden aile, ardından Mersin'e göç etmiş ve Mahalle'de yerleşmeyi tercih etmiştir. Burada ailenin tecrübe etmiş olduğu sosyal dışlanma tezahürleri ve kimi ayrımcılık pratikleri ekonomik koşulların zoraki bir sürece yönlendirdiği aile üzerinde göç etme kararı verilmesine yardımcı olmuştur. Farklı etnik grupların da yine ulusötesi göç süreçleri sonrası mahalleyi benzer biçimde tercih etmiş oldukları da dile getirilmiştir. Buradan hareketle mahallenin dışlanmış bireyleri, haneleri bir araya getirmesi, yönlendirici bir etki olarak etniklerin mahallede toplanarak hem kendi içerisinde iç gruplaşmalar hem de dışa kapalı bir performans göstermelerini de sağlar.

Şekil 3. Demirtaş Mahallesi'ne yönelen göç türleri şeması

Hanelerin veya bireylerin göç süreçleri mahalle ile girmiş oldukları her türlü ilişki ve aidiyet biçimini etkilemektedir. Örneğin Sultan (öğrenci, 1994) mahalleyi "evimizde gibi hissediyoruz" diye tanımlarken, mekân ile girdiği ilişki biçiminin nasıl olduğu hakkında da ipuçları vermektedir. Bu mekân, sosyal ilişkilerin etnisiteye vurgu yaptığı bir tarzı ifade eder. Diğer yandan Muhsin (çalışmıyor, 1992) ise ailesinin geliş sürecini ve farklı göç süreçlerini anlatarak ailenin dokusu hakkında da bizleri aydınlatmaktadır:

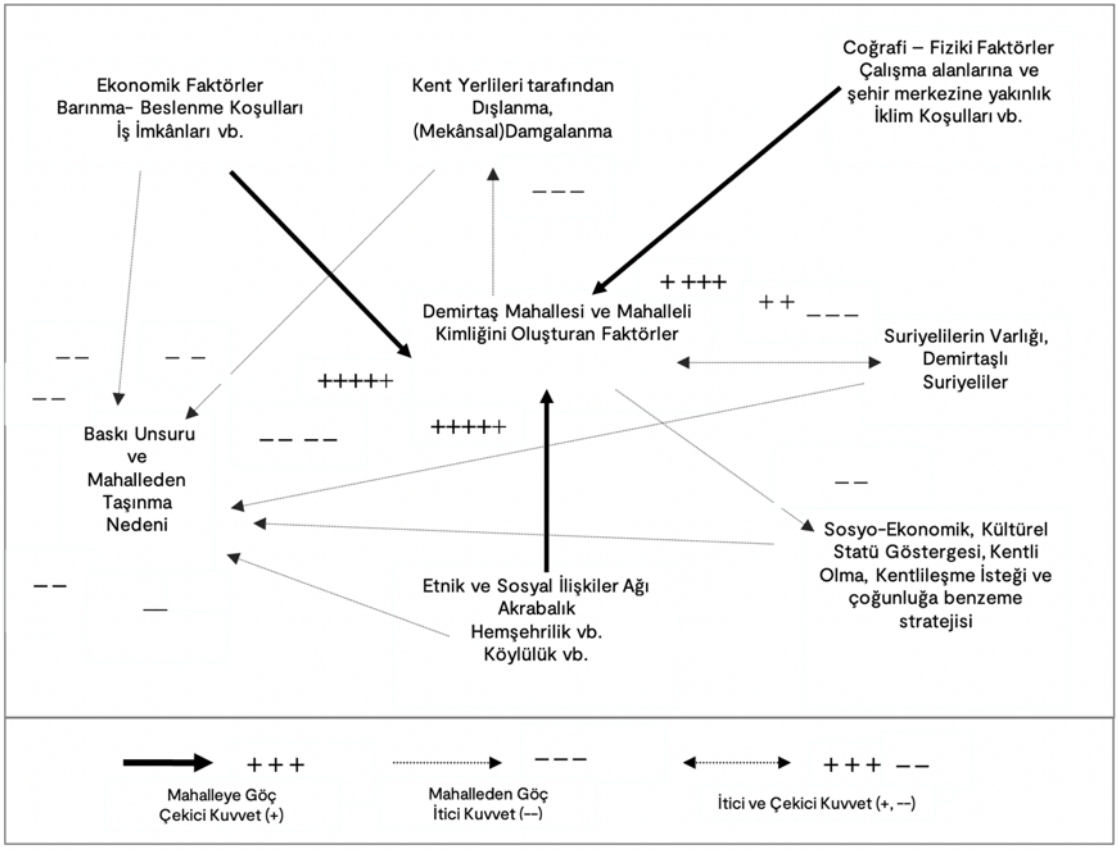
> Şimdi babamın buraya göç etmesi daha sonra amcalarımın buraya göç etmesi tamamen iş bulabilme mantığıyla, iş anlamında ama annemgilin ailesi ve hepsi önce Adana'ya göç etmişler daha sonra Mersin'e, onların köyleri yakıldığı için... Çünkü barınabilecekleri bir köyleri yoktu artık, onlar da Adana mı Mersin mi derken geldiler buraya.

Muhsin'in ailesinin göç süreci de aslında Mahallenin nasıl bir alan olduğu sorusuna da cevap verir niteliktedir. İki farklı göçün evlilik yolu ile yeni bir aile yarattığı da görülmektedir. Diken'in (2008, 41) ifadesiyle göçe karşın sabit kimliklerin ve kültürlerin durağanlığını yerle yeksan eden "yara almamışlık" fikrinin karşısına yara almışlık olarak çıkılabilir. Yara almışlık artık o yara ile yaşamayı gerektirir. Babasının iş umuduyla geldiği şehirde ailesinin de göç kararını etkileyen birey olarak, hanenin tümden göç etmesine ön ayak olmuştur. Babanın göç etmesi tamamen ekonomik kaygılara dayalı (*rızaya dayalı kırdan kente yönelen iç göç*) bir neden iken anne tarafı *zorunlu iç göç* ile *köyden mahalleye* yönelmiştir.

Burada iki temel göç sürecinin çalışma açısından mahalledeki sosyo-kültürel ve gündelik hayatı etkilediği görülebilecektir. Birincisi Suriye menşeli ulusötesi göç diğeri ise ulusal ölçekli formel, enformel ağlar kullanılarak gerçekleştirilen göçlerdir. Temel olarak mahalleye yönelen göç süreçlerinde itici ve çekici faktörler önem sıralarına göre kategorik hale getirildiğinde genel ve güncel bir tablo ortaya çıkmaktadır (Şekil 4). Mahalleye göçün çekici (+ + +) faktörleri olarak etnik ilişkiler ağının sağladığı imkânlar, sosyo-ekonomik, coğrafi ve fiziki koşullarından kaynaklanan faktörlere yer verilmiştir. Mahalleden göç ise itici (--) faktörler olarak gruplandırılmıştır. Okların yönü aynı zamanda göçün yönünü, yöneldiği başlıklar ise koşullarını, etkisini ve nedenini belirtmektedir. Örneğin mahalleye göçün önemli (+) kaynaklarından birisi akrabalık, köylülük, hemşerilik ilişkileri iken bu ağın mahallede oluşturduğu baskı unsuru bireyler tarafından mahalleden dışarıya göçün (-) argümanı olarak kullanılabilmektedir. Bunun dışında mahalleye göçün ekonomik boyutu etkili olurken, bireyin değişen ekonomik koşulları mahalleden dışarıya göçünde kaynağı olabilmektedir (Şekil 4).

Mahalle, göçün türü ve dönemin şartlarına göre göç alırken, değişen koşullara göre ise göç verme eğiliminde de bulunabilmektedir. Mahalle bu yönü ile sabit bir okumayı olası kılmamaktadır. Aksine belirli bir zaman dilimini, o zaman dilimine kadarki sürecin inşa etmiş olduğu gerçekliğe dayanan bir mahalle olarak görülmek zorundadır ve bu bağlamıyla değişkenlik arz eden dinamik bir yapıya bağlıdır. Buradan hareketle göç ve mahalle arasındaki dinamizmi de ifade etmektedir. Mahallede bulunan diğer etnik

gruplardan nicel olarak daha az olmalarına rağmen, Suriye'den yönelen göç, makro anlamda değişimi sağlamıştır. Suriyeli göçmenlerin varlığı hem mahalleye göçü arttırmakta hem de mahalleden göçü veya göç isteğini de arttırmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Demirtaş Mahallesi göç şeması ve mahalleli kimliğinin inşasına etkisi

Doğan ve Yılmaz'a (2015) göre Mahalle'deki kimi bireyler marjinal olarak tanımlanmakta ve bunun bir tür ayrışmaya neden olduğu vurgulanmaktadır. Haliyle bu ayrımcılıktan ve damgalanmayla mücadelenin yollarından birisi de mahalleden dışarıya göç etmektir. Suriyelilerin varlığı bunu belirgin hale getirmiştir. Özellikle kimi katılımcılar Hasan (pazarcı, 1967), Zafer (inşaat ustası, 1971), Semra (ev hanımı, 1956), Ahmet (esnaf, 1985) Adana'nın ardından Mersin'e göç etmişlerdir. Zafer'in mahalleye göç sürecine ilişkin anlatısı gerek mahallenin geçmişine gerekse en baskın olan etnik ilişkiler ağının etkisine vurgu yapmaktadır: *"*Vardı evet onlar böyle 50'li 60'lı yıllarda gelmişlerdi. Onlar başka nedenlerle gelmişlerdi. Onlar daha önce de buradaydı. İşte onların vasıtasıyla zaman zaman ziyaret ediliyordu*"* derken, Adana'dan zaman zaman ziyarete geldiği akrabaları sayesinde bu mahalleyi yerleşim yeri olarak tercih ettiğini aktarmaktadır. Diğer katılımcılardan da hareketle öncesinde göç deneyimini yaşamış

bireylerin hayatında göçün önemi bulunmakla beraber, kentsel alanda zorluklarla başa çıkma stratejilerinde göç ayrıca önemli bir faktördür. Bir nevi hayata tutunma, atılma, zorluklarla başa çıkma, yoksullukla mücadelede önemli bir aktör olarak katılımcılar için göç etmenin bir anlamı vardır.

Semra (1956) ise Adana'da doğduktan sonra mahalleye taşınmıştır. Mahallenin fiziki koşullarını göç etmek için tercih ettiğini ifade etmiştir. Diğer yandan bu faktörlerin mahalleli kimliğinin spesifik özelliklerine katkı sağladığı bilinmektedir (Şekil 4). Örneğin mahalleye göçün sosyo-ekonomik göstergelerinden yoksulluk gibi olgular mahalleli kimliğinin bununla anılan bir etkiye sahip olmasına, göç edenlerin etnik aidiyetlerindeki benzerlik düzeyi de etnik aidiyetin mekânsal dönüşüme katkısı bağlamında kimliğin oluşumuna etki göstermektedir. Diğer yandan 2009 yılından beri yoğunlaşarak süregelen mahalleden dışarıya göç, etnik ve mekânsal özelliklerinde temel çekici faktörler içerisindeki yerini ve bunun mahallenin alan bağlamında dönüşümüne etkisini göstermektedir. Kentli olma stratejilerine ve uyum baskısına yönelik etkinliklerin yoğunluğu mahallelinin (Şerife, ev hanımı, 1989) taşınmasına neden olmaktadır. Sosyo-ekonomik gönderenlerin etkisi üzerinden argümanlaştırılan mahalleden taşınma isteği ve bunun statü göstergesi olarak alımlanmasından doğan bir talepkarlık da bulunmaktadır.

Bu konuda Tümtaş (2011), içerisinde Demirtaş Mahallesi'nin de bulunduğu Mersin'in merkez mahallelerinde yapmış olduğu çalışmasında mahallelerarası ayrışmanın nedeninin gelir durumundan kaynaklandığını vurgulamaktadır. Sorularından birisinin de mahalle baskısının olup olmadığını anlamaya yönelik olan Tümtaş'ın (2011) bu yöndeki bulgusu katılımcılardan yarısından çoğunun mahalle baskısı olduğunu ifade etmiş olmasıdır. Sosyo-ekonomik statü ve mahalle baskısı arasındaki paralellik Şerife'nin (ev hanımı, 1989) mahalleden taşınma nedenlerinden birisini de barındırmaktadır. Diğer yanda Fatma'nın (ev hanımı, 1987) bu yöndeki taşınma argümanları da benzer niteliktedir. Ancak çalışma açısından ön plana çıkan nokta Suriyelilerin varlığının da mahalleden taşınma açısından bir argüman olarak sunulmasıdır. Bu argüman mekânsal anlamda damgalanmanın barındırdığı bir tepki olarak sivrilmektedir. Geçmiş dönemdeki çalışmalardan ayrı olarak Suriyelilerin varlığı, mahalledeki dinamikleri değişime uğratmış ve mahalle baskısı kavramında da dönüşüm sağlayarak katılımcılardan 4'ünün bilfiil, 7'sinin ise örtük bir biçimde ifade ettiği Suriyelilerin varlığının bir tür mekânsal sorun olarak görüldüğü gerçeğidir. Gözlem sürecinde de birçok kişinin mahalledeki

dönüşümden sitemkâr bir dille bahsettiği gözlenmiş ve belli belirsiz birçok mekânsal sorunun kaynağı olarak Suriyelilerin varlığına işaret edilmiştir.

Bunun dışında Şerife'nin (1989), Fatma'nın, Muhsin'in (çalışmıyor, 1992) mahalledeki etnik ilişkiler ağının kamusal alanda bir tür baskı aracına dönüşmesine tepki olarak taşınması isteği de bulunmaktadır. Ayrıca Muhammed (inşaat ustası, 1984), Şerife (1989), Fatma ve Ahmet (esnaf, 1985) ile Sibel (öğrenci, 1993) gibi katılımcıların da Suriyelilerin varlığını mahalleden taşınma isteklerine aleni bir gerekçe olarak sundukları gözlenmiştir. Bu istek, mahallenin yaşanamayacak bir yer haline geldiği söylemine dönüşmektedir. Ayrıca Suriyeli göçmenlerin varlığı da mahallede itici faktörler olarak diğer birçok katılımcı için anlam kazanırken, başka Suriyeli göçmenler için sosyal ilişkiler ağının, çekici faktör olarak deneyimlendiği gözlenmiştir. Fatma'nın (1987) komşularından Suriyeli bir ailenin gözlem sürecinde Şanlıurfa'dan mahalleye taşındıkları gözlenmiş ve öncesinde mahalledeki akrabalarının kendileri için ev ayarladıkları öğrenilmiştir.

Mahalleye yönelik göç süreçlerinin böylesine kategorik hale getirilerek şematize edilmesinin nedenleri şunlardır: Öncelikle bireylerin mahalleye yönelik beklentileri onların belleğindeki mahalle algısına yönelik ipuçlarını yakalayabilmek ve çok katmanlı bir mekânsal dağılım olarak mahallenin gündelik ilişki ağlarını çözebilmek adına gerekli hareket noktasına yardımcı olabilecektir. Göç süreçlerini kategorileştirmek ve sistematize etmek de kimliğin oluşumu açısından şu şekilde bizler için kolaylaştırıcı ve daha anlaşılır olabilecektir. Mahalleye yönelen göç süreçlerindeki farklılıklar, hayat hikâyelerine yansıdığı gibi bireylerin kentle uyum ve iletişimsel süreçlerine de yansımaktadır. Bu kategorileştirme, çalışmanın saha araştırması sürecinde elde edilen bulguların derlenmesi ile elde edilmiştir. Çalışmanın başlangıç sürecinde böylesi bir yöntemsel niyet ile hareket edilmemiş, ancak bulgular kategorik hale getirilmiş, bu yönde şekillenmiştir. Bu kategorileştirme tanımlamadan ziyade süreç ve saha gerçekliğini aktarmak amacıyla gerçekleşmektedir.

Bireylerin çoğu zaman kentsel alanın dezavantajlı grupları haline gelmelerinin arkasındaki sebep, göç süreçlerinin ve beklentilerinin içerisindeki kilit noktalarda yatmaktadır. Ekonomik kaygılarla gerçekleştirilen göç sürecinden tutun da zorla yerinden edilme gerçeğine kadar, sınır aşan ya da sınırlar dâhilindeki göçlerin özellikleri bireylerin kentsel mekân ve ikili ilişkilerini şekillendirebilmektedir. Göç edenler tarafından paylaşılan bir alan olarak mahallenin yarattığı ilişkiselliğin kendine has ürettiği

söylemlerin beslediği ana kaynakların neler olduğu üzerinden ilişkilerin açığa çıkarılması ve özneler tarafından yaratılan stratejiler ile tutumların analiz edilmesi önem taşımaktadır.

5.2.1. Mahalleden Taşınma: Damgalanmış ve Marjinal Bir Kimlik Olan Demirtaşlılıktan Kurtulma

Katılımcıların taşınma isteklerinde genellikle statü değişimine olan inançları ve daha iyi yaşam şartları olarak idealize ettikleri apartman, seçkin ve kentli komşuluk arayışının muteber mekânları olarak başka mahallelerin tercih edilmesi altta yatan nedenler arasındadır. Aslında mahallelinin kentli olma bilincine kavuştuğu nokta, kentin daha iyi yaşam şartları olarak fiziksel bir konfor tahayyülden ziyade seçkin mekânların idealleştirilmesi üzerinden değerlendirilmesidir. Bu bağlamsal nokta mahallelinin, kentli kimliği ile özdeş grubu yakalama isteğinden kaynaklanan stratejik bir uyum sağlama tarzıdır. Mahalleden taşınmanın ana nedenleri politik, ekonomik ve sosyo-kültürel nedenler olarak sınıflandırılabilir. Bu konuda Fatma (ev hanımı, 1987) ile kendi imkânlarıyla yapmış oldukları tek katlı evlerinde yapılan görüşmeye başlarken kendisinin mahalleden taşınmak isteyişlerini anlatması ve bunu argümanları ile desteklemeye çalışması anlamlıdır:

> -Ev sizin mi?
> -Aslında burasını hep yıkmışlardı, eşim dört sene önce otuz bine borç yapıp aldı, inşaatçıydı uğraştı yaptı. Ama şimdi dedik ki taşınalım.
> -Mahalleden mi? Neden?
> -Ya çocuklar büyüyor, sığmıyoruz. Daha iyi mahalleler var, Tarsus'a gidecektik olmadı, ama bu sefer dedik başka mahalleye gidelim. Apartmana çıkalım. Hem çocuklar için de iyi olur. Sokakta oynuyorlar akşama kadar. Eskiden olaylar oluyordu, dışarı bile çıkamıyorduk şimdi çok şükür yokta, yine Suriyeliler var onların çocuklarıyla sürekli kavga ediyorlar. Temiz değil, bakımsız, kimse uğraşmak istemiyor vallahi yaşanmıyor. Ne yapalım bizde taşınalım dedik.

Fatma'nın kendince ortaya koyduğu argümanları, onun taşınmak istemesindeki rasyonel nedenleri açığa çıkarmaktadır. Bu nedenlerden özellikle politik olanlara bakıldığı zaman 2005 yılındaki bayrak yakma olayı sonrası başlayan ve kent genelinde Doğudan göç edenlerin bulunduğu mahallelerin mekânsal olarak dışlanmasına bağlanabilir. Ayrıca, Doğan ve Yılmaz'ın (2015) Demirtaşlıların marjinalleştirildiği savını da desteklemektedir. Olaylar olarak ifade etmeye çalıştığı nokta ise özellikle gözlem sürecinde de sık sık dile gelen mahalleli kimliğinin, Kürt sorunu ve göç bağlamında dışlanmaya açık hale gelmesidir. Terör, suç, güvenlik gibi kavramların göç

ile anılması ve tüm olumsuzlayıcı anlamlarının kriminalize edici etkisi mahalleli tarafından mahalleden taşınmak olarak karşı stratejiye neden olmaktadır. Sorunun boyutunu ifade etmesi açısından önemlidir ve mahalledeki görüşülen katılımcılar bağlamında nüfus kaybının nedenlerinden birisidir. Özellikle genç, Mersin doğumlu kuşağın sosyalleşme adına kafelere gitmesi ve mahallenin dışında kendilerini kente karışmış bireyler olarak görmeleri ve tüketim alışkanlıklarının markalaşmasına yönelik talepkar davranışları onların da mahalleli kimliğine yönelik dışlayıcı bakışına katkı sağlamaktadır. Bu durum klasik kültürel dönüşümün kuşaklar üstündeki tüketim alışkanlıklarının etkisinden ziyade gençlerin kendilerini mahalledeki gündelik alandan soyutlamak istemelerinin sonuçlarından birisi olarak da görülmelidir.

Bireylerin kendilerini dışlanmış hissetmeleri bu dışlanmanın kökeninin nerede aranacağına ilişkin ipuçlarını vermektedir. Bu konuda mahalleli kimliğinin kültürel, politik, mekânsal bağlamda olumsuz algısının altında yatan inşa sürecine vurgu yapmak gerekmektedir. Ancak mahalleli kimliğinin ötesinde daha dışlayıcı olan bir kimlik varsa o da *Demirtaşlı Suriyeliler, Demirtaş'taki Suriyeliler* gibi gündelik damgalayıcı ve ayrıştırıcı tanım kümeleridir. Bu kavram gerek mahalleli gerekse kentin gözlemlenen diğer bölgelerinde de kullanılan bir tabirdir. Örneğin 25 Nisan 2019 Cumartesi günü Mersin'in en işlek noktalarından Mezitli'de öğleden sonra ikinci el kitap satış dükkânlarından birinde, ayaküstü kendisini kentin aydınlarından birisi olarak tanıtıp, kentin sanatsal faaliyetlerinin, panel, imza günlerinin düzenlenmesinde rol alan birisi olarak tanıtan birey, böylesi bir çalışma yapıldığını duyduğu zaman şöyle bir ifade kullanmıştır:

> Demirtaş hep Kürtlerden oluşur. Pek yaşanacak bir yer olduğunu düşünmüyorum. Ama insanlar çalışıyor genelde işçi kesimi var orada. Bir de şimdi Suriyeliler geldi dert katlandı. Ama Suriyeliler yine çalışkan, Demirtaş'ın Suriyelileri boş durmuyor. Ama geneli fakir kesim. Demirtaş'taki Suriyeliler de aynı. Zaten orası genelde o tarz insanların yaşadığı bir mahalle olarak bilinir.

Bu kavramları genellikle mahalleli de kullanmakta. Ancak mahalle argosu yani bir grubun jargonu olmaktan öte kent özelinde kullanımı da önemlidir. Kent elitinin "bilinmekte" ifadesi kentte böylesi bir genelleme ve kabul eğiliminin bulunduğunu ifade etmektedir. Kavramlar genellikle değişkenlik göstermekte ancak vurgulanmak istenen ve değişken kullanımlar arasında ortak olan nokta hem etnisiteye hem de mekâna yönelik vurgunun bir arada yapılarak dışlamanın neredeyse arttırılmış olmasıdır. Çalışmanın ilerleyen kısmında ortaya konulacağı üzere etnik gruplar arası iletişimin temel

çıktılarından birisi de etnik etiketlerin çoğunluk açısından karşıt grubu tanımlamak için kullanışlı olmasıdır (Yun Kim, 1994). Kavramlar, tanımlama, kategorik olarak grup vurgusuna yönelik ifadeler olarak kullanılırken belirli bir aşamadan sonra bir tür damgalama (Goffman, 1963) mekânsal kimliğe vurgu yaparak dışlama pratiğine dönüşmekte ve tek tipleştirici bir etki yaratmaktadır. Nitekim kent aydınının[17] da "*o tarz insanların yaşadığı bilinir*" ifadesinden böylesi bir genellemeyi aktarılmış iletilerden öğrendiğini, özneye temasın yeteri düzeyde olmadığını anlamak zor değil. Bu bağlamda mahalleli kimliğinin en zayıf halkasını Suriyeli göçmenler oluşturmaktadır. Mahalledeki hiyerarşinin en alt birimi *Demirtaşlı Suriyeliler*dir. Bu konuda Saraçoğlu'nun (2008) Orta sınıf kentli tabakanın göç edene ilişkin dışlayıcı pratiklerini vurguladığı İzmir saha çalışmasına dayanan tezinde geliştirdiği *tanıyarak dışlama* kavramsallaştırmasının önemi görülebilmektedir. Her ne kadar İzmirli (kentli) orta sınıf bağlamında kullanılmış bir kavramsallaştırma olsa da epistemolojik dayanakları açısından mahalleli kimliğinin, orada yaşayan bireyler tarafından da sık sık istenmeyen bir vurguya sahip olduğu görülmektedir.

Mekân ve etnisitenin damga *(stigma)* aracı (Goffman, 1963) olarak kullanılması, Demirtaş'taki veya Demirtaşlı Suriyeliler kavramlarında kendisini açığa çıkarmakta ve yaratılan hiyerarşinin pekiştirilmesinde kullanılmaktadır. Aynı mahalleyi paylaşan bireylerin mahalleli kimliği altında birleşebilecekleri bir durumdan ziyade aynı mahalle altında gruplararasılıktır. Ulusal basında çıkan haberde dahi mahallelerin etnik vurgu ile bilindiği pekiştirilmektedir (Haberler.com, 2019). Mahalleli nezdinde de Suriyeliler kavramı mekân içi gruplaşmalara atfen kullanılmaktadır. Mahalle içindekilerin Suriyeliler olarak gösterdiği grup ile Demirtaştaki Suriyeliler aynı gruptur. Bu hiyerarşide Demirtaş'ın arada kalışını, hiyerarşinin altında kalanın ise Suriyeliler oluşunu pekiştirmektedir.

Bu dışlama, damgalama pratiklerinin karşı cephesinde bir tür strateji olarak mahalleden taşınma hâkim durumdadır. Elbetteki mahalleden taşınmanın birçok değişkene bağlı olduğu aşikârdır. Fatma gibi çalışmayan Şerife de (ev hanımı, 1989) gözlem sürecinde eşi ile birlikte mahalleden taşınan isimlerden birisi. Önceleri mahallede

[17] Kent aydını ifadesi çalışmanın ana düşüncesine yönelik bir kavramlaştırma değil, bireyin kendini bu yönde dışarıya tanıtan ifadesinin esasına dayanan bir kullanımdır. Çalışma bireylerin kendilerini tanımlama biçimlerine göre onları ele alarak, inşa edilen gerçekliğin anlaşılabilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

eşinin ailesi ile birarada yaşamış ve devam eden ev içi problemlerden ve emeğinin sömürülmeşinden dolayı taşınmak istemiş, "ipler kopma noktasına geldiğinde" ise çocuklarını da düşünerek taşınma kararı aldığını dile getirmiştir[18]. Çocuklarının geleceği için farklı bir mahalleye taşınmak istemelerinde mahalledeki çevrenin çocuklarının gelişimi açısından uygun bir sosyal ortam olmadığına yönelik inanışları hâkimdir. Diğer yandan mahallede belirgin olan etnik ilişkiler ağının, akrabalık ilişkilerinin sarmaladığı gündelik alanın bir noktadan sonra baskı ve gözetim-denetim sürecine dönüştüğüne yönelik inanç Şerife ve çekirdek ailesinin mahalleden taşınmasına neden olmuştur.

Ancak Şerife'nin eşi mahallede çalışmaya devam ettiği için her gün evden mahalleye gidip gelmektedir. Kendisi çalışma ortamında ziyaret edildiğinde, mahalleye sadece çalışmaya gidip geldiğini, yeni komşularından memnun olduğunu vurgulamıştır. Bu vurgu kendisini, "*temiz, sessiz, yardımsever, birbirine karışmayan, anlayışlı*" nitelemeleri üzerinden pekiştirmiştir. Bu pekiştirme tersi durumda mahallede aranıp bulunamayan, beklentileri de oluşturmaktadır. Bir Pazar günü taşındıkları sitede kendilerini ziyaret ederek yapılan görüşmede mahalleden taşınmalarına ilişkin şu cümleleri kullanmıştır:

> En çok komşular yüzünden taşındık. Her gün ailede, orada burada, komşuda kavga... Komşunun çocukları canavar gibiydiler, onların yanında kala kala battılar. Vahşi gibiydiler. Ben ordayken de çocuklarımı dışarı çıkarmıyordum, içerde tutuyordum, oynamasınlar hep içerde kalsınlar. Şimdi o kadar rahatız, çocukların yüzü değişti. Komşular çok iyi sağolsun, medeniler. Paramız biraz oldu hemen kaçtık oradan, şükür... (Şerife, 1989).

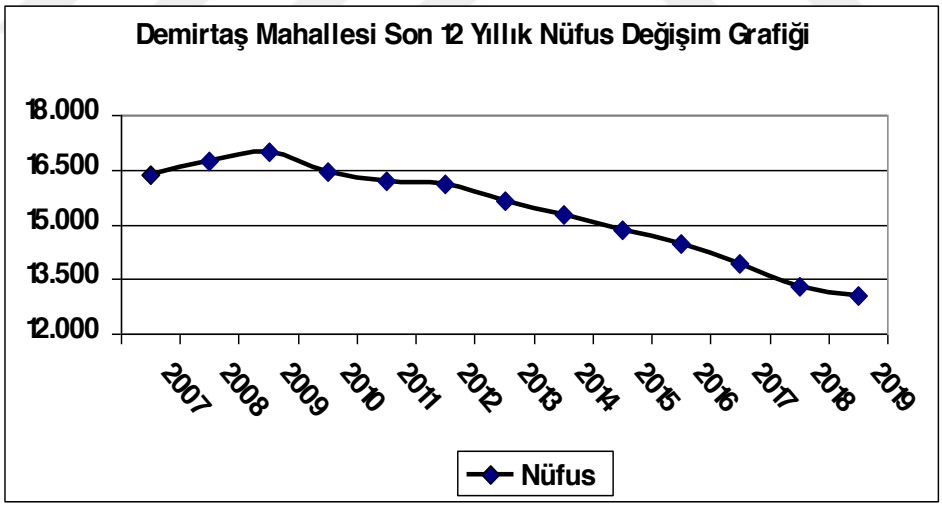
---

[18] Duben (2006b) Türkiye' de kırsal nüfusun kente göç ile birlikte çekirdek aile haline geldiği veya kırsal alandaki dönüşüm sonrası çekirdek aile işlevine büründüğüne yönelik bir mitin varlığından bahsederek, bunu teorik ve istatistiki verilerle dışlar. 1970'lerde kırsal hanelerde genellikle birçok kişinin geniş aile hanesi içerisinde (domestic cycle) evlendiğinden bahseder. Evliliğin ilk evrelerinin geniş aile içerisinde geçmesi Şerife (Ev Hanımı, 1989) için bir tür tepki ve rahatsızlığa neden olmakta ve atıfta bulunduğu Karpat'ın (1976) İstanbul'daki üç gecekondu Mahallesi'nden aldığı verilerle kısmen benzeşmektedir. Ancak Duben'in (2006b) vurguladığı akrabalık kodunu n (kinsip idiom) önemi mahalle bağlamında ön plandadır. Diğer yanda çalışmanın katılımcılardan elde ettiği özgül verilerden birisi de genç ve yeni evlenen bireylerin, geniş aile ile olan rollerinde dönüşümün yaşandığıdır. Bu dönüşüm bir yanda çekirdek aile rollerine yer verirken, diğer yanda ise geniş hane rollerine uygundur. Örneğin Ali (Fırıncı, Kısa Film Yönetmeni, 2019) ve Muhsin (Çalışmıyor, 1992) genellikle aileleri ile gün içerisinde vakit geçirmekte ve günün büyük bir çoğunluğunu geniş hanede harcarken, sadece akşamları ve yalnız kalınmak istenildiği zaman kendi evlerine gidebilmekteler. Bu geniş ailenin parçalanmaktan ziyade sosyo-kültürel ve kent ölçeğindeki ki ekonomik dönüşümünü mahalle bağlamında göstermektedir. Ali; "ben aslında bizim kültürde aile ilişkileri çok sıkı… Benim yer olmadığı için ayrılmak zorunda kaldım yani sabah işe gidiyorum eşim çocuk var ya 12, 1 gibi annemlere gider bende öğleden sonra oraya geçerim yemeğimi yer sonra eve geçeriz. Yakınız." diye örneklemektedir. Önemli günler, mevlit, düğün, nişan, kına, kurban kesimi, önemli yemek davetlerinin birçoğu geniş ailenin hanesinde gerçekleşmekte ve burada toparlanılmaktadır.

Mahalleden taşınmada "medeni olma" ifadesiyle idealleştirilen daha iyi yaşam şartları en önemli etkenlerden birisidir. Mahalleden taşınmanın sosyo-ekonomik boyutunu ise muhtar şu şekilde ifade etmektedir:

> Okuyup da bir şey olan memuriyetini yapıyor, o da ne yapıyor sen bir hoca oldun dersin yav, çoluk çocuğun Demirtaş'ta kalmasın evi de taşı git. …Gidiyor ya, gidiyor derken, …durumu olan gidiyor.

Muhtar'ın 'okumak' olarak ifade ettiği tutum sosyo-ekonomik açıdan statünün değişimi ile birlikte mahalleli kimliğinin dışlanmasıdır. Bu dışlama, kimliğin yoksulluk ile anılmasını ve beraberinde kentsel alanda sosyal açıdan dışlanmaya maruz kalmamayı da gerektiren bir tür stratejik hamle olarak okunabilir. Üstelik mahalleden ayrılmanın yerel ve politik düzlemde ideal vatandaş olma yolunda atılmış olumlu bir adım olarak görüldüğü ifade edilebilir. Mahalledeki nüfus bir açıdan hızla azalırken diğer açıdan bu azalan nüfusun yerine başka bir göçmen grubu mahalleye yerleşmektedir. Özetlemek gerekirse iç göçün mağdurları, kentte yeni ev sahipleri olarak Suriyeli göçmenlere evlerini kiralamaktadırlar. Kendilerinin statüleri devletin ve kentin ideal vatandaşı olarak yükselirken, Suriyeli göçmenler ise onların bıraktığı travmatik boşluğu doldurmaktadır.

Şekil 5. Mahallenin yıllara göre değişen nüfus grafiği

Kaynak: TÜİK, 2019, *http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059*. Erişim Tarihi: 12.11. 2019.

Şekil 5'te sunulan, mahallenin nüfusuna bakıldığı zaman özellikle 2009 yılından sonra nüfusun azalmaya başladığı görülmektedir. Çalışma açısından düşüşten ziyade bu düşüş eğiliminin arkasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik nedenler önemlidir.

Özellikle 2009 yılından beri süre giden düşüş eğilimi mahallede yaşayanların neden taşınmak istediklerine bağlı olarak değerlendirildiğinde daha anlamlı olacaktır. Bu konuda katılımcılardan elde edilen veriler sosyo-ekonomik nedenlerin bu düşüşte etkili olduğu yönündedir. Katılımcılardan özellikle Mersin doğumlu olanlar veya orta yaş üzerinde olmayan göçmenlerin mahalleden taşınmak istediklerini sık sık ifade ettikleri veya bu isteğin genel gözlem sürecinde farklı yollarla dile getirildiği görülmektedir. Bu veriler sadece görüşülen katılımcılar arasında değil, gözlem sürecinde iletişim kurulan mahalledeki diğer birçok genç tarafından da dile getirilmektedir. Üstelik ailelerinde kendilerince bu yönde taleplerini çeşitli argümanlarla destekleyerek imkân dâhilinde gerçekleştirdikleri gözlenmektedir. Peki, bu istatistikî verilerden hareketle mahallenin reel insan sayısında azalma olduğunu ifade etmek mümkün müdür? Saha çalışmasında aksi gözlenmiştir. Elbette Suriyeli göçmenlere ilişkin göç idaresince kayıt tutulduğu bilinmekte, ancak muhtar halen kayıtlı olmayanların olduğunu da eklemektedir. Bu konuda kafa karışıklığı yaratan duruma cevap muhtardan gelmiştir. Muhtar, mahallenin güncel nüfusunun TÜİK verilerinden bağımsız olarak "yirmi bin civarında" olduğunu ifade etmektedir.

> [Nüfus] 20 bin civarında. Suriyelileri de koyduğumuzda 20 bini buluyor yani. Burada 520 tane [Suriyeli] ev geçen sene kayıtlıydı. Çarpı 10 yap. 5200. Geçen sene mart ayında kayıtlıydı nüfusa. Ondan sonra da bir iki göç şeyi oldu yani biraz. Fazla yani... Gelen giden oldu.

Suriyeli göçmenlerin mahalleyi yerleşim konusunda tercih ettiklerini muhtar da ifade etmiştir. Özellikle bu konudaki eğilim yoksulluk söylemi etrafında meşruluk kazanmaktadır. Ancak istatistikî veriler ile sahadaki gerçeklik arasındaki farkın sadece ifade etmenin ötesinde, kentle ilişkilerin ve kent ölçeğinde hizmete erişim düzeyinde yaşanan sorunlar bağlamında detaylı irdelenmesi gerekmektedir. Kentin belediye başkanı tarafından dile getirilen ifadeler ulusal basında çıkan bir haberde şu şekilde yer almaktadır (Şen, 2019): "Ankara'dan gelen kaynağın 1 milyon 800 bin nüfus üzerinden geliyor fakat ben 2,2 milyon kişiye hizmet sunuyorum." Bu ifadeler istatistikî verilerden ziyade gerek kent ölçeğinde gerekse mahalle özelinde farklı gerçekliğin bulunduğunu desteklemektedir. Diğer yanda kısıtlı yerel kaynaklar üzerindeki paylaşım algısı Suriyeli göçmenlere yönelik bakış açısını da etkilemektedir.

5.2.2. Mahallenin Sosyal Gerçekliği ve Ötekilik: "Mersin'in İki Yüzü"

Mahalle nüfusunun çoğunlukla göçmenlerden oluşması sosyo-mekânsal bağlamda gerçekliğin inşasında büyük ölçüde rol oynamaktadır. Köyden göçün yarattığı dönüşüm ve kentsel alanda yaratılan özgüllük kendisini mekânda yani fiziksel uzamda belli etmektedir. Gerek tüketim, giyim, barınma, tutum, alışkanlıklarda gerekse gündelik alanın her noktasında bu gerçekliği hissedebilmek mümkün. Ancak çok kültürlü farklı göç gruplarını barındıran mahallede rizomatik özellikler bir nevi kent belleğine *karşı-hafıza* oluşturmaktadır ve dikey değildir çünkü bir tür *göçebe mülkiyetinden* bahsedilmektedir ve Baker'in (2019, s. 359) deyimiyle:

> Bu elbette modern dünyamızın "mülkiyet" kavrayışından inanılmaz ölçekte uzaktır. Önceden 'kurulmuş' bir kadastro makinesinin bölüştürdüğü araziler- ev hayatı, aile mülkü, şecereye bağlı miras çizgisi vb. yoktur orada. Araziyi bir haritacı gibi kurmak, oluşturmak gerekir.

Bu gerçekliğin altında yatan mülkiyet ilişkilerinin, göçebe-oluşa işaret etmesi önemlidir. Mahalleden taşınmanın gerekse bireysel ilişkilerin gerekse de mahalle kimliğinin istenmeyen yüzünü ifade ettiği bilinmektedir. Özellikle öteki kimliğinin bireye yüklediği anlamlardan kurtulmak adına böylesi bir hamlenin stratejik olduğu da ifade edilebilir. Erman'ın (2001) Foucault'cu bakış açısıyla ele aldığı gecekondu olgusunda öteki kavramı kendisini bu bağlamda açığa çıkarabilmektedir. Öteki olmak, bireyin bir tür dışlanmaya maruz kaldığını ve apartmanın veya mahalleden taşınmanın stratejikleştirilmiş kurtuluş yolu olduğunu göstermektedir. Katılımcıların mahalleli kimliğini dışlamalarındaki ana etkenlerden birisi dolaylı anlamda kentli olma talebidir. Kentli olmak ve ideal yurttaş olarak görülen bu statü biçimi adeta zorunlu bir hedeftir.

Gecekondu kentin başına gelmiş musibet olarak görülürken, bireyin mekânsal aidiyete bağlı olarak dışlanmaması yani kentlileşememesi absürt olurdu. Çünkü gecekondunun damgalanması (Wacquant, 2007) dolaylı yoldan insanı ya da daha doğrusu gecekonduluyu hedef almakta ve mekânı insandan bağımsız ele almak hele ki bu bağlamda mümkün olamamaktadır. Nitekim gecekondunun belirginleştiği dönemde basının, kentli elitlerin ve orta sınıfın gözlerini diktiği gecekondudan ziyade, gecekondulu ve onun kültüründen başka bir şey değildi (Bali, 2002). Bir dönemde oluşumuna ve gelişimine sessiz kalınan gecekondu değişen politik rüzgârlardan sonra sorun olarak görülmeye başlanmıştır (Erman, 2001; Bali, 2002).

Basının kendince kamu gücünü arkasına alan köşe yazarlarının gecekonduluya kentli olmayı öğretmesi veya onları hakaretamiz bir şekilde sözde eleştirme hakkı basının özgürlük şiarı altında meşrulaşmaya başlayarak üslup sorununa dönüşmüştür. Bali'ye (2002, 232) göre, "köşe yazarlarında rastlanan bu benmerkezci üslup bir süre sonra kendilerine her konuda yazma özgürlüğünü veren bir ruh haline dönüştü" ve bu ruh hali köyden gelenlere toplum içerisinde yeni elektronik aletler olarak cep telefonlarıyla nasıl konuşulacağı, topluluk içerisinde nasıl davranılacağı, yükselen arabesk kültürünün iticiliğini sergileyen gazete yazıları ile kayıt altına alınmıştır. Öyle ki katılımcılardan Hasan, bu yönde herhangi bir soru sorulmamasına karşın mahalleye taşındığı ilk dönemde telefonu kullanmak için girdiği kurumun dışına çıkıp telefon kullanmasına karşın kendisine gösterilen övgüyü unutamamıştır: "Ben telefonu kapatıp, içeri girdim adam dedi: yav bazı insanlar var konuşmayı bilmiyor, sen dışarı çıkıp, geldin..." Bu Hasan'ın kendisine biçilen rolün bir yansıması olarak, içselleştirilmiş bir biçimde belleğinde tuttuğu bir anekdottur. Ancak çalışma açısından asıl üzerinde durulması gereken bu kültürel fark, yaşanan dışlama sürecinin Suriyelilere yönelik bakış açısında yeniden şekillenmesidir. Özellikle mahalledeki kamusal mekânlarda Suriyelilerin maruz kaldığı dışlanmalar, gecekonduluya yönelen dışlama ve damgalama süreçleri ile örtüşmektedir.

Bireylerin köy veya diğer göç etmiş oldukları noktadaki kültürü ile kent anlayışını harmanlayan farklı bir alan yaratmasında da kimi zaman bu dışlanma etkili olmaktadır. Nitekim gözlem sürecinde mahallelinin özellikle orta yaş ve üzerindekilerin ekmeklerini kendilerinin yaptıkları ve yapım sürecinin köye özgü yöntemleri barındırdığı gözlenmiş ve bu gözlem Görsel 2 ile desteklenmiştir. Bunu tüketim alışkanlıklarının devamı olarak değerlendirmek mümkündür. Ayrıca bireyler için ekmek tüketimi önemli bir maddi giderdir ve kendi pişirme yöntemi maliyeti çok düşürmektedir.

Görsel 2.

Demirtaş Mahallesi'nde Evin Çatısında Ekmek Yapımı İçin İnşa Edilen Tandır

İki katlı evlerinin çatı katına yapmış oldukları tandır adı verilen bu köye özgü taş fırında kendi ekmeklerini kendilerinin yaptığını ifade eden Cemile[19] (ev hanımı, 1953) bunun köyden gelen bir alışkanlık ve tüketim tarzı olduğunu, üstelik satın almak yerine böylesi bir yöntemi tercih ettiklerini de eklemektedir. Ancak bu tarz ekmek yapmalarındaki ana nedenin sadece ekonomik koşullar olmadığını ve köyden kalan kültürel bir davranış kalıbı olarak bu yöntemin kendileri için daha uyun olduğunu "tandırdaki ekmeğin tadı yok burada" sözüyle aktarmıştır. Bunun dışında Batı yakasındaki boş arazide de gözlenen, ortak kullanıma açık olduğu düşünülen üzeri açık bir tandırın daha olduğu dikkat çekicidir. Kaldı ki evlerin çoğunluğunun mahalleli tarafından kendi imkanları ile yapıldığı düşünüldüğünde evlerin damında veya muteber noktalarında tandırın da bulunması önemli bir göstergedir. Araştırma boyunca farklı ailelerin buralarda ekmek yaptığı gözlenmiştir. Ancak araştırma açısından asıl üzerinde durulması gereken nokta tandırın bir tür iletişimsel ve kültürel özelliğinin olmasıdır.

Ekmek yapım sürecinin, ev işleri ile uğraşan kadınlar için bir tür sosyalleşme ve iletişim kurma alanı olarak ön plana çıktığı ve zaman alan bir uğraş olarak gruplar halinde yapılan bir aktivite olduğunun altı çizilmelidir. Bu konuda Erdem (2013, s.121), Doğu

[19] Cemile (Ev Hanımı, 1953) ile Kürtçe görüşülmüştür.

Anadolu tandırlarına yönelik elde ettiği arkeolojik ve etnografik verilerden hareketle iletişimsel özelliklerini şu şekilde aktarmaktadır:

> Günümüzde yalnızca kadınlar tarafından kullanılan tandır evleri, ekmek ve yemek pişirme işlerinin yanı sıra kadınların bir araya gelerek sosyalleştiği bir aktivite alanı olarak da tanımlanabilir.

Bu aktivite ortamı kadınların sosyalleşmesi ve sohbet ortamı oluşturarak aynı zamanda bilgilendiği veya kendi tabirleri ile *dedikodu*[20] yaptıkları bir alan olarak görülebilir. Ancak, dedikodunun gündelik alanın bir parçası olarak enformasyon dolaşımına katkısı göz ardı edilmemelidir. Nitekim Cemile (ev hanımı, 1953), "ekmek yaparsan komşuların da hakkı vardır, dumanı çıkıyor sonuçta" derken bunun komşuluk ilişkilerinin de bir yansıması olduğunu hatta mahalledeki Suriyelilerle sık sık ekmek paylaştıklarını da vurgulamasıyla örneklendirilebilir. Ayrıca isteyen tanıdıkların kendi evlerinin damlarında bulunan tandırı kullanarak ekmek yapabileceklerini ve bunun için herhangi bir kısıtlama olmadığını da vurgulaması mülkiyet ilişkilerinde de farklı kamusal özelliklerin devrede olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda kültürel ilişki tarzının mekânsal kısıtlılıklara rağmen halen devam ettiği ve kimi dinamiklerin kent ortamında iletişimsel göstergeler bağlamında ve bir tür enformasyon edinme ortamı olarak kullanıldığı da ifade edilebilir. Enformasyon edinimine yönelik vurguyu ise isteklilik ve nedensellik belirlemektedir ki kimi zaman kadınlar sadece zaman geçirmek veya ekmek yapan birisinin yanına giderek sosyalleşme isteklerini ön plana almaktadırlar. Bu bazen ekmek yapmanın sembolik veya aracı rolünü de pekiştirmekte bazen de amaçsal etkinliğin bir yansıması olarak görülmesini de içermektedir.

Doğan ve Yılmaz da (2015) mahalledeki saha gözlemlerinden hareketle tandırın varlığını vurgulayarak, kadınların sosyalleşme adına kullandıkları bir alan olduğunu ifade etmiştir. Elbette sadece akademik ilginin odağında değil basının da alaka gösterdiği bir durumdur. Ancak basının bu duruma alakası modernlik-ilkellik kültünü ön plana almak adına şehri ikiye bölmekten öteye gitmez. Dijital ortamda rağbet gören ve ulusal bir haber ajansı tarafından kaleme alınan haber (Haberler.com, 2014), siyah iri puntolu "Mersin'in

---

[20] Dedikodu kavramı çalışmada olumsuzlayıcı ve cinsiyet bağlamında indirgeyici bir niteleme olarak kullanılmamaktadır. Kavram içerik olarak dedikodu (*gossip*) ifadesinden ziyade bir tür sosyalleşme eylemi (*action of socialization*) ve yakın-uzak çevre hakkında bilgilenme eylemi (*act of informing*) çerçevesinde grup içinde, kişilerarası iletişim tarzı olarak ifade edilmeye çalışılmaktadır. Nitekim erkeklerin kahvehanede gün boyu kendi aralarında dedikodu yaptıkları da gözlenmiştir. Bu bir tür sosyalleşme ve bilgilenme eylemini barındırmaktadır. Kavramın tercih edilmesinin bir diğer yanı da gözlem sürecinde sıklıkla durumu belirtmek adına tercih edilir olmasıdır.

İki Yüzü" başlığıyla yayınlanırken, haberde kentin modern ve bir o kadar sosyal olan yaşam alanlarının tam karşısına konulan ve "ilkel koşullarda yaşam" olarak nitelenen sokakların, mahallelerin varlığı şu cümlelerle alenileştirilmektedir:

> [K]entin arka sokaklarındaki ilkel yaşam koşulları kentin iki yüzünü oluşturuyor. Doğu kültürü olan tandırı evlerinin damlarına kurarak kendi ekmeklerini kendileri yapanlar, geçimlerini yevmiye ile tarlalarda ve diğer iş kollarında çalışarak sağlıyor.

Bu durum, bir yoksulluk göstergesinden ziyade kent yoksulluğu (Wacquant, 2007) kavramı ile açıklanabilir. Sorunsallaştırılması gereken durum, kentsel alanda yaratılan yoksulluktur. Bu bağlamda bireyin dışlanması veya ötekileştirilmesi ikircikli bir bakış açısı anlamına gelmektedir. Bu ötekileştirmenin diğer yüzünde ise kültürel bir üçüncü alan yaratılmasının önünün açılması bulunmaktadır. Kent yoksulluğu vurgusu aslında mahalleli ile Suriyeli göçmenler arasındaki benzeşen noktalardan birisidir. Mahallelinin Suriyeli göçmenlere ilişkin ilk evre tutumlarında kent belleğindeki dışlama ve marjinalize etme pratiklerinin yoğun etkisi bulunmaktadır.

Mahalleli ile Suriyeli göçmenlerin ilk evrede empati düzeyi yüksek yakınlaşması ve yardımseverlik vurgusunu ön plana alması marjinalleştirilen grupların empatik yakınlığı, Epstein ve Levanon,'un (2005) İsrail özelinde hâkim etnik kimlikten ziyade alt etnik grupların yakınlığını ortaya koymalarına benzerdir. Ancak bunun uzun süreli gruplar arası yakınlaşmadan ziyade, çalışmanın artık Suriyeliler ile temasın ve gündelik ilişkilerin yoğunlaştığı ikinci evre olarak tanımladığı ve medya ve politik söylem gibi dış uyaranlardan ziyade temasın getirisi olarak mesafelenme ve dışlamaya dayalı sürecin hâkim olduğu evrenin devreye girdiği söylenebilir. Aslında bu durum, literatürde (Enstein ve Levanon, 2005) ifade edildiği gibi marjinal grupların ulusal kimliğe olan uzaklıklarının farklı gruplara karşı dışlama ve düşmanlık göstermede daha zayıf olmasından farklıdır. Yine literatürde bu vurguya göre zayıf da olsa yer bulan, ulusal kimliğe uzak alt etnik grupların bölgesel, mekânsal, sosyo-ekonomik, kültürel faktörlerin devrede olduğu aslında ulusal aidiyet ve bilince göre daha mikro sayılabilecek faktörlerin etkili olduğu gerçeğidir. Nitekim mahallelinin bu bağlamda Suriyeli göçmenlere yaklaşım tarzını bu kategoride sosyo-ekonomik, etno-kültürel, mekânsal bağlamdaki mikro faktörlerden kaynaklanan kategoriye yerleştirmek mümkündür. Bu bir açıdan Türkiye'deki ulusal dinamiklerden ve hayali topluluğun homojenitesine (Anderson, 1991) yönelen bir tehdit unsuru olarak değil enformel etnik-mikro milliyetçi (Eriksen, 1993; Özkırımlı, 2008) dinamiklerden ve göç ile birlikte gelen sosyo-ekonomik dışlanmanın ve marjinalitenin

getirisi olan bir yaklaşım tarzının ürünüdür. Gözlem sürecinden ve farklı etnik ve sosyal aidiyetlere bağlı katılımcılardan hareketle kısmi farklılıklar bulunmasına karşın yaklaşım tarzında etkili olan durum bu minvalde ifade edilebilir.

5.3. Mahallenin Sosyo-Ekonomik Statüsü, Kent Yoksulluğunun Görüntüleri

Mahallede yapılaşma sık ve içiçe geçmiş tarzdadır (Görsel 3). Yapıların en fazla üç katlı oluşu ve düzensizliği, göç sonrası ihtiyaca uygun ve hane bütçeleri de düşünülerek ucuz bir biçimde yapıldığını (Duben 2006a) göstermektedir. Evlerin genellikle birkaç kattan oluşması ve birbiri ile iç içe geçişi aynı zamanda barınma sorununa yönelik ihtiyacın karşılanması için gereken aciliyeti de göstermektedir. Yani, evler en kısa zamanda ve ihtiyaca uygun yapılmıştır. Birçok yapının dış cephesinin bakımsızlığı ve düzensizliği hatta yıkıklığı da bir açıdan sosyo-ekonomik statünün okunabilmesini sağlamaktadır. İş alanlarına yakınlık, işçilerin iş yerlerine yakın yerlerde barınmayı tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak bir yönü ile de fiziki ayrışmanın (*residental segregation*) (Massey ve Danton, 1988) ön plana çıktığı ve mahallenin diğer yapılaşma tarzlarının bulunduğu mekânlardan yalıtılmış olduğu ve benzer sosyal grupların yoğunlaştığı ve içiçe geçtiği gözlenmektedir.

Görsel 3.

Mahallenin Batı yakasından genel görünümü (Mahalleye Giriş)

Batı yakasındaki boş arazide genellikle kimi mahallelinin hayvan otlattıkları, küçükbaş hayvan besledikleri otlak alan olarak kullandıkları işlevsel bir noktanın, aktif olduğu bilinmektedir (Görsel 3). Buradan hareketle göçün sahip olduğu dinamizmin etkisi görülmektedir. Üstelik haneler kentteki ilk konaklama alanları olarak da önemlidir. Birçokları için mitsel bir anlamı olan (Cemile, ev hanımı, 1953; Zafer, inşaat ustası, 1971; Semra, ev hanımı, 1956) bu evler, köy kültürünün aynı zamanda kentle buluştuğu ilk yapılar olarak önemlidir. Halen birçoklarının köy ile bağı olduğu düşünüldüğünde buraların kentin köye açılan kapısı olarak da okunması yanlış olmayacaktır. Üstelik bu kapıların, yani göçün zincirleme oluşu fiziki olarak da görülebilmektedir. Bazı yapıların ilk katı ile üzerine inşa edilen katları görünüm ve renk olarak farklıdır. Bu ihtiyaca göre inşa edildiğini de göstermektedir ki (Duben, 2006a), araştırma sürecinde çok sayıda böylesi yapılarla karşılaşılmıştır (Görsel 3).

Güney tarafına doğru evlerin daha ucuz oluşu mahalleye göç eden Suriyeli göçmenlerin mahal olarak bu alanda kümelenmelerini, Massey ve Danton'un (1988) deyimiyle mesken yoğunlaşmalarının yaşanmasını sağlamıştır. Bunun dışında Suriyeli göçmenlerin hemen hemen mahallenin birçok ara sokağında (Pazar Sokağı ekseninde) ikamet ettikleri ve market, kasap, terzi, gibi mahalle esnaflığı olarak ifade edilebilecek, dükkânlar işlettikleri de görülmektedir. Ancak yerleşim yeri konusunda yoğunlaşma gözlenmiştir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı olarak değinilecek olan bu durum mahalledeki gündelik ilişkilere ilişkin önemli gözlemleri de barındırmaktadır.

Mekânsal anlamın ekonomik göstergelerle ilişkisini anlatırken Cemile "köyümdeki kuru ekmeğe razıydım" demekte, Hasan ise "köyün yokluğu bile bi başka" ifadesini kullanmaktadır. Çünkü birçoğu köyün ve köy yaşantısının deforme olduğu ve köy ilişkilerinin de kente benzediğini vurgulamaktadır; ancak köye ilişkin geçmiş bellek devreye girdiği anda olumsuzlayıcı örnekler bile aşkın bir olumlu tutuma dönüşebilmektedir. Örneğin Fatma (ev hanımı, 1987), kilometrelerce gittikleri okul yolunu ve tüketim maddelerini anlatırken bile yokluğu nostalji ile ifade etme eğilimindedir:

> Her gün iki kilometre yol gidiyorduk köyden okula… Çocuktuk işte! Ama güzeldi hep beraber gidiyorduk, imkânlar öyleydi. Sabah ekmeğin içine yağ (tereyağı) sürüp yiyorduk, zaten yiyecek fazla şey yoktu yoğurt yapardık, peynir, yağ, ekmek falan, okula giderken yerdik ama güzeldi, temizdi...

Burada tahayyül edilen yaşam tarzı aslında geçmişi yani nostaljik olanı şeyleştirmekte, idealleştirmektedir. Geçmişi idealleştirmiş bilincin bir tür tepkisellik

olarak geçmiş ile kurulan bağa aidiyet odaklı yaklaşımı yine mahallenin katkılarından birisidir. Zira artık böylesi bir imkânın çok uzak olduğunu da ifade eden ve "ama artık köy hayatı da bitmiş, hepsi eskiden güzeldi" diyen Fatma için bu idealleştirme artık ulaşılamayan bir alan olarak fantazmaya denk gelmektedir. Buradaki paradoks kent yoksulluğuna (Kaygalak, 1999, 2009) karşın idealleştirilen bir argüman olarak köy formu (köy yokluğu) zenginliği, refahı, varlığı değil aksine sahip çıkılan yokluğu ifade etmektedir: Kent yoksulluğuna karşı köy yokluğu. Bu paradokstan kaynaklanan kentsel uyum sorunsalı göç öznesine içkin birtakım argümanlar da sunmaktadır. Bu argümanlar mekânın dönüşümü, tahayyülün mekânsal stratejilerle hayata geçirilmeye çalışılması, tüketim alışkanlıklarına yansıtılması, söylemsel inşa alanına denk gelmesi, iletişimsel stratejilere yansıtılmasıdır. Bu konuda Sarı'nın (1966) ifade ettiği 'gecekondu (ve kültürü) ne köye ne de kente aittir' yaklaşımı gerek düşünsel gerekse fiziki anlamda geçerliliğini korumaktadır.

Ancak burada öznenin idealleştirdiği alan ile ilişkisinde, bilinç hakikat ile girdiği ilişkide tepkisel olarak kendince dönüşüme ön ayak olmaktadır. Evrimci modern bakış açısı ve kent ekolojisi perspektifinden (Park ve Burgess, 2018) bireyi kentin potasında dönüşmeye zorlaması ve asimilasyonu bir tür zorunluluk (modern oluşun ön gerekliliği) olarak görmesi, mahalle bağlamında pek de yerine oturan bir önerme değildir. Ancak kent ekolojisinin ortaya koymuş olduğu uyum sorunu mahalle bağlamında farklı bir açıdan irdelenebilir. Bu, katılımcıların mahalleyi öteleyen tepki ve ifadelerinden de çıkarılabilir. Diğer yandan ilk kuşağın da uyum sorunları olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda uyum sorunlarının doğum yeri ve göçe maruz kalma ile doğru orantılı olduğu ve göç edenler ile Mersin'de doğan çocukları arasında farklar bulunduğu saptanmıştır. İkinci kuşağın ilk kuşağa göre kenti ve kültürünü daha çok içselleştirdikleri gözlenmiştir. Bu, aynı zamanda onların iletişim pratiklerini, iletişim araçlarına ilişkin bakış açısını, tutumlarını, teknoloji ile ilişkilerini, Suriyeli göçmenlere ve bağlantılı olarak Suriye olaylarına ilişkin bakış açılarında en nihayetinde ayrım olduğunu da göstermiştir. Bu konuya ayrıntılı biçimde alt başlıklar altında detaylı yer verilecektir.

Yoksulluk kavramının, mahalle dolayımı ile göç bağlamında irdelenmesinde kentsel hayata bir tür tepkinin kavramın içine yerleştirildiği görülebilmektedir. Bu açıdan kent yoksulluğu olarak kavramsallaştırılan formülasyonun (Kaygalak, 1999, 2009; Wacquant, 2007) göç eden özneyi olumsuzlaması rastlantısal olmamakla beraber, salt kentsel çıkarımlar bağlamında ona uyum sağlayamayan göçün öznesini dışlama

eğiliminin de bunda katkısı bulunmaktadır. Görüşmeler süresince özellikle ikinci kuşağın yani ilk kuşak göçmen bireylerin çocuklarının kentli orta sınıfın belleğinde dışlanma pratiklerine ilişkin görüşlerine, anektodlarına de yer verilecektir. Bu dışlama resmi söylemin de (resmî kurumlardan yayılan) içerisinde olduğu geniş bir alanda gerçekleşmektedir. Mahallenin ve mahalleli kimliğinin kent belleğindeki dışlanma eğilimine ilişkin de veri sunmaktadır.

5.3.1. Köyün Kente Açılan Kapısı: Demirtaş

Çalışmanın "Demirtaş Mahallesi'ne Göç" başlıklı literatür taraması bölümünde de ifade edildiği üzere mahallenin özellikle 1980 öncesi aldığı göç, onun kuruluş dönemini oluşturmakta ve bu kuruluş sürecinde İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Adana başta olmak üzere civar illerden aldığı nüfusun etkisi fazlaca görülmektedir. İç göçlerin yaşandığı özellikle 1980 öncesi süreçte tarımda makineleşme, toprak bölünmeleri sonrası arazi yetersizliği veya kentin çekici faktörlerinin görece artı değer kazanması sonrası mahallede bu dönem kitlesel göç hareketliliklerinden nasibini almıştır. Diğer yandan aşiretler arası aile kavgaları, kan davaları, toprak kavgası gibi husumet türleri[21] olarak tabir edilebilecek nedenlerden dolayı da bireylerin göç etmeyi tercih ettikleri görülmüştür; ancak bu, sistematik bir göç süreci olarak değerlendirilemeyecek kadar azdır. Özellikle kırsal alanda oluşmaya başlayan atıl nüfusun kente doğru hareketi mahalleyi de etkilemiştir. Mahalle muhtarının ve Hasan'ın ifadeleri de bu doğrultudaki yazını destekler nitelikte olmakla beraber, kırsal alandan kente doğru akışın gerçekleştiği süreçte kente yönelen nüfusun inşaat, bahçe, seyyar satıcılık gibi enformel ya da işçi statüsündeki çalışma alanlarında örgütlenmiş oldukları

[21] Bu konuda elde edilen görgül veriler ise Şubat 2019'da ziyaret edilen hanedeki kendisini aile reisi olarak takdim eden bireyin anlatımlarına dayandırılabilir. Aile reisi; Şırnak'ın bir köyünden aileler arasında yaşanan sorunun ardından mal-mülklerini satarak Adana'ya oradanda Mersin'e göç etmiş olduklarını ifade etmiştir. Kan davası, husumet [Sarı' ya (1966) göre; *ihkak-ı hak]* olarak ifade edilen sorun iki ailenin hemen hemen bir hafta öncesine kadar imamın *(mela)* öncülüğünde yapılan barış yemeği ile sonlandırıldığını dile getirmiştir. Aile reisi bu tür sorunlarda aileler arasında ya maddi yardım yapılabileceğini ya kız alınıp verilebileceğini vurgulamıştır. Kendisi ise her iki tarafın bu konuda istekli olduğunu vurgulayarak kentte böylesi bir sorunun devam ettirilemeyeceğini eklemiştir. Bu durum bireylerin köy kültürünü kente taşımış olduklarını ve kısmen de olsa bu kültürel geleneği devam ettirmek istemediklerini vurgulamaktadır. Bu konu ile ilgili detaylar çalışmanın amacına uygun değildir, ancak böylesi kültürel aidiyetin kente taşınmış olması halen belirli açmazları barındırmaktadır. Ayrıca kahvehane ziyaretinde de bu konunun konuşulduğu ve sık sık dile getirildiği gözlenmiş ve bunun mahallenin kamusal alanında dolaşıma sokulan bir tür haber değeri taşıması dikkat çekici görülmüş ve kişilerarası iletişimin haber değeri taşıması mahalleli kimliğinin enformasyon ile olan ilişkide önemli olduğu görülmüştür. Kişiler arası enformasyon aktarımında güven düzeyi yüksek görülmektedir. Mahallenin iletişimsel özelliklerine ilişkin veriler sunmaktadır.

öğrenilmiştir. 1967 doğumlu Hasan (pazarcı), Mardin'in bir köyünden Kayseri'ye, ardından köye, sonra tekrar Adana ve Mersin'e yönelen göç hikâyesinin köyden çıkış sürecini şu şekilde dile getirmektedir[22]:

> Evlenip köyden ayrıldım. Direk Kayseri'ye gittim ben. Valla bizim köylü vardı orda. Bizim köyden Kayseri'ye o tarafa çalışmaya gidiyorlardı. Bende öyle aynı şey gibi… çalışmaya, inşaat işinde. Orda üç ay evim kaldı Kayseri'de. Ordan kalkıp üç aydan sonra baktım ki olmuyor. İş oluyordu [ama] ev sıkıntısı falan Adana'ya geldim.

Evlilik, hane içerisinde nüfusun artması ve doğal olarak ev ekonomisinde de değişim anlamına gelmektedir. Hasan'ın evlilik ritüelinde kırsal kültürün ikameci yanı halen varlığını hissettirebilmektedir. Evlenen kadının köy hayatında emeğini hem tarla ve/veya hayvan bakımına hem de ev içi işlere yönlendirmesi ağır sorumluluk ve yük anlamına gelmektedir. İki katlı, müstakil derme evlerinde gerçekleştirilen görüşme sırasında Hasan'ın nihayetinde kente taşınmış olduklarını ifade etmesi sırasında eşinin "sonunda köyden kurtulduk" demesi emeğinin bir tür serbestleştiği algısına dayanmaktadır. Kadının kente göçü bir tür kurtuluş olarak görmesi dikkat çekmiştir. Köy işlerinden kurtulması onun ev işlerinden kurtulduğu anlamına gelmemekte ancak kadın emeğini yine ev işleri olarak tabir ettiği, kadının ev ile kurmuş olduğu duygusal bağı da içeren tarife dayanmaktadır. Wallerstein (2007) küresel kapitalizm üzerinden aile ilişkilerine odaklanarak, kadının ev içi alana hapsedilen emeğinin rastlantısal olmayan yönüne vurgu yapmaktadır. Göç ile kentte oluşan, kadına özgü bu emeğin dolaşımı, kadının sosyal kimliğine denk gelmektedir. Bu kimlik en nihayetinde kendi ifadeleri ile "ev hanımıyım" olmaktadır.

Fatma (ev hanımı, 1987) ve Sultan (Öğrenci, 1994) sosyal medya hesaplarından gündelik işlerine ilişkin paylaşımlar (örgü, nakış, el işi, yemek, temizlik üzerinden ev kadınlarına tavsiyeler) yaparak bunu dışa dönük sembolik hale getirdiklerinden bahsetmektedirler. Sosyal medya hesaplarından, kadınlara tavsiyeler vermeleri, paylaşımlar yapmaları, ev içi uğraşın bir tür kamusal performansa dönüştürülerek, dijital ortamda sergilenmesi önemlidir. Bu bir açıdan mahallede gözlenen kadınların ve

[22] Görüşmelerin yazıya aktarımı sırasında etnisiteye ve dil kullanımına bağlılık esas alınmıştır. Bu bağlamda bazı kavram ve cümle öbeklerinin kullanımında yaşanan imla ve dil hataları etnikliğe yönelik vurguyu ön plana çıkarmış olduğu için es geçilmiştir. Burada güdülen amaç bireyin anlatımın tarzını ve aidiyetine yönelik fikir oluşumunu okuyucu üzerinde pekiştirebilmektir. Bu bağlamda konuşma dili aslına sadık kalarak yazıya aktarılmıştır.

katılımcıların sosyal ağlar ile olan dolayımlı ilişkileri hakkında da fikir vermektedir. Kadınlarının ev oturmalarını ve dedikodu mekanizmalarını sosyal mecralara aktardıklarından da bahsedilebilmektedir. Fatma'nın, komşuları ile önemli ihtiyaçlarını fiziki yakınlığı kuramadığı zaman sosyal medyadan kurmasının ötesinde, sosyal medya gruplarında dedikodu yaptıklarını da vurgulaması önemlidir. Kendisinin deyimiyle "el işinin yerine telefon zaman alıyor artık." Hatta kadınların kendi aralarında enformasyon paslaşmaları, örneğin önemli bir video, haber veya içeriği döngüsel olarak paylaşarak, tüketmeleri önemlidir. Bu paylaşımlar genellikle ideolojik enformasyon (Lefebvre, 2017) niteliğe sahip olarak grup yanlılığını pekiştirmektedir (Tajfel ve Turner, 2004). Hatta bu akış içerisinde Suriyeli göçmenlere yönelik enformasyon akışının da bulunmaktadır. Ayrıca bunlar grupiçi üyelerden gelen enformasyon oldukları için inandırıcılıkları (Tajfel, 1974; Yun Kim, 1994) son derece yüksektir.

5.3.2. Suriyeli Kiracı ve 'İşçi/Usta'lara Doğru: Demirtaş'ta Dönüşen Roller ve Kimlikler

Mahallenin kuruluşunda Turgut'un (2005) ifadesiyle yerel basının etkisi de fazla olmuştur. Kuruluş döneminde basının, göç eden nüfusun yerleşim sürecindeki çarpıklığa sessiz kalışı mahalle içindeki soyal ve fiziksel dinamiklerin kalıcılaşmasında etkili olmuştur. Bu, elbette göç eden nüfusun kentin iş gücü ihtiyacına yönelik beklentisini karşılıyor oluşu ile doğru orantılı bir kazan-kazan odaklı bakış açısını barındırmaktadır. Yerel basın kentin yükselen iş gücü beklentisinin karşılanması amacıyla göç eden nüfusun yerleşim planına karışmamayı yeğlemiştir. Basının bu tavır alış tarzı dönemin siyasal yaklaşımı ile hemen hemen aynı doğrultudadır. Nitekim Erman'ın (2001) ifade ettiği Demokrat Parti iktidarının popülist bakış açısıyla gecekondu yerleşimlerinin oluşmasına ve kırsal alandan kente yönelen göç hareketlerine ilişkin sistematik bakışa sahip olmayışı ile yerel basının bakış açısı aynı doğrultudadır. Yerel basının dönemin siyasal tezahürüne göre eğilim göstermiş olduğu ve bu bağlamda mahallenin kuruluş dönemine içkin sorunsallaştırıcı bakış sağlamadığı anlaşılmaktadır.

Mahallenin kuruluşuna ilişkin süreç 1950'lerin sonlarına doğru hareketlilik göstermiştir ve bu durum aynı dönemde Türkiye'de kente yönelen köylü nüfusunun kentlerde oluşturdukları diğer gecekondu tipi yerleşimlerin oluşum süreciyle aynı döneme denk gelmektedir. Bu bağlamda dönemin popülist siyasal bakış açısının gecekonduların oluşumuna ve kentin çarpık yapılaşmasına karşın sessiz kalışının

emareleri mahallenin oluşum sürecinde de görülmektedir. Mahalle bu şekilde kuruluşundan bugüne değin ayakta kalmıştır. Ancak evlerin hukuki düzenlemesine ilişkin özellikle yasal anlamda konut sahipliğinin mahallede önün açılması imar barışı[23] dâhilinde mümkün olmuştur. Muhtarın ifadesinde mahallenin yasal zeminine ilişkin vurguyu gözlemek mümkündür:

> Bundan önce bahçeydi buralar zaten. Çarpık yapılaşma olduğu için burada da her gelen çarpık yapılaşmayı devam ettirdi. Mahalle bu şekilde oluştu. Şimdi ne yapılıyor mesela yeni kentsel dönüşüm projeleri var. Var var da yapamıyorlar. Şöyle 100 metre yere adam 3 kat daire yapmış. Adamı tatmin edici bir rakam vermen lazım onla da kimseyi tatmin edemezsin. Tapusu var ama yasaya göre nedir ruhsatsız yer yıkıma hazır yerdir. İmar barışından faydalandılar hani faydalanan çok oldu imar barışından onu da ben yaptım zaten. Emlakçılıktır benim işim. Çoğunun işini ben yaptım... Çoğu da dedi devletin para toplama oyunudur. Şimdi çoğu elektrik abonesi olamıyorlar. Elektrik abonesi olamayınca, olamıyoruz, Yapı kayıt belgesini almış olsaydı kaydolmuştu.

Muhtarla görüşmeler sırasında rastlantısal olarak içeri giren bir mahallelinin arsa sorunu yaşadığı belediyede kendisine pürüz çıkarıldığını ve bu nedenle kiracısı olan Suriyeli göçmenlerin de elektrik-su sorunu yaşadığını ifade etmesi de pratik bir örnek olmuştur. Mahallelinin kiracılarının Suriyeli oluşunu vurgulaması önemlidir, zira mahalle bağlamında önemli tanımlamalardan birisi de *Suriyeli kiracı(lar)*dır. Ayrıca mahallelinin bir kısmının siyasi aktörler ile aralarındaki güven sorununun yine Suriyeliler söz konusu olduğunda arttığı gözlenmektedir. Duben de (2006a) Mersin ve Adana'daki gecekonduların inşa sürecinde sosyal ilişkilerin kullanılarak, inşaat işlerinden anlayan akraba, hemşerilerine bu işin yaptırıldığını, kendi iş saatleri dışında da yardım ettiklerini böylelikle masrafların büyük ölçüde düşürüldüğünü vurgulamıştır. Bu enformel döngünün Demirtaş özelinde yeniden şekillendiği ve Suriyelilerin rol aldığı gözlenmiş ve katılımcılardan Fatma'nın "Eşim ve bi de Suriyeli usta vardı yanında" sözüyle ifadesini bulduğu gözlenmiştir. Gözlem sürecinde "Suriyeli işçi/usta" bulmak diye bir tabir kullanılmaktaydı. Zafer (İnşaat Ustası, 1971) ve Muhammed de (İnşaat İşçisi, 1984) inşaat işlerinde beraber çalıştıkları Suriyelilerin bulunduğunu vurgulamışlardır. Ancak bu

[23] Hükümetin 7143 sayılı Kanunun 16. maddesi ile 3194 sayılı İmar Kanunu'na geçici olarak eklediği 16. maddeye dayan bir tür af düzenlemesidir. Önceki yıllar içerisinde de çeşitli hükümetler tarafından da hukuki prosedüre ve yapılaşmaya uygun olmayan yapıları da kapsayan aflar çıkarılmıştır. 2017 yılında yapılan düzenleme İmar Barışı olarak bilinmektedir (Erbaş, 2018). Buradaki asıl amaç toplumsal yarar gözetilerek sorunsaların hukuki zeminde bir tür mağduriyet giderici düzenleme olarak görülmesidir. Mahallenin durumuna ilişkin veriler ise muhtardan alınmıştır.

iş paylaşımı hiyerarşik bir düzlemde bir tür elinin altında bulundurma anlamında gerçekleşmektedir. Zafer bu durumu şu şekilde dillendirmektedir:

> -Çalıştırdınız mı yanınızda?
> -He çalıştırdım. Mesela İbrahim Araptı. Şeyliydi, Halep.
> -Onları neden çalıştırdınız abi? İşten anladıkları için mi?
> -Yok, valla mecburiyetten. İşte işçilik yapacak, elimizde bize diyecek bunu getir götür yapacak biri yani.

Duben'in (2006a) çalışmasına paralel olarak Doğulu göçmenlerin sosyal ilişkilerini kullanma stratejilerinin Suriyeli işçi çalıştırma stratejisine dönüştüğünden bahsedilebilir. Ancak katılımcılar Suriyelileri ucuz iş gücü olarak gördüklerini vurgulama noktasında çekince yaşamaktadırlar. Gözlem sürecinde gündelik diyaloglarda sık sık duyulan bu durum katılımcılarla görüşme sürecinde çekinceye dönüşmüştür. Burada gözlem sürecinin mahallenin gündelik bağlamı göz önüne alındığında ve katılımcılar ile birlikte diğer mahallelinin müdahaleye uğramamasından kaynaklı veri üstünlüğü sağlayabileceği ifade edilebilir. Nitekim mahalle içerisinde dolaşan bir söylemin, koşulları, bağlamları ve niteliğine yönelik soruların bu söylemi üreten aktörlere (mahalleliye) yönelik sorularla veya anket ölçümleri ile ortaya çıkarılmaya çalışılması güç bir durumdur. Burada bir tür faillik (Swartz, 1998) söz konusudur. Özgün olarak mahallelinin geçmiş deneyim ve alışkanlıklarının şekillendirdiği bir stratejiden kaynaklanan bu durum, onların bu süreci bir tür normalleştirme, hatta haklılaştırma edimine dönüştürmesine neden olmaktadır.

Bu grup yanlılığı olarak Tajfel ve Turner (2004) tarafından sosyal psikolojik açıdan kuramsallaştırılmıştır. Mahallelinin failliği ona Suriyeliyi ucuz işgücü olarak görme noktasında bir tür haklılık payı bırakmaktadır. Bakewell'e (2010, 1695) göre: "Eylemleri kısıtlı olsa da insanların failliği onlara bir dereceye kadar hareket alanına sahip olmalarını garantileyecek kadar serbestlik sağlar." Ayrıca bu durumun mahalledeki sosyal sınırları (Tilly, 2004) gösteren yanı da bulunmaktadır. Bu sınırları özgün kılan durum ise iç göç öznelerinin- ulusötesi göç özneleri ile girdikleri ilişki biçiminde kurmaya çalıştıkları hegemonik ilişki ve söylem tarzına yansımasıdır. Ancak bir paradoks olarak kentsel alana tutunamayan ve marjinal olarak görülen grupların (Doğan ve Yılmaz, 2015) söz konusu Suriyeliler, Afganlar veya ulusötesi göç ile gelen farklı etnik gruplar olduğu zaman yurttaşlık ve ulusal düzlemin bir parçası olarak hareket etmeleridir. Bu hareket etme durumu, karşıt gruba yönelik ayrımcı ve dışlayıcı pratikleri de tetiklemektedir.

Zaten burada asıl vurgulanmak istenen bu pratiklerin meşru eyleyicileri olarak kendilerini yurttaş olarak görmeleridir.

5.4. Mahallenin Özgün Bir *Alan* Olarak Dönüşümü

Çalışmanın buraya kadarki kısmında mahallenin kuruluş, gelişim evresi ele alınmaya çalışılmıştır. Mekân *(space)* kavramının (Lefebvre, 1991) göden geçirilmesi, kendisine has kültürel, politik, demografik, sosyal yapısı ile yaratılan farklı mekânsal formları analiz edebilmek için önemlidir. Mahalle bağlamında, mekânın dönüşümü ile bireyin dönüşümü ve bu ikisi arasındaki organik ilişkinin birbirinden bağımsız değildir; ne birey mekândan ayrı ele alınabilir ne de mekân kendinden menkul bir fiziksel yapıya indirgenebilir. Nitekim mekânda yaratılan dönüşümü açıklayabilmek adına bireysel birikimin bir tür kollektif-nesnel inşa haline gelişi ve yerleşikleşmesi ile oluşan bir mekândan bahsetmek mümkündür (Lefebvre, 1991). Etnisite, sosyo-ekonomik faktörler, yaşam tazın bir bütün olarak göç türü ile bağlantılı olması bireyde bu eksende gelişen dünya kavrayışı ve aidiyet olarak kendisini göstermektedir. Nitekim zorla yerinden edilme, köy boşaltılması, yakılması sonucu göçün dönüşüme uğrattığı birey ile köyden-kente emek göçü kapsamında gelen birey ve sınır aşan hareketlilikleri deneyimlemiş göçmenler arasında farklılıklar ile etnik aidiyet anlamındaki benzerlikler ve hemşeriliğin kentsel alanda yarattığı gerçeklik bir bütün olarak düşünüldüğünde kendisine has bir dışlama pratiği veya kapanma pratiği geliştirerek, Suriyeli göçmenlerle ilişki tarzında da bunun yansımaları görülmektedir. Bunun üzerinden mahallelinin iç göç ile dış göç arasındaki kurduğu dikey hiyerarşiyi görebilmek mümkündür. Mahalleli kimliğinden kurtulma, mahalle içi mekânsal[24] ayrışma, iç göç yolu ile gelenlerin ev sahibi olmaları ve kültürel ırkçılığın milliyetçi zemine dayanan kökenleri (Balibar, 2007) ile Suriyelilere yönelik dışlayıcı argümanlar oluşturulması gündelik alanda beliren hiyerarşinin önemli göstergelerindendir.

[24]Kaya vd. (2009) alanı mekândan farklı olarak salt fiziki bir uzamdan değil söylemsel, kültürel ve ontolojik açıdan da dayanak noktaları olan bir kavramsallaştırma içerisinde kullanmaktadır. Bu bağlamda alanın yerel ile kentin kültürel dinamiklerini aşan veya tümden oluşturmayan özgünlüğü ile bu kısma kadar elde edilen bulgulardan hareketle mahalleye de uygulamak mümkündür. Bu bağlamda dönüşen mekânsal değişime bağlı olarak farklı bir alandan *(space)* bahsetmek mümkündür. Nitekim çalışma salt fiziki olarak tarif edilebilir bir Demirtaş Mahallesi'nden ziyade onun ontolojik açıdan var kılan koşulları da içermeyi amaçlamaktadır.

Mahalleden taşınmanın yoğun bir biçimde devam ettiği son yıllarda mahalle nüfusunun diğer yıllara oranla artış göstermesinde Suriyeli göçmenlerin varlığı etkili olmuştur. Kentli olma yolunda istekli olan ve bu noktadan hareketle mahalleden taşınan bireylerin yerini Suriyeli göçmenler yani Demirtaşlı Suriyeliler veya Demirtaş'taki Suriyeliler almaktadır. Ancak bireylerin sermayeleri ile dönüştürdükleri mekân olarak (Lefebvre, 1991) mahalle üzerinde halen iç göçün hâkimiyeti bulunmaktadır. Suriye'den göçün ilk evrelerinde yardıma muhtaç bireyler olarak kavranan Suriyeliler zamanla potansiyel bir sorun olarak görülmeye başlamıştır. Sorunun başlangıç noktası olarak ulusal kaynakların paylaşımı, ekonomik-yerel kaynakların paylaşımı ve mekân üzerinde hiyerarşik olmayan bölüşüm ve hak iddiası önemli rol oynamıştır. Örneğin ucuza çalışan muteber bir Suriyelinin telefon tamiratı için dükkân açması, ekonomik özerkliğini kazanması ve çevreye göre daha ucuz iş yapması bir rekabet ortamı yaratmaktadır. Haliyle bu rekabet ortamı çoğu zaman etnisite temelli bir tür dışlamaya yol açmaktadır. Suriyelilerin ucuz ve enformel iş alanlarını doldurması, iç göç yolu ile gelenlerin işveren olması, Suriyeli göçmenlerin verilen geçici kimlik numaraları ile dükkân açarak, vergi vererek çalışması ve ekonomik ağın içerisine dahil olmaya çalışması bir bütün olarak düşünüldüğünde mekân ve sosyal ilişkilerin de dönüştüğü açıktır. Gelinen noktada gruplararası çatışma ortamının varlığından bahsetmek güç, ancak yok demek de yanlış olacaktır. Suriyeli göçmenlerin yarattıkları düşük maliyetli hizmetlerden mahallelinin de yararlanıyor olması önemlidir. Ancak Suriyeliler çoğunlukla kendi grup üyelerine hizmet etmektedir. Çalışmanın yürütüldüğü dönemde mekânsal ayrışma ve konumlanmanın hakim olduğu gözlenmiştir.

5.5. Mahallede Ulusötesi Göç ve Göçmenin Varlığı

Demirtaş Mahallesi, Suriye'den yönelen kitlesel hareketlilik öncesi de uluslararası göçü deneyimlemiştir. Nitekim mahallenin bu araştırma için seçilmesinin nedenlerinden biri de budur. Doğu Anadolu'dan zorla yerinden edilme sonrası akrabaları, köylüsü, hemşerisi tanıdıkları bir şekilde yurt dışına iltica eden hanelerin varlığı bu durumun ilk basamağını oluşturmaktadır. Akrabaları ile etkileşim içerisinde olan ailelerin oluşturduğu ulusaşırı ağ mahallenin gerçekliğini ulusötesi bir alana taşımaktadır. Düğünlerde, cenazelerde, tatillerde, önemli günlerde geliş-gidişler bunun önemli birer basamağını oluşturmaktadır.

Artan teknolojik gelişmelerle birlikte mektuptan telefona uzanan, ardından internet ve sosyal medyanın gelişimi ile birlikte etkileşim ve iletişim düzeyinin artışı mahallenin dönüşümüne katkı sağlamıştır. Çalışmanın kuramsal kısmında 1998 yılında Meclis'in Zorla Yerinden Edilme Sonrası hazırlamış olduğu araştırma raporundan bahsedilmişti. Bu raporda Doğu Anadolu'daki olaylar sonrasında Avrupa'nın çeşitli kentlerine göçlerde artış yaşandığı da kaydedilmişti. Bu konuda saha çalışmasından elde edilen verilerden birisi de Hasan'ın kardeşiyle birlikte köyden çıkarak geldiği Mersin'den hiç beklemeden Almanya'ya göç etmesidir. Bu olay hanenin neredeyse hayatını etkileyecek Almanya'ya kız alıp verilmesini, iki ülke arasında gidiş-gelişleri, kültürel ağların örülmesini de sağlamıştır.

> Yani zor oldu Almanya'daki abilerim yardım etti hem köyde elde kaldı bişeyler. *Almanya da akrabalar mı var?* E benim abim ordadır, kızım ordadır şu anda. *E onlar nasıl gittiler, köyden direk gittiler mi?* Yo Yo 92'de 93'te abim gitti o zaman Almanya'ya gitti abim. E benim kızım da onun gelinidir zaten. Yani benim yeğenim damadımdır da… Mersin'e geldiler, buradan gittiler. [B]urada yapamıyoruz [dediler]… Abim varya eşini uçakla, bıraktılar kaçak olarak 5 çocuğunu yanına alıp gitti… Aslında ben askerden sonra dedim gidecem. Ama abim dedi ben gidersem hepinize bakarım. Ama öyle çıkmadı da ama Allaha şükür bize baktılar bir sıkıntımız falan oldu mu hayır demiyorlar ama para öyle sıradan istemeyiz yok demiyorlar. Amca dedi geçen bir tanesi yeğen amca bir sıkıntı olursa çekinmeyin söyleyin dedi. Ondan sonra Mustafa (gerçek isim değiştirilmiştir) yaptı (düğün) ona da gönderdi, o büyük yeğenim de ben ev aldım yardım etti. İstanbul'daki ev aldı iki sefer para gönderdi. Yani biz ev alırken bize yardım etti o zaman mesela 5 bin Euro aldım. Yani Türkiye parasıyla o evi alamazdım ben.

Örülen ağlar özellikle kentsel alanda yoksulluk ile başa çıkmada karşı stratejik anlamda kullanılmaktadır. Bu kullanım özellikle maddi götürüsü yüksek olan düğün, nişan, sünnet, ev alma, iş kurma gibi etkinliklerde işlevsel olabilmekte, ki ulusötesi ağların sağlamış olduğu kolaylıkla döviz üzerinden işlem yapmanın avantajı kullanılmaktadır. Diğer yandan Hasan, kızının Almanya'da rahat edebileceği inancı ile 'gelin gitmesine' müsaade etmiştir. Ancak kızının Almanya'daki düğününe gidemediğinde yaşadığı sıkıntıyı ifade edişi deneyimlediği dışlanmışlık hissini derinleştirmiştir:

> -Siz hiç gittiniz mi Almanya'ya?
> -Gitmedim! Anamı gönderdim kızımı gönderdim ben üç sefer konsolosa girdim gidemedim
> -Şey size vize çıkmadı?

> -He bana vermediler o zamana benim üstümde tapu falan yoktu çiftçi vizem olmadı. Ama tapu yoktu bana vermediler. Hatta benim yeğenimin düğünü vardı senden bişey isteyebilir miyim, sorabilir miyim dedim sor dedi;
> -Ya mesele örnek diyelim senin yakının yeğenin oğlun yahut kızın başka bir ülkede evleniyor sen oraya gitmek ister misin istemez misin? Allah biliyor, benim kâğıdın ortasını çizdiler senin üzerinde bir şey yok işsizsin seni gönderemiyoruz. Mesela orda arazim olsaydı, tapu üzerime olsaydı ben gidebilirdim. Gidemedim tabi. İzin vermediler! Yeğenlerim evlendi kızım evlendi orda bırakmadılar ben gideyim Almanya' ya!

Almanya'daki ailelerin geleneklerinde yarattıkları kırılmalara değinen kimi katılımcılar ise yurtdışındaki akrabalarının 'görgüsüz', 'paranın değiştirdiği' ve 'çıkarcı' insanlar olduğu yönünde ifadeler kullanmıştır. Muhammed (inşaat ustası, 1984) Almanya'daki akrabaların yaz aylarında Türkiye'ye tatil yapmaya gelip, para harcayıp, ucuza eşyalar alıp memleketlerine gittiklerinden bahsetmektedir. Bunu aileler arasında bir tür kırılma olarak gören Muhammed, yaşadığı memnuniyetsizliği şu şekilde ifade etmektedir:

> Bizim akrabalar var Almanya'da Allah'ı var, halleri vakitleri yerinde. Yav, hiç demezler bu insanlara bir yardım edelim. Her sene gelirler buraya. Bizimkiler salça yapar, yiyecek, giyecek ne varsa alıp giderler. Bi de görgüsüz gibi para harcıyorlar ya! Hiç demezler durun size yardım edelim. Halamlar geldi geçen yaz. Eşim kahvaltı hazırladı, hem de nerdeyse altı-yedi gün boyunca hazırladı, gelirken ne bir ekmek aldılar ne dur şunlara bir şeyler alalım yok oturup gidiyorlar babamgile. Bizim Suriyeli komşu var, eşiyle geliyor eşi her geldiğinde bırakmıyor bizimki iş yapsın. Bizimkiler bin kat daha anlayışsız...

Akrabaların kültürel kalıpların dışına çıkmış olduğu ve beklentinin dışındaki davranış tarzları Muhammed'in rahatsızlık duymasına neden olmaktadır. Ancak Muhammed'in neden diğer komşularının yardımperverliklerini ön plana çıkarmak yerine Suriyeli komşularının yardımlarını ifade etmiş olduğu ise önemlidir. Ailenin üyelerinden beklenmeyen yardımın Suriyeli komşudan gelmiş olması, belirli kalıpyargıların varlığı ve aynı zamanda özellikle beklenti dışı bir deneyim gerçekleştiğinde o yargılarla uzlaşılmaya çalışıldığını göstermektedir. Suriyeli, onlar için artık bir göçmen değil komşudur.

Genel olarak, ailelerin ulusötesi bağları etkileşim düzeylerine de yansımaktadır. Göçün yaratmış olduğu bu boyutluluk, bireylerin göç ve göçün öznelerine ilişkin bakışlarını da etkilemektedir. Nitekim bireylerin Suriyeli göçmenleri diğer Almanya'daki akrabaları ile kıyaslaması onun bakış açısına göre kültürel kodları da açığa çıkarmaktadır. Halen kimi beklentilerinin Suriyeli göçmenler tarafından karşılandığını ifade etmektedir.

Yardımın Suriyeli komşudan gelmesi, grup üyelerine nazaran yakınlığın komşudan yana olması sosyal temasın, gündelik yakınlığın avantaja dönüştüğünü göstermektedir.

5.6. Suriyeliler Dışındaki Farklı Ulusötesi Grupların Varlığı

Ulusötesi kimlik ve ağlarla karşılaşma açısından ikinci basamak ise mahallede Afganistan ve Irak gibi ülkelerden mahalleye gelen göçmenlerin varlığıdır. Mahallelinin gözünde bu bireylerin varlığı sayısal nüfusları üzerinden gözle görülür bir değişimi yansıtmamaktadır, ancak gündelik alanda varlığını hissettirmekte, etkileşim sürecinin ve iletişim boyutunun bir ucunda bulunmaktadır. Mahalleye gelen farklı göçmen gruplara ilişkin sistematik bir bilgi veya bulguya ulaşamamakla beraber, gözlem sürecinde etkileşim içerisinde olunan bireylerin farklı yollarla Türkiye'ye vardığı, kimisinin düzensiz olarak geldiği ancak uluslararası koruma veya oturma iznine başvurduğu gözlenmiştir. Üstelik kimi göçmenlerin mahalleyi Avrupa ülkelerine göç etmek için geçiş alanı olarak kullandıkları da bilinmekle beraber, bu göçmenlerin birçoğunun düzensiz yollara başvurduğu, kimisinin ise Türkiye'de yerleşikleştiği de gözlenmiştir. Afgan bir işçinin ailesi ile yaşadığı anekdotu anlatan Ali, ailenin bebeğini hastaneye götürdüğünde başından geçen olayın onu derinden etkilemiş olduğunu ve göçmenlere bakış açısının tümden değişmiş olduğunu şu şekilde dile getirmektedir: "Konuştuk, hikâyesini anlattı, inşaat mühendisi olduğunu söyledi. Türkiye'de çocuğu olmuş, çünkü bayağı 4-5 yıl bizimle kaldı, hastaneye gittik. Bunlar, kâğıt olmadığı için yani kimliği olmadığı için vatansız sayıldılar".

Ali'nin yaşamış olduğu bu olay onu öylesine sarsmış ki bunu dile getirebilmek adına olayı senaryolaştırarak, kısa film haline getirmeyi dahi planlamış. Yaşanan bu olayda ailenin vatansız olarak addedilmesi Ali'yi böyle bir durumun nasıl olabileceğine yönelik eleştiriye yöneltmiştir. Göç politikalarının belki de göçmeni en mağdur ettiği bu bağlamda "ulusal bir aidiyet" görünmezleşebilmektedir. Üstelik ailenin hastane masraflarını kendisinin ödediğini ifade eden Ali için bu durum göçün dramatik boyutunu anlamına gelmektedir. Ailenin daha sonra düzensiz olarak Almanya'ya gittiğini ve halen kendileri ile görüştüklerinin de altını çizen Hasan ise yaşanan bu durumdan vatan sahibi olmanın, ulusal değerlerin öneminin çıkarımına sarılmaktadır. Mahallelide Afgan ve Iraklıların 'uysal ve sorunsuz', uyum problemi yaşamayan bireyler olduklarına dair kanaat hâkimdir. Üstelik etnik açıdan Irak ve Afganların kendilerine daha yakın olduğuna dair kanaat de sık sık dile getirilmektedir. Örneğin Ali bu durumu şöyle aktarmaktadır:

> Kendisi ekmek almaya gelirken anlaşamıyorduk. İşçi falan lazım mı dedi lazımdı işe aldık. Evine emek götürsün falan diye... Aslında Afganistanlılar Suriye'ye nazaran Kürtlerle daha çok iç içe, hem konuşma olarak hem de kültür olarak... Çok Suriyeli çocuk gördüm dilencilik yapan, Afganistanlılardan hiç görmedim Afganistanlı hiç görmedim birinin dilencilik yaptığını. Mersin'de hiç görmedim, Adana'da bazen seyahat ediyordum. Adana'da da görmedim ama Suriye[liler] orda var ne yazık ki...

Ali, Afganların kendilerine yakın oluşunu etnik bağları üzerinden kıyaslamaktadır. Bu durum Ali'nin göçe ilişkin bakış açısı hakkında da değerlendirmeler sunmaktadır. Suriyeli göçmenlerin Afganlara nazaran kendilerine uzak oluşunu kıyaslarken çocukların dilencilik yaptıklarını vurgulamaktadır. Bu vurgu, Suriyeli göçmenlerin dillendirilen uğraş ile anılmalarına neden olurken, etnik yakınlığın olumlanmış dolayımlarla ön plana çıkarılması sağlanmaktadır. Nitekim Afganların daha çalışkan, temiz ve çocuklarını dilendirmeyen aileler oluşu, onların etnik açıdan Kürt kimliğine yakın olmaları algısından kaynaklanmaktadır. Üstelik etnik gruplar arası iletişimin de kendilerine yakın olanlar arasında daha sağlıklı olabildiğine yönelik inanç da hâkimdir. Bu, kimliğin yakınlık kurma ve dışarıda bırakma (Tajfel, 1974), dışlama pratiklerini örneklendirmektedir.

Katılımcıların ifade ettiğine göre, gerek kültürel, gerekse dilsel öngerekliliklerin iletişim kurabilmek adına ön koşulu Afganlar tarafından daha iyi sağlanmaktadır. Bu durum, Suriyelileri dışlamamakta veya doğrudan dışlayıcı bir saik ile ele alınmamakta ancak kıyas yolu ile yapılmaktadır. Çalışmanın kuramsal bölümünde ifade edilen kültürel ırkçılığın yani modern ötesi dışlama pratiklerinin görece olumlanmış örneğidir. Bu bağlamda Balibar'ın (2007) bakış açısıyla ele alınan kültürel ırkçılık, denk görmeme ve katışıksız saf bir ulusal bilinç anlayışına gönderme yaparak yabancıyı kabul etmemeyi içermektedir. Suriyeli göçmenlerin savaştan kaçanlar olarak tanımlanarak Türk toplumunun yapısına uygun olmadıkları ve buradan hareketle ülkelerine geri gönderilmelerini talep eden imza kampanyalarında dillendirilen kültürel ırkçılığın paralel tarzda yeniden oluştuğu görülmektedir. Bu yeni tip ırkçılığın Balibar (2007, 331) açısından karakteristiğini "kentlerde, komşuluk, aynı zamanda iş konusunda; cinsel ve ailevi ilişkiler, aynı zamanda siyaset konusunda- bir 'ırklaştırma' tavrını benimseyen" yeni toplumsal tabakalaşma ve "kriz ırkçılığı" oluşturmaktadır. Bu düşünce daha makro ölçeklidir, çünkü Balibar (2007, s. 332) açısından insanları, göçmenleri topyekûn bir sorunun ve krizin odağına alma yönünde sorunlu bir eğilime iten "toplumsal patolojinin" bir yansımasıdır. Örneğin, Hasan'ın kente göç ettiğinden beri yaşadığı yoksulluk

sorununu açıklarken argümanlaştırma biçimi önemlidir: “Allah rızası için bizim milletimiz kimse arabayla sebze alamıyor, şöyle poşetinden alıyor, ama bakın o Suriyeliler arabayla alıyor, onlar çalışıp yiyor bizim milletimiz aç kaldı, devlet kendi vatandaşına sahip çıkmıyor.” Hasan yoksulluğunun görünürleşmesi için Suriyeli göçmenlere referans veriyor. Hasan’a yönelik tehdit algısı ekonomik kaygıları üzerinden dışlayıcı bir refleks oluşturmaktadır. Bu sosyal psikoloji açısından grubun (Tajfel ve Turner, 2004) tehdit algısı ile bağlantılı bir durumdur. Mahallelinin tehdit algısı ekonomik kaygıları üzerinden yoğunlaşmakta ve haliyle etnik temelde bir damgalama ve dışlamaya doğru evrilmektedir.

Ali de Suriyelileri dışlayan, doğrudan ırkçı bir söylemle kendini ifade etmemekle beraber kültürel anlamda eş tutmamakta ve kendi etnik aidiyetini olumlayarak kıyaslamaktadır. Gözlem sürecinde de paralel kıyaslamaların fazlasıyla yaşanmış olduğu ve bireylerin kendi aidiyetleri üzerinden kurulan paralelliklerle kültürel ırkçı tutumu sürdürdükleri görülmüştür. Örneğin, pazarda çalışılan tezgâhın sahibi Murat, gözlem sürecinde kendisi ile kurulan diyaloglarda evini kiraya verdiği Suriyelinin kültürel açıdan “kendilerine uymadıklarını”, “gecenin geç saatlerine kadar ailelerin bir araya gelerek eğlendiklerini, seslerinin mahallede yankılandığını ve evi harabeye döndürerek teslim ettiklerini” ifade etmiştir. Ancak Iraklı, yani şimdiki ev sakininin ise temiz, gürültü yapmayan, evin bakımını yapan ahlaklı birisi olarak nitelendirmiştir. Bu ifadeler, kültürel ırkçılığın bir tür damgalama stratejisini barındırdığını göstermektedir (Goffman, 1963).

Damgalamanın en üst basamağında yani üçüncü adımında ırk, etnik aidiyet, inanç, kültürel grup mensubiyeti üzerinden bir tür sürdürülebilir damgalama gerçekleştirilmektedir ve bir gruba yönelik bu tarz damgalama *(tribal stigma)* Goffmann’a (1963, s. 4) göre “bir ailenin tüm üyelerini kirletir.” Örneğin Ali, Adana ve Mersin’de gördüğü belirli görüntü tarzını ve bu görüntü tarzı ile özdeşleştirdiği Suriyeli kimliği üzerinden bir inşa etmektedir. Yani belirli giyim-kuşam tarzını ve dilenen bireyleri Suriyeli olarak görmekte ve önceliğinde belirli bir imaj üzerinden algı inşa ederek damga yaratmakta, ardından ise bu imajı Suriyeli kimliği ile bağlantılandırarak belirli bir gruba mal etmektedir. Ali’nin “Afganistanlı birinin dilencilik yaptığını hiç görmedim” ifadesi, gerçeğin ne olduğundan bağımsız belirli bir grubu kendine yakın görülmesi olarak okunmalıdır. Her iki grup da zorlukla mücadele etmekte, sınır aşan göç yollarını kullanmakta ancak bir grup çocuklarını dilendirmeyi tercih diyor gibi algılanmaktadır ya da dilenme eylemi bir gruba yaftalanmaktadır.

Burada iki farklı damgalama stratejisi oluşmaktadır: Öncelikle, imaj türü üzerinden genellenmiş Suriyeli imajı, ardından bu imaj ile bağdaşan bir tür enformel uğraş olarak dilencilik ön plana alınmaktadır. Biri örtük anlamda damgalama oluştururken diğeri doğruluğu teyit edilmese dahi bir uğraş alanını belirli bir grubun kimliğine mal etmek üzere gerçekleşmektedir. Bu bir bakıma dilenciliğin yüz kızartıcı *(discreditable)* bir eylem olarak Suriyeli kimliğine eklemlenerek Goffman'ın (1963) damga teorisine *(stigma theory)* harfiyen uymaktadır. Kendi etnik kimliğine yakınlık olumlu uğraşlarla nitelendirilirken, diğer sosyal kimliğin damga yemesi için olumsuzlanmış bir uğraş ile anılarak genelleyici, gayriahlaki bir etiket yeterli olmaktadır. Üstelik Ali'nin bunu aktarırken kendinden emin oluşu da önemlidir. Ali, doğruluğundan emin olmasa dahi iddiasını büyük bir güvenle dile getirebilmektedir. Dolayısıyla doğru bilgi değil, bilakis belirli bir imajın ve kalıpyargının genellenerek damgalanması burada gözlenebilmektedir. Üstelik bu yakınlık üzerinden yapılan bir kıyasa dayandırılmaktadır. Yüz kızartıcılık uzaktaki ötekine mal edilirken, iyimserlik, dürüstlük ise yakın gruba mal edilmektedir. Bu durum, gruplararası yakınlığın etnik temelde algılandığını örnek oluşturmaktadır.

BÖLÜM VI

GRUPLAR ARASI İLETİŞİM VE GÖÇÜN DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ

Bulgular kısmının bu başlığa kadar olan bölümünde mahallenin oluşumu ve onu oluşturan kültürel, sembolik, sosyo-ekonomik etkenler göç ve göçmen kimliği bağlamında değerlendirilmeye çalışıldı. Bu değerlendirme köyden kente göçün yarattığı başta kültürel olmak üzere, ekonomik, sosyal dönüşümü ve bunun mekânsal uzam üzerindeki gösterenlerini de içermektedir. Kısacası çalışmanın bu kısmına kadar mahallenin fiziki uzamı veya dönüşümü ile bunun yansıması üzerinde durulmuş, ardından mahallede Suriyeli göçmenlerin varlığı sonrası yaşanan dönüşümün ve kırılmanın tarifi yapılmaya çalışılmıştır. Bulguların ikinci kısmının sunulduğu bu bölümde ise iletişimsel bağlamda mahallenin ve mahalleliliğin değerlendirmesi yapılmakta ve buna bağlı olarak mikro düzeyde göçün dönüştürücü etkisi tartışılmaktadır.

İlk kısımda ele alınan tüm konular ve ifadelerin iletişimsel özellikleri bulunmakta veya iletişimsel yaklaşım üzerinden ele alınabilecek niteliğe veya tamamlayıcılığa ihtiyacı bulunmaktadır. Gerek kişilerarası gündelik iletişimin gerekse kitle iletişim araçları ile dolayımlı etkileşimin yarattığı özgün bir mahalleli portresinin çizilmesi önemlidir. Mahallenin hem Suriyeli göçmenlere hem de diğer ulusötesi göçmenlere ilişkin tutumunun anlaşılabilmesi, iletişimsel özelliklerin sınıflandırılabilmesi ve anlamlandırılabilmesi ile bağlantılıdır. Mahallenin medya ile gecekondu bağlamında iyi olmayan ilişkilerinin kendine özgü yarattığı iletişimsel özellikleri ki buna karşıt stratejiler demek daha doğru ve onu özgün bir etnik-kültürel gruplaşma konumuna taşımaktadır. Bu bağlamıyla mahalleli kimliğinin gösterdiği grup iletişimine içkin yani kapalı tarzda kendisine özgü iletişimsel özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Buna bariz bir örnek olarak kahvehane, tandır yeri, evlerin damları, düğünler, sokaklar, cenaze ve mevlit törenleri, kadınların ev oturmaları[25] halen enformasyon akışının yüksek düzeyde olduğu

[25] *Ev oturması*; tabirini kadınlar genellikle komşu, akraba, hemşerilik, dostluk gibi yakın temas ve iletişim halindeki hemcinslerini ziyaretlerinde veya misafir ettiklerinde kullanılmaktadır. Ayrıca hane bazında tanışıklığı da içermektedir. Yakın aile misafirliklerini de vurgular. Ancak asıl kullanım mesela Fatma'nın (1987) deyimiyle "oturmaya gelecekler" tabiri bağlamsal olarak uzak olan, yabancı birisinin ziyaretini değil yakın temas ve iletişimde olanların misafirliğini içermektedir. Ev oturmalarını ev ziyaretlerinden ayıran önemli faktör yakınlık ve temas derecesidir. Bu bağlamıyla bir Suriyelinin bir mahalleli ile ev oturmasına gittiği gözlenmemiş ve katılımcıların ifadelerinde buna rastlanmamıştır. Ev oturmalarını, erkeklerin kahvehane ile olan ilişkisine benzetmek yüzeysel olarak yanlış olmayacaktır. Ev oturmalarında enformasyonun güven düzeyini belirleyen yine etniklik, sosyal ilişkilerdir yani kaynaktır. Ev oturmaları

ritüeller ve iletişimsel ortamlardır. Enformasyon kaynağı olarak günümüzde salt iletişim araçlarını gösteren klasik formülasyonun dedikodu gibi enformel iletişim ağları ile etnisiteye dayalı grup ağlarının sağladığı güvence düzeyinin enformasyon ile olan ilişkiyi göz ardı etmesi en azından mahalle bağlamında düşünülemez. Bir televizyon veya sosyal medya kadar komşuluk ilişkilerinin mikro-mekânsal bağlamda sağladığı güven düzeyi ve enformasyon kaynağı olmasını analize dahil etmek gerekir. Bu iletişim alanının halen kentleşme ve kentsel prototipte enformasyona ulaşma anlamında sorunsallaştırılmasının yanı sıra Suriyeli göçmenlere ilişkin tutumun belirleyicilerinden olması gecekondu tipi mekânsal örgütlenmenin kendisine has enformasyon dolaşımı sürecini kapsamayı gerektirir.

6.1. Göçün İlk Evresinde Mahalleli Gözünden Suriyeliler: Mağduriyet ve Tanışma

Alba vd. (1999) Amerika'da banliyölerdeki çeşitli etnik grupları kapsayan çalışmalarında tüm farklılıklara rağmen mekânsal yoğunlaşmanın sosyo-ekonomik bir homojeniteyi içerdiğini ifade etmişlerdir. Çalışmanın teorik kısmında da ifade edildiği üzere Suriye'de savaşın başladığı 2011 yılı ve sonrasında Türkiye'ye yönelen kitlesel göç hareketliliğinde doğrudan mahalleye göçten ziyade, sınıra yakın illerden veya kamplardaki deneyimlerin ardından mahalleye yönelen insan hareketliliği söz konusudur. Ardından ise mahalleliye göre Suriyeli göçü, tanıdıkları vasıtasıyla aynı evde birkaç aile kalacak şekilde devam etmiştir. O dönem hizmet veren muhtarın kent dışında olmasından dolayı, bu göçün sistematik bir şekilde dile getirildiği bir yetkiliye ulaşılamamıştır. Ancak mahalleli, anlatımlarında göçün ilk evresine ilişkin önemli noktaları ön plana çıkarabilmektedir. Göçün ilk evresi olarak nitelendirilen zaman dilimi -ki 2014-2015 yıllarına denk düşmektedir- Suriyeli göçmenlerin mahalleye girişi ile birlikte mahallelinin bu insanlara karşı tutumunun ilk evresini de ifade etmektedir.

Ulusal basına yansıyan yönü ile mahalle özellikle kendi iç örgütlenmesi içerisinde (kira, alım gücü, ulaşım ve komşuluk ilişkisi vb.) yoksulların yaşadığı bir yer olarak

---

sırasında genellikle kadınlar muhtelif gözlemlerde yakın çevreleri ile ilgili başta olmak üzere ulusal meselelerde çok kısıtlı olmak üzere yorumlar yapmaktadırlar. Var olan ifadeleri yeniden yorumlamakta veya yakın çevreden yeni haber değeri olan enformasyonu çıkartmaktadırlar. Bu yönüyle ev oturmaları Suriyeli göçmenlere ilişkin enformasyonun döndüğü önemli alanlardan birisidir.

bilinmekte ve bu bilgi dolayımıyla Suriyeli göçmen ve haneler içinde tercih sebebi olmuştur. Bu konuda Alper Ballı ve Hikmet Durgun'un (2015) Mersin ölçeğinde Suriyelilerle yaptıkları görüşmelerinden derledikleri BBC'de yayımlanan dosya-habere göre Demirtaş Mahallesi özellikle yoksul kesim için uğrak bir nokta olarak nitelendirilmektedir. Üstelik mahalle sakinlerinin de eşya yardımında bulunduğunu ifade edilmektedir. Ancak bu göç sürecinin ilk evreleri olarak bilinmektedir. Sonraki zamanlarda kentsel alanda uyumsuzluğun ön plana çıktığı Erdoğan'ın (2018) saha çalışmasıyla da paralellik arz etmektedir.

Nitekim elde edilen veriler ışığında mahallelinin Suriyeli göçmenleri bu ilk evrede *yardıma muhtaç, savaştan kaçanlar, garibanlar, "bizim gibi göç edenler", Esad'ın zulmünden kaçanlar, din kardeşleri* gibi nitelendirmelerle yardımseverlik ve mağduriyet bağlamında ele alma eğiliminde oldukları gözlenmiştir. Bu ilk evre Suriyeli göçmenlere ilişkin ilk izlenimin ve yerleşik bakış açısının oluşmaya başladığı dönemdir. Temas sürecinin başlangıcı bağlamında değerlendirildiğinde mahalleye giriş yapan bireylerin henüz yerleşikleşeceği düşüncesinin olmadığı, daha ziyade mağdur ve savaştan sonra ülkelerine dönecek olan bireyler olarak görüldüğü bilinmekle beraber asıl kırılma süreci misafir, mağdur ve yardıma muhtaç olarak tanımlanan insanların *mahalle sakini, komşu, dükkân sahibi, çok çocuk yapan, makyaj yapan kadınlar, saygısız ve devletten para alıp yaşayan bireylere* dönüşmeleriyle gerçekleşmiştir.

Suriye'den göç, Mersin için bir ilki temsil etmemekte, yıllar öncesinden Mersin'e yönelen bir insan hareketliliğinden söz etmek mümkün. Çalışmanın ilk bölümünde de ifade edildiği üzere kentin sanayi ve üretim alanında atılım yaşadığı yıllarda Suriye'den gelen göçmenler, kentte yerleşik hale gelmiştir. Ancak 2011 sonrası göçün zorla yerinden edilme sonrası yaşanan bir hareketlilik olarak farklılığı kitlesel, zora dayalı ve mağduriyet boyutunun yüksek olmasıdır. Bu bağlamda birçok ailelerin kentte tutunma noktası ve yerleşikliğin kazanılması anlamında giriş noktası mahalle olmuştur ve bu dönem mahallelinin yardım duygusu ön plandadır. Muhsin (gazeteci-çalışmıyor, 1992), bu konuda kendi göç deneyimleri ile paralellik kurarak bir tür empati geliştirildiğini ve bu empatinin herhangi bir ikincil kaynaktan olmayan, tamamen yaşadıkları zorlukları anımsatan bir yaklaşım benimseyerek yardım ettiklerini anlatmaktadır:

> Herhalde bir devir teslim gibi bir şeydi yani bizimkisi. Biz ilk geldiğimizde Mersin'in sahibi değildik, aradan onca geçen yıla rağmen kendimizi Mersinli gibi hissettik, artık buranın bir insanı gibi hissediyoruz. Ondan sonra mahallene gelen başkalarına ise sen yabancıymış gibi bakıyorsun. Yabancı derken hani biz Kürtler

> olarak geldik Mersin'e ve yabancıydık. Göç ettik buraya geldik diğer mahallelerin karşı mesela zaman geçti 30-40 yıl oldu, hani sen artık o mahallenin bir parçasısın. O kentin insanlarısın. Geliyorsun! Suriyelilerin var nedenleri ne olursa olsun hani sonucu zorunlu bir göç aslında, ama benim kendi yaşadığım mahallede çok yabancılaştırma veya dışlandıklarını görmedim.

Muhsin'in aktardığı bu ifadenin girişinde, durumu bir tür "devir-teslim" olarak değerlendirmesi göçün ve yoksulluğun devralındığı en azından bilişsel anlamda bir tür sirkülasyon olduğu anlayışı hakimdir. Şöyle ki, göçün yarattığı sorunları deneyimleyen bireylerde bir tür kabulleniş süreci ile gönüllü yardım etme arzusu tetiklenmektedir. Bu bağlamda deneyimlenmiş veya içselleştirilmiş göç olgusunun ilk evrede Suriyelileri bir tür kabullenme sürecini tetiklediği söylenebilir. "Ne olursa olsun hani sonucu zorunlu göç" ifadesi, bir bakıma deneyimlenmiş bir tür yoksulluk ve göçü ortaya çıkarmaktadır. Muhsin, Mersin doğumlu olmasına rağmen göç ve etnik öznelliğin içerdiği dışlama pratiklerini deneyimlemiş birisi olarak bunu anlamlandırmada zorluk yaşamamaktadır. İleride de üzerinde durulacağı üzere aile içerisinde ve dışında farklı dil konuşulması, kültürel etkinliklerin farklılığı ile oluşan alanın bireyde kültürel sermaye yaratımına etkisini belirginleştirmektedir. Nitekim ailesinin yoksulluk süreci ve etnik kimliğine yönelik donanımı gibi iç ve dış faktörler sayesinde öğrenme, tecrübe etme imkânına sahip olması Muhisn'i "benzer durumu deneyimlemiş" birisi yapmaktadır.

Suriyeli ailelerin birkaç aile birleşerek aynı evi paylaşmaları mahalleli tarafından vurgulanmakta ancak bu vurgu olumsuzlayıcı bir bağlamda kullanılmamaktadır. Bu durum da kendileri tarafından deneyimlenmiş bir süreç olarak makul görülmesinden kaynaklanmaktadır. Üstelik birkaç ailenin bir arada yaşaması ve mahalle özelinde ailelerin içiçe yaşamaları gözlem sürecinde yoksulluk ile başa çıkma stratejisi olarak gözlenmiştir. Katılımcılar, bunun kendileri için de anlam ifade ettiğini ve mahalleye ilk göç ettiklerinde veya köyden-kente göç sürecinde birkaç ailenin birleşerek aynı evde yaşaması, oda kiralamasının bir tür kentle tanışma sürecindeki stratejik yaklaşım ama aynı zamanda yoksulluğun ifadesi olduğunu söylemiştir. Hasan (pazarcı, 1967), birkaç ailenin aynı evde yaşaması durumunu normal karşıladığını kendi deneyimi ile şu şekilde aktarmaktadır:

> İlk gelirken Mersin'e dört tane bir dairede oturduk. Dördümüz… Dört Aile! Her birimiz bir odada oturuyordu. Birisi Diyarbakırlıydı, bir ben vardım. Birisi bizim enişteydi, bi Mardinli daha. Her birimiz bir odada oturuyordu. Valla akraba değil(dik).

Suriyeli birkaç ailenin aynı evde yaşaması durumu kendi deneyimlerinden çıkarsayan bir süreç olarak normal karşılanmaktadır. Bir bakıma aynı mahallenin, mekânın paylaşılmasında ortak tecrübelerin mekâna içkin nedenselliğe yönelik cevapları barındırdığı aşikârdır. Kentin ilk göç edenler için soysal, mekânsal ve ekonomik açıdan bilinmeyenleri barındırmasından kaynaklı olarak Hasan biraradalığı "o zamanlar bu kadar bolluk yoktu, yeni gelmişsin" ifadesiyle pekiştirmekte ve o zamanlar genel olan bir durum olduğu yönündeki yaklaşımıyla da argümanlaştırmaktadır. Bu üç açıdan önemli görülmesi gereken bir durumdur. Bir açıdan kente yeni gelen mahallelinin tutunma stratejilerine ilişkin bilgi vermektedir. İkinci açıdan Suriyelilerin de bu tarz stratejileri benimsemesi mahalle bağlamında ortak sosyo-ekonomik statünün genelleyici açıklaması hakkında fikir vermesi ve mahallelinin bu stratejiyi Suriyeliler penceresinden normal karşılaması durumudur. Üçüncü olarak ise mahalleye göçün ilk evresinde yaşanan bu durumun mahallenin sosyo-ekonomik statüsü ve tercih edilme durumu hakkındaki karışıklığı gidermesidir.

Hemen hemen görüşülen bireylerin tamamı söz konusu dönemde farklı biçimlerde yardım yapmışlardır. Muhsin'in dayısı boş olan odasını kendilerine tahsis etmiştir. Üstelik Muhsin diyaloğun devamında oda karşılığında herhangi bir ücret dahi talep etmedikleri defaatle vurgulamıştır. Genellikle iş verilmesi, giyecek, yiyecek paylaşımı, barınma yardımı olarak ilerleyen süreçte Suriyeli göçmenlerin göçün ilk evresinde hemen hemen hiyerarşik olarak dışarıdan oluşun vermiş olduğu uzaklığı kıramadıkları görülmektedir. Cemile (ev hanımı, 1953) "*İlk geldiklerinde onlara ekmek, yemek, battaniye verdik*" derken, Fatma (ev hanımı, 1987) ise "*vallahi dedik biz de yokluk gördük, ne lazımsa yardım ettik*" diyerek yardımseverliğin tecrübe etmiş oldukları yokluk ve göç deneyimleri bağlamında okunmasına kapı aralamaktadır. Bu durum aslında karşı-öznenin yani Suriyelilerin tanınmasından ziyade doğrudan pasif birer özne olarak kurgulanmalarından kaynaklanmaktadır. Kültürel farkın, biraradalığın, gündelik alanın paylaşımının, ekonomik kaynakların kullanımı, paylaşımı ve mülkiyet kazanımı ve ticari faaliyetlerde görünürlük kazanmaları, esnaflık girişimlerinin başlamamasından önce, Suriyelilerin can havliyle kentte tutunma süreçlerinde bir tür yerelin karşısında pasif özne olarak kurgulanmasından kaynaklanmaktadır. Pasif özneler olarak görme, Suriyeli göçmenlerin mağdur, misafir özne konumuna itilmelerinden kaynaklı olarak kurulan dikey hiyerarşik ilişkiden yerli-yabancı, yurttaş-göçmen ikiliklerinden kaynaklıdır. Örneğin Fatma "kadınları makyaj yapıyor, bizden daha süslüler, savaştan kaçan insan

böyle mi olur?" derken bilişsel düzeyde yaratmış olduğu mağdur algısının kurbanı olmaktadır. Çünkü mahallede ilk evrenin kırılma anı *ötekinin tanınması* sürecinin başlamasıdır.

Tanınma, dikey hiyerarşide göçün halen yurttaşlık tartışmasının kalıbından çıkamamış olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, iç göç her ne şekilde olursa olsun yurttaşlık kurumunun vermiş olduğu haklılık, yerellik ve bizdenlik bağlamında düşünülürken, sınır aşan bir göç hareketi yabancının istilası olarak görülmekte ve bu bir bakıma görünürleşen yabancının kırılma yaratmasına neden olmaktadır (Elias ve Scotson, 1994). Bunun dışında, kimi bireyler mağduriyeti kendi grup kimliği bağlamında değerlendirmektedir. Bu noktada özellikle dernek, cemaat, parti üyeliği de farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. İslami bir dernek olarak mahalleli içerisindeki kendisini 'Müslüman[26]' olarak tanımlayan bireylerin aktif olarak katıldığı bir derneğin akşam çay-sohbetine katılmak üzere evden çıkmadan önce görüştüğümüz katılımcılardan Muhammed'in (inşaat işçisi, 1984) "Dernek olarak ailelere erzak, ilaç, kıyafet yardımı yaptık. Neticede ümmetin emanetidir. Kardeşiz el uzatmamak ayıp olurdu" iafdesi Suriyelileri inanç ekseninde gören bir bakış açısını temsil etmektedir. Bu temsiliyet Suriyeli göçmenlerin inanç bağlamında değerlendirilmelerini ve bu yöndeki beklentileri doldurmaları gerektiğini, aksinin ise bir tür kırılma yaratacağını diyaloğun araçta devam eden kısmında Ahmet: "Yav bazıları var namaz kılıyor ama Allah Müslüman demeye bin şahit ister, böyle bilmezdik" şeklinde örneklendirmektedir. Bu örnek, Suriyeli göçmenin beklentileri karşılama noktasında yaratığı kırılmanın ona bakış açısında dışlamaya doğru evrilmenin başlangıcını temsil etmektedir. Bu evrimle birlikte bireylerin beklenti, bakış açısı ve göç eden bireye yönelen talepleri de değişmektedir.

Özellikle kafede gerçekleştirilen diğer bir odak grup görüşmesinde kendisini Arap Alevisi olarak nitelendiren ve mahalleye Suriye'den yıllar öncesinden göç eden bir ailenin Mersin'de doğan bir üyesi olarak Sibel (1993), Suriye'den bireylerin Türkiye'ye böylesine kitlesel bir şekilde göç etmelerine anlam veremediğini, özellikle medyanın bu konuda manipülasyon yarattığını vurgulamaktadır:

---

[26] 'Müslüman' ifadesi inanç mensubiyetinden ziyade bireylerin ifadesine bağlı olarak muhazafakar, seküler, laik, radikal gibi tamamlayıcı niteleme ve kimlikleri reddetmelerinden kaynaklı olarak, genellikle grup içi iletişimde 'kardeş, kardeşim, abim, hocam' gibi yakınlık, temas, mensubiyet belirten nitelemeler kullanmaktadırlar. Bu bağlamda niteleme belirli bir grubun kendisini tanımlama biçimi olarak kullanılmaktadır. Çalışmanın özünü bağlamamakta ve mahalledeki diğer bireyleri öteleyen bir niteleme olarak alınmamalıdır.

> Şimdi hem Türkiye'de yaşadığımız için Türkiye vatandaşı olarak bir görüşüm var, bir de orada sonuçta bizim akrabalarımız var. Onlarla da iletişim halindeyiz; mesela bizim akrabalarımızdan hiç gelen olmadı. Gelmeyi düşünmediler bile, çünkü oradaki rejimden memnun olduklarını dile getiriyorlar. (…) Buraya gelmelerini gerektirecek bir şey olmadığını düşünüyoruz çünkü şeyi de biliyoruz benim eniştem diyorum ya, ayda bir iki ayda bir sürekli gidiyor, orada böyle bir sıkıntı yok, medyanın abartması.

Bu ifade, yaşanan göçe ilişkin bakış açısının oluşmasında, göçün öznelerine yönelik yaklaşımı da belirlemesinde, özellikle politik tarafgirliğin önemini ortaya koymaktadır. Suriye ile iletişim halinde oluşu, akrabalarından kimsenin gelmeyişi ve rejimden memnuniyet Suriyeli ailelerin göçünü, zorunluluk, savaştan kaçış bağlamından çıkarılarak daha yumuşak bir alana kaydırılmasına neden olmaktadır. Yaşanan olaylara ilişkin tarafgirlik göçün zorla yerinden edilme olarak ele alınıp alınmayacağına ilişkili olarak Sibel üzerinde etki yaratmaktadır. Nitekim Sibel için yaşanan göçün bir tür zorla yerinden edilme olmaktan öte farklı bir anlamı vardır. Üstelik bu anlamın yaygınlık kazanmasını da medya ile ilişkilendirmektedir.

6.2. Mahallede Oluşan Hiyerarşi: "İç Göç Büyüktür Dış Göçten"

Charles Tilly (2004), *Social Boundary Mechanisms* çalışmasının girişinde her yıl Ekim ayında Buenos Aires'teki yerel bir festivalde *porteñosler* (Buenos Aires yerlileri) ile *bolivianoslar'ın* (Bolivyalı Göçmenler) biraraya geldiklerini aktarırken, yerel gazetede çıkan "göçmenlerin toprak sahibi (*landholders*) olduğu ama yerellerin olmadığı" iddialarının bir tür sosyal sınırlara *(social boundary)* gönderme yaptığını vurgular. Tilly (2004, s. 213), ardından, çalışmasının sorularından birisini şöyle ifade eder: "Biz ve onlar arasındaki ayrımlar nasıl değişiyor, öyle ki dünkü düşmanlar, daha önce diğerleriyle aynı zamanda, bugünün dostu olurken daha az göze çarpan insan grupları düşman mı oluyor?" Tilly'nin bu soruya cevabı basittir aslında; insanlar arasındaki değişen sosyal sınırlar bu ayrımları mümkün kılmaktadır. Sosyal sınırların inşası ve görünürlüğünü kaybetmesi mutlak bir durum değil aksine dinamik ve akışkandır. Tilly (2014; s. 218-220) için bu süreç, 'karşılaşma, dayatma, ödünç alma, iletişim kurma ve teşvik kayması' biçiminde gerçekleşmektedir.

Bu süreçler, mahalleliler ile Suriyeliler ilişkisi üzerinden örneklendirilebilir. Mahalleli ile Suriyeli göçmenlerin karşılaşmasında açığa çıkan sınırlardan bahsetmek mümkündür. Bu süreçte, sınırların belirginleşmesinde ortaya çıkan bir tür dayatma mekanizmasından bahsedilebilir. Bu mekanizma yurttaş-göçmen karşıtlığından beslenen

bir sınır (yurttaşlık alanı) ilişkisinden hareket etmektedir (Wimmer, 2008). Gereks medyanın bu sınırları pekiştiren tutumu (Erdoğan, 2018), gerekse misafirlik kavramının yüklediği muğlâklık karşısında (Polat, 2018) yardımseverliğin içerisindeki ev sahibi kavramı karşılaşmanın başında bir tür sınır dayatmıştır. Bu durum Wimmer'in (2008) etnik sınırların yaratılması bağlamında, ulus-devletin etnik azınlıklar arasındaki bölünmeleri teşvik edebileceğini önermesinden de kavranabilir. Suriyeli göçmenlerin hukuki anlamda azınlık olması ile beraber, sayısal ve hegemonik anlamda azınlık olarak varsayılabileceği ve misafir vurgusu ile aslında enformel milliyetçi dinamiklerin Türklük ve onun etnosentrik perspektifinden (Yeğen, 2004) zaten kültürel mesafe ve dışlama pratiklerinin kurbanı olacağını kestirmek zor değildir. Ayrıca Kürtlerin de etnik azınlık olarak Suriyelilere yönelik ayrımcılığın failleri olarak kendilerine yer edinmeleri yine bir tür ulus-devlet bağlamında sağlanan teşvik edici aracılıktan kaynaklanmaktadır. Ayrıca mahalle içerisinde Suriyeli Kürt göçmenlerin diğer Suriyeli göçmenlere göre daha kolay tutunmaları ve yardım alabilmeleri etnolinguistik açıdan da bakıldığında bir mesafelenmenin olamadığını göstermektedir. Dil, kültür ve etnik özelliklerin mahallede ev, iş, barınma ve kaynaşma açısından sağladığı kolaylık bu çizilen sınırları gayet net aktarmaktadır.

Misafir, göçmen, mülteci gibi kavramların, mahallede gündelik alanda kullanımı çok nadirdir. Bu, gündelik alanın gerçekliğinden beslenen, komşuluk ilişkisine vurgu yapan, çalışan, esnaf veya gündelik alandaki rollere ve mekânsal konumlanışa atfedilen yeni sınırlar çizildiğini de göstermektedir. Demirtaşlı veya Demirtaştaki Suriyeliler kavramları örnek olarak verilebilir. Kavram, mekânsal bir sınırı ödünç alırken üzerine ulusal ya da etnik kimliği öne çıkaran bir ek-kavram ile pekiştirilmektedir. Bu aynı zamanda diğer verili tanımlamaların da gündelik alanda yetersiz, karşılıksız ve bundan kaynaklı sınırların muğlâk olduklarını göstermektedir. En azından katılımcılar açısından misafirlik kavramının kullanım bağlamı genellikle olumsuzlayıcı ve ulusal politika üreticilerinin söylemlerine karşı eleştirel argümanlar ortaya koymak adına etnik gruplar arası iletişime vurgu yapan (Yun Kim, 1994; Pieragostini vd, 2017), etnik etiketler üzerinden gerçekleşmektedir. Kaldı ki Türkiye'nin kırdan kente göç verdiği, ardından zorla yerinden edilen insanların kentlerde yerleştiği ve Türkiye kentlerinin giderek ekonomik, kültürel, etnik açıdan heterojen gruplar barındırmaya başlayan mekânsal dönüşümü göz önüne alındığında Haydari'nin (2017, 3) ifade ettiği "Memeleket neresi?" sorusu hem göç türüne ilişkin bilgiyi hem de etnik, kültürel bir aidiyet yoklamasını

içermektedir. Çalışma açısından bunun özgünlüğü ise bu göç gruplarının tümden dışlanma alanı olarak yoklamaya tabi tutuldukları "*Suri? Arap-Kürt?*" sorusudur. Bu soru, etnik ve dilsel açıdan farklılığı görülen karşı öznenin Suriyeli olduğu kanaatini kendisi tarafından onaylatarak bir tür mesafelenmeyi ve hegemonik iletişimsel süreci başlatmaktadır. "Suri?" sorusu mahallelinin yediden yetmişe etnik bir etiket ve aidiyet sorgusu olarak kullandığı kelimeden ziyade bir soru kalıbıdır, aynı zamanda mahallelinin Arapça olarak sormaya çalışması da bunun önemli bir özelliğidir. Bu soru, enformel hiyerarşinin pratik göstergelerinden biridir. Bu soru ile karşılaşan özne bu ifadeden sonra bir tür alt konumlanışa itilerek, suskunluğa bürünmektedir. Bu suskunluk aslında Türkiye'deki gündelik alana, iletişimsel sürece yansımış bir iktidar pratiğidir (Haydari, 2017).

Mekânsal ayrışma (*spatial segregation*) bir yönü ile mekânsal damgalanmaya da (*spatial stigmatization*) (Goffman; 1963) neden olmaktadır. Diğer yanda ise karşı özne ile iletişim kurma[27] yani mahallelinin gündelik alanda Suriyeliler ile iletişim kurmasından kaynaklı değişen sınırlar söz konusudur. Burada, 'Suriyeli' kategorisinin mikro ölçekte komşu, çalışan, esnaf, dilenci gibi sınırlara bölünmesinden bahsedilmektedir. Örneğin katılımcılardan Fatma ve Semra'nın komşuluk ilişkilerine yönelik Suriyeli vurguları ve bu vurgu üzerinden kendi komşularını genel Suriyeli kategorisinden ayırmaları ve yeni sınırlar yaratmaları örneklendirilebilir. Çünkü onlar için artık komşuları Suriyeli, misafir, göçmen, mülteci değil doğrudan Suriyeli komşu olarak nitelenmektedir. Bu bir yönüyle tanımlayıcı, bir yönüyle ise temasın yani iletişim kurmanın ön gerekliliklerini taşıyan bir kavram olarak önemlidir. Demirtaş Mahallesi gibi mikro ölçekte gruplaşmaların hatta Doğan ve Yılmaz'a (2015) göre kabileciğinin, yoğun olduğu bir mahallede görünür olmak, onaylanmak zordur. Suriyeli göçmenler açısından en azından komşu olmak bir yönüyle önemli bir adım, hatta kategorikleştirmeye açık olmayan bir tanımlama niteliğindedir. Çünkü katılımcılar halen iletişim kuramadıkları Suriyelilere karşın tanımlama kategorilerini böylesine net çizememekte ve olumlanmış bir tutum sergilememektedirler.

[27] Tilly'nin soyal sınır mekanizmalarında söz ettiği konuşma, sohbet (conversation) unsuru, bu çalışmada iletişim kurma olarak kullanılmaktadır. Tilly (2004) *conversation* kavramını konuşma, diyalog kurma biçiminde kullanmaktadır. Ancak çalışmanın genel retoriği bakımından iletişim kurma biçiminde alıntılanmıştır. Bu alıntı özgün kullanım ile örtüşmekte ve iletişim kurma, bağlamsal olarak çalışmada kişilerarası düzeydeki iletişime vurgu yapmaktadır.

Fatma'nın Suriyelileri "iyi, yardımsever" birisi olarak, Muhsin'in "iyi insan", Sultan "bir zararları yok" olarak tanımlaması teşvik kayması olarak değerlendirilebilir. Muhammed ve Ahmet gibi İslami dernek üyelerinin ise inanç bağlamında bir tür teşvik edici tutumundan bahsedilebilir. Zaten her iki katılımcı ve diğer dernek arkadaşları ile gidilen dernek sohbetinde verilen vaazdan ve katılımcılar ile gözlemlenen diğer dernek üyelerinin söylem tarzlarından, grup içi norm ve değerlerin dışarıdan olanlara dönük onaylanma sürecinde etkili olduğundan bahsedilebilir. Bu mevzubahis durum Suriyelilere ilişkin onaylanma sürecinde de geçerliliğini korumakta ve dernek üyesi katılımcıların görüşlerinde de defaatle din kardeşliği, ensar-muhacir gibi sınıflandırmalar üzerinden örneklendirilmektedir. Ancak bu vurgu, sadece ilk dönem yani karşı grup olarak Suriyelere ilişkin tanınma sürecinde geçerliliğini korumaktadır. Ardından gelen dönemde ise tanıyarak dışlama (Saraçoğlu, 2008; 2014) sürecinin dinamikleri oluşmaktadır. Elbette ki tanıma ve teşvik kayması salt olumlanmış formda olmamaktadır: Zafer'in "değişik kültürleri var", Hasan'ın "hayvan gibiler" nitelemesi gibi dışlayıcı sınırlar da çizilebilmektedir.

Mahalledeki etnik gruplaşmaların gündelik yaşamda görece daha etkin oluşu, bir tür kültürel anlamda güçlülük ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Eski olanların yeni gelenlere dönük tahakküm ilişkisinden bahsedilebilir (Elias ve Scotson, 1994). Suriyeli göçmenlere dönük bir tür yok sayma, iletişim kopukluğu, ötekileştirme tarzında süreç yaşanmaktadır. Daha yatay biçimde seyreden iletişimden de söz edilebilir. İç göç ile mahalleye gelen bireyler, kent yoksulluğunun, mahalle dışından yönelen dışlama pratiklerinin arasında kendilerine farklı bir rol üstlenmiştir. Bu rol kendisini Suriyeli göçmenler üzerinden bir tür kentin yerlisi olarak konumlandırma tarzında belirmiştir.

Elbette ki burada en büyük rol yurttaşlık alanının vermiş olduğu güvenceden kaynaklanmaktadır ki, bu durum mahalle bağlamında göç türleri arasındaki hiyerarşiyi de ortaya çıkarmaktadır (Şekil 6).İç göç, sınır aşan göç hareketine göre bireyleri daha avantajlı bir konumda tutmaktadır. Burada yerleşiklik süresi, aşinalık, yurttaşlık statüsünün vermiş olduğu avantajlar sıralanabilir (Elias ve Scotson, 1994). Gecekondu tipi mekânsal örgütlenme zaten Suriyeli göçmenler için tercih edilen bir nokta olarak ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan yükselen konut fiyatlarının kurbanı olarak da beliren grup, mahalleliye göre bu yüzden mahalleyi tercih etmektedir. Yurttaşlık her halükârda yabancıya karşı hâkimiyet kurmayı bireyler açısından temellendirmenin önemli dayanak

noktası olmaktadır. Vergi verme, askere gitme gibi unsurlar bireyin yerelliğini öne çıkarırken aynı zamanda Suriyeliyi çemberin dışına itmektedir.

Özellikle iç göç ile gelen bireyler kendilerini farklı sosyal kimlikler ile ön plana çıkarırken, ulusötesi göçmenlere de farklı bir biçimde yansımaktadır. Kimliğin oluşumu sürecinde farklılıkların ve benzerliklerin gruplaşmada etkisi bulunmakla beraber (Tajfel, 1974; Tajfel ve Turner, 2004), bireylerin yakınlık kurmasında ve bu yakınlığın gruplaşmaya evrilmesi ile farklılıklara yönelen bakış açısı da bu sınıflama içerisinde biz ve ötekiler ayrımına yol açmaktadır. Mahalle bağlamında hiyerarşide iç göç ile gelen gruba etnik açıdan yakınlık Afgan ve Iraklıları üst sıraya taşırken, Suriyeli grubun hiyerarşide alt sırayı almasına neden olmuştur (Şekil 6). Bu durum baskın durumda olan iç göç grubunun sosyal kimliği üzerinden benzerlikler ve farklılıklar bağlamında kurulmaktadır. Örneğin, Suriyelilere atfedilen dilencilik mahallelinin sahip olmadığı bir özelliktir.

Şekil 6. Demirtaş Mahallesi'nin Suriyeli göçü sonrası belirginleşen enformel hiyerarşik yapısı

Elias ve Scotson (1994, s. xix) Leicester'da nüfusu beş binden az olan Winston Parva bölgesinde birkaç kuşak bölgede yerleşik bulunanlar ile sonradan gelenler arasında etnik veya dilsel farklılıklar bulunmamasına rağmen eski sakinlerin yeni gelenler üzerinde hegemonik ve damgalayıcı ilişki sürdürdüğünü ve "grup karizmasından" dolayı

"kirlilik korkusu" ile kendi gruplarının mükemmeliyetini savunmaya çalıştıklarından söz eder. Elias ve Scotson'un kollektif fantezi olarak nitelendirdikleri süreç belirgin farklılıklardan ziyade yerleşikliğin sağladığı bir tür ilişkisel yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Çalışmanın ilk kısımlarında da ifade edildiği üzere mahallenin kuruluşuna katkı sağlayan göç, mahalledeki en köklü grubu oluşturmaktadır. Bu grup kente ekonomik nedenlerle, iş amaçlı gelen gruptur. Ardından yaşanan göçlerde bu grubun sosyal ve etnik ilişkileri ağır basmaktadır. Örneğin Semra (Ev Hanımı, 1956) mahalleye en eski göç edenlerden birisidir ve "Neredeyse 67'de falan geldik" demektedir. Diğer yandan önceki bölümde üzerinde durulan köyü boşaltılan, yakılan, zorla yerinden edilen bireylerin gelişi de 1980 sonrasına denk gelmektedir. İlk grup göç edenler mahallede ev sahibi olan, iş-güç sahibi olan bireylerdir. İkinci grup zorla yerinden edilenler ise kent yoksulluğu ile boğuşan bir gruptur. Diğer grup ise ilk ve ikinci kuşak göçmenlerin yakınlığını ve ağları kullanarak göç edenlerden oluşmaktadır. Bu konuda Muhsin (çalışmıyor, 1992) mahallede oluşan ilişki ağını ve ikinci grubu şu şekilde tarif etmektedir:

> Çoğu komşuların birbirleri ile akrabalığı vardı. Bütün akrabalar aynı yere toplanmıştı. Mesela amca çocukları, amcalar, çocukları aynı mahalle aynı sokaklara dağılmıştı. Hemen hepsinin köyleri yakılmış yıkılmış ve ayrı da olamıyorlar, hepsi de Mersin'e gelmişlerdi ve hepsi de aynı mahallede oturuyorlar. Aynı evde yaşıyorlar…

Mahalledeki ikinci kuşağı zorla yerinden edilenler oluştururken, ikinci kuşağın kültürel anlamda mahallede dominant oluşu ağın genişliği ve ağa bağlı iletişimin hacmi ile açıklanabilir. Nitekim hemen hemen birçok ailenin birbirini tanıması mahallenin gündelik alanını etkilemektedir. Özellikle mahallenin Suriye'den, Afganistan ve Irak'tan yaşanan göçe ilişkin karakteristik tutumunu bu kuşak oluşturmaktadır. Zaten 2000 sonrası mahalleye yönelen göç bu bağlamda değerlendirildiği zaman sosyal ağların gücü ön plana çıkmaktadır.

Ancak mahalle açısından asıl önemli olan durum, Iraklı ve Afganların göçü ardından Suriyeli göçünün mahallede farklılıkları belirginleştirmesidir. Iraklı ve Afganların etnik yakınlık, dil ve kültürel göstergeler bağlamında yakınlığı, onları Suriyelilere göre bir üst konuma yükseltmektedir. Ancak asıl önemli olan ve görünen o ki tanıdıklık ağlarının ve etnik yakınlığın gücü mahallede bir tür dışlama-içerme süreçlerine dönüşmekte ki, bu bağlamda değerlendirildiği zaman Suriyeli göçmenler göçün ilk evresinin dışında yani temas ve tanınma sürecinin ilerleyen süreçlerinde

piramidin en altında kalmaya başlamaktadır (Şekil 6). Mahallede oluşan hiyerarşi, Suriyeli göçmenler ile temasın artması, gündelik alanın ve kısıtlı ekonomik kaynakların paylaşımı üzerinden oluşmaya başlamış ve roller giderek sert bir zeminde dışlama, öteki olarak kurgulama, kültürel uyumsuzluk üzerinden bir tür kültürel ırkçılık pratiğine dönüşmüş ve mağdur, yardıma muhtaçtan, uyumsuz, sorunlu oluşa doğru evrilmiştir. Ayrıca hiyerarşi mahallenin mekânsal konumlanışında da kendisini hissettirmektedir: İlk kuşak göçmenler Suriyelilere evlerini kiralarken, bir nevi mülk sahibi olmakta ve Suriyelilerin genel olarak ara sokaklarda ve görece daha kapalı alanlarda (Pazar Sokağı'nın aralarında) dükkân ve ev bulabilmektedir. Ancak Kürt Suriyeliler ve diğer Afgan ve Iraklılar da izin verilen ölçüde mahalleli ile iş yapabilmekte ve mahalleli açısından muteber kiracılar olarak olumlu izlenime sahip olmaktadırlar. Bu onaylanma süreci mahallenin kamusal alanında görece kendilerine serbestlik sağlamaktadır. İş ve ev bulmada kolaylık, dükkân açmada ve seyyar satıcılık yapmada kolaylık, aile yardımı bunların başında gelmektedir.

6.3. Göçün İkinci Evresinde Mahalleli Gözünden Suriyeliler: Temas, İletişim ve 'Tanıyarak Dışlama'[28]

Mahallelinin ilk evrede Suriyeli göçü bağlamında göç edenlere ilişkin bakış açısında yardımseverlik bağlamında, muhtaç, mağdur, savaştan ve zulümden kaçanlar, din kardeşlerimiz ifadelerinin genişçe yer kapladığı ve şekillendirdiği bir bakış açısı ve bunun harekete geçirdiği bir tutum bulunmaktaydı. Bu bakış açısının karşı özne olarak Suriyelilere ilişkin bilgi, deneyim veya temas süreci bulunmayan mahalleli tarafından nasıl şekillendiği konusunda, medyanın etkili olduğu görüşmeciler nezdinde ifade edilmiştir. Bu bakış açısının, örneğin Muhammed'in "din kardeşlerimiz" söyleminin medya tarafından şekillendirilmiş bir söylem olarak yer edindiği, "böyle bilmiyorduk" söylemine evirilen süreçte temasın devreye girdiği görülmektedir. Birçok görüşmecinin özneyi yardım edilesi, muhtaç şeyleştirmesine girişmesi, yani maddi ve öngörülebilir yardım nesnesine indirgemesine karşın temas sürecinde istek, arzu ve farklılıkları ile beliren canlı bir öznenin varlığına dönüşen süreç *kırılmayı* ifade eder. Kırılma "*böyle bilmezdik*" süreci ile farkındalığın devreye girdiği sürece denk gelir. Ancak kırılma

[28] Kavram Saraçoğlu'nun (2008, 2014) İzmirli kentli orta sınıfın Kürtlere yönelik yaklaşımı için kullandığı kavramsallaştırmadır.

sürecinin, bu bakış açısında genişçe yer tutan nitelemelerden hareketle oluşan beklentilere karşılık bulunamaması sonucunda oluştuğu ifade edilebilir. Örneğin, dernek üyeleri ile gerçekleşen grup görüşmesinde Ali ve Muhammed "*din kardeşlerimizdir*" den "*bunların inancı da gösteriş üzerine*" ifadesine doğru evrilen süreçteki kırılmalarından bahsedilebilir. Ayrıca, Şerife'nin (ev hanımı, 1989) *"o kadar yardım ettik, kadınları bizden daha süslü*" diye ifadesi, özneye ilişkin bakış açılarının bir tür dışlamaya doğru evrildiğini net bir biçimde göstermektedir.

Dışlamanın göç ve göçmenlere ilişkin oluşan ilk izlenim, yaklaşım tarzı ve özneye yüklenen anlam üzerinden gelişen bir tür beklenti sürecinin yarattığı kırılma olması çalışmanın üzerinde durduğu boyuttur. Yukarıda sıralanan örnekler, özneye yüklenen mağdur algısının kırıldığını göstermektedir. Özneye hangi bağlamda hangi koşullarda ve nitelikte anlam yüklendiği ona yönelik dışlamanın argümanını da oluşturmaktadır. Hasan, misafirlik kavramı üzerinden yarattığı Suriyeli algısının kırılmasını şu şekilde dile getirmekte: "Misafirdir bir yere kadar. Yani bizde Allah kimseyi yersiz yurtsuz bırakmasın ya rabbi, ama tabiki bizim dileğimiz budur. Ama maalesef onlar öyle değiller yani." Uzayan süreç üzerinden misafirliğin anlamının kaybolması kırılmaya neden olmaktadır. Kıyaslama yapmaya çalışması ve kendi geçirdiği zor süreç üzerinden değerlendirerek, yersiz-yurtsuzluğun zor olduğunu ancak misafirliğin geçiciliğine yönelik düşüncesini dile getirmektedir.

Elbetteki misafirlik kavramı kendi iç örgüsünde her bireyin belleğinde farklı beklentilere denk gelmektedir. Bu anlamsal alan, yasal dayanakları olmayan, netlikten de uzak ve tamamen misafir edenin insiyatifini içeren bir durumdur. Nitekim Şen (2019), son yerel seçimde seçilen Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı'nın misafirliğe sözlerini aktarmaktadır: "Çünkü hukuki olarak mülteci veya sığınmacı diyemiyoruz (...) Her 5 kişiden biri Suriyeli misafir. Birçok ekonomik, sosyal, kültürel sorunlarla bizleri karşı karşıya bırakıyorlar." Bu ifade, kavramın hukuki statüsünün olmamasının getirdiği kent eksenindeki sorunlara vurgu yapmaktadır. Bu vurgu, belediye başkanının argümanlarında misafirlik kavramının hukuki olarak net bir ifade olmamasından kaynaklı kent düzeyinde sorunların yaşanması ve yeteri düzeyde sosyal hizmet verememelerini de içermektedir (Şen, 2019).

Kırılma süreçlerinde ön plana çıkan durum, bireylerin hemen hemen birçok alanda, gündelik etkileşimlerde, iş ilişkilerinde, mahalledeki komşuluk ilişkilerinde artık karşı özne ile bir tür temas halinde olmanın verdiği bir tanıma sürecine girmektedir. Her

ne kadar kendi göç süreçleri ile paralellik kurmuş olsalar da göçmenleri tanıma sürecinin başlaması asıl üzerinde durulması gereken süreçtir. Diğer yandan dışlamanın rasyonel anlamda temellendirilebilir olması, elbette kentsel alanı paylaşmasındaki deneyimlerin yarattığı kırılmada saklıdır. Örneğin Zafer (inşaat ustası, 1971) bu kırılma sürecine ilişkin soruyu açık bir şekilde örneklendirmektedir:

> Mesela, sen burada kiracısın, kaçmışsın. Suriyelinin durumunu biliyorsun! Kimisi battaniye verdi, kimisi halı verdi, kimisi koltuk verdi, şu şu şu tabak çanak felan behvan verdi. O yemek getirmiş, ya evden tabağı doldurmuş, diyelim ki patates ezmesi, iki tane de ekmek koymuş. Suriye ekmeği koymuş getirmiş oraya. Tamam mı abi, öğle yemeği yedi, yarısı kaldı içinde, tabağıyla birlikte orada kalıyor. Ekmeğiyle tabağıyla orada kalıyor. Ben bunları yüz kere uyardım, ben hep uyardım, şimdi az çok ben onların şeyini de biliyorum. Ben yüzde yüz diyemem ki o yüzden Allah onları bu kadar aşağıladı. Onların böyle biraz değişik kültürleri var. Temizlikte böyle bir şeyleri yok ama zevklere gelince deniz kenarlarına bahçe kenarlarına efendim gidip böyle rahatlıkla çay nargile içmeleri çok severler. Ama temizlikte eh işte, şeyde pek böyle işleri yok. Ama her şeye rağmen insandır. Her şeye rağmen bir insan gözüyle bakıyorum...

Bu kırılma ilk evre ile ikinci evre arasındaki tutum farkını ortaya koymaktadır. Peki, bu iki evre arasındaki yaşanan farkın temel nedenlerine inildiği zaman ortak bir yaklaşım üzerinden neler söylenebilir? İki evre arasında ortaya çıkan farklılığın gündelik alanın ve mekânın paylaşımı ile birlikte gelen bir tür tanıma sürecinden kaynaklandığı konusunda özellikle Saraçoğlu'nun (2008) İzmir'e göç eden Kürtlere ilişkin kentli orta sınıfın tutumunu açıklamak için kavramsallaştırdığı 'tanıyarak dışlama'dan söz edilebilir. Tanıyarak dışlama, çalışmanın literatür taraması bölümünde de ifade edildiği üzere kültürel ırkçı perspektifin bir yansıması olarak ortaya çıkmakta ve kültürel uyumsuzluğun ön plana alınarak bir tür dışlamanın rasyonelleştirilmesi eğilimine karşılık gelmektedir. Bireyin kültürel uyumsuzluğu kendi düşüncesi için argümanlaştırarak kullanıma sunması onu klasik ırkçılıktan uzaklaştırmakta ancak bir o kadar da yeni tarz dışlama eğilimi içerisine sokmaktadır.

Özellikle göç ile birlikte kültürel ırkçı saikler, bireylerin inanç, kültür, giyim-kuşam, yaşam tarzı bağlamında neredeyse her alanda bir tür uyumsuzluğu referans göstererek 'öteki'ni dışlamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların neredeyse tamamında gerek derinlikli ve sert olarak gerekse belirli sınırların aşılması ile kültürel ırkçı tutumun belirdiği hem gündelik alandaki pratiklerinde hem de görüşme sürecinde gözlenmiştir. Bireylerin dilencilik, nankörlük, inancın samimiyetsizliği, bedavacı, kirlilik-ahlak(sız)lık gibi yakıştırmalar üzerinden kategorik olarak dışlamayı

temellendirme eğilimi gerçekleştirmesi önemlidir. Dışlama eğilimleri ekonomik, kültürel, inanç temelli, politik alanlarda sıklıkla tekrarlanan damgalar (Goffman, 1963) sayesinde olmaktadır.

Çalışmanın üzerinde durduğu bir diğer konu da bireylerin dışlama pratiklerini geliştirirken diğer yandan da kendi göç deneyimleri bağlamında olayı kıyas sürecine sokmaya çalışmalarıdır. Kendi yaşam deneyimleri üzerinden de bir tür içerme-dışlama süreci temellendirilmektedirler. Örneğin, Zafer şöyle ifade etmektedir:

> Onların da bir belaya muzdarip olduğunu düşünüyoruz. Allah onları da kurtarsın. Yani bu eziyetlerden bu savaşlardan, bütün Müslümanları da... Onlardan azı da çekmedik bizde aynı onların aynı şu an başına geldi... 1980'lerde başımıza geldi. 90'larda başımıza aynı şey geldi.

Burada yaşanan paradoks göç eden bireyin gözünden başka bir göç eden bireye yönelen bakış açısının içerisinde bir noktaya kadar yakınlık, empati ve duyarlılık barındırdığını ancak diğer yanda iç göç ile dış göç arasındaki ayrımın yani yurttaşlığın sağladığı hiyerarşiden doğan bir dışlama pratiğinin oluştuğunu göstermektedir. Özellikle dışarıdan yani sınır aşan göçün ötekilik yaratma durumu diğer göç türlerine göre daha ön plandadır. Grup görüşmesi şeklinde gerçekleştirdiğimiz görüşmede kendisini Maraşlı-Alevi olarak nitelendiren Derya (öğrenci, 1994) sitemini şu şekilde dile getirmektedir:

> Şöyle bir eleştiri var. Sırf Suriyeli diye sırf Afgan olduğu için, yani siz sırf dışarıdan gelmiş olduğu için yapılan bir eleştirme... Altı kesinlikle dolu içi dolu bir eleştirme değil, sadece öteki gelmiş ve benim ülkemde yaşıyor diye... Oysa şöyle bir gerçek var; Türkiye'ye herkes bir yerden göç etmiş, mesela biz yıllar yılı önce İran'dan göç etmişiz ama kesinlikle bilmiyorum, kim orda yaşamış atamı falan hiçbir şey bilmiyorum, ama göç edilmişiz. Yani bir zamanlar sen de Suriye'den, sen de bu ülkeden yabancıydın sen de bu ülkeye geldin ve Türkiyeli oldun yıllar içerisinde... Aslında ondan farkın yok!

Göç eden bireyin kendisini bir ortaklık kültü etrafında toparlamaya çalıştığı görülmektedir. Bu durum göçün soyutlaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Bir yanda göçü somut ve ayırt etmeyen insan hareketliliği olarak görürken, diğer yanda yurttaşlık kurumunun dışına çıkılmasını ve göçün hümanistik bakış açısıyla ele alınması gerektiği yaklaşımı benimsenmeye çalışılmaktadır. Örneğin yurttaşlığın sabit ve saf bir kimlik olmadığı ve dışarıdan oluşun katkısını da örneklendirerek, göç eden bireye yönelen dışlamayı bertaraf etmeye çalışmaktadır. Kendinden örnekle bir tür ortaklık girişimi olarak göç farklılığı yok etmeye yarayan bir argüman olarak kullanılmakta, göç referansı ortak nokta olarak belirmektedir.

Saha sürecinde elde edilen temel çıkarımlardan bir diğeri de Suriyelilere yönelik tutumun ele alınmasında yaş olgusunun ön plana çıkmasıdır. Özellikle katılımcılar arasında yaş ilerledikçe Suriyeli göçmenlere ilişkin tutumun değişime uğradığı gözlenmiştir. Elbette ki bunu salt yaş değişkenine bağlamak doğru değildir; ancak elde edilen anlamlı farklılıkların birçok açıdan alt başlıklara ayrılabilmesi sonucu yaş aralıklarında değişimlerin fark edilebilir olduğudur. Görüşme ve gözlem süresince yaşa göre değişen tutumun anlamlandırılmasında medyanın kullanımı, medyaya bakış açısı, bağlı bulunulan grubun yapısı ve üyeliğin getirdiği sosyal kimliğin vermiş olduğu tutum tarzı, göç tecrübesinin içselleştirilmesi ve göç ile etnik kimlik bağlamında yaşanan dışlanma pratiği yakınlık kurmada etkili olmakta ve bakış açısını etkilemektedir. Bunun dışında bireylere göre değişen tutum tarzında etkili olan birçok değişkenin varlığı gözlenmekte ancak münferit ve sistematiklikten uzak oluşu değerlendirmeyi güçleştirmektedir. Özellikle genç kuşağın eğitim alanında yaşadığı ötekileştirme pratiklerinin de etkisi gözlenmiştir. Özellikle bireylerin kümülatif olarak dışlanma süreçlerini akılda tutarak, tutumlarına argüman olarak kullandıkları gözlenmektedir. Ali (fırıncı, kısa film yönetmeni, 1991) yaşadığı uyum sorununu Mersin doğumlu olmasına rağmen yersiz-yurtsuzluğunu şu sözlerle ifade etmektedir: “Çok acı bir durum sanki hiçbir daha yaşmayacaklarmış gibi, şu an ev bizim olduğu halde kendimi buraya ait hissetmiyorum.”

İlkokul veya lise eğitim hayatını Mersin’de deneyimleyen bireylerin tamamı öğrencilik hayatlarında hatırladıkları en az bir dışlanma, ötekileştirme hikâyesini Suriyelilere ilişkin sorulan sorulara örneklendirmiş veya anlattıkları dışlanma hikâyesini Suriyeliler ile bir şekilde bağlamıştır. Bu bireylerin yurttaşlık alanı içerisinde kendilerini dışlanmış hissetmelerinin, ötekileştirilen grup ile benzerlik kurma eğiliminin katkısıdır. Yurttaşlık alanının özelliklerinden birisi de elbette ki Türk ulusal kimliğinin etnosentrik temeldeki algılanışından (Yeğen, 2004) kaynaklanmaktadır. Aile, okul, sosyal çevre, mahalle, kent kültürü ve daha pek çok değişken damgalanmada ve ardından dışlanmada etkilidir. Eğitim alanındaki bu kırılmalara genç kuşaktan Muhsin’in (çalışmıyor, 1992) okul hayatında etnik kimliğinden dolayı yaşadığı ötekileştirme pratiğinden örnek verilirse sorunun boyutu daha iyi ifade edilebilir. Muhsin, öğretmeninin derslerinin iyi olmasına karşılık kendisine staj teklifi yapması için annesini de çağırarak yanına gittiğinde yaşadığı olayı şu şekilde aktarmaktadır:

> Bana söylediği ilk şey, şu Kürtçe konuşmayacaksın iş yerinde, giyimine kuşamına dikkat edeceksin, siyasi olaylara karışmayacaksın. Öyle bir afalladım ben şu ana kadar okulda Kürtçe konuşmamışım, hani konuşmak istesem konuşurum da konuşmamışım. Benden görmemiş, giyim kuşamıma hiçbir zaman dikkat etmemezlik etmemişim. Öyle bugüne kadar siyasi olaylara da karışmamışım. Sen neden bana öyle ön yargıyla söylüyorsun? Bana bu işi öyle bir şartla veriyorsun. Ben çok bozuldum bu duruma ve annem de yanımda tabi.

Muhsin kesintisiz bir şekilde bu olayı aktardığı diyaloğun sonunda şunları eklemiştir: "Annen bir dil konuşuyor, sen o anneden dünyaya doğup geliyorsun diyorlar ki, hayır efendim sen bu dili konuşamazsın, niyeymiş benim ülkem için bir tehlike oluşturuyorsun. …Bana mantık dışı geliyor. Kaldı ki bu Suriyeliler Arapça çıkışlı". Aynı şekilde, katılımcılardan Ali ve Sultan da benzeri tarzda dışlanma pratikleri yaşamış olduklarını kendi deneyimlerinden aktararak bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Bu bireyleri özellikle ilk kuşak göçmenlerin dışlanma pratiklerinden ayıran nokta ise formel eğitim kurumlarında yani kendilerine gelecek inşa etmek adına anlam yükledikleri bir kurum tarafından mitleştirdikleri öğretmen figürünün, farklılıklarını etnisite ve dil bağlamında derinleştirmesidir.

Özellikle ilk kuşağın yani köyden kente çeşitli biçimlerde göç eden bireylerin dışlanma pratiklerinde içselleştirilmiş bir tutum alışa bu denli dönüşmemesinin nedeni, genç kuşağın kent ve formel kurumlar ile ilişki tarzının daha fazla olmasıdır. Bireylerin kentte doğması ve kente ilişkin aidiyet anlayışlarının farklılaşması burada etkili bir faktördür. Yurttaşlık alanının tarif etmiş olduğu kimliğin etnosentrik perspektiften algılanışı (Yeğen, 2004) göç ile belirginleşen farklı etnik, dil ve kimlikleri dışlama potansiyelini ortaya koymaktadır. Buradan hareketle Muhsin'in Suriyeli göçünü benimsemekten ziyade farklı düzeyde ele aldığı görülmektedir. Ancak farklılığın sert bir ötekilik yaratma düzeyinde ele alınmaması gerektiğini kendisi de belirtmektedir.

Dışlamanın misafirlik kavramına yüklenen anlamın dönüşümü bağlamında gerçekleşmesi önemlidir. Neredeyse 2011 yılından günümüze gerek gündelik alanda gerekse diğer temas ve tanıma süreçlerinde geçirilen uzun zaman sonrası misafirlik kavramının işlevsizleşmesi yani inandırıcılığını yitirmesi sonrası dönüşüm başlamıştır. Bu dönüşüm, farklı tarz ve düzeylerde gelişme eğilimi içerisinde olmasına karşın üst başlık olarak klasik ırkçılık diskurundan farklı olarak kültürel tarzda yeni tip ırkçılık barındırmaktadır. Kültürel uyumsuzluk fikri üzerinden vurgulanan örnekler yoluyla isteksizliğin argümanlaştırılmaya çalışılması kamusal beklenti yaratılan kitleler gibi mahallelide de görülmektedir.

Diğer yanda özellikle Suriyeli göçmenlerin misafirlik kavramının örtük olarak gizlediği hukuki anlamda nasıl konumlandırılacaklarına yönelik sorunun muğlâklığı da bir bakıma etkilidir (Polat, 2018). Şöyle ki misafirlik bir noktada geriye dönüşü, kalıcı olmamayı tarif etmekte ancak Suriyelilerin statü konusunda yaşadıkları belirsizlik, kalabalık bir grubun mahallede nasıl bir statü ile ele alınacaklarını da belirsiz bırakmaktadır. Muhtar, barınma, beslenme, giyim, eğitim, kültürel ihtiyaçların karşılanması konusunda elle tutulur en somut yolun kent özelinde çalışma olduğunu ifade etmiştir. Birçok Suriyeli göçmenin işyeri açabildiğini ifade etmektedir[29] ki göstermiş olduğu belgelerde market, manav, kasap, giyim üzerine birçoklarının dükkân açmak istediği ve bu konuda yasal yolları takip ettiği görülmüştür. Üstelik muhtar bu durumu ironik bir dil benimseyerek gülüşmelerin yaşandığı sırada şu şekilde dile getirmektedir: "Akdeniz'de çarşıda mesela bu beş yerin ora ful Suriyelidir yani. Market, manav hep Suriyelidir. Banka verseler banka bile açacaklar Suriyeliler." Bir bakıma muhtar bile örtük anlamda misafirlik kavramının kırılma yaşadığını dile getirmektedir. Bu bağlamsal noktadan hareketle Suriyeli göçmenlere yönelik muğlâklık, net bir tutum alışın önüne geçebilmektedir. Muhtarın ifadesi gerek mekânsal gerekse sosyo-ekonomik anlamda ayrışmayı barındırmaktadır.

Suriyeli göçmenlere ait çalışma alanları genellikle mahallenin merkezi konumundaki Pazar Sokağı'na bağlantısı bulunan arka sokaklarında yani görece daha az işlek noktalarda yer almaktadır. Üstelik kullanılan tabelalar genellikle el yazması, Arapça ve küçük biçimde[30] olmakla beraber, bu bir yönüyle 'iletişimsel ev' dilsel açıdan Suriyeli göçmenlere hitap eden mekânlar olarak görünmektedir (Görsel 4). Diğer yandan ise Suriyeli göçmenlere ait marketlerde gazete satılmamaktadır. Mahalleliye ait iki markette

[29] Diyalog sürecinde kendisi elindeki bazı belgelerden dükkân açabildiklerine dair dökümleri göstermiştir. Ancak kişisel bilgilerin korunabilmesi açısından belgeler kayıt altına alınmamış ve herhangi bir kayıt-kopyaya yer verilmemiştir ve şu şekilde diyalog gelişmiştir: "Vergi levhasını çıkarttıktan sonra açabiliyorlar. 900'le başlayanlar Suriyeliler... Şunlar hep dükkân açmışlar. 900' le başlayan yok mu hep dükkân açmışlar. Onlardan ikametgâh istiyorlar, konut bildirimini istiyorlar onlarda bakıyorlar iş resmiyete döndüğü zaman işin içinden çıkamıyorlar." Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sığınmacılardan geçici koruma sağlandıktan 6 ay sonra çalışma izni alabilmeleri olanak dahilindedir (GİGM, 2019).

[30] Ortadaki görsel okunaklı olmadığı için es geçilmekle beraber yazılamalarda soldan sağa sırasıyla; "Kawa Dükkân", "Terzi Elemanı Lazım Bize" yazmaktadır. Kawa Dükkan, bakkal olarak işletilmekte içerisinde cips, bebek bezi, mahallelinin deyimiyle Suriye Ekmeği, şarküteri ürünleri (peynir, zeytin,çikolata vs.), kraker, bisküviler yer almaktadır. Ancak bazı kraker çeşitleri Arapça yazı ile etiketlenmiş ve bebek bezleri de genellikle tane hesabı ile satılmaktadır.

gazete satışı gerçekleşmesine karşın Suriyelilere veya diğer ulusötesi gruplara (Irak ve Afganistanlı göçmenler) ait bakkallarda gazete satışı gerçekleşmemektedir.

Görsel 4.

Suriyeli Göçmenlerin Mahalle İçesindeki Kullandığı Dükkanlar

Mahallenin kamusal alanındaki bu ayrım, yani farklı grupların bakkallarının varlığı bir aradalığa ilişkin açıklamalar sunarken, gazete satışının olmaması ilginçtir. Bakkal ve market ayrımı yapılırken fiziki büyüklük kadar görsellik de ön planda tutulmuştur. Mahallelinin marketleri daha geniş, ürün çeşidi açısından Suriyeli göçmenlerin marketlerinden fiziksel olarak daha iyi şartlara sahiptir. Diğer yanda market sahibinin Kürtçe konuşabilmesi ve kendisini Suriyeli Kürt olarak nitelendirmesine karşın, genellikle Suriyelilerin alışveriş yaptığını ve ihtiyaç dahilinde ancak iletişim kurduklarını vurgulaması, iletişimsel kopukluğun sadece dil engeli üzerine inşa edilen bir argümana sahip olamayacağını vurgulamaktadır. Mahallede hane ve birey bazında gazeteye yönelimin yoğunluk gösterdiği gözlenmemesine karşın, bir kahvede Kürtçe ve Türkçe gazetenin bulundurulduğu ve iki kahvede de Türkçe birkaç gazetenin bulundurulduğu gözlenmiştir. Bu gazetelerden Kürtçe dilde yayınlanan gazete kahvehane sahibinin deyimiyle salt "göz gezdirme amaçlı"dır. Kahvelerde genellikle yaygın olarak televizyon bulunmaktadır.

6.4. Irkçılığın Sıradanlığı: "Sadece Suriyelilerde değil sorun. Şehir baştan kokuyor"

Grup görüşmesi sırasında Sibel'in (öğrenci, 1993) yaşadığı olayı aktarması önemli bir anektoddur: "Geçen anaokulundaki Suriyeli çocuklara suluk dağıtılmıştı. Baya kaliteli suluğa benziyordu. Böyle diğer Türk veliler tepki göstermişti; neden çocuklarımıza verilmiyor! Hâlbuki suluğun altında Avrupa birliğinin amblemleri bile var." Sibel aslında su mataralarının devlet kaynaklarıyla değil de Avrupa Birliği kaynakları le tarafından dağıtıldığını açıklamaya çalışırken, yasal göçmenlik statülerine ilişkin örneklendirme de yapmış, velilerin Suriyeli göçmenlerin yasal statülerinin netliğinden habersiz olduklarını ve kendi ekonomik kaynaklarından böylesi bir harcamanın yapıldığını düşündüklerini aktarmıştır.

Suriyeli göçmenlerin yasal statüsünün muğlâklığı ve yardımlar mahallelinin tepkilerinin kaynağı gibi görünmektedir. Muğlaklığın kitlesel anlamdaki bir belirsizliğe gönderme yapması, yani enformel milliyetçi dinamikleri harekete geçirmesi (Kırımlı, 2008) önemlidir. Örneğin katılımcılardan Hasan (Pazarcı, 1967), Zafer (İnşaat Ustası, 1971), Cemile (Ev Hanımı, 1953) başta olmak üzere gözlem sürecinde diyalog kurulan birçok bireyin kendi yasal statülerini (yurttaşlık) dayanak göstererek eleştiride bulundukları görülmektedir. Bu eleştiri devletin kendi vatandaşlarına yardım yapmak yerine neden doğrudan Suriyelilere sosyal yardım yaptığı anlamında açıklamaları barındırmaktadır[31]. Ekonomik kötü gidişatın, içerisinde bulundukları dar boğazın bir bakıma müsebbibi olarak Suriyeli göçmenler olarak görülürken diğer yanda neredeyse yıllar alan ekonomik dar boğazlarını ve yıllara varan yokluk hikâyelerini karşı koz olarak açıklamaktadırlar. Yıllardır süre gelen ekonomik sorunlarının 2011 yılından sonra göçmenlere yüklemeleri ve nedenin orada aranması bir bakıma kimliğin içerisinde bulunduğu travmatik boşluğun doldurulması (Diken, 2007) olarak görülebilir.

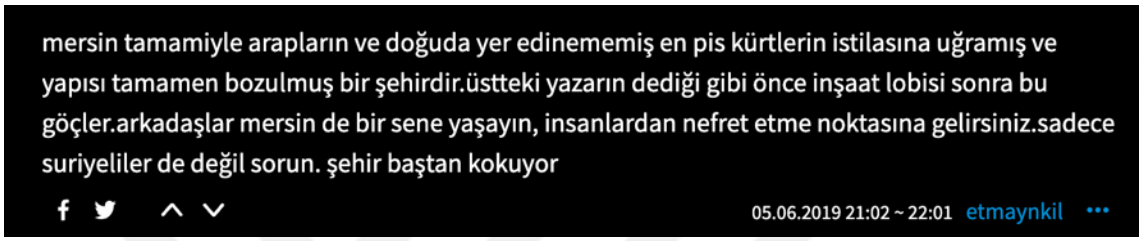
Grup görüşmesinde Sibel'in sosyal medya hesabı üzerinden yönlendirdiği bazı platformlardaki yorumlar önemli çıkarımları beslemektedir. Sibel, kentin göç ile anılan

[31] Örneğin Zafer (İnşaat Ustası, 1971) ekonomik kötü gidişatın kaynağı olarak Suriyelileri görmektedir. Diğer katılımcılarda da buna benzer argümanlar kullanılmaktadır. Zafer, yapılan harcamaların büyük kısmının Suriyelilere yapılmasını şu şekilde dile getirmekte; *"E bizim milletimiz aç kaldı onlar çalışıp yiyor bizim milletimiz aç kaldı gözümüzle görüp bildiğimiz şeyler bunlar. Devlet kendi vatandaşına sahip çıkmıyor, çıksaydı Türkiye bu hale gelmezdi."*

ve özellikle kendilerinin de göç ile gelmiş olmasına karşın yorumların, ırkçı bir zeminde olduğunu ve zaten var olan bu dışlama eğiliminin Suriyelileri daha derinden hedef aldığını vurgulamaktadır. Sibel'in yönlendirdiği internet platformunda "Mersin'i Suriyelilerin İstila Etmesi" başlığı altında 05.06.2019 tarihinde *etmaynkil* mahlasıyla yapılan paylaşım (ekşisözlük.com) sadece Suriyeli göçmenleri değil, Mersin'in aldığı diğer göç ve göçmen kategorilerini de kapsamaktadır:

Görsel 5.

Ekşisözlük sitesi ekran görüntüsü

Bu yorumlar kullanıcıların kente ait deneyimlerini içerdiğini ve aktarım yaptıklarını ifade etmeleri açısından önemlidir. Yine aynı başlık altında, göçmen grupları arasındaki diğer bir benzetme ise bu yorumda şekillenmektedir (*teknotrat*, 05.06.2019, 20:20, eksisozluk.com):

> Şu an mersin'den yazıyorum. Mersin bitmiş Arapça tabelalar, Arap plakalı araçlar, sokaklarda Arapça konuşanlar. Her sene gelirim Mersin'e 30 yıl önce mükemmeldi. Sokaklar limon ağaçlar çok güzel kokular vardı. Önce inşaat lobisi, Güneydoğu'dan alınan göç, şimdide Suriyeliler.

İfadeler kültürel ırkçılığı (Balibar, 2007; Hardt ve Negri, 2008) tümden göç kategorileri üzerine yoğunlaştırmaktadır. Bu vurgu hem Suriyeli göçmenleri hem de Doğu Anadolu kentlerinden yaşanan göçü kapsayan türde ırkçı bir saikle gerçekleşmektedir. Sibel'in ve diğer katılımcıların bunu tasvip etmediklerini vurgulamaları her ne kadar farklı göç türleri ile gelmiş olsalar da benzer pencereden olaya baktıklarını göstermektedir. Retorik olarak metin Araplar ve dolaylı olarak Doğu'dan gelenler olarak Kürtleri göstererek "istila" kavramını göç etmenin alternatifi olarak kullanarak insani özelliklerinden arındıracak metinsel stratejilere başvurmaktadır. "Şehir baştan kokuyor" ifadesi olayın sadece Suriyeliler tekelinde olmadığını göstermeye çalışmaktadır. Özellikle dijital ortamların göçmen karşıtlığı ve ırkçılığın kümülatif ve dolaşıma açık, etkileşimsel hale gelmesindeki rolü bilinmektedir (Van Dijk, 2018; Ekman, 2019). Alıntılanan platformda (Ekşi Sözlük, 2019) Suriyeli göçmenlere yönelik

ifadeler aşağılama ve hakaret içerikleri barındırdığı için grup görüşmesinde de üzerinin kapatılmasının düşünülmesi, çalışma açısından da göçmen karşıtlığının kentteki görünümü ve göç gruplarının karşılaştırma nesnesi olarak kullanılması önemlidir.

Platformda Suriyeli göçmenlerin tanımlanmasında kullanılan ifadeler olarak "çöl fareleri, işgalciler, kanı bozuk itler, insan israfları, yediği kaba yapan bir toplum, kendini yırtarak bağıra bağıra konuşan bir toplum, "ben suri" diyip sürekli çocuk yapan bir kitle, kansızlar, sokakta arapça konuşanlar, mülteci kardeşlerimiz, Ortadoğulular, adamlar, din kardeşimiz, evsiz barksız gelenler, araplar" kavramları bulunmaktadır (Ekşi Sözlük, 2019). Bu kavramların tümü olumsuzlayan düşünceyi ön plana çıkarmak adına kullanılan nitelemelerdir. Grup görüşmesinde Sibel bu ifadeleri tasvip etmediğini defaatle vurgularken, genelleme yapılamayacağını, bunun doğru olmadığını ifade etmiştir.

6.5. Mahalle ve Etnik Gruplar Arası İletişim

İletişim ve mahalle kavramlarını bir arada kullanma güçlüğü, gerek iletişim çalışmalarının gerekse sosyolojinin mikro-mekânsal birim olarak kavradığı mahalle alanının biradalığından kaynaklanmaktadır. Alver (2013, 215) kendine özgü iletişim özellikleri olan mahallenin şu önemli sorulara cevap verme potansiyeli taşıdığını dile getirmektedir: "Kişiler kendilerinden farklı kişilerle nasıl ilişki kurmaktadır? Mahallenin farklı toplumsal yapıları arasında nasıl bir iletişim ortamı vardır? (…) Çatışma, uzlaşma, birliktelik, kavga gibi ilişki tarzları mahallede ne şekilde yer bulmaktadır?" Farklı grupların biraradalığına ilişkin, iletişimsel sürecin çözümlenebilmesi mahalleli ile Suriyeli göçmenler arasındaki uyumun düzeyi hakkında fikir vermektedir.

Çalışmanın sıklıkla üzerinde durduğu noktalardan birisi de ortaklığın, birarada oluşun temel açmazlarından birisi olarak iletişim konusunda üzerinde uzlaşılmış (Linis, 1997) bir tanımlama girişimi ve bunu mümkün kılabilecek pratik bir alanın yaratılabilmesidir. Şöyle ki çalışmanın kuramsal bölümünde de ifade edildiği üzere iletişimin gürültüden arındırılmış ve ortaklığın sağlanabilmesi veya biraradalığın oluşabilmesinin ön koşulu mahalleli ile Suriyeli göçmenler arasındaki iletişimin gürültüden arınmış olmasıdır. Ancak, göç ve medya üzerine odaklanan çalışmalarda Suriyeli göçmenlere yönelik medya içeriklerinin analizinin yoğunlukla yapılmış olduğu görüldüğünden, bu yönde bir tekrara düşmekten ziyade mahallelinin iletişim araçları ile olan ilişkisine ve onlar üzerindeki etkisine odaklanmak tercih edilmiştir. Ayrıca gündelik iletişime yaklaşımda bu noktada kimi açmazların açıklanabileceğine yönelik güçlü bir

inanç oluşturmuştur. Zaten literatürde yer edinmiş olan medyanın Suriyeli göçmenlere ilişkin bakış açısı, enformasyonun kaynağı olarak insanları da yönlendirmede etkili mi sorusuna cevap arayarak, buradan hareketle bütüncül, birbiri ile bağlantılı bir tablo çizmek mümkün olabilmektedir. Örneğin mahallede basılı gazetenin neredeyse yok denecek kadar az oluşu, televizyonun en güçlü iletişim aracı olarak hanelerin başköşesini süslemesi ve cep telefonunun etkili olması bu yönde de kimi değerlendirmeler yapmayı olanaklı kılmaktadır. En başta hanelerin sosyo-ekonomik statüsüne ilişkin gedikler oluşturan televizyon, ev kadınları için sosyalleşme aracının diğer adı olarak tarif edilebilir. Ev kadınları için evde geçirilen geniş zaman dilimlerinde, "dışarıya açılan bir kapı" olarak televizyonun önemi sık sık kendileri tarafından ifade edilmiştir (Cemile, 1953; Semra, 1956; Fatma, 1987; Şerife, 1989).

Genel olarak bulguların ilk kısmında göç ile kurulan mahallenin etnik ve kültürel anlamda yarattığı köy ve kentten farklı özelliği ortaya konulmuştu. Örneğin, kadınların ekmek yapmak için kullandıkları tandırların uzun süren yapım sürecinden kaynaklı olarak kadınlar için sosyalleşme alanı olarak ön plana çıktığı vurgulanmıştır. Ancak bu süreçte kadınların mahalledeki gündelik olayları yorumlamaları ve dedikodu mekanizmasının işlevsel kılınması bir tür bilgi dolaşım alanının kaynağını oluşturmaktadır. Ekmeğin ve ekmek yapımının kültürel anlamda sembolik işlevselliği sadece bununla sınırlı değil. Ekmeğin etnik kimliğe vurgusu bir tür iletişimsel işlev görmektedir. Örneğin, Suriye ekmeği olarak mahalleli tarafından dillendirilen ekmeğin mahallede görünürlük kazanması 2011 yılı sonrasına denk gelmiştir. Öncesinde var olmayan bu ekmek türü, Suriyeli göçmenlerle anılmakta ancak ekmeğe yüklenen anlam Suriyeli kimliği üzerinden etnosentrik bakış açısıyla anılmaya başlamaktadır. Gözlem sürecinde Suriyeli esnafların birçoğunun marketinde bulunan tek ekmek tarzı olan bu ekmek diğer marketlerde alternatif olarak bulunmaktadır.

Görsel 6.

Etnikliğe Vurgu Yapılarak İsimlendirilen Suriye(li) Ekmeği

Bu ekmek, Suriyelilerin gelişinden sona raflarda tüketime sunulmuştur. Büyük harflerle yazılan ekmek üreticisinin isminin hemen altında kırmızı renkte orta düzeyde puntoyla ekmeğin cinsi olarak Lübnan Ekmeği yazısı bulunmaktadır. Diğer yandan ekmeğin yapım yeri olarak da Türkiye geçmektedir. Ancak asıl üzerinde durulması gereken gerek gözlem sürecinde gerekse kimi katılımcıların Suriye ekmeği olarak nitelendirdiği bu ekmeğin poşetinin üzerinde Lübnan Ekmeği olarak yazılmasına karşın neden Suriye ekmeği olarak nitelendirdikleridir (Görsel 6). Ekmeğin Suriyeli kimliğine vurgu yaparak tanımlanması etnik gruplar arası iletişim açısından önemlidir. Yun Kim (1994)'e göre etnik etiketler etnik gruplar arası iletişimin en önemli gösterenlerinden birisidir. Karşı grubun (Tajfel ve Turner, 2004) fakrlılıkları alenileştirilerek gündelik alanda gruplararası mesafelenme oluşturulmaktadır. Ekmeğin dışında gündelik hayatın hemen pek çok alanında etnik etiketleri görmek mümkündür. Ayrıca Suriyeli ekmeği ifadesini etnik bir bağlamda algılanmasına neden olan durum, Suriyeli-Kürt ailelerin de tandır ekmeğini tercih etmesi ve yoğunlukla mahallelinin bu yönde bir algıya sahip olarak bu ekmeğin Araplara ait bir tüketim nesnesi olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bu durum Suriyeli(liliğin) ulusal bir kimlik olmaktan ziyade mikro alanda farklılıkları barındıran, mikro bir yaklaşımla etnik, dini, kültürel bölünmeleri de içermesi gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle mahalle açısından Suriyeli(ler) ifadesi Kürtler ve Iraklılar dışında Suriyeli Arapları belirtmektedir. Suriyeli-Kürtler, Kobaneli gibi ifadeler ise Kürtleri ifade etmektedir.

Sadece Suriyeliler açısından da değil, örneğin tandır Kürtler açısından etnik bir etiket olarak kent belleğinde yer edinmiştir. Suriyeliler açısından ise, Suriye(li) berberi, döneri, yemeği, tatlısı, tezgâhı, çocuğu, kadını, işçisi, gençleri, arabası, bakkalı, terzisi, dükkânı, elbisesi ve daha niceleri sıralanabilir. Kısaca gündelik hayatın her alanında gruba yakın görülen her şey etnik etiket ile ifade edilmektedir. Bu ürün kalemlerinin ve ifadelerin hemen hemen hepsi mahalleli açısından Suriye(li) sıfatı ile nitelendirildiği zaman neye tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Gözlem sürecinde çocukların Suriye döneri denildiği zaman daha fazla soslu ve bazlama ekmeğe yapılan bir çeşit döneri anladıkları grup içi konuşmalarında görülmüştür. Diğer yanda Suriyeli(nin) berberi denildiğinde adres belirtilmeden neresi olduğu anlaşılmaktadır. Kısacası gündelik alanda mahalleli açısından Suriyeli kelimesi büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Bu iletişimsel sürecin gruplararası mesafelenmeyi kültürel, etnik ve dilsel açıdan derinleştirdiğini, Suriyeliler ve biz söylemini pekiştirdiğini, negatif bir bağlamda süregiden etnik gruplar arası iletişimin temel özellikleri olarak gösterilebilir. Önyargı temelli bir konuşma, iletişimsel sürecin (Van Dİjk, 1992) hakimiyeti farklı grupların aslında sosyal sınırları mikro ölçekte gerekse mekânsal gerekse sosyo-bilişsel olarak her geçen gün belirgin hale getirdiğini göstermektedir. Gözlem sürecinde birçok defa gözlenmesine karşın kayıt altına alınan bir anekdot olarak misafir olunan bir evde hazırlanan yer sofrasına davet edilirken ikram edilen bu ekmek, Suriyeli ekmeği olarak negatif bir bağlam üzerinden tanımlanarak sunulmuştur.

Diğer yandan Zafer'in (İnşaat Ustası, 1971) bulguların diğer kısmında da alıntılanan uzun bir diyaloğunda[32] da "Suriye ekmeği" nitelemesini herhangi müdahale veya yönlendirici soru olmadan kullanması da önemlidir. Bu ekmeğin diğer mahalleli tarafından çokça tercih edilmemesi, sadece Suriyeli göçmenlerin marketlerinde

[32] Diyalog öncesinde bu yönde herhangi bir soru sorulmamıştır. Sadece Zafer (İnşaat Ustası, 1971) kendisi bir olayı aktarırken kullanmıştır. Bu bağlamda katılımcının kendisi yönlendirme olmadan bu nitelemeyi kullanmıştır. "*O getiriyor yemek getirmiş ya evden tabağı doldurmuş diyelim ki patates ezmesi iki tanede ekmek koymuş Suriye ekmeği"*

yoğunlukta olması bir tür kapalılığı da öne çıkarmaktadır. Bu durum ortaklık ve birararadalığın okunabilmesini güçleştirmektedir. Kaldı ki Suriyeli göçmenlerin açtıkları bakkallar ve bu bakkallarda kendi tüketim alışkanlıklarına has ürünlerin satılması ve bir bakıma Suriyeli grubun buradan alışveriş yapması yine bir tür gruplaşmayı, kapalılığı da beraberinde getirmektedir.

Bu durumu Lingis (1997, s. 122) şu şekilde ifade etmektedir: "Yerleşik bir söylem enformasyon verdiği bireyleri çağırıp kendisinin formüle ettiği şeylere ve durumlara yönlendirir. Ama yerleşik bir söylem, çağırdığı bireyleri kendisinin belirlediği şeyler ve durumlardan dışlayabilir de." Bu durum katılımcılardan Ali'nin Suriyelilerin çocuklarını dilendirdiği, ancak Afganların bunu yapmadıklarını ifade ederkenki durum ile de benzerdir. Burada gayriahlaki görülen uğraşın bu sefer bir kimliğe atfedilerek, damgalanması hakimdir. Gerek Mersin gerekse Adana'da gördüğü birçok Suriyelinin dilendiğini ifade ederken, bu insanların tamamına yakınının nasıl olup da Suriyeli olduğunu anlaması muğlâkken, belirli bir grubun dilencilikle itham edilerek, grubun bu özellikleriyle ön plana çıkarılması Ali'nin düşüncelerinden hareketle açıktır. Bu açıklık göç grubunun başka enformel uğraş kolları ile anılmasını da beraberinde getirmektedir. Muhtarın müsaade edilse "banka açacaklar" sözü aslında arka planında grubun belirli bir eşiğe kadar serbestliği olabileceğini ima etmektedir. Söz konusu bu göçmen grubun banka açıp açmaması değil aslında, halen bu grubun muğlâk bir statü ve kimliğe sahip olmasıdır. Bu muğlaklık bireylerin iletişimsel sürecine de yansımaktadır. Misafir ile geliştirilen diyalogun zamanla komşuluk, arkadaşlık, esnaflık, mahallelilik üzerinden devam ettirilmeye çalışılması daha doğrusu devam ettirilememesi, iletişimsel kopukluğu da beraberinde getirmektedir. Bu kopukluk mesafelenme pratiklerinin özünden de anlaşılabilmektedir. Anasınıfındaki Suriyeli çocuklara dağıtılan su mataralarına itiraz eden ebeveynlerin bu çocuklar ve ailelerle nasıl iletişim kuracağı, geliştireceği veya halihazırda iletişim kurup kurmadığı muğlâktır. Dilencilik yaptığı düşünülen grubun üyeleri ile nasıl bir iletişim kurulacağı da yine aynı şekilde muğlaktır. Bu muğlaklığın anlaşılabilmesi adına öncelikle iletişimsel sürecin bir ucunda duran mahallelinin Suriyeli algısını anlaşılır hale getirmek gerekir.

6.6. İletişimsel Sürecin İki Ucu: Mahalleliler-Suriyeliler

İletişimin kişilerarası boyutunu; sürecin gerekse mesaj alan *(receiver)* gerekse de mesajı gönderen *(sender)* konumunu işgal eden noktasında bulunan mahalleli veya

Suriyeli göçmenlerin nasıl ve ne tarzda iletişim sağladıklarına yönelik sorunun cevabını, dil, kültür, etnik aidiyet, tutum gibi olgular üzerinden açıklamak önemlidir. Mahallelinin Suriyeli göçmenlere bakış açısının en azından tanınma boyutunda nasıl olduğu önemlidir. Çalışmanın gözlem ve görüşmelerden elde ettiği verilerinden hareketle mahallelinin Suriyeli algısını belirleyen en önemli etkenin Suriyelilerle temas ve iletişim tarzı oluğu söylenebilir. Katılımcıların tamamının Suriyelilere ilişkin tanışıklığı komşuluk, işgören-işveren ilişkisi ve arkadaşlık düzeyinde bir şekilde bulunmakta ve devam etmektedir. Mahallelinin Suriyeli algısı ve dışlama-ötekileştirme, damgalama pratiklerini belirleyen en önemli değişken de ne yazık ki burada belirmektedir. Yani, Suriyeli göçmenlerle olan iletişimlerinin düzeyi ve tarzı onların dışlama-ötekileştirme pratiklerinin başlangıcını oluşturmaktadır.

Öncesinde mağdur, yardıma muhtaç, din kardeşlerimiz söylemlerinin tanışıklık, özne ile temas öncesi sürece dayandığı görülmektedir. Oysa ki zamanla mahallelinin değişen Suriyeli algısını belirleyen değişkenin *medya araçları*dır. Bireylerin kafasındaki Suriyeli imgeleri medyanın fırça darbeleri ile şekillenmektedir. Görüşme ve gözlem sürecinde girilen tüm hanelerde televizyonun baskın bir kitle iletişim aracı olması önemlidir. Sosyo-ekonomik statüye bağlı olarak medya ile etkileşimin enformasyona ulaşma açısından önemi büyüktür. Bazı hanelerde internetin olmayışı da yine aynı doğrultuda önemlidir. Muhsin'in medyaile sosyo-ekonomik statü arasındaki örüntüye ilişkin ifadesi şu şekildedir: "Bizim mahalle teknolojik gelişme konusunda geri kalmadı. Hani ilk uydu yayınları ne zaman başladı ise bizim evde de vardı; yani ilk televizyon ne zaman varsa bizim evde de vardı. Yani biz hani bunlardan geri kalmadık." Mahallelinin televizyon ve uydu yayınları konusunda hassas oluşu onları teknolojik olanaklardan geri bırakmamakta, ancak bir noktada da bu teknolojiye sahip olmanın nedenselliği üzerine düşündürmektedir. Bireylerin etnik ve kültürel aidiyetleri bu bağlamda belki de onların medya alışkanlıklarını belirleyecek en önemli etkendir. Muhsin uydu anteninin varoluş nedenine ilişkin soruyu cevaplarken belki de mahallelinin grup olarak medya alışkanlıkları hakkında da fikir vermektedir:

> Kürtçe konuşmak [için aldık]… Özellikle onun için aldık. Zaten o uydu yayını sırf onun için vardı, çünkü kapatıp açıyordum… Kürtçe yayın izlemek istediğimizde uyduyu açıyorduk, normal yayınlar içinse karasal yayına geçiyorduk…

Göç ile gelinen mekânda etnik kimliğe ve dile ilişkin özelliklerin medya alışkanlıkları üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Katılımcıların evlerinde uydu

üzerinden yayın yapan kanalları izlemeleri gerek grup özellikleri olarak mahallelinin gerekse alternatif medyalara yönelme isteklerinin bir çıkarımı olarak okunabilir.

Görsel 7.

Mahallenin Batı Yakasındaki Evlerin Damında Bulunan Çanak Antenler

Evlerin sık ve iç içe olmasına rağmen çanak antenlerin yoğunluğu hanelerin televizyonu bir ihtiyaç olarak gördüğünü göstermektedir. Uydu alıcıların Muhsin'in aktardığı gibi ihtiyaç odaklı oluşu mahalleli için haber alma ihtiyacının nasıl karşılandığı ve önem düzeyinin, gündelik hayatın içerisindeki fiziki görünümü ile de pekişmektedir (Görsel 7). Üstelik Habermas da (1991, 2014) Meyerson'un *Social Research in Television* çalışmasına atıfla televizyonun, görece alt gruplar yani genellikle tahsilli olmayan gruplar tarafından tüketime açılan bir medya aracı olduğunu aktarmaktadır. Habermas açısından bu durum statülerini kültürel bir kanıta bağlayan grupların ihtiyaç duyduğu bir yaklaşımdır. Tüketici kültürün ve kültürel tüketimin mahalleye özgü alımlanışında televizyonun Habermas'ın ifade ettiği gibi kültürel açıdan kendini ifade etmeye çalışan grupların bir tür kanıt aracı olarak okunması mümkün. Nitekim birçok hane gerek misafir

için daha gösterişli ve hacimli, katılanlar tarafından misafir odası olarak ifade edilen odanın tam ortasında veya görülebilme alanı geniş bir noktasında, ev kadınları için mutfakta ikinci bir televizyon, radyonun oluşu, çocuklar için ayrı bir televizyonun oluşu bir arada değerlendirildiği zaman birçok evde birden fazla televizyonun tüketim bağlamında neden var olduğu anlaşılabilmektedir. Üstelik haneler içerisindeki televizyonların uydu bağlantısız olmayışı da yine ihtiyaca cevaben oluşmuş bir durumdur. Uydunun görece ucuz ve erişilebilir oluşunun yanında mahalleli için uzun yıllara varan uydu sahipliği, medya çıktılarına erişim açısından önemli bir veri olarak okunabilirdir.

Görsel 8[33].

Medya Tüketicileri Olarak Mahalleli ve Bir Hane İçerisinde İki Televizyon

Diğer yanda etnik açıdan çeşitlilik gösteren mahallelinin alternatif medya kaynaklarına erişmek açısından böylesi bir tercihe yöneldiği gerek gözlem sürecinde gerekse de Muhsin'in açıklamalarında da anlaşılmıştır. Çalışmada bu bağlamda sadece anaakım medya kaynaklarına yönelmenin sorunlu yanını saha sürecinde de deneyimlenmiştir. Birçok mahalleli gözlem sürecinde alternatif enformasyon kaynaklarına ulaşmak açısından uydu yayını tercih ettiklerini ifade etmiştir. Çalışmada

[33] Görseller Sema'nın (Ev Hanımı, 2019) evinde çekilmiştir. Aynı evde birden fazla televizyonun bulunuşu ve daha geniş ve tüplü olmayan televizyonun diğer birçok hane gibi misafir odası olarak anılan odada olması rastlantısal değil aksine kültürel bir yaklaşımı göstermektedir. Nitekim bu televizyon hakkında ifade olunan "misafir için" ifadesi bir bakıma misafire sunulan aracın önemini vurgulamaktadır. Semra'nın "haberler falan izlenir" ifadesi de bir nevi bunun bir tüketim aracı olarak sunulduğunu da göstermektedir. Habermas'ın (2014, 295) "kültür tüketicilerinden oluşan kamusal topluluk" savını destekler bir görsel olarak okunmalıdır.

etnisite temelli gruplaşmalar üzerinden hareket edilmesi bir açıdan da bu bağlamda şekillenmiştir. Özellikle dini grup üyelerinin de yine etnik açıdan çoğunlukla Kürt olması ve inanç bağlamında kapalı grup özelliği sergilemeleri enformasyon tüketimini de bu yönde biçimlendirmiştir. Diğer yanda mahalledeki örneğin Alevilerin kendi alternatif kaynaklarını, Kürtlerin kendi alternatif kaynakları, Arap-Alevilerin kendi alternatif kaynakları ve anaakım ulusal medya kaynakları, sosyal medya ve internet kaynaklarının çeşitliliği, uydu yayınları da bir arada değerlendirildiğinde mahalledeki heterojen kimlik ve aidiyet çeşitliliği enformasyon ile etkileşim ve tüketim sürecinde de kendisini göstermektedir.

6.7. Kodlama, Kodaçım ve Argüman Olarak Haber: "Yav öldürdüler dayaktan. *Nerede gördün?* Televizyonda..."

Gençlerin bulunduğu hanelerde ise internetin ve sosyal medya kaynaklarının aktif olarak kullanıldığı gözlenmiştir. İnternetin ihtiyaç olarak görüldüğü de anlaşılmakla beraber, orta yaş üzerindeki bireylerin bulunduğu hanelerde internetin olmadığı da gözleniştir. İnternetin bir haber takip mecrası olarak anlaşılabilmesi genç kuşakta anlam kazanmaktadır. Örneğin Cemile (Ev Hanımı, 1953) ve eşi evde internete ihtiyaç duymadıklarını vurgularken, genç kuşağın haber takibi için televizyona ihtiyaç duymadıklarını vurgulamaları da enformasyona yönelik ihtiyaç açısından benzerlik taşımaktadır. Örneğin grup görüşmesinde Zuhal'in (1995) medyanın Suriye olayını olumsuz gördüğüne ilişkin konuşmasına ekleme yapan Sibel bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

> -Olumsuz bakan bence sosyal medyalar yani gazete ya da televizyon, ordaki haberleri takip etmediğim için bir şey söyleyemem orada neler olduysa bakmadım çünkü.
> -Sadece sosyal medyadan mı takip ediyorsun?
> -Evet, sosyal medyalar, şöyle takip ediyorum sosyal medyada da gazete ya da takip ettiğim haber yapan yayınlayan vesaire çeşitli kişiler.
> -Basılı gazete takip etmiyorsun değil mi?
> -Yani doğrudan satın almıyorum internetten takip ediyorum… Televizyon yok.

Hakeza diğer gençlerin de benzer cevaplar vermesiyle beraber internet ve sosyal medyanın haber takibi için kullanılıyor oluşu haberin kaynağına yönelik de tespitler önermektedir. Gençler genellikle sosyal medya mecralarının kendi deyimleri ile muhalif olduğunu ifade etmektedir. Gençlerin kendilerince doğru haber olarak idealleştirdikleri bilgiye ulaşmak adına geliştirdikleri yöntem önemlidir. Sultan (Öğrenci, 1994) bu

yöntemi şu şekilde açıklamakta ve savunmaktadır: “Evet bu anlamda objektif baktığımı çok düşünüyorum, başka kaynaklara da bakıyorum bir de takip ettiğim ve güvendiğim *teyit.org* gibi oluşum var. O teyit ediyor bütün haberleri, teyit etmek istediğin haberleri de yolluyorsun başka kaynaklardan teyit ediyorlar haberleri.” Gençlerin kendi haber kaynaklarına bekçilik etmeleri ve filtrelemeleri onların kaynak ile girdikleri ilişki tarzını da belirlemekte ve habere nasıl baktıkları sorusuna kuşku dolu bir parantez açmaktadır. Grup görüşmesinde Sibel, “Birkaç farklı yerden bakıyorum, böyle çok merak ettiğim haberlere” derken haberle ilişkisini açığa çıkarmaktadır. Muhsin, Suriyelilere ilişkin edindiği bilgilere yönelik soruya verdiği cevapta aynı ifadeleri tekrarlamaktadır: “Hani çeşitli yerlerden okuyarak veya bir şekilde bunlara sahip olmaya çalışarak öğrendim yani…”

Genç kuşağın Suriyelilere ilişkin haber takibi ve medya alışkanlıkları ile orta yaş ve üzeri kesim arasında keskin bir ayrım yapmak gerekmektedir. Genç kuşağın özellikle Suriyelilerle ilgili televizyon haberlerini takip etmediği veya gördükleri kadarıyla kuşkulu buldukları, aralarına mesafe koydukları görülmektedir. Ancak bu durum televizyon kanallarının ekonomi-politik yapısı ile de alakalıdır. Kendilerini konumlandırdıkları pozisyon gereği muhalif oluşun bir getirisi olarak bu kanalların sosyal medya ve internet kaynakları ile de mesafeli durmaya çalışmaktadırlar. Orta yaş kuşağı ve üzerindeki bireyler ise hem dijital ortamın hem de televizyonun etkisinde bulunmaktadır. Bu etki ne dijitalin taraftarı olarak adlandırılmayı ve genç kuşak arasındaki dijital platforma olan güven kadar yüksek ne de televizyonun tümden kabullenişini içeren bir yanlılık durumudur. Muhammed (İnşaat İşçisi, 1984) “internetten de bakıyoruz, televizyon haberleri de bakıyoruz yani, akşam haberleri izleniyor evde” derken bu durumu özetlemektedir. Katılımcılardan basılı medya araçlarından gazete, dergiyi kullandıkları gözlenmemiştir. Diğer yandan habere ulaşma yöntemi olarak farklı kanallardan teyit etme yöntemi, onların habere güven duyma yönünde de etki sağlamaktadır. Kendilerine yakın gördükleri haber kanallarını, platformlarını veya mecralarını etkili görmekte ve klasik medya açıklamalarının yani haberi doğru ile eş gören anlayışın dışına çıkmaktadırlar. Ancak genç kuşağın bu bakış açısı kendilerinde bir tür dışlama potansiyeli de yaratmış durumdadır. Özellikle kendi habere ulaşma yöntemleri dışında medya araçları ile girilen ilişkileri ile orta yaş ve üzerine mesafeli durma eğilimindeler. Derya’nın (1994) “Şöyle insanlar televizyondan etkileniyor? Yani

bu adam bakınca evet duygu fikirleriyle konuşmuyor" ifadesi onların kendilerini medya alışkanlıkları bağlamında farklı bir konuma yükselttiklerini göstermektedir.

Diğer yandan televizyon üzerinden tüketim gerçekleştiren grup (Görsel 8) ise haber ile girdiği ilişkide farklılaşmaktadır. Bu grubun haberi ya inandırıcı ya da kendi etnik, kültürel aidiyeti (sosyal kimliği) bağlamında yalanlama eğilimi bulunmaktadır. Ancak bu grup genç kuşağa göre habere daha sert bir zeminde yaklaşmaktadır. Bu sertlik haber ilişkisinde ya doğru ya da yanlış oluşu simgeler. Ancak birey ya kendisine yakın hissettiği kanal üzerinden haberi yorumlayarak dolaşıma sokar ya da yalanlayarak, eleştirerek yine dolaşıma sokar (Hall, 1973). Haberin reddi de yine enformasyonun dolaşımına engel değildir (Gaunlett ve Hill, 1999). Böylelikle bu kuşağın haber ile organik bağlantısı bulunduğu ifade edilebilir. Örneğin, Cemile 8 Şubat 2020 günü görüşme sonrasında gittiğimiz evinde açık olan televizyon kanalını (TRT HABER) göstererek haberin içeriğini aktarmıştır. Ancak bu aktarım haberin tümden doğru olduğu inancı üzerine kuruludur ve tartışmaya kapalıdır. Cemile'nin diğer birçok mahallelide olduğu gibi haberin doğruluğuna olan inancı gözlenmiştir. Gözlem sürecinde özellikle birçok mahallelinin televizyon haberini referans vererek, gerçekleşmiş bir olayı aktardığı ve yorumladığı görülmektedir. Hasan, Suriyelere ilişkin düşüncesini desteklemek adına referans verdiği televizyon haberini şu şekilde aktarmaktadır:

> -Geçen o nerdeydi Bursa da mı Çarşamba'da zabıtaya ne yaptılar ya... öldürdüler dayaktan.
> -Nerede gördün?
> -Televizyonda da ya sen bir görseydin. Kadın muhabir diyor ya bunlar ülkesine gitsin ülkesine gitsin ya bunlar da... Yani bunlarda nereye gitmişse bozmuşlar...

Televizyon haberinin içeriğinin kendi düşüncesini desteklemek adına referans olarak kullanılması, üstelik muhabirin yorumlamaları da onun düşüncesinin desteklendiği çıkarımına neden olmaktadır. Buradan hareketle Hasan, kendi düşüncesinin çoğunluğun düşüncesi olduğu yönünde çıkarım yaparak, televizyon haberini kaynak olarak almaktadır. Düşüncesinin kamusal alanda egemen olduğu anlayışını da sağlamaktadır (Gaunlett ve Hill, 1999). Televizyon haberinin referans olarak kullanıldığı diyaloğun sonunda Hasan'ın Suriyelilerin uyumsuz oluşunu aktarırken kullandığı birkaç alıntıdan sonra sorulan "Anlaşamıyor musunuz?" sorusuna yanıt olarak kişisel görüşünü aktardığı görülmektedir:

> İnsanlık onlarda yok, çoğunda hepsine demiyorum bazıllarında hiç insanlık yok. Yani sanki yani dağ başından insanlar gelse onlardan daha medeniyetlidir. Yani gerçekten... Sokak ortasından arabayla geçemiyosun, yol vermiyorlar sana; ya

> kardeşim burada sokak yapılmış, kaldırım yapılmış kardeşim, bu vatandaş için geçmesi için, bu araba için. Nasıl desem bu çöpçüler de ne biliyim necidir, onlarda da yok, hep ters yöne gidiyor ya hayvan gibi ya insanlıktan mahrumdurlar çoğusunda yani söyleyeyim.

Medya çıktısı olarak yapılan haberler Hasan'ın düşüncesinin, anekdotlarının kamusal alanda dolaşıma sokulmasında teşvik edici olmaktadır. Çoğunluğun söylemi ve kanaatinin bu yönde olduğu düşünülerek "*kimse onlardan memnun değil*" ifadesi kullanılmaktadır. Belirli bir grubun olumsuzlanması ve genelleyici kalıp yargılarla anılması, medyanın çıktıları ile teşvik edici bir şekilde dolaşıma girmektedir. Bu önemlidir, özellikle mahalleli açısından düşüncelerini teşvik edici yayınlar önyargı temelli konuşmaları (van Dijk, 1992), kültürel mesafelenmeyi, ırkçılığı teşvik edebilmektedir. Hall'un (1974) kodlama-kodaçım süreci bağlamında da düşünüldüğünde medya çıktılarının bir tür doğrudan alımlanmasından bahsedilebilir. Semra (Ev Hanımı, 1956) aynı şekilde: "Temizlik konusunda sıfırlar... Mahallede görüyoruz temiz değiller. Haberde de vermişlerdi hırsızlık yapmışlar, evi soyuyorlar..." diye ifade ederken, olayları medya çıktıları ile birleştirmeyi tercih etmektedir. Medya mahalleli açısından Suriyeliler ekseninde bir tür kamusal güç olarak işlemektedir. Bu durum haberin çoğunluğun ve gerçekliğin bir eşdeğeri olarak görülmesi ve düşüncelerinin destekleyicisi bir bakıma kamusal alanda meşru olarak görülmesinin sağlanması açısından önemli bir stratejik hamledir. Bu bağlamda deneyimlenen olay ile oluşan Suriyeli algısı medya çıktısı eşliğinde aktarılarak, sunulmaktadır.

Diğer yandan açık olan televizyon kanalları bireylerin gündelik hayatta neler izlediklerine ilişkin bilgileri sunmaktadır (Gaunlett ve Hill, 1999). Burada çalışma açısından ele alınan boyut, bu kanallarda söylenenlerin bir tür gündelik söyleme dönüşmesi sürecidir. Yani insanlar enformasyonu dolaşıma sokmaktadırlar. Çalışma açısından bireylerin televizyonu ihtiyaç dahilinde bir tüketim ürünü olarak alımlamaktan ziyade gündelik boş zaman mefhumunu dönüşüme uğratan, adeta kanallar arasında gezinti yapılan ve hiç kapanmayan bir ses bombası olarak kullanıldığı görülmektedir. Böylece çalışma açısından hane içi tüketilen televizyon kanalları da gözlemlenmiştir. Bu kanalların sahiplik yapısı, ekonomi-politik veya söylemsel bağlamda değerlendirilmeye ihtiyaç duyulmamıştır. Sadece bireylerin görüşme sırasında görüşlerini aktarırken televizyon, sosyal medya veya diğer mecralardan haberleri de referans olarak kullanıp-kullanmadığı değerlendirilmiş ve sosyal medyayı takip edenler buradan referans oluşturarak düşüncelerini açıklamış, kimisi ise televizyon haberlerini referans olarak

sunmuştur. Bireylerin takip ettikleri medya mecraları ile aralarında etkileşim bulunduğunun altı çizilmelidir. Ancak televizyon içeriklerinin Suriyeliler bağlamında homojen bir tüketime olanak sağladığı ve biz-onlar ayrımını derinleştiren ve bireylerin gündelik tecrübelerinin üzerine inşa etmeye çalıştıkları bir tüketim sürecini içermektedir. Bireylerin medya tüketimleri en azından Suriyeli göçmenler bağlamında eleştirel değil, yorumlayıcı veya doğrudan tüketici pozisyonundadır.

6.8. Haber Güven İlişkisi: 'Birkaç Kanal Var İzlediğimiz Diğerleri Hep Uzatıyor'

Diğer yandan Muhammed ve Ali ile derneğe gitmek üzere araca binip yola çıktığımızda aracın müzik çalarında İslami radyo kanalının açık olduğu, ilahiler, dini hikâyeler ve haberlerin sırasıyla dinlendiği de gözlenmiştir. Biri 18 yaş altında çocuk olmak üzere 5 kişilik araçta enformasyonun grup içerisinde dolaşımına ilişkin gözlenen bulgular önemlidir. Evden çıktıktan sonra araca binen ve diğer dördüncü kişiyi beklerken Mehmet, Kâbe'nin boş kaldığına ilişkin haberi telefonundan okudu. Ardından Ali haberin doğru olup olmadığını sorunca, Mehmet'te "bizimkiler" vermiş haberi diye ekledi. Bunun üzerine şoför Muhammed'in de telefonundan aynı gazete web sitesini açıp, haberin detaylarına ilişkin bilgi almaya çalıştığı ve diğer haberleri okuduğu gözlenmiştir. Ayrıca haber sorgulanmadan doğru kabul edilerek, yorumlama sürecine girilmiş ve bunun üzüntü verici bir durum olduğu aktarılmıştır. Haber, inanç değerleri bağlamında yorumlanırken, haber kaynağı *bizimkiler-ötekiler* olarak ayrılmış ve grup üyeliği normları (Tajfel ve Turner, 2004) üzerinden iletişimsel özellikler ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda grubun medya araçlarına güven düzeyi yüksektir. Diğer yanda grubun radyo, televizyon gibi medya araçları üzerinden üyelerini enformasyon açısından doyurduğu gözlenmiştir. Grubun enformasyon kaynağı bakımından da kapalılık özelliğini koruması ve güven düzeyinin yüksekliği de bir açıdan grup içi iletişimin nasıl olduğuna yönelik bilgi sunmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde aktarılan Price'ın (1989) Stanford'daki lisans öğrencileri üzerine yaptığı deneyde, deneklerin kendilerine yakın haber mecrasındaki enformasyona olan sonsuz güveni, haberin kurgusal oluşunun akla dahi gelmesine engel olmuştur. Böylece haberin yayımlandığı mecra ile olan yakınlık ilişkisi içeriğe eleştirel veya mesafeli yaklaşmayı zayıflatmaktadır. Üstelik haber, grup üzerinde biz ve öteki ayrımını derinleştirmektedir. Bu deneyin sonuçlarına benzer bulgularına saha çalışması

sırasında gerek gözlem gerekse görüşmelerden ve diğer çıktılardan (sosyal medya paylaşımları, dokümanlar, TV içerikleri, yorumlar vs.) hareketle ulaşmak mümkündür. Bireyin iletişim kurma tarzını belirleyen etkenlerden birisi de hiç şüphesiz grup içi dinamikler ve cemaatleşme tarzının kendisinde belirmektedir. İç göç grubu olarak mahalleli ile diğer gruplar olarak ulusötesi göçmenler arasındaki ayrım kendisini iletişim tarzı ve medya ile ilişkisinde de göstermektedir. Gerek genç kuşağın, gerekse daha ileri yaştaki mahallelinin haber mecraları ile olan ilişkisinde kendi sosyal kimliğine, grup kimliğine yakınlık etkili olmuştur.

Etnik, kültürel, dilsel ve ideolojik etkinliklerden hareketle, biraradalığın yarattığı grup kimliği kendisini haber içeriklerine olan güven ve onu argümanlaştırma ilişkisinde de göstermektedir. Bireylerin Suriyelilere ilişkin düşüncelerine yakın haber mecralarına ve haber içeriklerine olan onaylayıcı yaklaşımı, karşıt grubun veya kendi kimliğinin karşısındaki haber mecrasının ürünlerine ise temkinli, eleştirel yaklaşmasını sağlamaktadır. Nitekim FOX TV'nin haberlerinden örnekler veren ve kendi düşüncesi öncesinde vermiş olduğu haber örneğinin ardından aynı paralellikte otaya koyan Hasan, sosyal kimliğine yakın mecraların ürünlerine haber değeri verirken, diğer mecralara karşın ise mesafeli oluşu sağlamaktadır. Hasan haberleri izleyip, izlemediklerine ilişkin soruya şu şekilde cevap vermektedir:

> Yüzde 90'ı yalandır bellidir zaten. Hepsinde... Haber [için] Fox TV, Kanal 7'yi de dinliyoruz. Yav yalan yok ha, bakıyoruz ne diyor. Bu ne diyor, bu ne diyor… Biliyoruz neyin yalan olduğunu olmadığını. [Gazete] gelse de okumuyoruz önceden geliyordu Özgür Gündem, Özgür Politika. Okumuyoruz. Haberleri televizyondan izliyoruz. Ama yalan söyledikleri bellidir. Geçen bir tane bizim muhabirler dedi, şu anda ben sınıra yakın bizim muhabirler ne yapıyor öyle abartılı şeyler yapıyor.

Hasan'ın *bizim* derken ifade etmeye çalıştığı nokta haberin aktarımı sırasında spikerin muhabirimiz ifadesidir. İfadeden de anlaşıldığı üzere bazı haber mecraları ötekiler olarak adlandırılırken, kendilerine (ideolojik düşüncelerine) yakın olarak gördükleri haber mecralarına güven yüksektir. Yalan denilen haberin teyidi de yine farklı mecralardan sağlanmaktadır. Genç kuşağın da kendince geliştirdiği doğru habere ulaşma tarzı da bu bağlamda kimi mecralara temkinli yaklaşmayı sağlarken kendilerine yakın gördükleri mecraları da doğru habere ilişkin referans göstermektedir. Ayrıca sadece haber mecralarına değil, genel olarak medyaya ilişkin de ayrım bulunmaktadır. Gençlerin, özellikle haberleri televizyondan takip eden bireylere yönelik bakış açısı da ayrımı göstermektedir. Bu ayrım televizyondaki haberin yalan oluşu ve yalanın tüketimini

sağlayan bireylerin doğruya ulaşmada kendilerinden ayrı bir konumda bulunduğu gerçeğidir. Diğer yanda Semra (Ev Hanımı, 1956) ise "*birkaç kanal var izlediğimiz diğerleri hep uzatıyor her şeyi"* derken bu uzatmanın gerçeği genişlettiğinden bahsetmektedir.

Uzatma, kendilerince habere yapılan müdahaleye yani manipülasyona verilen isimdir. Halen birkaç kanal vardır, ancak bu birkaç kanal kendi sosyal kimliklerine yakın kanallardan oluşmaktadır. Bir bakıma sosyal kimliğin oluşum sürecindeki basamaklar, (Tajfel, 1974, Tajfel ve Turner, 2004) kendisini haber mecralarına ilişkin etkileşim tarzında da göstermektedir. Nasıl ki sosyal kimliğin inşa sürecinde birey öncelikle kendi kimliğinin ayırdına varmakta ve onu inşa ederek, kendisini diğerlerinden ayıran pozisyonlar kurgulamakta, ardından ise diğerlerini kendi bağlamsal noktasından hareketle ele almaktadır. Bu durum haber mecrası ile olan ilişkiye de aksetmektedir. Birey öncelikle kendi mecrasını seçmekte, onunla temas kurmakta ve içselleştirmekte ve ardından diğer mecra ve araçları ise eleştirmeye başlamaktadır.

Katılımcılar genellikle kendilerine yakın mecraların veya araçların doğruluğu konusunda şüphe götürmez bir tavır takınmaktadırlar. Örneğin dernek üyelerinin haber mecralarına olan güvenleri kapalı bir gruplaşma tarzı olarak kendilerinin çizdiği biz ve öteki ayrımında dışarıya bakışın şekillendiği etkili bir noktadır. Bu nokta yaşanan bir olayın, aktarılan bir ifadenin teyidi için grubun haber mecrasına başvurulmasından da anlaşılabilir. Muhammed'in Kâbe olayının teyidi için bir an önce elindeki telefona davranarak, derneğin haber sitesine başvurması bunun en bariz örneğidir. Üstelik öncesinde dernek gazetesine abone olduklarını da ifade eden Muhammed, şu an basılı gazete kullanmadıklarını daha çok sosyal medyanın gücüne güvendiklerini ifade etmiştir. Üstelik derneğin öncesinde kadınlar için (anne olarak nitelendiriliyor) aile dergisi, çocuklar için, eğitici dergi erkekler için, politika, kültür dergilerini yaygunlaştırması da önemlidir. Ancak bunlar artık hemen hemen fiziki olmasa da dijital olarak tüketilmektedir. Muhammed, kendisinin Müslüman bir ailenin gerekleri bağlamında medya tüketimine yöneldiğini savunmaktadır.

Gençlerin (Zuhal, 1995; Sibel, 1993; Derya, 1994) "çünkü biz aktif olarak kullanıyoruz sosyal medyayı" cümlesi onların mecraya olan inanç düzeylerini ve kendilerini doğru haber tüketenler olarak televizyon kullananlardan ayıran konumlarını da desteklemektedir. Bir bakıma habere ulaşma tarzı da kendi içinde hiyerarşi oluşturmuş durumdadır. Muhsin şöyle ifade etmektedir: "Ben şahsen kendim şu an bir gazeteci olarak

Türk medyasını mümkün olduğunca izlememeye çalışıyorum. Benim haber takip ettiğim kanallar internet aplikasyonlarımda T24, DW, BBC, SPUTNIK, mümkün olduğunca buralardan takip etmeye çalışıyorum. Çünkü yanlı olmaktan ziyade sıkılmaya başlıyor insan." Üstelik bu mecraları takip etmeyen bireylerin de doğru habere ulaşma noktasında sıkıntı çektikleri ifade edilmektedir. Grupların habere ulaşma noktasındaki farklılaşmaları Suriyelilere ilişkin bakış açıları ile organik bir ilişki içerisindedir. Gerek düşüncelerine argüman oluşturma noktasında haberlerin referans gösterilmesi, gerekse doğru habere ilişkin bakış açısının Suriyelilerin varlığı konusundaki etkililiği düşünüldüğünde böylesi bir gerçeklikten bahsetmek mümkündür. Sonuç olarak grup üyelerinin kendilerine yakın gördükleri mecralara duydukları güven, onları Suriyeliler konusundaki tutumlarına etki etmektedir. Ayrıca kişilerarasındaki enformasyon aktarımında da aynı etnik aidiyet, kültürel yakınlık, dil ve sosyal ilişkiler bu aktarım sürecini etkilemekte ve güven ilişkisini sağlamaktadır (Gallois vd., 2018). Bu bağlamda kadınların ev oturmaları, dedikodu mekanizmasının işlevselliği, erkeklerin kahvehane diyalogları da etnik gruplar arası iletişim açısından güvenirlik düzeyine sahip enformasyonun dolaşıma sokulduğu mekânlar olarak ön plana çıkmaktadır. Çalışmanın cevap aradığı nokta hangi mecraların, kanalların veya araçların doğru olduğundan ziyade neden bazı kanallar doğru görülürken, bazıları eleştirel ve doğru olmamakla suçlanmakta olduğudur. Burada grup yanlılığı (Tajfe 1974) haber-enformasyon ile ilişkide etkili olmaktadır.

6.9. Gündelik İletişimden Yansıyanlar: "Değişik Bir Kültür"

Muhsin'in anlatımından, gözlem sürecindeki diyalog ve teorik kısımda yer verilen kimi kaynaklardan hareketle mahallenin bir dönem yoğunluklu suç ve sokak eylemleri ile anılmakta olduğu söylenebilir. Ülke gündeminde de kendisine yer bulan, özellikle kent merkezinde de anılan bayrak yakma olayı[34] sonrası göç ile bağlantılı mahallelere yönelik başlayan mesafe alış, kendisini bir noktadan sonra dışlama sürecine dönüştürmüştür (Kaya vd., 2009). Bu süreçte özellikle en fazla yara alan mahalle içerisindeki gençler olmuştur. Genç kuşak, hem kent ile ilişkileri en yüksek düzeyde olmasından kaynaklı, hem de eğitim amaçlı hareketlilik yaşamalarından dolayı öteki olmayı en yoğun hisseden grup olmuştur. Muhsin'in Bölüm 6.3'te aktarılan, öğretmeni ile yaşadığı olayı hiç

[34] 2005 yılında Mersin'de Nevruz kutlamaları ardından yaşanan olay için bkz. https://bianet.org/bianet/siyaset/112251-mersindeki-newrozda-bayragi-ozde-vatandas-yakmis.

unutamadığını ifade etmesi ve öğretmeninin ondan dil konusunda hassas davranmasını ve temiz giyinmesini, giyimine kuşamına dikkat etmesini istemesine karşın Muhsin'in hafif gözleri dolarak anlattığı tepkisi önemli açmazları barındırmaktadır. Muhsin'in öğretmeninin adına ve olayın tarihini gününe kadar hatırlaması kendisinde derin bir etki yaratığını gözler önüne sermektedir. Bu deneyim gerek gündelik hayatında, gerekse mahalleli kimliği ile olan ilişkisinde dönüşüme neden olmuştur. Bir yanda mahalle kimliği ile arasına mesafe koyması gerektiğini düşünen Muhsin, diğer yanda kendisini buraya ait hissettiğini aktararak ikilem yaşadığını vurgulamıştır. Ancak okul kurumunun farklılıklara yaklaşım tarzı bir yanda genç kuşağın mahalleli kimliği bağlamında kent ve yurttaşlık alanı ile ilişkilerinde dışlanma hissi yaratmıştır.

Gündelik hayata doğrudan yapılan müdahale iktidar odağından yayılan kategorizasyonun kitlelerin gözünde de mikro alana genişletilerek tüketilmesini sağlar (Wimmer, 2008). Bu tüketim kategorilerinin içerdiği hiyerarşilere özgü davranışlar sergileyerek, ırkçılık, yabancı düşmanlığını, damgalamayı tetikleyen davranışlarını kendi gözlerinde olumlar noktaya taşıyabilir; hatta Wimmer'e göre iktidarlar tarafından etnik kategorizasyonları derinleştirmek adına teşvik edilebilir. Kurumsal yapılar ve disipline edici yapıların kurduğu tahakküm biçimleri, örtük iktidar formları ile iletişimsel süreçler üzerinden üretimi sağlar, devamlılığı pekiştirir, bir çark döngüsü biçiminde düşünülürse, gençlerin çarkın dışına itilmeleri savrulmaları, çarkın dönüş hızı, ivme kazanması, keskinliği ile doğru orantılıdır. Bu konuda Göregenli vd. (2016) İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerindeki çalışmalarında göç türü (zorunlu veya emek göçü) ve etnik aidiyetin kent ölçeğinde marjinalize olma eğilimini arttırdığını ve bunun (asimilasyon, entegrasyon, ayrışma ve marjinalize olma) aşamalı olarak ayrışmaya ve marjinalize olmaya ittiğini ortaya koymuştur. Çalışma bunu kentsel bazda bir tür kültürleşme tarzı olarak değerlendirmiştir. İç göç sonucu bu üç şehre yerleşen Türk ve Kürtlerle yapılan çalışmada Türklerin kültürleşme konusunda daha aktif olmalarına karşın, Kürtlerin dil bariyerinden ve diğer değişkenlerden dolayı marjinalizasyon ve ayrışma eğilimi gösterdikleri vurgulanmıştır. Çalışmanın önemli görülmesi gereken bir diğer noktası ise, kültürleşme ve etkileşim stratejileri içerisinde marjinalize olan Kürt katılımcıların "medyanın ve kitle iletişiminin (gazete, televizyon, radyo vb. etnik ve ulusal araçlarının kullanılması) ..." baskın etkisini barındıran bir süreç yaşadıklarını açıklamalarıdır (Göregenli vd., 2016, s. 432).

Bireyin sosyal kimliğini kavraması sürecinde bu kırılmaların etkisi bulunmakla beraber ben/öteki, biz/diğerleri yol ayrımında, okul bir nevi ayrım yaratıcı rolü ile ön plana çıkmıştır. Elbette ki bu sadece Muhsin'e has bir durum olmamakla beraber görüşme ve gözlem sürecinde gençlerin birçoğunun enformel alanlarda tutunmaya çalışmaları ve okul geçmişlerinin böylesine sorunlu olmasına ilişkin aktarmış oldukları bir anekdot mutlaka bulunmaktadır. Bu çalışmada bunu salt bir neden veya sonuç olarak almamakla beraber, belirli etkilerin ve sonuçların doğmasında itici neden olarak okunması gerektiğini düşünülmektedir. Diğer yanda Ali, lise eğitiminin son yılında katıldığı 1 Mayıs kutlamalarından dolayı okuldan atıldığını şu şekilde aktarmaktadır:

> Benim öğrenim durumum lise 4'te 1 Mayıs o zaman yasaktı, 1 Mayıs'ta bırakıldım, 2 Mayıs'ta okulla ilişkim kesilmiş benim haberim olmadığı halde. 2011'de yasaktı Mersin'de, o yıldan sonradan bayram yaptılar. Okula gittiğim halde, karne aldığım halde okulla ilişkim kesildi.

Üstelik Ali, din konusunda donanımlı bir aileden gelen ve dini eğitimi, Arapça bilgisi ve Kur'an konusunda nitelikli olmasına rağmen öğretmenleri ile arasında beliren mesafeyi etnik aidiyeti üzerinden ilişkilendirerek açıklamaktadır.

Semra (Ev Hanımı, 1956) ve eşi ise aile üyelerinden birisinin okulda "Alevi olduğu" için sık sık sorun yaşadığını da aktarmıştır. Zafer ise, Hasan ile görüşme yapıldığı sırada işten gelen oğlu ile tanışıldığı sırada oğlunun eğitimi üzerine yönelen diyaloğa oğlu "okulla aramız olmuyor" diye niteleme yaptığını aktarmaktadır. Ancak pazar günleri gözlem yapılan tezgâhta bulunan ve iş yeri sahiplerinden birisi olan Selim ise çocuklarının neler yaptığına dair gelişen diyalogda, söz konusu eğitim olduğu sırada okul ile gayet iyi bir sürecin devam ettiğini ve eğitim kalitesinden memnun olduklarını, bunun çocuklarının başarısına da yansıdığını dile getirmiştir. Ancak çocuklarının yaş itibariyle ilkokulda oluşu ve genelde aktarılanların lise çağında yaşanan olaylar oluşu bir nevi sosyal kimliğin ve çevrenin belirginlik kazandığı sürecin daha ileri yaşta gerçekleştiği çıkarımını desteklemektedir. Muhsin de ilkokulda akran çevresinin genellikle aynı mahalleden oluşu ile bir sorun yaşamadıklarını ifade etmiştir. Bourdieu da yine Fransa'daki okulların yoksul çocuklar için kültürel, sosyal ve ekonomik anlamda uyumsuzluğu ön plana çıkaran norm ve değerlerin formel eğitim (müfredat) sayesinde dayatıldığını vurgulamaktadır (aktaran Swartz, 1997). Bourdieu'nun (1982) sosyo-ekonomik temelli analizlerine karşın mahallenin etnik, kültürel, ideolojik, inanç, dil ve göç temelli çoklu yapısı göz önüne alındığında vatandaşlık tarifinin dahi anayasal ve etnosentrik (Yeğen, 2004) zemindeki algılanışı üzerinden bir fikir edinilebilir. Saraçoğlu

da (2008, 2014) orta sınıf İzmirlilerin Kürtlere karşı geliştirdikleri bakış açısının ve Kürt göçmenlerin kente yabancılaşmasının temelinde lise ve ilkokul eğitiminin bulunduğunu dile getirmiştir. Bu araştırmada ise özellikle zorunlu eğitim sürecinin tamamını veya bir kısmını Mersin'de geçirdiğini ifade eden katılımcıların bu hikayelerini kesitler halinde Suriyelilere ilişkin bakış açılarına, tutumlarına yerleştirerek, argümanlaştırdıkları gözlenmiştir. Ali, filmlerinin temasının bir kısmını yakın çevresindeki göçmen deneyimlerinden kesitler sunarak örneklendirmektedir. Filmlerinin ise kendince gösterilmeyenleri, yansıtılmayanları ifade ettiğini vurgulamaktadır. Sultan (Öğrenci, 1994) ise okulda arkadaşlarının onu "kötü koktuğu" için dışlamalarını ve bunu geçen yıl staj gördüğü okuldaki Suriyeli bir çocuğa yöneltilen niteleme ile benzeştirdiğini vurgulamaktadır. Nitekim kötü kokmaya yönelik etiketin arkadaşları arasında etnik kimliğine yönelik bir niteleme ile sunulduğunu da vurgulamıştır.

Caymaz (2007, s. 11) *Türkiye'de Vatandaşlık* isimli çalışmasının *Ulusal Kimlik ve Vatandaşlık* alt başlıklı ilk bölümünün ilk cümlesine şu sözlerle başlayarak durumu özetlemektedir: "Türkiye'de siyasal modernleşmenin kaynağı ve yayıcısı olarak devletin milli kimliğin oluşturulmasında oynadığı merkezi rolün anlaşılmasında milli eğitimin işleyişi önemli ipuçları vermektedir." Okulun bu rolü bağlamında genç kuşak üzerinde dönüşen mahalleli kimliği bir yanda mahalle ile kopan bağları diğer yanda bir kıskaç gibi kendilerini kavrayan mevcut kimliklerin arasında sıkışıp kaldıklarını göstermektedir. Bu konum ve öteki olarak içselleştirilmiş gerçeklik Suriyeli göçmenlere karşın kendilerini yakın görmelerini veya empati duymalarını sağlamaktadır.

Genç kuşağın kent ve okul tarafından görünür olma tarzı onları bir yanda diğer göçmen grupları ile yakınlık kurmalarında etkili olmaktadır. Ali'nin Afgan aile ile yakınlık kurması, benimseme süreci, ailenin sağlık giderlerini onları vatansız *(heimatlos)* olarak gördüğü için çekinmeden ödemesi ve genellikle "biz de yaşadık, devir daim" gibi ifadelerle paralellik kurması önemlidir. Bu, onların medya dolayımıyla öğrenmeye karşı cephe alışı olarak görülmekte ve bu cephe alış, onları karşı konuma iterek bir tür görünür olma stratejisi olarak da şekillenmektedir. Diğer gençler kendilerince alternatif yöntemlerle ulaştıkları haberlere önem atfederken bu durum Ali gibilerinde daha radikal biçimde kendisini kendi araçları üzerinden ifade etme yoluna kadar götürebilmektedir. Ali mahallede bazı arkadaşları ile kısa filmler çektiklerini ve bu filmlerin konusunun genellikle kendi çevrelerinden hareketle, önemli görülen konular olduklarını dile getirmektedir. Amacını "halkı bilinçlendirme ve uyandırmayı filmler üzerinden yapmaya

karar verdim" ifadesiyle açıklamaktadır. Bunu bir tür halkı uyandırma gibi addetmesi misyon olarak görülmesine neden olmaktadır. Ali ve diğer mahalleli arkadaşları sadece film çekmemekte, birçoğu fırıncılık, mobilyacılık, berber kalfalığı, pazarcılık gibi işler yapmakta ancak "halkı uyandırmayı" bir misyon olarak işleyen gençler gündelik alanı ve gerçekliklerini film konusu olarak işleyerek, kendilerini kendi medya araçları üzerinden temsil etmeye girişmektedir. Bunun göçmenlik ile bağlantısını Ali şu şekilde dile getirmektedir:

> [Filmlerin teması] kadına şiddet, mülteciler ondan sonra istismar haksızlığa ya uğramış insanlar... Şu anda televizyonda görüp de onlara bir inat aslında bir tepki. Örneğin bütün dizilere bakıyorsun ben izlemiyorum da birkaç bir şey açıyorum öyle hep bir tema... Holding var, çocuklar baba parası yiyor, adamın eşi genç biriyle çıkıyor, adam yanında çalışanlar, lüks... Yani hep aynı konu; lüks yaşamlar lüks arabalar, lüks. Bizim halkımız da buna bakarak eşini beğenmiyor, o arkadaşını beğenmiyor, o arkadaştan daha çok pahalı hediyeler istiyor. Bunlar da bizim toplumumuzda olmadığı için, gerçeği yansıtmadığı için ben de toplumun gerçek yaşantısını filme dökmek istiyorum.

Ali için filmlerinin konusu genellikle yakın çevresinde görünen ancak kendince ifade ettiği biçimiyle televizyonda yer verilmeyen konulardan oluşmaktadır. Bu konulardan mültecilik özellikle önemlidir. Zira bu hem çevresinde olan bir durum hem de durumu önemli görmesinden kaynaklıdır. Ali mülteciliği bir tür zorunda kalma olarak görmekte, üstelik hastanede Afgan aile ile yaşadığı durumu da filmleştirme yoluna gitmiştir. Bunun dışında gençlerin bazıları da sosyal medya üzeriden videolar çekerek, görüntüler paylaşarak kendi performanslarını sergilemekte ve kendi tarzlarını oluşturmaktadır. Özellikle gözlem sürecinde sokaktaki çocukların rap parçaları dillendirmeleri önemlidir. Genç kuşak kendisini filmler ve müzikler üzerinden yeniden yaratırken, karşı konuma yerleştirdikleri medya araçları ile aralarına mesafe koymaktadırlar. Gençler dönüştürdükleri bu mekânlara (mahallelere) kendilerince anlam yükleyerek, kendilerini bu anlam ve mekân arasında konumlandırmaktadır. İç göçün etkisi ile sahada gözlenen üçüncü kültürün oluşumu, kentsel alanda yaratılan farklılaşmayı sembolize etmekte ve "Mersin getto ortamı" diyerek aslında kenti kendi dünyalarından ibaret gördüklerini de pekiştirmektedirler. Bu durum Wacquant'ın (2007) damgalı mahalleler vurgusunun içerisinde de yer edinmiştir. Gençler kendilerini özellikle rap parçaları üzerinden ki rap tarzı müziğin yoğunluklu olarak görülmesi de rastlantısal olmamakla beraber, Wacquant'ın ifade etiği gibi içeridekiler ve dışarıdakiler ayrımı üzerinden konumlandırıldığı görülmektedir. Gençlerin bu kültürel örüntü içerisinde Ali'nin deyimiyle "mültecilere" de yer vermeleri önemlidir. Gençlerin yaratmış oldukları

kültürel örüntü bir yönü ile kendi etnik ve kültürel aidiyetleri, göç ile sahip oldukları imkânları ile de organik bağlantı içerisindedir.

6.10. Mahallede Gruplaşmanın Gündelik Yansımaları

Gruplaşma, bireylerin etnisite, dil ve kültürel faktörlerden kaynaklanan, kendi içinde yani grup içi tarzda sürdürülen iletişimsel süreçlerine gönderme yapar. Örneğin, kadınların komşuluk ilişkilerinde yoğun olan iletişim tarzı ne yazık ki Suriyeli göçmenler ile mahalleli arasında yeteri düzeyde değildir. Bu düzey net bir saptamadan ziyade gözlenen verilere işaret eder. Kadınların genellikle kendi etnik ağları üzerinden yakınlık kurmada ve iletişimsel bağlamda temas etmede etkili olurken, diğer yanda Suriyelilerle kurulan iletişim bir tür fiziki yakınlığın sağladığı, üstün körü, diyalog olarak nitelenebilir. Mahallede gözlem ve görüşmelerde Suriyelilerle evlenen birisine rastlanmamıştır. Suriyeli göçmenlerin market, şarküteri, manav veya esnaflarından sistematik düzeyde alışveriş yapan mahalleliye rastlanmamıştır, münferit alışverişlerin genellikle *ucuz olması* üzerinden ifade edilmesinden bahisle, bir tür talebe karşılık yakınlaşma söz konusudur. Mahallelinin Suriyeli komşularından bahsederken sıklıkla kullandıkları nitelemeler; iyilik, yardımseverlik, Müslüman, dininde ve gürültülü oluşlarıdır. Zafer, inşaatta beraber çalıştıkları Suriyeli işçileri tanımlarken, temiz olmayışlarından, kültürel uyumsuzluklarından, dini vecibelerin yerine getirilmesindeki farklılıklardan söz etmektedir:

> Mesela ben dedim ki Ramazan ayında abdest alınıp namaz kılacak, adam işte bunları açmadan, şunları kapakları açmadan abdest alıyor, elini böyle batırıyor, şeye bidona var ya, inan ha ben gözümle gördüm. Ondan sonra elini batırdı böyle yaptı. Ben dedim böyle olmadı, sen yanlış yapıyorsun… Türkçe de fazla bilgi yoktu.

Din kardeşleri ve misafir olarak nitelenen Suriyeli göçmenlerin tanınması yani temasın ilerleyen safhalarında Zafer tarafından "değişik bir kültür"ün bireyleri olarak nitelendirilmeleri iletişimsel sürecin bir getirisidir. Ancak bu iletişimsel süreç bir tür karşı özneyi olumsuzlamaya doğru evirilmektedir (Yun Kim, 1994). Suriyelilere atfedilen 'zevk düşkünü oluşları', 'gecenin ilerleyen saatlerine kadar gürültü yapmaları', 'nargile kültürü ile anılmaları' genelleyici, damgalamaya (*stigmatization*) dönüşmektedir (Goffman, 1963). Etnik gruplar arası iletişimin Galois vd.'e (2018) göre, doğası gereği yarattığı temas bir noktada uyumsuzlukları ön plana alarak, kırılmaları yaratmaktadır. Bir nevi ilişkilerde oluşan çatlak mahallede Suriyelilerin farklı grup olarak belirmesine neden

olmaktadır. Bu gruplaşmalar, etnisite, dil, kültür kadar hemşeriliğin hâkim olduğu tarzda seyretmektedir. Bu durumun mahallenin kamusal alanındaki en bariz göstergesi kahvehanelerin bir tür sembolik mekânlara dönüşmesidir. Semboliktir, hemşehrilik ağının mekânsal örüntüsü olarak belirir, tanışıklığı, görünürlüğü, iletişimi sağlar. Bu bağlamda kahvehaneler, kişilerarası iletişimin yoğun olduğu mekânlardır.

6.11. Etnik Temsil Mekânları Olarak Kahvehaneler ve İletişim: Siirtlilerin Kahvesi, Maraşlıların Derneği

Bu çalışma açısından, kahvehaneleri önemli birer sembolik mekân haline getiren Siirtlilerin Kahvesi, Şırnaklıların Kahvesi, Maraşlıların Kahvesi, Malatyalıların Derneği gibi hemşeriliğe vurgu ile anılmasıdır. Ayrıca bunlar da kendi arasında ayrılabilmekte ve köylülük, akrabalık ilişkilerine kadar inebilmektedir. Yani salt etnik gruplaşmadan ziyade kendi içerisinde de hemşeriliğin, akrabalığın yer aldığı daha küçük zümrelere hitap eden tarzda mekânlardır. Bu etnisite temelli mekânsal ayrışmayı Alba vd.'nin (1999) kurumsal etnik inşa (*ethnic institution-building*) kavramı ile formüle edebilmek mümkündür. Kavram, çevrenin etnik karakterize edilişini ifade ederken bir diğer açıdan ise mekânsal anlamda yoğunlaşan etnik çeşitliliğe dayalı gecekondulaşmayı ifade eden göçün mekânsal dönüşümüne de vurgu yapmaktadır (Alba vd.,1999). Diğer yanda Alevilerin Kahvesi, İç Anadolu'dan gelenlerin oluşturduğu dayanışma derneği gibi kümelenme eğilimleri vardır. Kahvehaneler erkeklerin, kamusal alanda görünürlük kazanmasında önemli yere sahiptir. Öylesine ki gözlem sürecinde Şırnaklıların Kahvehanesinde, o gün gelmeyenlerin birçoğunun adının anıldığı ve dedikodusunun yapıldığı gözlenmiştir. Bir bakıma gruplaşmanın yoğun ve belirgin olduğu mekânlarda iletişim genellikle kişisel söylentilerle veya gündem yorumları üzerine kurulmaktadır. Gözlem sürecinde bu kahvehanelere Suriyeli göçmenlerin sistematik düzeyde uğradıkları gözlenmemiştir. Kahvehane sahiplerinin veya çalışanlarının kendileri de bu durumu onaylamışlardır.

Kahvehanelerde genellikle iskambil (kâğıt) oyunları oynanmakta ve oyun sırasında genellikle bireyler gündem ile ilgili bilgi alışverişi (bilgilenme) sağlamaktadır. İskambil oyunu günün ilerleyen saatlerinde yoğunlaşmakta yani iş çıkışına denk gelecek şekilde masalarda gruplaşmaların başlaması ile ortam oluşmaktadır. Günün erken saatlerinde ise erkeklerin genellikle sosyalleşmek ve konuşmak bir araya geldikleri gözlenmektedir. Ancak bu bilgilenme tarzı bir tür çift yönlü enformasyon alışverişine dayalı iletişimsel süreç olarak ifade edilebilmektedir (Shanon ve Weaver, 1999). Bu

enformasyon alışverişinin gücü, mahalle içerisinde gerek kamusal alanda gerekse özel alanda dolaşıma sokulabilmesi açısından önemlidir. Kahvehanede dolaşan bir bilgi çok kısa süre sonra ev ortamına, iş yerlerine veya tersi biçimde kahvehaneye veya herhangi başka bir yere sorgusuz sualsiz girebilmektedir ve tabi ki aksi yine aynı kaynaktan ifade edilmediği sürece devam etmektedir. Bu, mahalle içerisinde etkili olan tanışıklık, akrabalık, hemşehrilik ağının gücü ve burada grup içi üyeliğin olumlanmış bir güven sunarak, enformasyonu tüketime hazır hale getirmesinden kaynaklanmaktadır. Lefebvre (2010, s. 153) bu tarz enformasyonları "ideoloji enformasyonu" olarak ifade ederken, grubun başka bir grup hakkındaki fikirlerine atfen kullanır:

> Bunların ortak özelliği, kendilerini ideoloji olarak değil, saptama ya da bilgi olarak göstermeleridir. Şu ortak yanları da vardır: "Gerçeğin" bir özelliğini nispileştirmek ve yerleştirmek yerine mutlağa taşırlar.

Üstelik Lefebvre bu taşımanın gerçeğin önünü almasının ideolojik çıktısından kaynaklı olduğunu defaatle vurgular. Bunu farklı gruplararası iletişimde (Severin ve Tankard, 1994; Yun Kim, 1994; Price, 1998; Gallois vd, 2018) ve önyargı temelli konuşmanın (van Dijk, 1992) özellikleri olarak da görmek mümkündür.

Suriyelilere ilişkin diyalogların gözlem sürecinde kahvehanelerde yoğunlukla dillendirildiği gözlenmiştir. Gündeme bağlı olarak dillendirilen Suriyeliler olayları, kişilerarası yorumlardan oluşmaktadır. Bu yorumların referansı bir yanda deneyimlenen veya duyumlardan oluşan nitelikte olmakla beraber diğer yanda en yoğun görülen medyadan alınan haberin yorumlanması, aktarılması, kritik edilmesinden oluşmaktadır. Kahvehaneler medya çıktılarının doğrudan veya dolaylı (yorumlama) biçimde aktarıldığı mekânlardır. Kahvehaneler akşam saatlerinde, iş çıkışlarında yoğun olmakta ve pek çok erkek burada zaman geçirmeyi tercih etmektedir. Erkeklerin birçoğu enformel işlerde çalıştıkları için hafta sonu da hafta içi gibi çalışmaya devam etmektedir. Bu bağlamda sosyalleşme isteği hemcinsler arası düzeyde seyredebilmektedir. Kahvehane bu bağlamı ile fiziki görünümün ötesinde işlevsel bir anlam taşımaktadır. Mekânın cinsiyete bağlı aidiyeti temsil etmesi ve dönüşümü söz konusudur.

Kahvehanede televizyon da bulunmaktadır. Televizyon genellikle haber takibi amacıyla kullanılmaktadır. Kahvehane sahiplerinin böylesi bir ihtiyaca cevaben televizyon kullandıklarının, yani haberin bir ihtiyaç olduğunun altı çizilmektedir. Televizyonun hikâyesine yönelik herhangi bir soru yöneltilmemesine rağmen Ayhan (işçi) televizyonun kapalı oluşunu haber yüzünden çıkan bir hadise sonucu araya kolluk

kuvvetlerin girmesi ile sonuçlanan sert bir olaydan sonra süresiz bir şekilde kapatılmış olduğunu eklemiştir. Televizyon o günden sonra artık kahvehane köşesinde bir süs olarak bırakılmıştır. Ayhan kahvehanenin başköşesinde yer edinen televizyonun o olaydan sonra "kapatmak en iyisiydi" diyerek pasif bir konuma itilişini vurgulamaktadır. Bu bir bakıma televizyona verilen önemin de göstergesi ki kahvehanenin başköşesine monte edilen ve neredeyse kahvehanenin her noktasından görülebilen bir göz, artık beklenti dışı kalmıştır. Kahvehanenin başköşesindeki televizyonun kapanışını ve bireylerin bakış açısını kısacası yaşanan olay örgüsünü Postman'ın (2000) televizyonu yaşam düzeninin başköşesindeki görselliğin sorunlu kudreti olarak kavramak gerektiğine yönelik bakış açısı üzerinden değerlendirmek gerekir. Bireylerin aynı mahalleyi paylaştıkları Suriyeli göçmenlere fiziki olarak yakınlığı, araçsal olarak bir o kadar uzaklığını da ifade eder. Kahvehaneler arasında gruplaşmalar açısından farklı görünümler mevcuttur. Örneğin hangi haberlerin, haber kanallarının açık bırakılacağı, yorumlanacağı, daha doğru bir deyişle her kahvehanenin düşünce yapısı aynı değildir. Habermas (2014, s. 101) sanatsal, edebi, siyasal nitelikteki tartışmaların sahnesi olan Londra kafelerinin bir noktadan sonra, "yalnızca erkeklerin dâhil olabilmesi"ne olanak tanınan ve giderek orta halli esnafın *(wealthy shopkeepers)*, yoksulların, küçük esnaf ve zanaatkârların müdavimleri haline geldiği mekânlar olduğunu vurgular. Bu mekânlar, kendilerine has ve günde birkaç defa uğranılan aidiyet duygusunun pekiştiği mekânlar haline gelmekteydi. Fransa'daki salon kültürü kadın ve erkeklerin yüksek zümre sahipliğini vurguladıkları (entelijansiya) mekânları olarak anılırlarken, kafe kültürü görece daha alt gruplara hitap etmektedir.

Habermas (1991, 2014), kahvehanelerin zümrelerin, sosyalleşme adına dedikodu yaptıkları, sık sık görüştükleri kâğıt oyunu oynadıkları kamusal mekânlar olduklarını örneklendirmektedir. Elbette Londra kahvehaneleri ile Demirtaş Mahallesi'ndeki kahvehaneler arasında bağlantı kurabilmek karşılaştırma çabasını çok ileri götürmektir ve bu çalışmanın böyle bir amacı bulunmamaktadır. Ancak yinede, çay, kahve tüketilmesi ve kâğıt oyunlarının oynanması ve erkeklere has kapalı mekânlar olmaları aralarındaki benzerlikleri ön plana çıkarmaktadır. Diğer yanda kurulabilecek benzerlik siyasal diyalogların yoğunlaştığı mekânlar halini almalarıdır. Kahvehanedeki televizyonun kapatılma nedeni bunu göstermektedir. Burada benzer eğilimleri taşıyan yorum ve eleştirilerin yapılabilmesi adına mahalle kahvehanelerin küçük ölçekli gruplar halinde devam etmesi ve bunun güven verici yönünün ağırlık kazanması önemlidir. Bir tür tanışıklık ve grup içi benzerliğin güvene endekslendiği mekânlarda haliyle enformasyon

akışı da bu noktada benzer tarzda yorum ve diyalogların içerisinde yer edinmektedir. Kahvehanede Suriyeli işçi bulmak, Suriyeli kiracı bulmak dışında, Suriyeliler'in ekonomik koşullarını zorlaştırdığı veya kültürel olarak mesafeli olduklarına ilişkin diyaloglar sık sık kullanılmıştır. Oyun esnasında "Bursa'da Suriyeliler birini öldürmüş" ifadesinin ardından siyasal iktidar eleştirilmiş ve Suriyelilerin kalıcı oldukları yönünde diyaloglar kurulmuştur.

6.12. Gündelik Ortak Alan Olarak Pazaryerinden- Suriyeli(lerin) Pazarına

Mahallede pazar alışverişi, genellikle Pazar günleri Pazar Sokağı'nda gerçekleşmektedir. Mahallelinin mutfak alışverişini yapmış olduğu semt pazarına talep yüksek olmakla beraber, temel sebebi ürünlerin ucuz olmasıdır. Pazar diğer yanda kamusal alanda mahalleli ile Suriyelilerin iç içe olduğu en önemli alandır. Bir bakıma iletişimin kısa ve amaca uygun olarak, yani sadece gündelik ihtiyaçların karşılanması düzeyinde kalmasına rağmen önemli ipuçlarını barındırdığından bahsedilebilir. Gerekse iş yeri ortamında, ibadethanede, komşuluk ilişkilerinde veya diğer kişilerarası ilişkilerde ortaya çıkan iletişim düzeyi, pazaryerindeki kadar yoğun görülmemektedir. Bu bir yanda diğer ortamlardaki iletişim düzeyinin sayısal olarak kişilerarası iletişime veya görece daha küçük gruplara olanak tanımasına karşın, pazaryerinde yoğun insan hareketliliği adına önemlidir ve bu bir bakıma mahallelinin deyimiyle "kalabalığı" temsil eder.

Diğer açıdan ise bireyler tüketime yönelik ihtiyaçlarına cevaben zorla da olsa iletişim kurma ihtiyacı duymaktadırlar. Tüketim alışkanlıkları hakkında da fikir veren pazar, bireylerin bir tür iletişim kurduğu alan olarak da tanımlanabilir. Bu alanda tüketim alışkanlıklarının belirmesi bir bakıma yakınlığı sağlama adına olumlanmış bir iletişimsel sürecin öngerekliliklerini yerine getirememektedir. Lingis'in (1997) ortaklığın görünürleşebilmesi adına gürültünden arındırılmış iletişim tarifinin pazar alanında gözlenen iletişimsel süreçte yerine oturamaması önemli bir diğer etkendir. Kafa sallama, el-kol hareketleri, yüz ifadeleri, ses tonunda değişimler, duygusal değişimin akışkanlığı pazaryerinde Suriyelilerle kurulan etnik gruplar arası iletişimin sözsüz özelliklerinin (Yun Kim, 1994) başında gelmektedir. İletişimin belirli önyargılar üzerine kurulduğu ise Hasan (Pazarcı, 1967) tarafından yinelenmiştir:

> Çok geliyorlar pazara... Bir gün pazardayım bir baktım birisi kendi kendine konuştu. Yav dedi bir Allah rızası için bi bakın bi bakın dedi. Yav ben dedim, ne oldu? Allah rızası için bizim milletimiz kimse arabayla sebze alamıyor, şöyle

poşetinden alıyor. Ama bakın o Suriyeliler arabayla alıyor. Bizimki alamıyoruz ki dedi.

Hasan, Suriyelilerin pazara çok geldiklerini ifade ederken, bir bakıma tüketim alışkanlıkları üzeriden de bir tür sınır çizmektedir (Tilly; 1998). Bu sınır onlarla kazanç üzerinden çizilen ayrıma denk getirilmeye çalışılmaktadır. Satın alma gücü ve şekli bir bakıma, onların yeniden öteki olarak yorumlanmalarına neden olmaktadır. Bu durum iletişimsel süreçte de ayrımların yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Pazardaki satıcıların Suriyelilere karşı mesafeli oluşu, ürünlerini satmak istemeleri ve Suriyelilerin ürünlere talepleri üzerinden kurulan diyalog türü farklı bir iletişimsel süreçtir. Mc Quail (1985), iletişimin kopuklukları, parçalılıkları, gürültüden arındırılmış anlamı üzerinde yoğunlaşmanın önemini vurgulamaktadır. Salt belirli amaçlara ulaşma üzerine kurulu iletişimin, karşı özneyi konumlandırma açısından sorunlu oluşu, özneyi bir tür nesneye dönüştürmektedir. Suriyelilerin 'çok alışveriş yapıyor oluşları', Hasan açısından sorunlu bir bağlama oturtulurken, pazaryeri gözleminde komşu tezgâh sahiplerinin Suriyelileri olumlama stratejisi olarak, onların alışveriş yapıyor oluşlarına gönderme yapması da sorunludur[35]. Alışveriş yapıyor olmaları, bir tür nesneleştirme edimine başvurarak, özne pozisyonlarının dışında gördüklerini göstermektedir. Kurulan ilişki bir tür maddi çıkar odağı üzerinden işlemektedir.

Pazar yerinin yoğun oluşu bir diğer açıdan mahallelin sosyo-ekonomik homojenliğini de göstermektedir. Ancak bu homojenlik makro anlamda yani mahallenin genel anlamıyla içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik düzlemi nitelemektedir. Zira pazaryerinin kendi iç örgüsü içerisinde mekânsal ayrışmayı da barındırdığından bahsedilebilir. Mahallede Suriyelilerin açmış olduğu tezgahların varlığı bilinmekte hatta Sultan (1994), Semra (1956), Cemile (1953) tarafından "Suriyeli pazarı, Suriyelilerin açtığı pazar" olarak etnik etiketler üzerinden pazar alanına gönderme yapılmaktadır.

[35] Pazaryeri gözlemi sırasında sık sık diyalog kurulan tezgâh çalışanlarının, Suriyelilere ilişkin bakış açısında sık sık tekrar eden ifadeler bulunsa da onların kendilerinden alışveriş yapıyor oluşu önemli görülmektedir. Yan tezgâh çalışanı Mahmut' un "*herhalde tek iyi yanları bu alışveriş'*, diğer tezgâh sahibi Hüseyin'in '*bu kadar alıp ne yapıyorlar, neyse alsınlar da'* sözleri kayıt altına alınan ifadeler olarak önemli görülmüştür. Bu karşı özne olarak Suriyelilerle kurdukları iletişim tarzına da yansımaktadır. Onları bir tür nesne konumuna indirgemektedir.

Görsel 9.

Mahallede Suriyeli Göçmenlerin Kurduğu Tezgahlar ve Satış Kalemleri

Ancak Suriyeli pazarı olarak nitelendirilen alanda muhtelif gözlem süreçlerinde sebze, meyve gibi mahalleliye hitap edecek tüketim nesneleri yerine kendi tüketim tarzlarına özgü tatlı, çay, ekmek, soslar, döner, hazır gıda maddeleri gibi ürünler satılırken bunların çok kısıtlı bir alana yerleştiği pazarın asıl işlevini belirleyenin ise ikinci el, kullanılmış ürünlerin yeniden ihtiyaca uygun biçimde tüketime sunulduğudur (Görsel 9). Suriyeliler tarafından göç ile yaratılan özgün alanın fiziki yansımasını barındırmaktadır. Bu yönüyle alan ne tümden Suriye'ye özgü ne de Türkiye'ye özgüdür, hatta kent özelinde Mersin'e özgü bir alan da değildir. Bu alanın tam olarak tarif edilebilmesi göç ile özgün bir biçimde Demirtaş Mahallesi'nde Suriyeli göçmenlerin kurduğu "Suriyeli pazarı" olmasıdır. Bu yönü ile yerel ve ulusalın ötesine taşmakta ancak bir o kadar da kendisine özgüdür (Appadurai, 1990). Etnik gruplar arası iletişim her ne kadar dışarıdan bir iletişimsel süreç olarak görülse de mikro mekânsal bir konumlanışta (mahallede) farklı grupların iletişimi kapalılık ve önyargı temelinde ilerleyen bir süreç üzerinden devam eder (Wimmer, 2008; Galois vd, 2018).

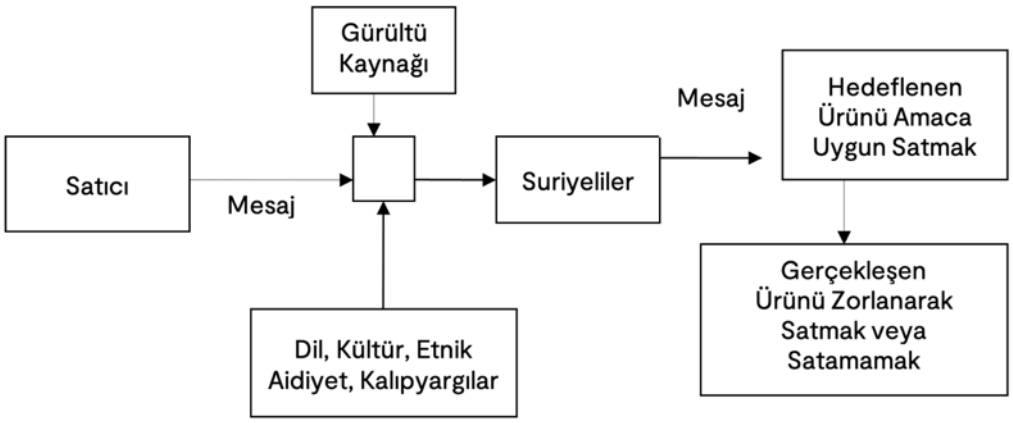
"Suriyeli pazarı", sokağın aşağı tarafında Alsancak Sokağı'nı kaplayan kısımda bulunmaktadır. Bu pazar bir yönüyle mekânsal ayrışmayı olanaklı kılmaktadır ancak mahalledeki Suriyeli göçmenler sebze ve meyve ihtiyaçlarını Pazar Sokağı'ndan

yapmakta. Suriyeli Pazarı olarak anılan (Görsel 9) pazaryerinde satılan ürünlerin, muhtarın mahalledeki Suriyeli göçmenlerin nasıl geçindiklerine yönelik soruya vermiş olduğu "birçoğu çöpe çıkıyor" ifadesi pazaryerindeki ürünlere de gönderme yapmaktadır. Çöpe çıkmak deyimi bir yönüyle yoksulluğun kentsel görüntüsünü yansıtırken, bir diğer açıdan da mahalle adına bunun tüketim alanı olarak pazaryeri yaratacak kapasitede geçim alanı oluşturması önemlidir. Üstelik gözlem sürecinde sabahın erken saatlerinde mahalleli ile Suriyelilerin ürünlere ulaşmak adına istekli olduğu görülmektedir. Yoğunluklu olarak Suriyeli göçmenlerin varlığı ve kendi aralarındaki kurdukları iletişim gözlenmiştir.

Diğer yanda Pazar Sokağı'ndaki pazarcıların çoğunluğunun mahalleliden oluşu kurulan iletişim tarzına da farklı açıdan yansımaktadır. Örneğin pazarcıların araçlarının üzerine Mersin'in değil de kendi memleketlerinin plakalarını koymaları sembolik açıdan aidiyete gönderme yapmaktadır. Aidiyet ve etnik yakınlaşmalar kendisini alışveriş sürecinde de belirgin düzeyde göstermektedir. Satıcının, Suriyeliler ile olan iletişiminde yaşanan kopukluklar, dil, etnik ilişkiler ve kültürel açıdan mesafeli oluşu barındırmaktadır. Hüseyin'in (Pazarcı, 1967) "dillerini anlamıyoruz" sitemi bir bakıma burada anlaşılır olmaktadır. Ancak bunun amaca yönelik iletişimsel süreçte hedeflenen beklentinin oluşmamasına neden olması da gözlenmiştir. Örneğin bir Pazar günü, Mahmut (Pazarcı) halden getirdiği domatesleri satmak için sabah erken saatlerde tezgâhını kurarak, satış işlemine başlamıştır. Ancak Mahmut'un müşterilerin domateslere dokunmalarını istemediği ve bunun için tezgâha yönelerek ürünlerine dokunan müşterilere sık sık ikazlarda bulunduğu gözlenmiştir. Mahmut ürünlerinin bu şekilde deforme olmalarından şikâyet ettiği için müşterilerin bunu yapmamalarını istemekte ve sözlü ikazda bulunmaktadır. Mahmut'un ifadelerini alımlamada müşterilerin etnik yakınlık, dil ve kültür bariyeriyle karşılaştıkları gözlenmektedir. Uyarının mantıksal zemini değişmemekle beraber müşterilere bu uyarı farklı şekillerde yapılmaktadır. Bu satıcının beklentisine karşılık bulabilmek adına giriştiği iletişimsel süreçte bir mesaj olarak kodlanabilir. Ancak sorun olarak görülen nokta kod açım sürecinde (Hall, 1973) gerçekleşmektedir ki bu uyum bağlamında değerlendirildiğinde anlamlı bir veri sunabilmektedir. Etnik gruplar arası iletişimde en sık yaşanan isteksizliğin sözsüz gösterenleri (Yun Kim, 1994) yoğun olarak örnekte ve diğer pazaryeri iletişiminde gözlenmiştir.

Örneğin, kimi Suriyeli göçmenlerin bu mesaja karşılık veremedikleri ve anlayamadıkları gözlenmiştir. Bu dil bariyerinin aşılamadığı, anlık iletişimsel süreçte

önemlidir. Zira yoğun bir ileti akışı bulunmamakla beraber, kısa sürede beklentinin karşılanması hedeflendiği için, kod açımının bu yönde olması gerekir. Kimi Suriyeli dil bilmeyen bireylerin bu uyarıdan sonra tezgâhı terk ettikleri görülürken, kimi bireylerin de ürünü satın aldığı gözlenmiştir. Satın alan bireyler ise satıcının yüz ifadeleri ve el kol hareketlerinin yanında parçalı olarak kullandığı Arapça kavramlardan sonra bir tür anlamlandırma gerçekleştirebilmiştir. Ancak bu sağlıklı bir düzeyde gerçekleşmediğinden, iletişimsel sürecin ilk evresinde yani uyarının gerçekleştiği ilk anda iki özne arasında bir tür duygusal değişim (öfke, sinirlenme, gülme vs.) yaşanmıştır. Ardından ise beklenti gerçekleşmiştir, ancak beklentinin gerçekleşebilmesi adına yoğun enerji harcanarak, fazlasıyla kelime kullanımı, el-kol hareketi yapılarak söz dışı iletişimsel performansta buna eklenmiştir. Diğer yanda ise hane üyelerinden çocuğu, eşi veya kendisi anlaşabilecek düzeyde Türkçe bilen Suriyelilerin olduğu gözlenmiştir. Bu bireyler diğer bilmeyen gruba göre kod açım sürecinde daha etkili olmuşlardır. Az kelime, tonlama, söz dışı ifadelerle iletişimsel süreç ilerletilmiştir. Ancak müşterilerin ürüne dokunma konusunda istekli oluşu tüm gruplar açısından eşit düzeyde seyreden bir beklenti olmuştur.

Şekil 7. Pazaryerinde satıcı ile Suriyeli müşteri arasındaki iletişimsel süreç

Yerli satıcı ile Suriyeli göçmenler arasındaki iletişim tarzının pek de sürdürülebilir olduğundan söz edilemez. Gürültü faktörlerinin engellediği mesaj, hedeflen etkinin gerçekleşmesine yönelik bariyer oluştururken, bu bariyeri aşmak konusunda iletişimsel süreci oluşturan satıcı daha fazla enerji, kelime, tonlama, vücut dilinden destek almaya çalışmaktadır. Bu çaba iletişimin sürdürülebilir olmasını engellemektedir (Şekil 7). Mesajın alınması sürecinde etnik aidiyet de önemli rol oynamaktadır. Şöyle ki satıcının, birçok defa Suriyeli göçmenlerle iletişim kurmada isteksiz oluşu gözlenmektedir. “Ya

daha ne diyeyim", "anlamıyorsan ne yapayım" gibi ifadeleri onun sürece girme konusunda isteksizliğini vurgulamaktadır. Sadece Iraklı olduğunu yani Arap olmadığını vurgulayan bir satıcıya yönelik Kürtçe konuşulduğu gözlenmiş, satıcının etnik kimliğine ilişkin bilgi edindiği müşteriye yönelik tepkisi ise onun dili ile konuşarak yakınlaşma sağlamasına neden olmuştur. Bu yakınlaşmayı belirten tepkiler ise; gülme, giderken müşterinin teşekkür edişi, selamlaşma tarzı olarak sıralanabilir. Bireyin müşteri ile etnik yakınlığı onun için ürünün satışı sürecinde iletişimin daha kolay olmasını sağlamakta ve dil ile pekişen etnik ortaklık, memnuniyet ile birlikte sürecin kendisine de yansımakta ve satıcıda da isteklilik artmaktadır. Nitekim satıcının dil bilmeyen Suriyeli göçmenlere yönelik giriştiği birçok iletişimsel süreçte mesajın hedeflenen etkiyi yaratmaması sonucu tekrar eden isteksizlik duymaya başladığı gözlenmiştir. Bu bir açıdan dilin dışa dönük tanımlayıcı rolünü de ortaya koyması açısından önemlidir.

Satıcının Suriyeli olarak addettiği bireyleri ayırt etmesi noktasında iki temel özellik devreye girmektedir: Dil ve dış görünüş. Dil bariz anlamda satıcının anlayabildiği daha doğrusu anlaşamadığı için anlamlandırabildiği bir işlevsel özelliktir. Ancak dış görünüm noktasında ise gerekse o satıcının gerekse bulunulan tezgâhtaki ve diğer gözlenen satıcıların bazı kriterler geliştirdikleri gözlenmiştir. Bu kriterler kendi görünüm tarzlarından farklı olarak belirmekle beraber, Suriyeli olarak düşündükleri bireylerin giyim tarzlarının kendilerince toplamını ifade etmektedir. Deniz vd. (2016, s. 162) ise Antep ve Kilis özelinde Suriyelilerin gündelik yaşam örüntüleri üzerine yapmış oldukları saha çalışmasında Suriyeli göçmenlerin giyim tarzları "kamusal alanda göstermeye çalıştıkları Suriyeli kimliğini ortaya koymaktadır" derken, genç erkeklerin jöleli ve arkaya doğru uzatılmış saç tarzlarından vazgeçmemelerine karşın kadınların kendilerine özgü "bonesiz ve tek renkli" başörtülerini kullanmadıklarını gözlediklerini ifade etmişlerdir. Bu ifadelerini katılımcı diyalogları ile negatif imajın ve kamusal alanda dışlanma korkusuna karşın stratejik bir hamle olarak gerçekleştiğini teyit etmişlerdir.

Ancak pazaryerinde gözlenen ise Suriyeli kadınların aslında tek renkli genellikle siyah, kendilerine özgü ve bonesiz baş örtme şekli kullandıkları gözlenmiştir. Çalışma bunun nedenleri üzerine kesin bulgulara, verilere sahip olmamakla beraber, Deniz, Ekinci ve Hülür'ün (2016) çalışmalarını gerçekleştirdikleri zaman aralığındaki kentsel ve ulusal atmosferin ve dışlanma pratiklerinin görece yoğun olduğu düşünülmektedir. Ayrıca mahalle nüfusunun da farklı etnik gruplardan oluşmasından da kaynaklanabilir. Ancak bu dışlamanın tamamen olmadığı anlamını taşımamaktadır. Sık sık satıcıların veya diğer

mahallelilerin pazaryerinde Suriyeli göçmenlerle yaşadıkları *sürtüşmelerde* baskın çıkmaya, haklı çıkmaya, yurttaşlık kimliğini kullanmaya çalıştıkları gözlenmiştir. Sürtüşme kavramı, mahalleli ve pazarcı Mahmut tarafından kullanılan kavramken, Suriyeliler açısında ise bu bir muammadır. Örneğin pazaryeri gözlemi sürecinde çalışılan tezgâhın önüne sık sık gelen bir kadının Suriyeli olduğu ve sık sık dilencilik yaptığı söylenerek, ilgili birimlere şikâyet edildiği dile getirilmiştir. Bundan bir sonuç alınmadığı için artık kendi imkânları ile fiziki müdahalede bulunmak istemektedirler, ancak kadın ve çocuk birarada olduğu için buna cesaret edilememektedir (Görsel 10).

Görsel 10[36].

Mahalledeki Pazaryerinde Göçmen Kadın ve Çocuğu

Diğer yanda gitmesi istenen ve iş yerinin önünün kapandığı ve müşterilerin rahatsız olduğu düşüncesi ile sık sık kadına yönelik yıldırma stratejisi uygulanmakta,

[36] Görseldeki tüm bireylerin yüzleri tanınmayacak biçimde netliği kaybedilmiştir. Yüz görüntüleri tanınmayı gerektirecek düzeyde olduğu için kullanılmamış, görsel sadece olay örgüsünü destekleyici anlamda kullanılmıştır. Kadının Suriyeli olduğu pazarcılar ve mahalleli tarafından ifade edilmiştir. Üstelik salt bir kişi tarafından değil hemen hemen birçok kişi kadının Suriyeli olduğunu vurgulamıştır. Ancak asıl önemli olan kadını tanımadan salt oradan geçerken yorum yapan insanların da Suriyeli oluşunu vurgulamalarıdır. Bu yönü ile mahalleli için belirli bir Suriyeli imajı, damgası, görsel kurgusu, algısı, kalıpyargısı bulunduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Hakeza burada kadın Suriyeli de olabilir, çalışmanın sorun ettiği nokta tanınmanın nasıl ve ne şekilde oluşturulduğudur. Etnik gruplar arası iletişim açısından önemli cevaplar sunmaktadır.

etrafına su dökülmekte, sözlü olarak Türkçe ve Arapça uyarılmakta, tehditkâr ifadeler kullanılmaktadır. Diğer yanda kadının ihtiyaç sahibi olmadığı ve eşinin pazaryerinin sonunda kendilerini beklediği ve parası için kadının ve çocuğun dilendirildiği karşı argüman olarak kullanılmaktadır. Kadına yardım etmeye çalışan kimi mahalleliye ise pazarcı Selim sözlü ikazda bulunarak, müdahale etmeye çalışmakta ve bunun bir duygusal sömürü olduğunu vurgulamaktadır. Selim, bir mahalleli ile kadına yardım etme konusunda girdiği diyalogda şu argümanları sunmuştur:

> *Selim*: Abla yardım etmeyin şunlara ya, senden bizden zenginler.
> *Mahalleli*: İhtiyacı olsa dilenmezdi, baksana haline.
> *Selim:* Abla vallahi, sürekli geliyor, kocası alıyor parayı, kadını zorla dilendiriyor.
> *Mahalleli:* İstemiyorsanız, şikâyet edin canım, ama bu şekilde olmaz.

Mahallelinin kadına para yardımı yapmak yerine sık sık çocuğu için süt, ekmek, sebze, meyve alması dikkat çekicidir. Bu bir açıdan kadına yönelik güvensizlik ve mesafe mesajı verirken, diğer açıdan ise çocuğuna ve kendisine yönelik duygusal anlamda yardım etme ihtiyacı duyduklarını göstermektedir. Suriyeli göçmene karşı mesafeli oluşu barındırmaktadır. Nitekim sadece yardım etme güdüsü, güven üzerine kurulu olmayan bir isteği göstermektedir. Fatma (Ev Hanımı, 1987) ise "pazarda onlardan geçemiyoruz, bir sürü şey alıyorlar" diye eklerken mesafeli oluşun da sinyallerini vermektedir. Kendisi sadece komşusu hakkında olumlu görüşlere sahipken, diğer Suriyeli göçmenlere karşın mesafeli olduğunu sık sık vurgulamaktadır. Bu bir bakıma komşuluk ilişkilerinden yansıyan fiziki yakınlıktan kaynaklanmaktadır. Fatma'nın "iyiler" derken, Suriyeli komşusunun iyi oluşunun altını "yardıma koşuyor, bişey olsa hemen geliyor, gürültü etmiyorlar" diye doldururken, diğer Suriyeli göçmenler içerisinde ayrı bir noktada konumlandırmaktadır. Dil konusundaki bariyerleri ise komşusunun küçük kızının okulda öğrenmiş olduğu yeteri düzeyde Türkçe ve kendisinin de "az buçuk" anlıyor oluşu ile aştığını dile getirmekte. Fatma ile Suriyeli komşusunun fiziki yakınlığı, dil bariyerini aşan bir nitelikte olmakla birlikte, yakınlığın, tanımayı ve karşı özneye ilişkin olumlanmış bir tutum geliştirilmesinden söz edilebilir.

Nitekim Habermas (2014, s. 23), denkler arası görülen kamusal katılımın, görünürlüğün bir yanılsama olduğu kanaatini tekrarlarken, yanılsamayı kamusal görünürlüğün geri çevrilişi değil, aksine görünür kılınması üzerinden yaratıldığını vurgular. Bu vurgu, öznelerin kamusal alanda görünür olmalarının eşit, özgür ve bir o kadar da tahakküm edici olmayan yönüne denk gelirken, bu fikrini pekiştirmek adına Foucault'tan alıntı yaparak ötekinin bu yanılsamacı tahakküm edici özgür ortamdan

doğduğunu ve “dış ile iç arasında hiçbir iletişim yoktur” ifadesiyle kendince kavramlaştırdığı elzem olan “müşterek dil” ifadesine vurgu yapar (Habermas, 2014, s. 23). Müşterek dilin önemi, sadece linguistik açıdan değil ortaklığın inşasında aranması gereken gündelik alanda da peyderpey görünür olması gerektiği üzerine inşa edilmiştir.

Gerek pazaryerinde, komşuluk ilişkilerinde kapalılığın yoğunluğu, etnik gruplar arası ilişkilere dayanan hatta kahvehanelerde etnik ilişkilerin güvence bağlamında dolaşıma sokulan iletişimsel süreç üzerinden bir tür kapalılığı tekrarlamaktadır. Tekrar, etnik gruplaşmaları sivrilten yapısı ile, ortak zeminde bir tutum alışı mümkün kılmamaktadır. Üstelik kahvehanenin erkekler için tahsis edilmiş görünen yapısı ve kadınların mekân ve de zaman bağlamında yoğunluklu olarak ev içi görünürlüğü cinsiyete bağlı mekânsal dağılımı da alenileştirmiştir. Cinsiyete bağlı mekânsal dağılım görünürleşirken, Suriyeli göçmenlerle olan iletişime de yansımakta ve kadınlar genellikle alışveriş veya komşuluk ilişkileri üzerinden hemcinsleri ile iletişim kurarken, erkekler de yine alışveriş, iş yerinde, komşuluk ilişkilerinde hemcinsleriyle görece daha yoğun iletişimi sağlamaktadır. Kadının ev içi görünürlüğü ve erkeğin hane için dışa dönüklüğü temsili Suriyelilerle olan iletişime de yansımakta, mahalleye özgü iletişimi de cinsiyet temelinde görünür kılmıştır.

İletişimsel süreçte, sosyal ilişki, dil, kültür, etnisite önemli engeller veya olumlu faktörler olarak belirebilmektedir. Pazaryeri bağlamında ve bu gündelik alanın iletişimsel yönüne vurgu yapılırken, biraradalığın düzeyine ilişkin de mikro bağlamda cevaplar verilebilmektedir. Diğer yandan enformel ilişkilerin yansıması olarak kişilerarası ilişkilerde hemşeriliğin önemli bir sosyal yakınlık sağlamaya çalıştığı da görülmektedir. Hemşerilik bir tür prestij sağlama, kayırma amacı güderken, gruplaşmanın da önemli göstergelerinden birisi (Tajfel, 1974) olarak görülmektedir. Ancak Suriyeli göçmenlerle ilişkilerde ailevi veya hemşehrilik gruplaşmalarından ziyade mahalleli üst bağlamında gruplaşma daha etkilidir. Suriyeli göçmenlere ilişkin iletişimin mesafeli ve gürültülü oluşu, hemşeriliğin, etnikliğin, kültürün sosyal yakınlık kurmada etkili oluşu, iletişimin sağlanmasında da etkili olmaktadır. Bu bağlamda mahalleliler arasındaki iletişimsel süreç ile mahalleli ile Suriyeli göçmenler arasındaki iletişimsel süreç arasında fark vardır. Bu fark sadece dil engeli üzerinden açıklanabilecek basitlikte olmaktan ziyade etnik gruplar arası iletişimin de öngördüğü (Yun Kim, 1994) bir noktada iletişimsizlik veya iletişimsel kopukluk bulunması yani çift yönlü bir soruna işaret etmektedir. Dil engelinden ziyade amaca yönelik bir iletişimsel süreçte anlaşmaya odaklanma ve daha fazla efor sarf etme

hali mevutken, bunun dışındaki alanlarda isteklilik hali veya iletişim neredeyse yok denecek kadar azdır. Farklı etnik grupların çizdiği sınırlar (Tilly, 2004; Wimmer, 2008) iletişimsel örüntüler üzerinden de okunabilmektedir. Bu bağlamda sadece dil bariyerinin değil etnik, kültürel ve daha birçok bireysel veya kollektif özelliklerin iletişimsizlik üzerinde etkisi bulunmaktadır.

6.13. Mahalleli ile Suriyeli Göçmenlerin İletişiminde Gürültü Kaynakları

Mahalleli ile Suriyeli göçmenler arasındaki iletişimsel sürecin şu yönü çok önemlidir: Ortak zemindeki iletişimsel süreçlerde gürültü kaynağı zayıftır ve düşük entropi bulunmaktadır. Şöyle ki ortak bir paydada buluşabilen ve ortak sembol ve etkileşimlere sahip bireylerin yani mahalledeki gruplaşmaların iletişimsel süreçte yüksek enerji tüketimine ihtiyacı yoktur, kahvehanedeki iletişim tarzı buna örnektir. Kahvehanedeki sürekli etkileşim hali, süregiden konuşmalar, yapılan espiriler, yarım bırakılan ancak anlaşılma konusunda güçlük çekilmeyen ifadeler, etnik pozisyonun, hemşeriliğin, komşuluk ilişkilerinin kısacası derin tanışıklığın verdiği ilişki tarzının iletişime yansıması üzerinedir. Kahvehanede az enformasyon ile verim alma çabası bulunmaktadır. Gündelik hayatta insanlar az enerjiyle yüksek verim alma çabasındadırlar. Ancak yabancı bir birey ile girişilen iletişimsel süreç veya alıcı konumundaki birey için tersi bir süreçte de yine *artıklık* ve *entropi* oransal olarak farklı olacaktır (Shannon ve Weaver, 1998). Yani belirsizlik durumu ve mesajın hedeflenen etkiyi yaratamaması durumu kendisini farklı kültürel art yörelere ait bireyler veya gruplar ile girişilen iletişimsel süreçlerde fazlasıyla gösterme eğilimindedir (Schoma ve McKeown, 2019). Dil, kültür, gelenek ve görenekler kimi zaman iletişimsel süreci fazlasıyla etkileyebilmekte ve bu etki fazla enerji harcanmasına neden olabilmektedir. Anlamlandırma ve anlaşılabilir olmak için harcanan enerji, kendi grup içi veya aynı kültürel ardyöreye ait bireylerde daha az olabilmektedir. Bu durum verili kalıp ifadeler ve anlaşılabilirlik düzeyi ile açıklanabilir. Farklı grup dışı bireyler ile girişilen iletişimsel sürecin gürültü kaynağının fazla olması, verimi düşüreceği gibi harcanacak enerji düzeyini de arttırabilmektedir. Bu durum mahalledeki etnik gruplar arası iletişimsel sürecin kaotik yönünü ifade etmektedir.

Nitekim pazaryerinde yaşanan iletişimde, pazarcılardan gerek Mahmut'un gerekse Selim'in hedefledikleri etkiyi yaratma konusunda çektikleri güçlüğün anlamı burada belirmektedir. Kendileri çok defa iletişimsel sürecin başlatanı konumunda

olmalarına karşın mesajın iletiminde başarısız olmuşlardır. Çünkü mesaj gereğinden fazla gürültü ile karşılaşarak, beklenen etkiyi yaratamamıştır. Haliyle isteklerinin gerçekleşmesi adına daha fazla kelime, daha fazla beden hareketi, kısaca daha fazla enerji harcamak zorunda kalmışlardır. İletişimdeki bu bolluk (*redundancy*) karşısındaki belirsizlik ve yüksek düzeydeki uğraş karşısında netice alınmamasında dil ve kültürün gürültü kaynağı olarak etkisi fazlaca önemlidir. Köse (2002, s. 238) bu durumu Wiener'den hareketle şu şekilde açıklar: "Enformatik sistem içinde insanın ürettiği entropi, kesin anlamda kültürel bir sürecin açmazlarını ortaya koymaktadır." Mahalleli, Suriyeliler özelinde dil işlevsel olarak uyumsuzluğu da sergilemektedir. Her ne kadar mesaj aktarımında yaşanan *artıklık* yoğun olsa da bunun iletişimin beklenen etkiyi göstererek uyumu sağladığına, beklentiyi karşıladığına yönelik bulgulara rastlanmamaktadır.

Bu perspektif görüşmecilerden Cemile'nin (Ev Hanımı, 1953) "pek anlaşamıyoruz, dil sıkıntısı var" ifadesiyle de komşuluk ilişkilerini yansıtırken, inşaat ustası Zafer'in yanında çalışan Suriyeli işçilerle ilgili "değişik kültürleri var" ifadesiyle de pekiştirmektedir. Gündelik alandaki iletişime yansıyan bu uyumsuzluk sadece dilin işlevsiz kalmasından kaynaklı olmaktan ziyade kültürün de rolünü göstermektedir. Bir bakıma farklı bir kültür olarak görülen Suriyelilerin dışarıya itilmesi söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda mahalleli ve Suriyeli arasındaki niteliksiz iletişim süreci, belirli bir grubun diğer grup ile iletişim kuramamasından kaynaklanan gruplar arası bir etkileşim tarzı olarak görülmemelidir (Galois vd., 2018). Mahalle üzerinden değerlendirilecek olursa toplumsal ilişkilerin özündeki enformasyon kopukluğu, bir noktada pazarcı Mahmut'un ürünlerini satmak adına Suriyeli olduğunu düşündüğü bireylere yönelik anlaşılamayacağı önsezisi ile davranarak es geçmesine neden olacaktır. Bu boşvermişlik Suriyeli göçmenlere ürün satmak adına uğraşı vermemek şeklinde ortay çıktığı gibi mahalle ilişkilerinde de görmezlikten gelme ya da en nihayetinde amaç uğruna ilişki kurma tarzına dönebilme riski taşımaktadır.

Tüm bu riskler, bir noktada iletişimin tamamen kopmasına ve Suriyeli göçmenlerin iletişimsel sürecin görünmeyen yüzüne denk gelmelerine dene olmaktadır. Nitekim Suriyeliler açısından, en azından mahalle özelinde iletişimin öznesi olarak yani olarak bahsetmek zordur. İletişimin öznesi olmak, iletişimin özgür bir biçimde tarafı olmak, sürekliliği bulunan iletişim içerisinde konum almak, salt çıkar amaçlı kurulan iletişimden ziyade, toplumsallaşma edimine vurgu yapan, istekli bir ilişki tarzını ön plana

çıkaran uyumlu bir iletişimi ön plana almak demektir. Habermas (2001) bunun denklerarası kamusal ortaklık açısından rasyonel dayanak, argüman ve süreçlerini açıklamıştır. Mahalle bu kertede etnik grup içindeki iletişimi derinlemesine bir biçimde çoğaltırken, gruplar arası iletişimin hele ki Suriyeli göçmenler ile mahalle bağlamındaki iletişimi gürültüden arındırılmış biçimiyle ön plana alamamaktadır. Bu da en azından tutumun ve uyumun iletişim düzeyinde ne kertede zayıf olduğu hakkında fikir vermektedir. Bu gerçekliği Köse'nin (2002, s. 245) ifadeleriyle aktaracak olursak, "her bilgi, öncelikle redondance ve entropi tarafından yapılandırılmış bir homeostas; yani bir tanımadır. Ya da daha doğru bir deyişle tanıyamama, bir tür bilememe durumudur." Yani kurulan iletişim, özneyi tanıma üzerine değildir; diğer bir deyişle iletişim kurma çabası bolluğa karşı sonuç alamayışı ve son kertede iletişimsizliği teşvik eder. Yani Hasan'ın "pek konuşamıyoruz" ifadesinin vücut bulduğu nokta denilebilir. Burada herhangi bir iletişimsel sürecin gerçekleşmemesi söz konusu değildir. İş yerinde, alışveriş esnasında, komşuluk ilişkilerinde, pazaryerinde kısacası mahallenin kamusal alanında gözlenen iletişimsel sürecin bulunduğu yönündedir. Ancak bu iletişimin özneleri birbirine yakınlaştırması adına bir süreç olarak okunamamaktadır. Genelleyici bağlamda mahalleli ve Suriyeliler arasında bir iletişimin kaydedilmesi güç olurken, değişen sınırlılıklar bunun olanaklılığını da azaltmaktadır. Bu iletişim türünü Habermas (2001) amaca yönelik iletişim olarak nitelendirerek iletişimsel eylemin dışına konumlandırmaktadır.

6.14. Mahallenin İletişimsel Rasyonalitesine Kuramsal Açıdan Bakmak: Sorun Sadece Mahalle(li)de mi?

İletişimin zaten akışkan, dinamik olan sınırları (Tilly, 1994) her seferinde yeniden şekillendirmesi, özellikle makro pencereden mahalleli-Suriyeli göçmen uyumuna içkin fikir söylemeden önce bir tür rasyonellik sorununa eğilmeyi gerektirmektedir. Gündelik iletişimin, medya dolayımı ile gerçekleşen iletişimden ayrılan yönü de burada belirmekte ve ön plana çıkmaktadır. Gündelik olan, doğrudan özneye içkin olanı ele vermektedir. Ancak uyum sorusuna yönelik tüm yolların, rasyonellik süzgecinden geçmesi gerektiği ve gündelik iletişimin gürültüden arındırılmış özelliğinin bilinmesi rasyonelliğin tanınmasından geçmektedir ki Habermas (2014, s. 39) bu noktada, "iletişimsel eylem teorisi, gündelik hayatın iletişimsel pratiği içinde yerleşik bulunan rasyonellik potansiyelini açığa çıkartmalıdır" diyerek bir tür üst-kuramsal rol tanımı yapmaktadır. Bu rol iletişimsel eylemin, gündelik olanın rasyonalitesini açığa çıkartması rolüdür. Ancak

bu rolü salt iletişimsel pratiklerin açığa çıkarılması anlamında değil, daha üstel anlamda bir sistem, yaşam dünyası kavrayışının demokratik ve rasyonel dayanaklarının sosyolojik vurgusunu açığa çıkarmak olarak teorize edilmiştir. Haliyle buradaki iletişim salt enformasyon alışverişinden ziyade toplumsal bir soruna işaret eden ortaklık kültüne yönelmektedir. Suriyeli göçmene yönelen sistematik bakışın iletişimsel eylemin içerisindeki bilişsel açıdan araçsallaşmış rasyonellik sorunu ile ilgili olduğu söylenebilir.

Habermas'ın iletişimsel eylem teorisinin çalışma açısından özgün dayanak noktası, mahallelinin göçmenlere yönelik iletişiminin salt mahalleye özgü olmayan genel bir göçmen karşıtlığı eğilimini besleyen ve yerellik özelliğinin ötesinde rasyonel olmayan bir iletişimsel dayanak noktasına, genel teorik bir zemine yerleştirme üst anlamını taşıyan sistem sorunu oluşudur. Gündelik olanın dahi tahakküme dayalı araçsal müdahalesi bir tür iletişimsizlikten ziyade sistem sorunudur. Marjinal olarak addedilen (Doğan ve Yılmaz, 2015) bir mahallede yani çoğunluğun dayandığı kültürel, ideolojik ve etnik kodlardan uzak olunmasına karşın oluşan hiyerarşi ve hiyerarşinin en alt tabakasında Suriyeli göçmenlerin bulunuşu rastlantısal değildir. Etnik gruplar arası ilişkilerin ve iletişimin yarattığı gürültü ve mesafelenmeyi besleyen kaynaklar aslında bir sistem ve araçsalllık sorununa yönlendirmektedir.

Mahalledeki salt gündelik ilişkiler veya iletişimsel süreçler üzerinden anlamlandırmanın ötesinde misafirlik kavramının ve göçmenlik kategorilerinin ulus temelli demokratik yapı içerisinde sorunsallaştırdığı bir kategori olarak göçmenlik ve diğer göç kategorilerinin sorunlu yapısının iletişimsel bağlamda açığa çıkarılabileceği edimini işaret etmektedir. Bu yönü ile Habermas'ın iletişimsel eylemini salt iletişimsel süreç analizi olmaktan ziyade Suriyeli göçmenlere yönelik bakış açısının sorunlu yapısını demokratik ulusal yapı içerisindeki evrensel değer görebilecek bir anlama işaret edebileceğini görebilmek gerekir. Özellikle mahallelinin medya tüketicileri olarak konumlanışları ve araçsal bir biçimde aklın kullanılış biçimine işaret eden mahalle bağlamındaki bulguların bir tür kamusallık sorununu oluşturduğu ve göçmenlere karşı bilgi stoğunu oluşturan en önemli mecranın ulusal medya araçları oluşu (Balabanova, 2015; McAuliffe, Week, Koser, 2017) ve bunun neredeyse bireylerin göçmenlere karşı bakış açısında ve iletişimsel sürecinde baskın oluşu (Philo, Briant, Donald, 2013; Deniz, Ekinci, Hülür, 2016) rastlantısal ve sadece bu mahalleye özgü değildir. Philo vd. (2013), göçmenlere yönelik çalışmalarında kimi katılımcıların söz konusu göçmenler olduğu zaman hasım gibi davranmalarının ve sıklıkla ulusal medya programlarına ve haberlerine

atıf yapmalarının tesadüfi olmadığı ve benzer bulguların mahalle bağlamında da görülmesinin bir tür genel soruna işaret ettiğini göstermektedir. Özellikle göçmenlere yönelik yükselen yeni ırkçı bakış açısının tanınma ve temasın dışında, tümevarımsal, genelleyici kalıplara uygun oluşu (Van Dijk, 1992; Balibar, 2007; Saraçoğlu, 2008, 2014) bir tür kamusallık sorunsalını işaret etmektedir. Müzakereci demokrasinin yurttaş etiği bağlamında gözettiği kamusal söz hakkı ve tartışmalara katılımın önündeki özgürlük anlayışı (Habermas, 2006) göç ve göçmenlik, azınlık, ötekilik bağlamında nerede durmaktadır sorusunu ön plana çıkartmaktadır. Çokkültürlülük kavrayışının zaten Türk üst kimliğinin, enformel milliyetçi dinamiklerin etnosentrik temeldeki tek tipçiliğinin (Eriksen, 1993; Yeğen, 2004; Caymaz, 2007; Kırımlı, 2008) yarattığı hegemonik ilişkiye karşı koyması beklenemez.

Habermas (2006, s. 421) açısından kamusal alanın tahribatının özellikle "medya ve özel çıkar grupları arasındaki mesafe eksikliğinin" bir getirisi olarak okunabileceği ve medyanın kendi kendisini düzenleyebileceği sistemin zayıflığının sivil toplumun ön gerekliliklerini karşılamakta güçlük çekeceği bir gerçektir. Bunun aksi bir durumda ise toplumsal kutuplaşmanın yaşanmaması kaçınılmazdır. Çünkü müzakere ve iletişimsel eylemin gerçekliği kamusal alanı kişisel görüş, çıkar ve odaklardan arındırarak, kişisel olmayan argüman ve uzlaşı düzeyi yüksek ve güvenli, meşru bir ortak kanıya vardırmaktır. Habermas (2006) sivil toplumun aktörlerinin en zayıf halkada bulunduklarını bilmektedir, ancak katılımın önündeki özgürlükçü anlayışın salt yurttaşlık bağlamında konumlanışı durumu noksandır. Demirtaş sakinleri gibi marjinal görülen damgalı (Doğan ve Yılmaz, 2015) grupların veya bu gruplara karşı oluşan çoğunluğun dil ve eylem yetisinin koşullarının irdelenmesi hatta sorunsallaştırılması bile gerekir. Habermas'ın (2001) iletişimsel eylemin ön gerekliliklerinden dil ve eylem yetisine vurgu yapması belirli sorumluluk, ahlaki, kültürel ve insani özelliklere sahip olmayı ortak bir çerçevede gerektirir. Basitçe, sosyolojik açıdan aynı dili konuşmak gerekir. Dili sadece linguistik açıdan algılamanın ötesinde eylem koordinasyonunun öngereği olarak rasyonel bir zeminde aracılık rolünü sağlayan nosyonu ile kavramak gerekir. Aksi durum çoğunluğun baskı anlayışı olarak görülmeli ve Habermas'ın da (2001) yer verdiği dile gerçeklik uyumu formülasyonun aklın rasyonel dayanaklarından yoksunluğunu göstermektedir. Habermas'ın (2001, s. 340) Kreckel'den alıntılayarak kullandığı ve söz eylemlerini pragmatik sınıflandırmasında toplumsal açıdan önemli ifadeleri bulmak mümkün görünmekte ve göçmen karşıtlığının genel görünüm olarak geçmiş ve gelecek

zaman gönderenleri bağlamında; "suçlama, eleştirme, savunma yakınma, takılma, buyurumlayıcı ve tehdit sözcelerinin yoğunlaştığı ifadelerin kullanılması rastlantısal değildir." Bu yönü ile Habermas (2001, s. 340) açısından böylesi bir iletişimsel süreç "kuramsal aydınlatma gücünden yoksun" olarak görülmektedir ve iletişimsel eylem için gerekli pragmatik gösterenleri ve "somut tipler üzerinde" yoğunlaşmamaktadır. Mahalleli bağlamında da akıl medya tarafından kuşatılmış ve sosyal sınırların önyargı ve mesafelenme düzeyinde yeniden şekillenmesini sağlayarak araçsallaştırmaktadır. Ayrıca misafir retoriğinin (Polat, 2018) yarattığı bilişsel ve hukuki algı öznelerarasında anlaşma ve iletişimi işlevsiz kılmaktadır.

1926'da Medeni Kanun ile Türkiye vatandaşı olmalarına rağmen Afro Türkleri aradan geçen yıllara rağmen Olpak'ın (2013, s. 127) deyimiyle "hukuksal düzenlemeler sosyal yaşamda korumuyor." Bu yönü ile köleliğin kaldırılması ve vatandaş olmaları ile birlikte kavuştukları haklarının sosyal ve gündelik alanda onları korumaması normatif düzenlemelerin kavrayıcı gücünün zayıflığını göstermektedir. Ancak burada Suriyeliler açısından resmi söylemin veya formel milliyetçiğini dışında enformel milliyetçi dinamiklerin yani mahallelinin tanıma açısından işlevsel oluşu önemlidir. Sorun Suriyeli göçmenlerin hem uluslararası ve ulusal anlamda net bir hukuki ve siyasi güce sahip olmamaları hem de mahalle bağlamında tanınmanın ve iletişimin hegemonik tarzda ve mesafeli oluşu ve mahallelinin medya çıktılarını bu bağlamda kodlaması belirleyici olmaktadır.

Habermas (2001) bu açıdan iletişimsel eylemi öne sürerken, müzakereci demokrasinin ideal bir formülasyonunu da çözüm olarak sunmaktadır. Afro Türklere yönelik bakış açısının ne kertede dışlayıcı olduğunu Olpak (2013) vurgulamakta ve ortak bir yaşam dünyasının imkansızlığını hukuksal düzenlemelere rağmen irdelemektedir. Habermas (2006) modern demokrasinin üç temel düzleminden bahsederek öncelik olarak yurttaşların kendi hayat tercih ve çeşitliliklerini özerk bir biçimde yaşamaları özgürlüğü ve bu özgürlüğün hukuksal temelinin bireyleri demokratik katılıma teşvik eden yönünün bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Aksi yönde ise gerek normatif düzenlemeler gerekse hukuksal alt dizgelerin korumasına karşın özgürlüğün telakki etmediği bir düzlem ortaya çıkmaktadır. Bunun en önemli özgürlükçü dayanak noktası ise iletişimsel katılım ve görünürlük talebidir. Habermas (2006) ulusların hak ve özgürlük anlayışlarının onların kendilerini nasıl görmeleri ve görünmeleri gerektiğini belirleyeceğini vurgulamaktadır. Ancak buradaki ikilemi ise Canefe (2018) Carens'e atıfla ulusal kurum,

politika ve düzenlemelerin ısrarla göçmen karşıtlığında (*anti-immigrant rhetoric)* ısrarlı oluşunun altını çizmektedir. Buradaki ikilem önemlidir. Bir yanda kuvvetli hukuki, ahlaki, kültürel ve bilişsel sınırları çizilen yurttaşlık alanına karşın Afro Türk (Olpak, 2013), misafir (Koca, 2016), Demirtaşlılar ve Demirtaşlı Suriyeliler gibi yurttaşlığa karşı bir o kadar zayıf tanım kümeleri bulunmaktadır. Philo vd. (2013) çalışmalarında katılımcıların kimi Romanyalı çingeneleri mülteci veya sığınmacı olmamalarına rağmen, referans göstermeleri önemlidir. Bu bağlamda ne yazık ki vatandaşlık kurumu belirli düzeyde koruma sağlamamaktadır. Wimmer (2008) açısından iktidar etnik kategorizasyonları teşvik edici hareket mekanizmasına sahip olabilmektedir. Kürtlerin Demirtaş Mahallesi'nde marjinalize edilmeleri (Doğan ve Yılmaz, 2015) de hakeza benzer düzlemde bir dışlanmaya maruz kalışı bertaraf edememektedir.

Habermas (1991, 2014) açısından işaret edilen kamusallığın yanılsamaya uğramış hali olduğu ve bunun iletişimsel anlamda eylemliliğin bir tür biraradalığa işaret etmeyen yönünün açığa çıkarılmasına duyulan ihtiyacı gösterdiği düşünülmelidir. Kültürel ırkçılığın, damgalamanın, genelleyici ve kategorize edici yaklaşım biçimlerinin sistematik biçimde yansıdığı göçmenlere yönelik bakış açısında teorik bağlamda bir tür demokratik olmayan ve ulus bilinci bağlamında bir soruna işaret etmek gerekmektedir. Habermas'ın (2001) iletişimsel eylem için öngördüğü rasyonellik kavramı bilgi ve güven arasındaki ilişkinin rasyonelliğe yönelik görünümünde etkililik ve doğruluk bağlamında *temellendirilebilirlik* kavramına gönderme yapmaktadır. İletişimsel rasyonellik öznel görüşlerin aşıldığı ve ortaklığın zeminini oluşturan bir aşamanın tarifini yapmaktadır. Bu yönü ile rasyonellik bilginin nasıl kullanıldığı ve elde edildiği ile organik bir ilişki içerisindedir. Mahallelinin Suriyeli göçmenlere karşı kullandığı argümanların ve onlar hakkında ifade ettikleri genel yargı kalıplarının bilgi olarak sunumundaki yanılsama salt mahalleye özgü bir kategori olmaktan ziyade, medya araçları ile dolayımlı ilişkilerini göstermesi nedeniyle araçsallaşmış bir ilişki biçimidir. Sorun mahallelinin temellendirilebilir kavramlar etrafında bir eylem oluşturmamaları değil, temellendirme ihtiyacının dahi duyulmamasıdır.

Farklı ifadelerle aynı duyguların göçmenlere yönelik beslenmesi üst anlamda bir sorunun olması ve bu soruna ad konması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Bu yönü ile mahallelinin Suriyeliler ile olan iletişimini rasyonalitesine vurgu yapmadan doğrudan uyum adına kullanmak sağlam zeminde argümanlar sunmayı imkânsız kılabileceği gibi, bilimsellik koşutu olarak Habermas'ın (2001) rasyonelliği bilimselliğin içerisinde

konumlandırdığı kilit rolü açısından da es geçilmiş sayacaktır. Elde edilen bulguların Habermas'ın da ifade ettiği biçimiyle rasyonellik süzgecinden geçirilmesi çalışmanın özgün çıkışlarından birisini de barındıracağından, mahallenin iletişimini rasyonel olmayan genel bir durum olarak görmek demektir. Bu bağlamda sorunun salt mahalle bağlamında değil, var olan toplumsal düzenin yerel bazda gözlemlenen bir sonucu olarak değerlendirilmesi önemlidir.

Nitekim kültürel ırkçılık (Hardt ve Negri, 2008) veya yeni tip ırkçılık (Balibar, 2007) denilen mefhumlar göçmeni tanımanın ötesinde tipik genel geçer dışlama eğilimlerini barındırmaktadır. Bu dışlama eğilimleri iletişimsel eylemin gerekliliklerinden olan öznelerarasılığın dil ve anlam yetisine sahip olma niteliğinin oluşmadığını göstermektedir. Bu bağlamıyla medya aracılığı ile temas edilen göçmenlere yönelik düşünce ve tutumun araçsallaşmış bir yanılsamadan ve onlara karşı oluşan eylemsellik özelliğinin de rasyonel dayanakları olmayan bir eylemsellik olmaktan öte gidemeyeceği anlaşılmaktadır. Bu yönü ile yaşam dünyasının kopukluğu ve ortak yaşam evreni anlayışının tarihsel kaynaklarına inildiği zaman ulusal ve etnik aidiyetin yurttaşlık kavramının içerisine doldurulduğu (Yeğen, 2004) görülmektedir. Ayrıca, her ne kadar farklı enformel milliyetçi dinamiklerin (Kürt, Alevi, Araplar vs.) varlığı (Kırımlı, 2008) görülse de göçmene yaklaşma biçiminde negatif sistematik bir eğilim söz konusu. Bu yönü ile savaştan kaçanlar olarak empati dışı bir eylem stratejisi ve söylem biçimi geliştirilmektedir. Temellendirilebilir bir eylem ve düşünce yetisine sahip olmanın öngereklilikleri yok sayılırken mevcut bir norma uyma güdüsü bile içselleştirilmemektedir. Misafirlik kavramı tek yönlü bir kavram olarak ev sahibini vurgulamaktadır (Polat, 2018). Bu kavramlar özneler arası ortak yaşam evrenine vurgu yapmamaktadır. Balibar (2007, s. 329) daha az göçmenlik vurgusu yaparken Fransa'da göçmenler ile anılmaya başlayan suç ve güvenlik algısı ile "yurttaşlık hakkının sınırlandırılması projeleri" devreye sokulmaya çalışılmakta olduğunun altını çizmektedir. Mahalle bağlamında da tanınma bu yönde bir tür misafirlik kavramı üzerinden alımlanmakta ve göçmenliğin yerleşik anlamda tanımlanabileceği veya özgür ve demokratik bir özne tanımlamasının eksikliği görülmektedir. Hasan'ın ifadeleri üzerinden örneklendirilebilir: "Yani hükümet dedi misafirimizdir bunlar, misafirdir bir yere kadar, yani bizde Allah kimseyi yersiz yurtsuz bırakmasın ya rabbi ama tabi ki biz bunu dileğimiz… Ama maalesef bunlar öyle değiller yani ha. İnsanlık onlarda yok."

Suriyeliler hakkındaki görüşlerini argümantasyon sürecinin, düşüncenin rasyonelleştirilmesi ediminin biliniyor oluşu önemlidir. Çünkü Habermas'ta (1991) iletişim üretime denktir. Üretim demokratik teamüllerin tartışılması üzerine müzakere edilmesi açısından yani demokratik bir arada oluşun ön koşulu olarak kavramsallaştırılır. Philo vd. (2013) vurguladığı gibi burada bir tür hasım olarak görme durumu bulunmaktadır. Üstelik bunun beslendiği ana kaynaklar yine medya araçları ve egemen söylemin kaynaklarıdır. Görüşmecilerin kimisi argümanlarını televizyon haberleri üzerinden kodlayarak (Hall, 1973) sunmaktadır. Mahallelinin üzerinde tartışma yürüttükleri yani müzakere etmiş oldukları Suriyeliler hakkındaki fikirleri, kendi çıkarlarını nasıl bir argümanlar silsilesi içinde sunduklarını, kendi hiyerarşilerini nasıl meşrulaştırdıklarını, katılım gösterdikleri iletişimsel süreçte nasıl hegemonik bir rol takınmaya çalıştıklarını anlatmaktadır. Televizyon ve sosyal medya haberlerinin, medya çıktılarının argümanlaştırılmaya çalışılması, bir noktada rasyonelliği baltalarken, gündelik alanın örnekleri mantıksal önermeleri güçlendirmektedir.

Mahallenin üzerinde dikilen birer ikişer uydu antenlerinin (Görsel 7) fiziksel görünümden bilişsel bir görünüme doğru nasıl evrildiği bireylerin tüketicisi oldukları medya çıktılarını argüman olarak sunma tarzlarında belirmektedir. Bütün bunlardan önce Suriyelilere ilişkin savların normatif önkoşulu olarak söylem etiğinin *(discoursive ethics)* koşullarının barındırması gerektiği ahlaki zemin, savların tutarlılıklarına ve önemine içkin fikir sağlamaktadır (Habermas, 2001). Medyanın göçmenlere yönelik sıklıkla başvurduğu eksik bilgi verme (*misinformation*), insancıl özelliklerinden arındırma (*dehumanization*), aşırı duygusal ve yardıma muhtaç algısı içerisinde sunma, suç, güvenlik, ulusal tehdit algısı ve çarpıtılmış, bağlamından koparılmış bilgi (*disinformation*) biçiminde sunarken (Balabanova, 2015; McAuliffe, Week, Koser, 2017; Erdoğan, 2018) bunun göçmenlere yönelik oluşacak çoğunluğun baskı gücüne katkı sağlayacağı öngörülmelidir. Price'ın (1989) haber kaynağı ve sosyal kimlik bağlamında ortaya koyduğu organik ilişki, haberin alımlanmasında sosyal kimliğin yanlı gücünü göstermektedir. Haber kaynağı ile oluşan ilişki ve bu ilişkinin sosyal kimlik bağlamında konumlanışı mahalle bağlamında açıklanmıştır. Ayrıca etnik gruplar arası iletişimin (Yun Kim, 1994, Glois vd., 2018) mahalle bağlamında özellikleri ve de hiyerarşik ve etnik gruplar arası sınırları (Tilly, 2004; Wimmer, 2008) derinleştiren yapısı da açıklanmıştır.

Örneğin görüşme sırasında muhtar, mahalleli ile Suriyeli göçmenler arasındaki iletişime ilişkin kendisinin de gülünç bulduğunu ifade ettiği anektodu şu şekilde aktarmaktadır:

> Mesela şöyle diyeyim geçen bir trafik kazası oldu, biri Suriyelinin çocuğuna vurmuştu. Biz gittik arabuluculuk yaptık, davadan vazgeçilsin. O da Siirtlilerden birisi vurmuştu. Gittik arabuluculuk yaptık. Hallettik. Biraz para verdik onlara. Yani baktım Antep'ten bir tanesi arıyor, o vuran kişinin akrabası ya işte mahalle olarak dilekçe toplayın onları gönderin. Yav devlet getiriyor sen bir trafik kazası geçirmişsin diye, sen kalkıp bana dilekçe toplayıp gönderin diyemesin ki. Sen gönder dedim, sen gönder diyorsun dedim ama dedim geleyim ben sana diyeyim Suriyelileri göndermek için bir imza toplayalım, sen imza atmayacaksın dersin bana bir zararı yok. Ama bu senin başına gelmiş dersin ki imza toplayalım dedim onu ben yapamam siz kendiniz topluyorsanız toplayın götürün emniyete verin. Dedim kaza yaptığınız ortada olduğu için yine kayda alınmaz yani.

Muhtarın aktardığı anekdotun Suriyeli göçmenler ile mahalleli ilişkisine yönelik üzerinde durulması gereken nokta, ehliyetsiz bir mahallelinin Suriyeli göçmene çarpması ve ardından maddi bir külfet karşılığı sorunun halledilmeye çalışılması değil, açığa çıkan güç ilişkileridir. Ancak asıl üzerinde durulması gereken, çarpan bireylerden birisinin akrabasının Antep'ten telefon ederek, Suriyeli göçmenlerin imza karşılığı mahalleden gönderilmesini istemesidir. Bir toplama kampı mantığıyla, hele ki suç olan eylemin mahalleli tarafından gerçekleştirilmesine rağmen, Suriyeli göçmenlere karşı beslenen üstünlüğün kaynağı çok önemlidir. Burada bireyin kendi öznel tutumunu bir tür normatif düzenlemeye büründürme amacı görülebilir. Bu istek bireyin niyetini ve amacını normatif düzenlemeler yoluyla gizlemesini amaçlamaktadır. Amaçsaldır çünkü; talebini bir kolektif talep olarak sunma stratejisini barındırmaktadır. İmza toplanmasının argümanı olarak öne sürülen referans noktaları bunu öne süren öznenin düşüncesinde; "normatif bağlayıcılık kazanmalarıyla meşru eylem güdülerine dönüştürülebilir" bir stratejiye sahip olma niyetiyle gerçekleşmektedir (Habermas, 2001, s. 115). Böylesi bir talebin salt öznel bir yaklaşım olduğunu düşünmekten ziyade göçmenin potansiyel tehdit öznesine dönüşmesi ve sorunların kaynağı olarak görülen ulusal ölçekli bir problemli yaklaşımdır (Saraçoğlu ve Belangar, 2019). Bu örnekteki zorbalık, kanaatin bir tür kamusal dolaşıma sokulması yani kolektif değer kazanması gerektiğine yönelik ben merkezli düşüncenin harekete geçirilmesini ifade etmektedir. Bireyin kanaatine bir tür meşruiyet kazandırma çabası, onu bu eylemliliğe iten etkidir. Para ile halledilen yani emtia gücünün işlerlik kazandığı bir iletişimsel sürecin karşı özneyi indirgemeci konumundan dolayı rasyonel oluşundan bahsedilmez.

Bu durum Canefe'nin (2018) aktardığı ekonomik sistemin; göçmeni dışlayan bir niteliğine yönelik açmazı barındırmakta olduğu ve Balibar'ın (2007) kapitalist döngü içerisindeki ırkçı güdülenimin barındırdığı yaklaşım biçimini örneklendirmektedir. Suriyeli göçmenlerin varlık alanına rasyonel olmayan biçimde müdahale girişimleri bulunmaktadır. Habermas (2001, s. 215) Weber'den aktararak "birliğin zorlayıcı aygıtı"ndan bahseder. Ancak burada hukuk normlarının karşı özne açısından net bir kapsayıcılığı da bulunmamaktadır. Suriyelilerin misafir olarak görülmesi hukuki anlamda net bir tanımlama olmadığı gibi öznelerin bu net olmayan durumu yurttaşlık alanı üzerinden keyfi bir müdahale alanı olarak hukuk normları üzerinden kullanmalarına neden olmaktadır. Bu bir yönü ile (olmayan) ortak yaşam evreni sorununu da içermektedir.

Diğer yanda Ali'nin Suriyeli çocukların dilenci oluşuna yönelik önermesinde Suriyelinin bağlı olduğu etnik gruptan (Kürtlerden) uzak oluşu pekiştirilmeye çalışılmıştır. Söylemin sorunluluğu şu ki tümdengelimci bir yaklaşımın akılcı bir perspektifte ele alınması imkansızlığı, Suriyelileri tek bir kefeye koyma vehametini rasyonel görmek mümkün değildir. Pazaryerinde olduğu gibi (Görsel 10) bir kadının, bir çocuğun dilenmesi ya da dilendirilmesi pekâlâ olası durumlardır, hatta Suriyeli göçmen oluşu da olağan bir durum olarak görülebilir ancak bu genele varmış "Suriyeliler dilencidir" gibi önermesel duruma yol açmamalıdır. Bunun sınanma koşulları dahi olmadığı gibi iletişimsel görünümlerine rasyonel açıdan ulaşmak da pekâlâ mümkün değildir. Balibar'ın (2007) vurguladığı üzere söz konusu durum daha az göçmen olma ile ilgilidir ve bunun kapitalist ve ulus-devlet sistemi kaynaklı genelleştirilebilir bir yönü bulunmaktadır.

Habermas (2001, 158) açısından iletişimin deformasyonu "makroskopik olarak bakıldığında anlaşmanın ancak yabancı bir dil ortamına, bilinmeyen bir kültüre ya da uzak bir döneme ve elbette patolojik olarak biçimi bozulmuş yaşam alanlarına girmek" durumlarında ortaya çıkabilir. Bu, mahallede göçmen gruplarının iç içe geçişleri açısından olanaklıdır. Dil, kültür, etnik farklılıkların anlaşma koşullarını tehdit eder hale gelmesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Habermas (2001, s. 671) açısından iletişim, öznelerin anlaşma koşullarının bulunmadığı bir durumda bozulmuştur ki Parsons'a referansla "işlevsel bütünleşme" ve "toplumsal bütünleşme" ayrımı çizilmektedir. Mahallelinin bir yanda Suriyelilere ilişkin ifadelerini televizyon haberlerinden referanslar göstererek rasyonelleştirme eğilimi sorunludur. Bu sorunsal karşıtlıkları besleyen bir

yapıdadır. Bir yanda pazaryerinde Suriyelilerin çok fazla eşya aldıklarını, kendilerinin bu kadar alamadığını, yolda yürümeyi bilmediklerini bu yönleri ile "hayvan gibi" olduklarına gönderme yapılmakta ve televizyonda görülen haberlerden aktarımlar yapılmaktadır. Habermas (2001, s. 845) bu yönüyle kitle iletişim araçları ile ilgili ve özellikle de "televizyon, iletişimsel gündelik yaşam diline tümüyle nüfuz eden ve egemen olan bir aygıt oluştururlar" diye eklemektedir.

İletişim araçları Habermas için bir yanda kamusal alanın (2014) oluşumuna olanak sağlarken, mahalle örneğinde ise yanılsamacı bir güç olarak şekillenmektedir. Habermas'ın (2001, s. 848) alternatif olarak imlediği nokta, bu kitle iletişim araçlarına karşı alternatifler oluşturma çabası olarak "video çoğulculuğu" ve "televizyon demokrasisi" durumudur. Bu durum Muhammed'in kendi alternatif iletişim aracı olarak sinemasal bir yönelim seçmesidir. Kısa filmler üzerinden kendi çevresini görsel bir konuya dönüştürerek hareket etmektedir. Filmlerini "halkı uyandırma böyle kabaca bir tabir söyleyeyim, halkı bilinçlendirme ve uyandırmayı filmler üzerinden yapmaya karar verdim" diyerek amacını belirtmektedir. Üstelik konularında göçmenlerin kendi deyimiyle "mültecilerin" yer almasını ise yakın çevresi ile pekiştirmekte, bir nevi alternatif gerçekliğini iletişim araçları ile savunma çabasına girişmektedir.

Hasan kültürel açıdan, Suriyelilere ilişkin düşüncesini aktarırken bunu desteklemek adına televizyon haberinden yola çıkarak referans noktaları yakalamaya çalışmakta, bunun inandırıcılık düzeyini yetersiz bulmuş olacak ki "televizyonda sen bir görseydin" diye eklemektedir. Hasan, televizyon haberini aktarırken bunu "Türkiye'yi cehenneme çevirdiler" ifadesine argüman olarak sunmaktadır. Hasan kendi deneyim ve yaşam alanını aşan noktalarda medya çıktılarından referanslar sunmaktadır. Öyleyse medyanın araçsallaştırılmış rolü iki aşamada ortaya çıkmaktadır: Birincisi bireyler gündelik alandaki deneyimlerine referans noktaları sağlayarak ulusal çapta argümanlar yakalayarak, ifadelerinin kamusal bir söylem, meşruluk kazanmasına çabalamaktadır; diğer yanda ise olumsuzlamaya ulaşmadıkları, deneyimleyemedikleri kısacası yaşam dünyalarının dışına çıkan noktalarda kendi düşüncelerini pekiştirebilmek, baskınlığını korumak adına medyanın onların gözüymüş gibi davranmaktadır. Hargreaves'in (2001) ifadelerinden referansla medya tüketicisi mahalleli üzerinde salt refleksif davranış örüntülerinden ziyade uzun soluklu tutumlar oluşturduğu ifade edilebilir. Genç kuşak katılımcıların ise sosyal medya çıktılarını tüketme alışkanlıkları farklı olsa bile grup kimliği bağlamında kendi kaynaklarına yönelmektedir. Bu onları çoğunluktan daha

eleştirel yapmaktadır; ancak en nihayetinde kendileri de göçmenlere yönelik mesafelenmeyi savunmaktadır.

Semra'nın "televizyonda görüyoruz, her gün kavga gürültü çıkarıyorlar" ifadesi de benzer durumu betimlemektedir. Muhammed ve Ahmet'in kendi dernek yayınlarının medya araçları üzerinden aktarırken, Ahmet bu durumu "bizimkiler o kadar haber yapıyor, iyileri de var, dininde ama bazıları da görüyoruz bozuk, yapmacık" diyerek kendi medya aracı üzerinden sunmaktadır. Burada inanç bağlamında yani kültürel ve dini referans dizgelerinin işlevselliği söz konusudur. Ahmet medya referansından önce "bizim komşuda çalışan bir çocuk var ekmeğinde, ama bazılarının gözü çalıp çırpmada" diye eklemektedir. Bu onun kendi deneyim alanından olumlanmış bir portreyi sunmasına karşın deneyim sahibi olmadığı alanda ise medya araçları üzerinden referans göstermesine neden olmaktadır. Medya araçlarının bu yönüyle bir tür ortaklık, kamusallık inşa ettiğinden bahsedilmemektedir ve bu genel geçer bir durum olmaktan ziyade göçmen karşıtlığının evrensel görünümüne denk gelmektedir. Burada ele alınan örnekler, yurttaşların göçmenlere yönelik bilgi stoklarını oluştururken beslendiği araçları ve bu stokların kullanılma tarzlarını vurgulamaktadır.

Benzer argümanlar Philo vd.nin çalışmasında da göçmen karşıtlığının medyadan nasıl beslendiğini vurgulamaktadır. Canefe (2018) mevcut ekonomik ve ulusal sistemin göçmen karşıtlığını besleyen yönünü vurgulamaktadır. Saraçoğlu ve Belangar (2019) İzmir özelinde göçmen karşıtlığını ve göçmenlere yönelik düşüncelerin tümevarımsal biçimde rasyonel olmayan yönlerini vurgulamaktadırlar. Balibar (2007) Fransa özelinde sistemin daha az göçmen oluşu ve göçmenlere yönelik yurttaşlığın kısıtlanabileceğinin altını çizmektedir. McAuliffe vd. (2017) söz konusu göçmenler olduğunda basının ve özgürlüğün pozitif bir kaymayla yurttaşlık alanına nasıl konumlandığını vurgulamaktadır. Deniz vd. (2016) de mahalledeki dışlama pratiklerine benzer bulguları Gaziantep ve Kilis özelinde ortaya koymakta ve medyanın aracı rolünü de pekiştirmektedirler. Bütüncül bir perspektifle göçmen karşıtı düşüncenin normatif bir düzlemde varlığına yönelik bulgular mevcut olmakla beraber iletişimsel eylemin bir gereklilik hali olarak ortaya koyulması gerekmektedir.

Pazaryerinde ise dilenen kadın (Görsel 10) ile satıcının arasındaki iletişimin güdülenmiş olduğu, kadının kendisine yönelik ifadeleri anlamaması ve son raddede ise kadının olası fiziki temas ve müdahalelere karşı koyabilmek adına çocuğunu kendisine koruma kalkanı olarak kullanması önemlidir. Kadının böylesi bir karşı hamlesi çocuğun

dokunulmazlık, kırılgan ve masumiyetinin evrensel ölçütlerine dayanarak simgeleştirilmesine dayandırılabilir. Bunun bir örneği de kadına para yardımı yapmak yerine çocuğa tüketim maddeleri olarak ekmek, süt, kraker gibi yiyeceklerin verilmesidir. Bu aslında mahallelinin bir yönüyle tutumunu da karakterize etmektedir. Misafirlik rollerin uygunluk açısından mağduriyet algısının bir yönüyle karşılık bulduğu ama bir yönüyle de kadına para verilmesi yönünde çekinceler yaşayacak kadar mesafeli, güvensiz bir duruştur. Kadının göçmen kimliğine yapılan vurgu da onu diğerlerinden ayırmakta ve olayın göçmen kimliğini dışarıda bırakabilecek klasik bir ilişki tarzı olmadığını da pazarcı Selim'in ve gözlem sürecindeki birçok kimsenin öne çıkardığı "bu Suriyeliler hep böyle" ifadesinden çıkarsamak mümkündür. Nitekim pazaryerinde gözlem yapılan tezgâhta Suriyeli göçmenler ile kurulan diyaloglarda genellikle ticari ilişkilerin amaca uygun biçimde döndüğü gözlenmiştir.

Habermas'ın (2001) iletişimsel eylemi üzerinde uzlaşılmış ki bu uzlaşma sabit kalem bir şekilde olmak zorunda olamamakla beraber, en azından üzerinde tartışılmış, fikir beyan edilmek suretiyle bir katılımı gerektiren eylemlilik halidir. Mahallenin göçmen grupları için yıllara dayanan ortak mekân oluşu bir tür mekânsal anlamda kamusallık kabulünü çalışma açısından ortaya koymaktadır. Bu ortak mekânsal aidiyetin Habermas'ın (2001, 2014) teorik yaklaşımı referansı ile gözlenmesi, sahada önemli problemlerin tespitini sağlamıştır. Diğer yanda medya araçlarından referansla sunulan enformasyonların argüman olarak işlevsizliği ve gündelik alandan ve deneyimlere dayanan görüşlerin tümevarımsal yani genelleyici olmayan biçimde kullanımındaki rasyonellik potansiyeli önemlidir. Bu yönüyle bireylerin ortak evrenine gönderme yapan argümanların işlevli oluşu buna karşın medya araçlarından sunulan argümanların damgalama, ötekileştirme pratiklerine referans oluşu ile rasyonel olmayışı ve ortak yaşam evrenine yönelik kopukluğu sağlaması önemlidir. Schultz'a atıfla Habermas'ta (2001) tanımanın önemi ortaya çıkmaktadır ki Schultz'un (*self-contact*) temas kavramının önemi argümanların rasyonel oluşu bağlamında tutarlılığı sağmakta ve genelleyici kategorik ifadelerin sadece uyumsuzluğu ve kültürel (emperyal) ırkçılığı (Hardt ve Negri, 2008), damgalamayı (Goffmann, 1963) beslediği görülmektedir. Etnik gruplar arası iletişim (Yun Kim, 1994) bağlamında iletişimsizliğin görünümü ortaya konmuştur.

Kamusallığın salt fiziki uzam olarak alınmaması ve iletişimsel eylemin gerekliliklerinin tam olarak sağlanamaması mahalle açısından önemlidir. Ancak bunun göçmen grupları açısından zorluğu mahalle bağlamında görülmektedir. Özellikle dil,

kültür, etnikliğin hatta akrabalık gibi gruplaşma tarzlarının baskın olduğu böylesi bir mekânsal alanda iletişime katılım bırakın kamuya açık özgüllükte fikir beyan etmenin gereklerini sağlayacak rolde olmasını, gündelik alanda görünürlüğü sağlamanın dahi zorlukları barındırdığı yapıdadır. Yerel basının aktardığı biçimiyle (Haberler.com, 2019) "Siirtliler Mahallesi, Diyarbakırlılar Mahallesi, Mardinliler Mahallesi denilen sokakların" içerisinde farklı oluşun iletişime yansımasını bırakın, etnikliğin kamusal görünümlerinin mekânlarda dahi baskın olduğu bir alanda görünür olmak zordur. Tümeğ'in (2018) Ankara Önder Mahallesi'ndeki temel bulgularından birisi olan 'Suriyeliler Mahallesi' ne benzer bir 'Suriye(li) Pazarı' kapanmanın habercisidir. Bu yönüyle enformasyonun mahalle içerisindeki dolaşımında etnikliğe vurgunun güven endeksi olarak alınması bir tür *enformasyonun etnikleşmesini* beraberinde getirmektedir. Siirtliler kahvesinden çıkan bir enformasyon, bilgiye dönüşmeden önce Siirtliler kahvehanesi vurgusu ile ön plana çıkarken, ne söylendiğinden ziyade kimin söylediği önemli görülmektedir. Kadınların ev oturmalarında da yine aynı şekilde grup dinamikleri ön plana çıkmaktadır.

Suriyeli göçmenlerin gündelik alanda mahalleli ile gözlenen boyutu ile kendilerini ifade etme noktasında sorun yaşadıklarından bahsedilebilir. Bu ayrı bir araştırmayı gerektirmektedir, ancak gözlem sürecinde iletişimin bu kadar zayıf oluşu rastlantısal değildir. Bu sadece dil bariyeri ile açıklanabilecek bir durum değildir. Elbette dil ve etnisite temelli temas en büyük engellerden birisidir. Deniz vd. (2016, s. 107), Antep ve Kilis'teki saha çalışmalarında elde ettikleri bulgulardan birisi de göz ardı edilen iletişim sorunu, "dil yüzünden iletişim kuramama iddiası bazen çok büyük bir iletişimsizliğin/iletişim kuramama arzusunun örtüsü olarak" kullanılmaktadır. Ancak araştırmacılar bunun nedeninin "söylenti ve dezenformasyon" olduğunu aktarmaktadır. Bu çalışmada da iletişimin üzerinde durulmasının ana nedenlerinden birisi de uyum bağlamında salt iletişimi, teması, etkileşimi rasyonellik süzgecinden geçirmeden olumlamanın ya da olumsuzlamanın doğru olmadığı kanaatidir. Mahalle içerisinde çeşitli düzeylerde Suriyelilerin damgalanması onların görünürlüğünü olumsuz yönde etkileyerek dışlanmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda mahallede bir tür iletişim sorununa vurgu yapmak gerekir. Bu salt Suriyeli göçmenlere özgü bir durum değildir, öncesinde de farklı göç gruplarının varlığı bulunmaktaydı (Doğan ve Yılmaz, 2015), ancak Suriyeli göçmenlerin mahalledeki varlığı bunu bir nebze derinleştirmiştir.

Sınırların (Tilly, 1994) akışkan ve dinamik oluşu, bu yönüyle iletişimin de dinamik ve akışkan oluşu ile bağlantılıdır.

İletişimsel eylemin önemli bağlantı noktalarından birisi olan hukuk normlarının muğlaklığı bir nevi iletişimsel eylemi olanaksız kılan noktalardan birisidir. Habermas açısından (2001, s. 281) önemli görülmesi gereken noktalarından birisi de hukuki normların muğlak kaldığı noktada bireylerin kendi rasyonellik koşutlarını devreye sokacakları gerçeğidir. Bireyin iletişimsel eylem için gerekli ihtiyacı olan "temellendirme gerekliliği ilkesini" göz ardı edeceğidir. Haliyle sekteye uğrayacak olan iletişimsel eylem bir tür kopukluğa neden olacaktır. Mahalle bağlamında bireylerin argümanlarının dayandığı noktaların hukuki zeminde kabul edilebilirlik ölçütleri zayıftır. Zaten Habermas (2001) iletişimsel eylem iddiasındaki gündelik olayların büyük çoğunlukla üzerinde tartışılmamış ve paylaşılmayan yaşam dünyası sorunu ile başbaşa olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaşanan sistem sorunu ve araçsallaşmış iletişim, mahalle bağlamındaki mikro sorunların daha büyük düzeydeki sorunlardan kaynaklandığı göstermektedir. Ortada bir mahalle portresi bulunmaktadır; ancak ulusal bir sorunun mikro ölçekteki yansımaları gözlenmektedir. Mahalledeki farklı enformel milliyetçi dinamikler ve gruplar, yurttaşlık pozisyonunu "ne olursa olsun haklılık" olarak dönüştürmektedir. Haklı oluşun epistemolojik dayanakları da kendisini misafir-ev sahibi ikiliğinden almaktadır.

BÖLÜM VII

SONUÇ

7.1. Tartışma

Mersin'in göç alan ve katmanlı etnik çeşitliliği barındıran Demirtaş Mahallesi'nde yürütülen çalışmada, farklı enformel milliyetçi dinamiklerin ve sosyal grupların varlığı, söz konusu Suriyeli göçmenler olduğunda ortak bir paydada buluşarak mahalleli-Suriyeli göçmen ikiliğine dönüşmesi araştırılmıştır. Bu ikilik kendisini etnik gruplar arası iletişim bağlamında önemli gösterenler üzerinden açığa çıkarmaktadır:

- *biz* ve *onlar* dikotomisine dayanan bir süreç,
- önyargı temelli bir konuşma/diyaloglar,
- kültürel mesafelenmeyi açığa çıkaran,
- sosyal sınırları yaratan,
- karşı özneyi/grubu tahakküm ilişkileri içerisinde gören yaklaşım biçimleri,
- iletişimsel sürecin hegemonik bağlamda ilerlediği,
- etnik etiketlerin karşı özneyi stereotipler bağlamında
- damgalamasına olanak tanıyan bir anlayışın sonucuna olanak tanımaktadır.

Etnik etiketler salt karşı grup değil karşı grubun tüketim ürünleri, yaşam tarzları kısacası onlarla ilişkili tüm alanları odağına alan iletişimsel süreç üzerinden ve söylem tarzı içerisinden gelişen yapıdadır. Suriyeliler, Suriyeli ekmeği, Suriyeli lokantası, Suriyeli döneri ve Suriyeli pazarı gibi tüm etiketler negatif bağlamıyla gruplar arasındaki mesafeyi ve sınırları etnik bağlamda sürekli şekillendirmektedir. Bu etiketlerin kullanıldığı dinamik biçimde hegemonik tarzda süregiden grup içi ve gündelik iletişimde sınırlar yaratılmakta veya canlı tutulmaktadır.

Etnik gruplar arası iletişimsel süreçte karşı grubun yaratılan hiyerarşiye uygun hale getirilmesi için Goffman'ın (1963) kimlik yönetimi olarak ifade ettiği durum yaşanmaktadır. Mahalleli karşı grubu dilenci, çocuklarını dilendiren, ahlaksız, değişik bir kültür gibi ifadelerle damgalayarak ahlaki ve kültürel anlamda aşağıya çekmeye çalışmaktadır. Bu ifadeler genel bir grup kimliği ile bağdaştırılarak grup damgalamasına,

yani Suriyeli göçmenlerin tümünü homojen bir biçimde hedef alan bir damga türünü işlevsel kılmaktadır. Söylemin, bunun temel taşıyıcısı olmasının yanında etnik gruplar arası iletişimin (1994) vaaz ettiği gibi bireysel bir performansın temel fonksiyonları şunlardır:

- karşı grubu insani özelliklerinden arındırma (*dehumanization*),
- işlevsizleştirme,
- mesajları genelleme,
- kalıpyargılar üzerinden dizayn etme ve
- damgalamanın bireysel performanslar üzerinden gelişimi.

İletişimin en yoğun olduğu pazaryeri gibi kamuya açık mekânlarda bile dil, kültür, ve kimlik bariyerleri, iletişimi dar bir kıskaca almakta ve bahsedilen unsurlar gürültü öğelerine dönüşmektedir. Bu öğeler yüzünden iletişimde kopukluklar, parçalanmalar, sorunlar yaşanmaktadır. Aslında pazaryerindeki genel iletişimsel örüntü mahallenin genel iletişimsel görüntüsünü ortaya koymaktadır. Makro veya mikro açıdan gruplar arasında iletişimi zoraki, fiziksel yakınlıktan kaynaklanan bir gereklilikten öte anlamı bulunmamaktadır. Gerek ucuza *Suriyeli işçi, usta, amele* bulmak veya Suriyeli pazarından ucuza eşya almak gibi ekonomik temeldeki teması sağlayan durumun dışında, komşuluk ilişkilerinden veya aynı iş yerinde çalışmanın getirdiği nedenler dışında temasın pek de kurulmadığını görmek mümkündür. Genel anlamda mahallede kişilerarası iletişim yoğun olmakla birlikte genel kıstas olarak etnisite ve bağlı bulunulan sosyal grup (hemşerilik, aile üyeliği vs. gibi) önemli olmaktadır.

Mahalledeki etnik inşalar (Alba vd., 1999) iletişimsel ortamların başında gelmektedir. Kadınların tandır yerleri, ev önü oturmaları, sosyal medya grupları, misafirlikleri genel olarak enformasyonun dolaşımda olduğu ve bireylerin bilgilendiği ortamlar olarak ön plandadır. Bunun dışında erkeklerin, kahvehanede, iş yerlerinde, ev oturmalarında, sosyal medya ve televizyondan benzer bilgilenme sürecine girdikleri görülmektedir. Bu süreçler bütünü genel olarak bireyler için iletişimsel ortamlarken, Suriyeli göçmenlere yönelik bilgi sahibi oldukları mecralar da yine buralardır. Genel olarak kişilerarası iletişim ve dolaylı olarak iletişim araçları üzerinden bilgilenme gerçekleşmektedir. Farklılıkları ise;

- yaş, cinsiyet vs. gibi demografik özellikler,

- göç türleri,
- bağlı bulunulan mikro sosyal gruplar (aile, hemşehrilik ağları ve dernekleri, İslami dernek vs. üyeliği gibi)
- makro ölçekte ise etnik gruplar üzerinden okumak mümkündür.

Şöyle ki, zorla yerinden edilen genç bireylerin Suriyeli göçmenlere yaklaşım tarzı biraz daha empatiktir ve mesafelenme azdır. Ancak emek göçü kapsamındaki orta yaş ve üzerindeki bireylerde ise genel olarak etnik ve sosyal sınırlar daha geniştir. Burada yaş grupları ile iletişim araçlarına yakınlık arasındaki farklılıklar da etkili olmaktadır.

Gençler genel bir eğilim olarak sosyal medyayı daha baskın biçimde tercih ederken, orta yaş ve üzerindekiler televizyonu ve kişilerarası iletişimi tercih etmektedir. Kişilerarası iletişimde baskın olan grup üyeliği üzerinden (Tajfel, 1974, Talfel ve Turner, 2004) ileti ile kurulan güven ilişkisidir. Grup üyeleri arasındaki ileti alışverişinde güven düzeyi oldukça yüksektir. Ancak söz konusu Suriyeli göçmenler olduğunda iletinin kaynağı ve rasyonalitesi pek de sorgulanmamaktadır. Haliyle kalıpyargılar, önyargı temelli konuşmalar (Van Dijk, 1992), ayrımcı ifadeler fazlasıyla dolaşımda tutulmaktadır. Bu gruplar arasındaki sınırları ve mesafeyi canlı tutmanın iletiler, söylemler üzerinden yaratıldığını ve dolaşıma sokulduğunu göstermektedir.

Sosyal medya dolayımıyla enformasyon tüketen gençler dışındaki bireylerin televizyon başta olmak üzere iletişim araçları ile ilişkilerinde (Hall, 1973) genel bir eğilim olarak Suriyeli göçmenler ile ilgili enformasyonu, haberi kodlama-kodaçım sürecinde yanlı davrandıklarından bahsetmek mümkündür. Mahalleli haber mecralarına pek de güvenmediklerini ifade etmelerine karşın, Suriyeli göçmenler ile ilgili haberleri doğrudan negatif bir bağlamda almayı tercih etmektedir. Daha basit biçimde 'her konuda yalan söyleyebilecek olan haber kanalları' söz konusu Suriyeli göçmenler olduğunda biz ve onlar ayrımından hareketle doğruyu aktarmaktadır. Bu kişilerarası iletişimsel süreçteki enformasyon akışı için de geçerlidir.

Hatta kadınların ev oturmalarından birinde Gaziantep'te yaşanan bir cinayet olayının, sanki yukarı mahallede yaşanmışçasına anlatılması, grubun bu negatif olay etrafında Suriyelileri damgalamalarına neden olmuştur. Bu örnekler gündelik alanda fazlasıyla yaşanmaktadır. Ancak bazı katılımcılar ise komşularını, çalışanlarını, kiracılarını veya yakın fiziki temasta bulundukları Suriyeli kimi tanıdıkları göçmenleri pozitif bir tutum ile genel Suriyeli göçmen kategorisinin dışında tutmaya çalışmaktadır.

Bu durum Suriyeli göçmenlerin bireyin tutumunda ve belleğindeki pozisyonunu değiştirmekten ziyade tanışıklık ve temas sağladığı Suriyeli kişi veya kişilerin bu genel kategorizasyonun dışına itildiğini göstermektedir. Ancak yakın temasın sağladığı negatif durumların da fazlasıyla bulunduğu gözlenmiştir.

Bu durum bireyin Suriyeli göçmenlere ilişkin bilgilerini genel bir kategorizasyonla, tümavarımsal olarak bu gruba karşıt argüman üretmesine neden olmaktadır. Kiracısının gürültülü bir Suriyeli, çalışanının tembel bir Suriyeli, pazardan onlara nazaran daha çok fazla alışveriş yapan Suriyeli oluşu, özellikle yaz aylarında gece yarılarına süren gürültülü eğlence yapan Suriyeliler imgesi, yerli bireylerin belleğindeki misafir, mağdur, ensar-muhacir kategorilerini altüst etmekte, farklı negatif kategorileri ortaya çıkarmaktadır. Bu ifadeleri destekleyici argümanlar da genel olarak haber çıktıları olmaktadır. Haber çıktıları bireysel negatif bir tutum ve düşüncenin kamusal bir güç veya destek kazanmasına neden olmaktadır. Birey düşüncesinin, tutumunun genel bir eğilim olduğu kanısına vararak, bunu giderek daha aleni bir şekilde sürdürmektedir.

Daha öncesinde mahalledeki diğer göç gruplarının marjinalize edildiği (Doğan ve Yılmaz, 2015) benzer dinamikleri Suriyeliler de deneyimlemektedir. Farklı olarak etno-mekânsal damgalanmaya maruz kalan *Demirtaştaki* veya *Demirtaşlı Suriyeliler* mahalle-içi enformel hiyeraşinin en alt kategorisini oluşturmaktadırlar. Bu aslında mahalleye yeni gelenler ile yerleşiklerin (Elias ve Scotson, 1994) arasındaki bir mücadelenin ötesinde, özgün olarak farklı göç gruplarının da mücadele sürecini içermektedir. Örneğin iç göç gruplarının marjinalize olmalarına ve damgalanmış kimlik maruziyetlerine rağmen mahallede etnik sınırlar ve ağlar sayesinde baskın grup olma ve yurttaşlığın dayandığı siyasal, ideolojik ve kültürel gücü arkalarına alma isteklerinin Suriyelilere ilişkin iletişim ve tutum alışlarında etkili olduğu görülmektedir.

Mahalleye göçün çekici faktörlerinin farklı göçmen grupları için benzer bir biçimde işlediği görülmektedir. Mahalledeki barınma, beslenme, sosyal ağlar ve akrabalık ilişkileri tüm gruplar açısından farklı tarihsel zamanlarda benzer biçimde işlemektedir. Zamanında zorla yerinden edilen Kürt grubu için mahalle hem iş alanlarına yakın hem de ucuz barınma ihtiyaçlarını karşılamanın yanında, ucuz tüketim maddelerine ulaşmak gibi birçok olanağa sahip olması açısından tercih edilmiştir. 1950 ve sonrasında mahalleye yerleşen ancak zamanla mahallede sayıca azalan kırdan kente emek göçü grubu kendi konutlarını yapmıştır. Bu konutların asıl önemi ardılları olan Maraş Olayları ve zorla yerinden edilen gruplara barınma imkânı olmasının yanında Suriyeli grup içinde

barınma imkânı yaratmasıdır. Bu imkân, iç göç grubunun Suriyeli göçmenler için ev sahibi olmalarının yanında Suriyeli göçmenlerin de onlar için muteber kiracı olmalarını sağlamış döngüsel bir durumdur. Bu döngüsellik 'göçebe mülkiyetinin' (Baker, 2019) önemini göstermektedir. Baker'in de aktardığı gibi burada bir tapu kadastro makinesinin ve modern aklın bölüşüm ve yerleştirme sürecinden ziyade farklı olarak imkanlar, ihtiyaçlar ve göç kültürünün etkisi görülmektedir. Göç kültürünün etkisi ile ihtiyaçlar ve imkanlar doğrultusunda oluşturulan mülkiyet anlayışının göçmenliğe içkin oluşu vurgulanmaktadır.

Diğer yanda gözlem sürecinde mahalleden taşınan ve taşınma isteğini defaatle vurgulayan bireylerden bazılarının bu isteklerine argüman olarak Suriyeli göçmenlerin varlığını da ekledikleri gözlenmiştir. Bu istek aslında hem mahallelilikten kurtulma hem de Suriyeli göçmenlerle aynı alanı paylaşmama isteğinden kaynaklanmaktadır. Suriyeli göçmenlere yakın oluş bir açıdan kimileri için negatif bir durum olarak görülmektedir. Düzen bozucu ve ekonomik sorunların tetikleyicisi olarak görülen Suriyeli göçmenler ile mekânsal paylaşım içerisinde olma konusundaki isteksizlik kendisini hissettirmektedir. Ancak böyle düşünmeyen katılımcılar da bulunmaktadır. Genel olarak gençlerin Suriyeli göçmenlere yakınlaşması veya yakın hissetmesi orta yaş ve üzerindekilerden fazladır.

Diğer yanda mahalleli ile Suriyeliler arasında yakın fiziki temasa içkin gönderenler bulunmamaktadır. Bunlar arasında birbirlerinin düğününe katılma, evlenme kız alıp verme, cenazelere-taziyelere katılma, mevlit, sünnet, aile oturmaları örnek olarak verilmiştir. Bu aslında sadece Suriyelilere has bir durum değildir. Örneğin mahallede Alevilerin kendi kahvehanelerini, Pazar Sokağı'nın arka kısımlarında (Doğu yakası) yerleşim yerlerini tercih etmelerine karşın, Kürtler genel olarak kendi kahvehanelerini ve (Batı Yakası) yerleşim yerlerini tercih etmişlerdir. Bu aslında mahallede etnik gruplar arası konumlanışın ve ilişkilerin baskın bir karakteristiğini göstermektedir. Suriyelilerin farklı bir etnik ve dil, kültür örüntüsü içinde olduğu düşünüldüğünde yakınlığın ne denli zor olduğu görülebilecektir.

Mahallede akrabalık, hemşehrilik ve etnisite, iletişimsel süreçte ve ilişkilerde o denli yüksektirki ailelerin bile kendi başına mahalle açısından gruplaşmasından söz edilebilir. Ancak bu aşiret olarak ifade edilemez. Aileler aşiretten farklı olarak sadece soy bağı ve akrabalık ilişkileri üzerinden güçlü bağlar hissetmektedirler, aşirette ise tek bir lider veya grup etrafında toplanan güç odağı hakimdir. Ayrıca bireyler kendileri aile ifadesini kullanmaktadırlar. Mahallede nereli olduğunuzun ardından hangi aileden

olduğunuz çok önemlidir ve gündelik tanışıklığı sağlayacak olan sorular bu şekilde sıralı olarak yöneltilmektedir. Suriyeliler için ise 'Suri?' biçiminde yönelen soru 'Arap, Kürt?' olarak devam etmekte ve etnisite üzerinden iletişim kurulmaya çalışılmaktadır.

Mahalleli ile Suriyeli göçmenler arasındaki iletişim ve tutum tarzlarına bakıldığı zaman rasyonellikten uzak olduğu görülmektedir. Habermas'ın (2001) rasyonellik gereklilikleri üzerinden formüle ettiği iletişimsel eylem, demokratik zeminde ideal toplum varsayımını ortaya koymaktadır. Mahalleli ile Suriyeli göçmenler ilişkisi iki farklı evre üzerinden incelenmiştir. İlk evre Suriyelilere ilişkin yardımseverliğin, misafirperverliğin yoğun olduğu ifade edilen dönem, ikinci evre ise kendilerince bunun kırılmaya başladığı ve tanışıklığın, temasın, iletişimin artması ile oluşan sınırlar ve mesafelenme üzerinden pişmanlığın, isteksizliğin başladığı dönemdir. Mahalle bağlamında mikro-yerel ölçekte gruplararasında yaşanan iletişimsel kırılma biraradalığı etkileyen önemli bir sistematik sorun olarak görülmektedir.

Mahallelinin Suriyeli göçmenlere yönelik ilk evre tutumu ile ikinci evre tutumunda da medya dolayımlı iletişimin rolü görülmektedir. 'İyi niyetin' bir medya yanılsaması ve politik söylemin dayatması olduğuna yönelik önemli ifadeler bulunmaktadır. Ayrıca ikinci evrede mesafe ve isteksizliğin argümanları içerisinde de medya göndermeleri yoğunlukta bulunmaktadır. Wimmer'in (2008) vurguladığı gibi grubun kendisini etnik biraradalık üzerinden tarif etmesinden ziyade etnik kategorizasyon arasında fark bulunmaktadır. Yani, Suriyeli göçmenlerin kendilerini etnik bir grup olarak görmelerinden ziyade, tüketilen medya kaynakları ve mahalleli tarafından etnik kategorizasyona sokulmaları yani hiyerarşik dış müdahale söz konusudur. Üstelik Suriyeli vurgusunun etnik bir etiket ve damgaya dönüştüğü de göz önüne alınmalıdır. Goffman (1963) açısından sanal ve sosyal kimlik ayrımı damgalamanın temel basamaklarındandır. Bu bağlamda Suriyeli sosyal kimliği damgalama açısından işlemektedir ve bu sanal kimlik mahalleli tarafından üretilmiştir.

Etnik açıdan Kürt olan Suriyeli göçmenler diğerlerine göre daha yakın olarak görülse de genel Suriyeli göçmen kategorizasyonunu kırabilecek derecede yoğun bir tavır değildir. Suriyeli göçmenlere yönelik rasyonel kaynak arayışı veya enformasyonun sorgulanması sadece bazı gençler arasında olmasına karşın diğer çoğunluk açısından böylesi bir dertlenme dahi bulunmamaktadır. Hatta kaynaklar, negatif tutum için *pekiştireç* görevi görmektedir. Hatta Hargreaves (2001) medyanın göçmenler ile ilgili çoğunluk gruba iki açıdan etki edebileceğini, ya ani refleksif etkiler ya da uzun süreli bir

tutum alış yaratacağını ifade etmektedir. Mahallelinin Suriyeli göçmenlere ilişkin uzun süreli tutum alış yarattığı görülmektedir. Bu tutum alışta gündelik milliyetçiliğin ve etnosentrik bakış açısının (Yumul ve Özkırımlı, 2000) mahalleli gibi marjinal olarak görülen diğer göçmen gruplarda bile söz konusu Suriyeli göçmenler olduğunda işlevsel olduğu görülmektedir. Asıl önemli olan bunun kırılmasının medya tarafından birkaç farklı haberle bile zor olacağıdır. Mahallelinin beslendiği ve argüman olarak sık sık kullandıkları enformasyon ve kaynakları bizatihi tutumun kendisine dönüşmüştür. Bu yüzden bu kaynaklar ile oluşan güven bağının kırılması zordur. Habermas'ın (1991) ifadeleri ile vurgularsak medya araçları ve hegemonik söylemler ile yaratılmış yanılsamalı kamusallık söz konusudur. Bu kamusallık denkler arası bir iletişimsel sürecin de olmadığını göstermektedir.

7.2. Öneriler

Her şeyden önce, Suriyelilerin kendisini etnik bir grup olarak görmesinden ziyade çoğunluğun bu göçmen grubu homojen etnik kategorizasyona soktuğu görülmelidir. Hatta bunun etnik etikete dönüştüğü ve grubu damgalamanın lekeli olarak göstermeye olanak verdiği söylenebilir. Bunun bir kimlik yönetimi olduğu (Goffman, 1963) ve etnosentrik açıdan (Yeğen, 2004) bakışın bir sonucu olarak karşı grubu etnikleştirmenin bir sonucudur. Ayrıca Hargreaves'in (2001) vurguladığı gibi medyanın göçmenlere yönelik tutum alışa yol açtığı ve uzun süreli etkileri bulunacak bir negatif bakış açısı yarattığı görülmelidir. Elbette ki tek enformasyon kaynağı bu değildir ancak kişilerarası iletişimdeki enformasyonun özelliği de etnik gruplar arası iletişim (Yun Kim, 2004; Pieragostini vd., 2017) üzerinden okunduğunda sorunlu yanı görülebilmektedir. Ayrıca medya etnik gruplar arası ayrımı Suriyeliler vurgusu üzerinden derinleştirmektedir ve etnik aidiyete gönderme yaparak negatif bir eğilimin kamusal ve sosyal bir gerçekliğe, norma dönüşmesine ön ayak olmaktadır. Biz ve onlar dikotomilerine ayrılan her türlü söylem tarzı başlangıcında bu ayrımı derinleştirmekte ve gündelik akış içerisinde meşruiyetine ve normalize edilmesine katkı sağlamaktadır. Farklı göçmen grupların Suriyeliler de dahil olmak üzere kentlerin kenar mahallelerini tercih ettikleri Demirtaş Mahallesi'ndeki gözlem sürecinden görülmektedir. Hatta Suriyeli nüfusu ile mahallelinin nüfus oranı muhtarın ifadesine göre neredeyse birbirine eşit durumda. Bu mahallenin göçmen gruplar tarafından tercih edildiğini göstermektedir. Gözlem sürecinde bunun ucuzluk, etnik ve sosyal ilişkiler ağı gibi farklı nedenleri olduğu görülmektedir. Ancak

asıl önemli olan bu grupların mekânsal damgalanma, marjinalleşme, dışlanma sürecine girmelerine neden olunmasıdır. Doğan ve Yılmaz (2015) öncesinde mahallenin marjinalize edildiği politik süreci ifade etmişlerdir. Ancak Suriyeli göçmenlerin mekânsal kapanma özellikleri (pazaryeri, etnik işletmeler vs.) ile birlikte göz önüne alındığında bu ayrımın (Demirtaşlı Suriyeliler vs.) derinleşerek artacağı görülmektedir.

Suriyelilere yönelik daha mikro ölçekli ve kültürel, etnik, ideolojik, dilsel, cinsiyet temelli farklılıkları göz ardı etmeyen aksine önceleyen çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Daha geniş bir sahaya uzanmış, derin ve zaman açısından uzun soluklu çalışmaların verileri çok daha sağlıklı neticeler sunabilecektir. Göçmen ve yerliler arasındaki ilişkilere eğilmek adına iletişim çalışmalarının gücünden yararlanmalı ve bu alanda göç ve iletişim, medya çalışmalarının saha ayağına daha fazla önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

Agamben, G. (2017). *Kutsal İnsan Egemen İktidar Çıplak Hayat*, Türkmen, İ. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Birinci Baskı:2001).

Alba, D., R., Logan, R., J., Stults, J., B., Marzan, G., Zhang, W. (1999). *Immigrant Groups in the Suburbs: A Reexamination of Suburbanization and Spatial Asimilation*, [Electronical Version]. American Sociological Review, 64(3). 446-460.

Anderson, B. (1991). *Imagined Communities*, London and New York: Verso. (First Published: 1983).

Appadurai, A. (1990). Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy, *Theory Culture Society*, 7(290), *https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/026327690007002017***.** 19. Ocak. 2020

Arango, J. (2000). Explaining Migration: Critical View, [Electronic Version], *International Social Science Journal, 52(165),* 283-296.

Baker, U. (2019). *Yüzeybilim Fragmanları*, Ege Berensel. (Der.). İstanbul: Birikim Kitapları. (Birinci Baskı: 2014).

Bakewell, O. (2010). Some Reflections on Structure and Agency in Migration Theory, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *36(10),* 1689-1708.

Balabanova, E. (2015). *The Media and Human Rights: The Cosmopolitan Promise*, London and New York: Routledge Press.

Ballı, A., Durgun, H. (2015). 'Suriyeliler sorunu' Mersin'de oyları etkileyecek mi?.*https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150603_mersin_secim_alper_gs2015***.** Erişim Tarihi: 22.03.2020.

Bali, R. N. (2002). *Tarz-ı Hayattan Life-Style'a, Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*, İstanbul: İletişim Yayınları. (Birinci Baskı: 2002).

Balibar, E. (2007). *Irkçılık ve Kriz*, Ökten, N. (Çev.), Balibar, E., Wallerstein, I., *Irk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler,* içinde (s. 328-344). İstanbul, Metis Yayınları. (Birinci Baskı: 1993).

BBC TÜRK. (2016). "Suriyelilere vatandaşlık: AKP seçmeni ne diyor?", *https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36780544***.** Erişim Tarihi: 19.02.2020.

Bleich, E., Blemraad, I., de Graauw, E. (2015). Migrants, Minorities and the Media: İnformation, Representations and Participatin in the Public, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(6), 857-873.

Borah, P. (2016). Media Effects Theory. *The International Encyclopedia of Political Communication, 1–12.*

Canefe, N. (2018). The Syrian Exodus in Context, İstanbul: İstanbul Bilgi University Press.

Castles, S., Miller, M. (1998). The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. [Second Rev. Edition]. London, MacMillan Press. (First published 1993).

Castles, S. (2003). Towards a Sociology of Forced Migration and Social Transformation [Electronical Version]. *Sociology,* 77(1), 13-34.

Castles, S. (2010). Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective [Electronic Version]. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *36(10),* 1565-1586.

Caymaz, B. (2007). Türkiye'de Vatandaşlık: Resmî İdeoloji ve Yansımaları, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chamber, L. (1994). *Migrancy, Culture, Identity*, London and New York: Routledge.

Change.org. (2016). Suriyelilere T. C. Vatandaşlığı Verilmesin", https://www.change.org/p/suriyelilere-t-c vatanda%C5%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-verilmesin. Erişim Tarihi: 19.02.2020.

Change.org. (2016). Suriyelilere vatandaşlık verilmesini istemiyoruz, bu ırkçılık değil vatanına sahip çıkmak!, *https://www.change.org/p/cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1-suriyelilere-vatanda%C5%9Fl%C4%B1k-verilmesini-istemiyoruz-bu-%C4%B1rk%C3%A7%C4%B1l%C4%B1k-de%C4%9Fil-vatan%C4%B1na-sahip-%C3%A7%C4%B1kma***.** Erişim Tarihi: 19.02.2020.

Change. org. (2017). Türkiyedeki Suriyeliler ülkeleri için savaşmaya dönsünler, *https://www.change.org/p/t%C3%BCrkiyedeki-suriyeliler-%C3%BClkeleri-i%C3%A7in-sava%C5%9Fmaya-d%C3%B6ns%C3%BCnler***.** Erişim Tarihi: 19.02.2020.

Coker, D.O. (2019): The representation of Syrian refugees in Turkey: a critical discourse analysis of three newspapers, Continuum, DOI: 10.1080/10304312.2019.1587740.

Çakır, S., Sarı, M. (2009). *Mersin'de Kentleşme, Göç ve Kentle Bütünleşme Sorunu (Demirtaş Mahallesi Örneği),* Özdemir, Y. (Edt.). Mersin Sempozyumu 19- 22 Kasım 2008 içinde (s. 1556- 1563). Mersin: Mersin Üniversitesi.

Deniz, Ç.A, Ekinci, Y., Hülür B.A., (2016). "*Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı Antep – Kilis Çevresi,* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Diken, B. (2007). Göç: Eleştiri ve Politika Ötesi, Kaya, A., Şahin, B. (Der.), *Kökler ve Yollar: Türkiye'de Göç Süreçleri* içinde (s. 41- 61). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Diken. (2016). AKP'lilerin itirazı var: Savaştan kaçan Suriyelilere vatandaşlık doğru değil"**,** *http://www.diken.com.tr/akp-secmeninden-vatandaslik-yorumu-savastan-kacmis-millet-icin-dogru-degil/***.** Erişim Tarihi: 19.02.2020.

Doğan, A., E. ve Yılmaz, B. (2015). Ethnicity, social tension and production of space in forced Migration neighbourhoods of Mersin: Comparing the case of the Demirtaş neighbourhood with newly established ones, in Gambetti, Z., Jongerden, J. (Edt.). *The Kurdish Issue in Turkey A Spatial Perspective* (p. 263- 287), London and New York: Routledge.

Duben, A. (2006a). Enformel Ekonominin Rasyonalitesi, Şimşek, L. (Çev.). *Kent, Aile, Tarih* içinde (s. 39- 67). İstanbul: İletişim Yayınları. (Birinci Baskı: 2002).

Duben, A. (2006b). Türkiye Kentlerinde Aile ve Akrabalığın Rolü, Şimşek, L. (Çev.). *Kent, Aile, Tarih* içinde (s. 67- 105). İstanbul: İletişim Yayınları. (Birinci Baskı: 2002).

Ekşi Sözlük. (2019). mersin'i suriyelilerin istila etmesi, *https://eksisozluk.com/mersini-suriyelilerin-istila-etmesi--6062330***.** Erişim Tarihi: 16. 04. 2020.

Elias, N., Scotson, J.L. (1994). *The Established and Outsiders*, London, New Delhi, Sage Publication. (1. Baskı: 1965).

Epstein, N., L. Levanon, A. (2005). National Identity and Xenophobia in an Ethnically Divided Society. *IJMS: International Journal on Multicultural Societies*, 7(2), 90-118. Retrieved August 19 2020 from: *www.unesco.org/shs/ijms/vol7/issue2/art1***.**

Erbaş, İ. (2018). Kimileri İçin Fırsat, Kent İçin İse Bir Tehdit: İmar Barışı, [Electronic Versiyon] *Mimarlık Dergisi*, 55(403), 27- 31.

Erdem, Ü., A. (2013). Arkeolojik ve Etnografik Veriler Işığında Doğu Anadolu Tandırları, [Elektronik Versiyon] *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeolojik Dergisi* İçinde 16(16), 111- 133.

Erjem, Y. (2009). *Mersin'de Göç, Kentleşme ve Sosyal Problemler*, Mersin: Mersin Valiliği.

Erman, T. (2001). The politics of Squatter (Gecekondu) Studies in Turkey: The Changing Representations of Rural Migrants in the Academic Discourse, *Urban Studies, 38(7), 983–1002.*

Everett, L. S. (1966). "A Theory of Migration" [Electronic Version]. *Demography*, *3(1),* 47-57.

Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar*, Keskin, F. (Çev.). İstanbul, Ayrıntı Yayınları. (Birinci Baskı: 2000

Gallois, C., Watson, B. M., & Giles, H. (2018). Intergroup Communication: Identities and Effective Interactions. *Journal of Communication, 68(2), 309–317.*doi:10.1093/joc/jqx016.

Gaunlett, D., Hill, A. (1999). *TV Living: Television, Culture and Everyday Life*, London and New York, Routhledge.

Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Spoiled Identity,* New Jersey: Prentice Hall, Inc.

Göregenli, M., Karakuş, P., Göktaş, Gökten, C. (2016). Acculturation attitudes and urban- related identity of internal migration in three largest cities of Turkey, [Electronical Version]. *Migration Letters*, (13.3), 427-442.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017). 2016 Türkiye Göç Raporu. *https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf***.** Erişim Tarihi 28.10.2020.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019). Geçici Koruma: İstatistikler, *https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638. Erişim Tarihi 29.01.2020*.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdleri Enstitüsü (HÜNEE) (2006). *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması Raporu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Haberler. Com. (2014). Mersin' İn İki Yüzü, *https://www.haberler.com/mersin-in-iki-yuzu-6441468-haberi/*, Erişim Tarihi: 29.04. 2020.

Habermas, J. (1991). *The Structural Transformation of the Public Sphere An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, Burger, T., Lawrence, F. (Çev.). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*, Tüzel, M. (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Habermas, J. (2006). Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research, [Electronical Version], *Communicatin Theory*, 16, 411- 426.

Habermas, J. (2010). '*Öteki' Olmak, 'Öteki'yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları*. İlknur, A. (Çev.). İstanbul, Yapı Kredi Yayınları. (Birinci Baskı 2002).

Habermas, J. (2009). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü,* Bora, T., Sancar, M. (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Birinci Baskı: 1997).

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2006). *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması*, Retrieved March 30 2020 from http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TGYONA-AnaRapor.pdf.

Hargreaves, G., A. (2001). Media effects and ethnic relations in Britain and France, Russel King and Nancy Wood, (Eds.), *Media and Migration* içinde (23-38). London and New York: Routledge.

Hall, S. (1973). Encoding and Decoding in the Television Discurse, Paper for the Council of Europe Colloquy on "Training In T'he Critical Heading Of Televisual Language".https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-artslaw/history/cccs/*stencilled-occasional-papers/1to8and11to24and38to48/SOP07.pdf*. Erişim Tarihi: 29 Mart. 2020.

Hardt**,** M., Negri, A. (2008). *İmparatorluk,* Yılmaz, A. (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Birinci Baskı: 2001).

Haydari, N. (2017). Communication Modes, Turkish. *The International Encyclopedia of Intercultural Communication*, 1–5.doi:10.1002/9781118783665.ieicc0151 .

Hovland, C. (1948). Social Communication. Proceedings of the American Philosophical Society, 92(5), 371- 375. *https://www.jstor.org/stable/pdf/3143048.pdf?seq=1***.** Erişim Tarihi: 21 Ocak 2020.

International Organization for Migration. (2019). https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf. Erişim Tarihi: 30 Mart 2020.

İçduygu, A. (2015). Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde "Transit Göç", M., M., Erdoğan, Kaya, A. (Der.). *Türkiye'nin Göç Tarihi* içinde (277- 295). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İçduygu, A., Ünalan, T. (1998). Türkiye'de İçgöç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri, İçduygu, A. (Edt.). *Türkiye'de İç Göç* içinde (37- 55). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Kavas, A., Avşar, İ., Kadkoy, O., Bilgiç, Ç., E. (2019). İstanbul'da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettoları, *https://www.tepav.org.tr/upload/files/1561967648-6.Istanbul_da_Suriyeliler_ve_Savas_Sonrasi_Suriye_Gettolari.pdf***.** Erişim Tarihi: 24. 04. 2019.

Kaya, A, Işık, E., İ., Şahin, B., Elmas, E., Çağlayan, B, Aksoy, P., Velioğlu, Ş. (2009). *Türkiye'de İç Göçler Bütünleşme Mi, Geri Dönüş Mü? İstanbul, Diyarbakır, Mersin*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya, A. (2014). Türkiye'de Göç ve Uyum Tartışmaları: Geçmişe Dönük Bir Bakış, [Elektronik Versiyon] *İdealkent, (14)*, 11- 28.

Kaygalak, S. (1999). *Zaman ve Mekân Boyutuyla Göç ve Kentlileşme: Mersin Demirtaş Mahallesi Örneği,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme,* Ankara: Dipnot Yayınları.

Keane, J. (1991). *The Media and Democracy*, Cambridge: Polity Press.

Kızılhan, B., S. (2019). '*Yerli'lerin Gözüyle Suriyeli Mülteciler: Ankara Örnek Mahallesi,* [Electronic Version]. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.

King, R. (2020). Context- Based Qualitative Reserach and Multi- sited Migration Studies in Eurpoe, Zapata Barrero, R., Yalaz, E. (Ed.). *Qualitative Research in European Migration Studies* İçinde (s. 35- 57). *https://www.springer.com/series/13502*. ISSN: 2364- 4095. Erişim Tarihi: 17 Mart 2020.

Koca, B., T. (2016). Syrian refugees in Turkey: from "guests" to "enemies"?, *New Perspectives on Turkey*, 54, 55- 75. Erişim 27 Mayıs 2020, *https://doi.org/10.1017/npt.2016.4*

Köse, H. (2012). Redondance ve Entropi Evresinde İletişim. *Istanbul University Faculty of Communication Journal,* 0(14), https://cdn.istanbul.edu.tr/file/1CD58DF90A/F9CB2DFD345E40D7B5097531F577A296?doi=10.17064/i%C3%BCifhd.15877**.** Erişim Tarihi: 22 Ocak 2020.

Kurban, D., Yeğen, M. (2012). *Zorunlu Göç Sonrasında Devlet ve Kürtler/ 5233 Sayılı Tazminat Yasası' nın Bir Değerlendirmesi- Van Örneği*, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları. (Düzeltilmiş 2. Baskı).

Lefebvre, H. (2019). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II: Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri*, Ergüden, I. (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Birinci Baskı: 2013).

Lefebvre, H. (2017). *Gündelik Hayatın Eleştirisi III*: Moderniteden Modernizme (Gündelik Hayatın Meta- Felsefesi), Ergüden, I. (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Birinci Baskı: 2015).

Lingis, A. (1997). *Ortak Şeyleri Olmayanların Ortaklığı*, Tuncay, B. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Massey, D., S., Denton, A., N. (1988). The Dimension of Residental Segregation, *Social Forces,* 67(2). 281- 315. *www.jstor.org/stable/2579183***.** Erişim Tarihi: 25 Nisan 2020.

Massey. S., D. Arango, J. Hugo, G. Kouaouci A. Pellegrinoand, A. Taylor, J., E. (1993) Theories of International Migration: A Review and Appraisal [Electronic Version]. *Population and Development Review 19(3),* 431-466.

McAuliffe, M., Weeks, W., Koser, K. (2017). Media and Migration: Comparative analysis of print and online media reporting on migrants and migration in selected countries, McAuliffe, M., Koser, K. (Edt.). *A Long Way To Go: Irregular Migratin Patterns, Processes, Drivers And Desicion- making*, ANU Press, https:// www.jstor.org/stable/j.ctt20krxxh.19**.** Erişim Tarihi: 10 Mart 2020.

Mc Quail, D. (1985). Sociology of Mass Communication, [Elctronic Version]. *Annual Review of Sociology, Vol. (11)93-11.*

Mc Quail, D., Windhal, S. (1994). *Kitle İletişim Çalışmaları İçin İletişim Modelleri,* Dağtaş, B., Uğur, D. (Yay. Haz.). Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.

Mersin. (2020). Demirtaş Mahallesi'nin Uydu Görüntüsü, *https://www.google.com.tr/maps/place/Demirta%C5%9F,+33090+Toroslar%2FMersin/@36.8047778,34.6027828,16z/data=!4m5!3m4!1s0x1527f3782f56c13d:0x70b4ad8d77aff906!8m2!3d36.8038273!4d34.6068182***.** Erişim Tarihi. 22. 03. 2020.

Miller, K. (2001). *Communication Theories*, ISBN 0-7674-0500-5, McGraw- Hill Companies, Inc.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, *http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf***.** Erişim Tarihi: 22.01.2020.

Olpak, M. (2013), Osmanlı İmparatorluğu'nda Köle, Türkiye Cumhuriyeti'nde Evlatlık: Afro-Türkler, [Elektronik Versiyon]. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,*68(1), 123-141.

Öner, N., A., Ş. (2012). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar, G. S., Öner, N., Öner, Ş. A. (Ed.), *Küreselleşme Çağında Göç* içinde (s. 13- 27). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özcan, Z. Y. (1997). İç Göçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Bazı Sorunlar, h, A. (Edt.). *Türkiye'de İç Göç* içinde (78- 90). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Özkırımlı, U. (2008). Türkiye'de Gayriresmi Milliyetçilik ve Popüler Milliyetçilik, In; Tanıl Bora and Murat Gültekin. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Park, E., R., Burgess, W., E. (2018). *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, Kayalıgil, K., P. (çev.). İstanbul, Heretik Yayınları. (Birinci Baskı: 2015).

Peake, B. (2002). Media, Antropology: Meaning, Embodiment, Infrastructure, and Activism, Brown, N., Mcllwraith, T., de Gonzalez, T., L., *Perspectives: An Open Introduction to Cultural Anthroplogy* İçinde (s. 407- 424) [Elctonical Version]. Arlington: American Anthropological Association.

Philo, G., Briant, E., Donald, P. (2013). Impact of Media Coverage on Migrant Communities in the United Kingdom. İn. *Bad News for Refugees* 131-164). https://www.jstor.org/stable/j.ctt183p4bm.9**.** Erişim Tarihi: 22 Nisan 2020.

Pieragostini, F., Gabriel, S. C., Suitner, C. (2017). Interethnic Communication. *Oxford Research Encyclopedia of Communication.* from:

https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.473. Erişim Tarihi: 21 Ocak 2021.

Price, V. (1989). Social Identification and Public Opinion: Effects of Communicating Group Conflict [Electronic Version]. *The Public Opinion Quarterly, 53*(2), 197-224.

Polat, R. K. (2018): Religious solidarity, historical mission and moral superiority: construction of external and internal 'others' in AKP's discourses on Syrian refugees in Turkey, *Critical Discourse Studies,* DOI: 10.1080/17405904.2018.1500925.

Portes, A. (1997). Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities [Electronic Version]. *The International Migration Review*,*31(4),* 799-825., http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-f0886028-4ff1-4d24-b43f-d00a3c5b142e/c/olejarova_t6n2.pdf**.** Erişim Tarihi: 28 Ocak 2020.

Postmann, N. (2000). *Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem*, Akınhay, O. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Birinci Baskı: 1994).

Richmond, A., H. (1993). Reactive Migration: Sociological Perspectives on Refugee Movements [Electronic Version]. *Journal of Refugee Studies 6 (1),* 7-24.

Saraçoğlu, C. (2008). *Migration, Neoliberalism and Ethnicization The Middle-Class Construction of Kurdish Migrants in Izmir*, Turkey, [Electronical Version]. Yayımlanmamış Doktora Tezi, London, Ontario, Canada

Saraçoğlu, C. (2014). *Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler, İnkâr'dan "Tanıyarak Dışlama"ya,* İstanbul: İletişim Yayınları. (Birinci Baskı: 2011).

Saraçoğlu, C., Belangar D. (2019). Loss and xenophobia in the city: contextualizing anti-Syrian sentiments in İzmir, Turkey [Electronical Version]. *Patterns of Prejudice,* 363- 383.

Sarı, İ. (1966). *Ankara'da Gecekondu Aileleri*, Ankara: Ankara Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Saville- Troike, M. (2003). *The Ethnography of Communication,* Oxford: Blackwell Publishing. (First Published: 1982).

Schönwalder, K., Petermann, S., Hüttermann, J., Vertovec, S., Hewstone, M., Stolle, D., Schmid, K., Thomas, S. (2016). *Diversity and Contact: Immigration and Social İnteraction in German Cities,* London: Palgrave macmillan.

Shanon, E., C. (1948). The Mathematical Theory of Communication, Reprinted Edition *The Bell System Technical Journal*, vol. 27, 379-423, 623- 656. Retrieved 02 http://people.math.harvard.edu/~home/text/others/shannon/entropy/entropy.pdf**.** Erişim Tarihi: 02. Şubat 2020.

Shanon, E., C., Weaver, W. (1998). *The Mathematical Theory of Communication*, [Electronical Version], University of Illinois Press.

Swardz, D. (1997). *Culture and Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*, Chicago: The University of Chicago Press.

Severin, J.W., J.W.Tankard, Wr. (1994). *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*, Atıf Bir, A., Sever, S. (Çev.). Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi

Şen, E., A. (2019). Mersin Büyük Şehir Belediye Başkanı'nın Suriyeli Çıkışı: Bütçemden Yardım Yapmam, *https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/mersin-buyuksehir-belediye-baskanin-suriyeli-cikisi-butcemden-suriyelilere-yardim-yapamam-5191817/*. Erişim Tarihi: 30. 04.2020.

Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. *Social Science Information,* 13(2), 65–93.doi:10.1177/053901847401300204.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Political psychology: Key readings* (p. 367–390). New York: Psychology Press.

Tekeli, İ., Erder, L. (1973). *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Tekeli, İ. (2011). *Anadolu'da Yerleşme Sistemi ve Yerleşme Tarihleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

TIMETURK (2016). 'Suriyelilere vatandaşlık verilsin mi?' anketi, *https://www.timeturk.com/suriyelilere-vatandaslik-verilsin-mi-anketi/haber-197506*. Erişim Tarihi: 19.02.2020.

Tilly, C. (1994). Social Boundary Mechanism, *Philosophy of the Social Sciences*, 34(2). 211-236.

Tokgöz, O. (2015). *İletişim Kuramlarına Anlam Vermek: Başlangıcından Günümüze Anglo- Amerikan İletişim Kuramı,* Ankara: İletişim Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu, (2019). Demirtaş Mahallesi Nüfus, *http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059***,** Erişim Tarihi: 12. 11. 2019.

Türkiye İstatistik Kurumu, (2019). Yerleşim Birimine Göre Türkiye Nüfusu, *http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist*. Erişim Tarihi: 23. 11. 2019.

Tümeğ, D. (2018). *Türk Halkının Suriyeli Sığınmacı/ Mülteci Algısı: Mevcut Durum, Saha Çalışması ve Politika Önerileri,* [Electronical Version]. Türksam Yayınları: Ankara.

Tümtaş, S., M. (2011). *Kentsel Mekânda Ayrışma Dinamikleri: Mersin*, [Electronic Version]. Diyarbakır ve Mersin Örnekleri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1998). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu* (10/25), *http://hdl.handle.net/11543/2795*. Erişim Tarihi:22. 11. 2019.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). *Temel İstatistikler* 1927- 2018. *http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist*. Erişim Tarihi: 01.02.2020.

United Nations High Commissioner for Refugees (2019). Protocol Relating to the Status of Refugees, https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/protocolrefugees.pdf**.** Erişim Tarihi: 23 Ekim 2019.

United Nations High Commisioner for Refugees. (2019). Global Report 2018: Global- Operational- Statistical. http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/gr2018/pdf/GR2018_English_Full_lowres.pdf. Erişim Tarihi: 23 Ocak 2020.

United Nations High Commissioner for Refugess. (2019). Desperate Journey Report-2018. https://www.unhcr.org/desperatejourneys/#. Erişim Tarihi: 23 Ocak 2020.

United Nations (1948). Universal Declaration of Human Rights, https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf**.** Erişim Tarihi: 22 Ocak 2020.

United Nations (2001), *Guiding Principles on Internal Displacement*, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/GPEnglish.pdf. Erişim Tarihi: 23 Ocak 2020.

van Dijk, T. (1992). Discourse and the denial of racism, *Discourse & Society*, 3(1), 87-118.

Vanderstoep, W., S., Johnston, D., Deirdre. (2008). *Research Methods for Everyday Life: Blending Qualitative and Quantitative Approaches*, San Francisco: Jossey Bass.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). *Resmi Gazete,* 5(53), https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf. Erişim Tarihi 28.01.2020.

Wacquant, L. (2007). Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality. London. Polity Press,

Wimmer, A., Schiller, G., A. (2003). Methodological Nationalism, the Social Science, and the Study of Migration: An Essay in Historical Epitemology, İnternational Migration Review, 37(3), 576- 610. http://www.jstor.org/stable/30037750**.** Erişim Tarihi: 21 Ocak 2020.

Wimmer, A. (2008). The Making and Unmaking of Ethnic Boundaries: A Multilevel Process Theory. *American Journal of Sociology, 113(4), 970–1022.*doi:10.1086/522803.

Yeğen, M. (2004). Citizenship and Ethnicity in Turkey. *Middle Eastern Studies, 40*(6), 51-66.

Yun Kim, Y. (1994) Interethnic Communication: The Context and the Behavior, *Annals of the International Communication Association*, 17(1), 511-538, DOI: 10.1080/23808985.1994.11678901.

Yumul, A., Özkırımlı, A. (2000). Reproducing the nation: 'banal nationalism' in the Turkish press, *Media Culture &Society*, 22(6),787-804.

Yükseker, D. (2012). Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990'lardaki Zorla Göçün Sonuçları, G., S., Öner, N., Öner, Ş., A. (Ed.), *Küreselleşme Çağında Göç* İçinde (s. 233- 262). İstanbul: İletişim Yayınları.

Zapata-Barrero, R., Yalaz, E. (2018). Preparing the Way for Qualitative Research in Migration Studies, Zapata Barrero, R., Yalaz, E. (Ed.). Qualitative Research in European Migration Studies İçinde (s. 1-9). *https://www.springer.com/series/13502***,** ISSN: 2364- 4095. Erişim Tarihi: 17 Mart 2020.

ÖZGEÇMİŞ

Şükrü Şimdi, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden 2017 yılında lisans derecesini almış olup, halen Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Çalışmaları Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Tez çalışması, Mersin'in çok katmanlı Demirtaş semtinde yaptığı saha araştırması kapsamında mahalle sakinlerinin Suriyeli göçmenlere yönelik algıları üzerinedir. Araştırma ilgi alanları arasında göç ve medya, iletişim hakkı bağlamında göç olgusu ve göçmenlere yönelik nefret söylemi yer almaktadır.

Bildiriler

Şimdi, Ş. (2020). "Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı karşıtı imza kampanyalarının Analizi: Change. Org'tan Örnekler", Hrant Dink Vakfı Uluslararası Nefret Söylemi ve Ayrımcılık Konferansı, İstanbul (Çevrimiçi), 11-12 Aralık 2020.

Şimdi, Ş. (2020). "Mahalleye İletişimsel Açıdan Bakmak: Mersin İli Demirtaş Mahallesi Sakinlerinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Bakış Açısı", İstanbul Bilgi Üniversitesi II. Göç Çalışmaları Lisansüstü Öğrenci Konferansı, İstanbul (Çevrimiçi), 5 Aralık 2020.